

БАЛКАНСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК
BALKANSKI KNJIŽEVNI GLASNIK

№ 46

Београд Солун Сремски Карловци Приштина Загреб Сарајево
Улцињ Скопље Софија Сланкамен
Beograd Solun Sremski Karlovci Priština Zagreb Sarajevo Ulcinj
Skoplje Sofija Slankamen

БКГ
BKG

БАЛКАНСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК – BALKANSKI KNJIŽEVNI GLASNIK

Главни и одговорни уредник
Душан Гојков

Заменик уредника
Синиша Матасовић

Управни одбор
Сава Дамјанов, Марко Пантелић (председник), Јасмина Топић, Нинослав Копач, Фахредин Шеху, Петар Чухов, Филип Гајић, Зденко Јелчић, Владимир Д. Јанковић, Музафер Чауши

Број посвећен савременој женској драми Балкана уредили:
Соња Ћирић, Душан Гојков, Fahredin Shehu, Петър Чухов

Саветнице:
Клариса Јовановић, Александра Гловацки, Gabriela Abrasowicz

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
82
БАЛКАНСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК
Број 46
Београд, лето 2021.
[Електронски извор] / Главни и одговорни уредник Душан Гојков. – Електронски часопис. – 2020. Бр 46 – Београд
(Маријане Грегоран 69): Балканско књижевно друштво, 2004 –
Интернет претраживач
Насл. са насл. екрана. – Опис извора дана 13. 06. 2006. – Нулти, пробни број изашао 24. новембра 2004. године
ISSN 1452-9254 = Балкански књижевни гласник (Online)
COBISS.SR-ID 141175564

ISSN 1452-9254
COBISS.SR-ID 141175564
PUBLIÉ DANS LES BALKANS

САВРЕМЕНА ЖЕНСКА ДРАМА БАЛКАНА

САДРЖАЈ
SADRŽAJ

Sonja Ćirić UVODNIK **9**
Дивна Стојанов СРПСКЕ ДРАМСКЕ СПИСАТЕЉИЦЕ У МЕЂУРАТНОМ ПЕРИОДУ **11**
Марина М. Миливојевић Мађарев ПРВЕ СРПСКЕ ДРАМСКЕ СПИСАТЕЉИЦЕ НА ФЕСТИВАЛУ СТЕРИЈИНО ПОЗОРЈЕ **29**
Marina Vujčić PLODNA VODA **48**
Елена Алексиева ТЕРАПЕВТЪТ **108**
Mirjana Medojević, Ilija Đurović USPAVANI **187**
Maja Gal Štromar PREŽIVELA **259**
Fjolla Hoxha ÇKA MBINË S'PARI KUR KALLET BOTA? **291**
Monika Herceg GDJE SE KUPUJU NJEŽNOSTI? **314**
Monika Herceg SLONOVI **368**
Mina Ćirić, Maša Radić, Neda Gojković i Galina Maksimović ...I OSTALI **433**

Sonja Ćirić
DA, ONA POSTOJI

Zamislite sledeću scenu:
Novinar intervjuiše autorku nove knjige. Razgovaraju o temi, o likovima, o poruci knjige i uobičajenim sličnim detaljima. Ton njihovog razgovora je staložen i ljubazan.
A onda novinar, sa izrazom lica „sad ćeš da vidiš šta ja umem“, pita autorku - Šta mislite, da li postoji ženska književnost? – i malo se nagne ka njoj, ne bi li osetila i fizički pritisak.
Ona se uspravi u stolici, pogleda ga pravo u oči poručujući „to je insinuacija o nižoj vrsti i nekvalitetnoj literaturi“, pa s gnušanjem u glasu odgovori - Apsolutno ne! - što novinar dočeka salvom podrške na temu mačizma i mizoginije dokazujući i pokazujući svoju političku korektnost.
Na kraju se rastanu u dobrom raspoloženju, zadovoljni sobom jer su javno pokazali da su na pravoj strani.
Da, potpuno su u pravu: pol ne utiče na kvalitet ni jednog jedinog umetničkog dela na ovom svetu, niti predstavlja kriterijum podele na žensko i muško stvaralaštvo.
Ali pogled na svet predstavlja. Zato što se njen, odnosno njegov doživljaj istog sveta vidno razlikuju.
I zato, tačan ali i politički korektan odgovor na postavljeno novinarsko pitanje glasi: da, ženska književnost postoji.
Pogledajte dramske tekstove na stranama koje slede, biće vam jasno o čemu pričam.
Njihov prolog su dve studije o osnovama, počecima priče o Savremnenoj ženskoj drami Balkana: Divne Stojanov o dramskim spisateljicama u Srbiji u međuratnom periodu, i dr. Marine M. Milivojević Mađarev o prvim autorkama na Sterijinom pozorju.

Sledi dramski tekst *Plodna voda* Marine Vujčić o majčinstvu, o dubinama, skrivenostima ličnog, o večitom, o vodi kao začetku života i njegovom močvarnom kraju. *Plodna voda* je dobila prvu nagradu Ministarstva kulture Hrvatske „Marin Držić“ za prošlu godinu.

Terapeut, dramski tekst renomirane bugarske pesnikinje i prozne spisateljice Elene Aleksieve, koji je dobio nagradu *Аскеер* priča o ljudima očima njihovih kućnih ljubimaca.

Mirjana Medojević, crnogorska dramska spisateljica koja živi i radi u Sloveniji, u tekstu *Uspavani* (koautorstvo sa Ilijom Đurovićem) koji postavlja *didaskaliju* u središte dramskog zbivanja dajući joj ulogu protagoniste, priča o migrantima Evrope i javi sadašnjice.

Maja Gal Štromar je u monodrami *Preživela* prenela izgubljeni govor Amelije Erhart u slikama svog života koje je ova američka pionirka avijacije preživljavala u svojim poslednjim trenucima.

Šta prvo niče kad zemlja izgori pita Fjola Hoxha u duodrami o životnim pitanjima poput – da li je potreba da se bude majka biološki instinkt, zašto rađati decu u ovakvom svetu.

Kako se izboriti sa posledicama preživljenog rata - pita Monika Herceg kroz likove bake, majke i ćerke u drami *Gdje se kupuju nježnosti* koja se ovog januara igra u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu.

Slonovi je još jedan tekst Monike Herceg koji objavljujemo. Porodica i njen očaj, i očaj svakog u njoj. Šta je ko od njih mogao da bude a šta je sad. Obe drame su dobile nagradu „Marin Držić“ – *Gdje se kupuju nježnosti* prvu, a *Slonovi* treću.

Mina Ćirić, Galina Maksimović, Neda Gojković i Maša Radić, najmlađe autorke ovog pregleda savremene ženske drame Balkana, u četvorodelnoj drami *...i ostali* pričaju o pojedincima koji su manjina zato što nisu isti kao oni s kojima žive. Njihova drama *...i ostali* takmičila se na Sterijinom pozorju u Novom Sadu 2018. godine i osvojila dve glumačke nagrade.

Šta mislite, da su se temama ovih osam drama bavili dramski pisci a ne spisateljice, da li bi ih opisali istim pogledom kao i one? Ne bi, zar ne?

U ovaj broj nisu stale sve drame koje smo hteli da vam prikažemo. Ne mari. Čitajte i dalje BKG.

Дивна Стојанов[1]

СРПСКЕ ДРАМСКЕ СПИСАТЕЉИЦЕ У МЕЂУРАТНОМ ПЕРИОДУ[2]

Сажетак: *У раду се разматрају и опширније анализирају драмска дела, њихов идејно-тематски оквир, стилска и естетска начела списатељица у Србији које су живеле и стварале у периоду између Првог и Другог светског рата и припадале грађанском слоју друштва. Такође се жели систематизовати, одати признање и од заборава сачувати стваралаштво жена и њихови пионирски напори да у време када немају право гласа, када не постоји развијена свест о женској самосталности и еманципацији, пишу за позориште. Изучено је и питање да ли и колики утицај су списатељице имале на рад и поетику савремених драматуршкиња. У међуратном периоду драме су писале: Милица Јанковић, Милица Јаковљевић (Мир-Јам), Љубинка Бобић, Наталија Арсеновић и Зорка Јанковић.*

Кључне речи*: жене, списатељице, Српкиње, драма, међуратни период*

Читајући опус српске грађанске драме између два светска рата симптоматична је појава приказивања особа женског пола као младих и лепих лица чија се бунтовна природа мора укротити, жеље спутати, а све у циљу враћања на место којем припадају – породици и домаћинству. Уколико то није случај, онда су женске појаве у драми сведене на пасивне драмске функције, без профилисаног карактера и служе само као предмет трансакције међу мушкарцима како би учврстили своје положаје. Најочигледнији примери за ово се очитавају у драмама Велимира Јанковића и Момчила Настасијевића. Према Јунговој подели готово сви карактери и типови женског пола ових драма могу се подвести под архетипове: богиња (мајка), девица (невина и наивна девојка) и блудница. Како текст не би отклизао у феминистичку студију и постао критика патријархата него се задржао на теми

[1] Академија уметности Нови Сад

[2] Видети и: „Српске драмске списатељице у међуратном периоду“, *Српска драмска баштина на маргинама сцене*, Стеријино позорје, 2019.

драматрушке анализе, битно је објаснити због чега је критеријум при избору драма био полни статус њених аутора. Поред личне мотивације у виду солидарности са женама писцима драмских комада јер је и сама ауторка овог рада жена и из осећања извесног дуговања својим професионалним претходницама и жеље да се на неки начин исправи неправда заобилажењем ових драма у систематизацији периода, важно је дати преглед читавог драмског стваралаштва за разумевање једног времена. Такође, ови комади нису мање вредни у односу на нека друга ондашња дела када је у питању њихов квалитет, стога се намеће закључак да су дискредитована управо због полне дистинкције аутора.

Како контекст игра круцијалну улогу у правилном поимању било које врсте стваралаштва, битно је на почетку укратко се упознати са положајем жене у тадашњем друштву уопште. Говоримо, дакле, о раздобљу у којем је, према статистичким подацима, било 19 одсто запослених Југословенки[3]. Гледајући све запослене особе у Краљевини Југославији, удео жена износио је свега 18 процената. Одређене професије су по закону биле доступне само мушкарцима (судство), а у другима су жене биле дискриминисане (медицина). Оне најчешће представљају радну снагу у текстилној и прехрамбеној индустрији, у фабрикама одеће, хартије и угоститељским објектима. Према попису из 1931. међу мушкарцима изнад 10 година старости било је 32 одсто неписмених, док је тај број за жене превазилазио једну половину. Жена је у свим случајевима била третирана као лице без пуне радне способности и стављана је у зависан положај од оца, мужа, брата или чак сина[4]. Она нема право гласа, па је тако искључена из свих политичких и економских питања државе, право на наследство јој је ограничено, за исти посао је мање плаћена од мушкарца, а има и слабе могућности за школовање. У позоришту, жена је могла да буде искључиво глумица, шминкерка, шнајдерка или костимографкиња. Глумице су неретко биле удате за редитеље позоришта или трупе у којима би радиле, или би остајале неудате због, за жене недоличног и срамотног позива који су одабрале. Прве признате драмске списатељице Југославија су се појавиле управо у међуратном периоду. Прва жена позоришна управница, и једина у међуратним и ратним временима на том положају, била је Маргита (Гита) Предић-Нушић, кћерка Бранислава Нушића, која је 1938. основала „Родино

[3] Неда Божиновић, *Женско питање у Србији у 19. и 20. веку*, Центар за женске студије, Београд, 1994, стр. 100.

[4] Вида Томшич, *Жена у развоју социјалистичке самоуправне Југославије*, Југословенска стварност, Београд, 1981, стр. 17.

позориште“ из којег је касније израсло позориште „Бошко Буха“. У овом раздобљу запажена женска појава у области театра била је и факултетски образована Марија Мага Магазиновић – кореографкиња и плесачица. Ове податке треба имати на уму при анализирању дела списатељица и њиховом третирању женских јунака јер би било крајње бесмислено и банално приступити им кроз призму садашњег феминизма и у њима тражити резоновање и понашање савремене еманциповане жене. Са друге стране, важно је знати ово како би се додатно вредновао уложени труд који су списатељице морале начинити да би уопште написале драму, а касније је и поставиле на сцени.

Први кораци који су допринели ослобођењу жене у свету литературе чињени су у часописима. Листови намењени женском полу, препуни корисних савета како добро водити домаћинство и којих се манира треба држати, који су почелели да се штампају на прелазу 19. и 20. века по закону су морали да уређују мушкарци (*Воспитател женскии, Домаћица, Женски свет*). Између два светска рата та чињеница се мења што чини ове године додатно интересантним по питању жеснког списатељског чина[5]. Милица Јаше Томића у Новом Саду од 1911. до 1921. уређује часопис *Жена*, а редакција је већински сачињена од колегиница. Оне пишу и о науци, етици, и о нези деце и бризи о домаћинству; у наставцима објављују историју женског покрета у Европи Зорке Јанковић (о којој ће касније бити речи). Тако се утемељује пракса стварања часописа у којима пишу жене о својим проблемима и интересовањима. И круцијално, ствара се простор за видљивост песникиња и списатељица: Исидоре Секулић, Милице Јанковић (такође ће и о њеним драмама бити речи), Данице Марковић, глумице Милке Гргурове...

***

Грађанска драма међуратног периода или како је Радован Вучковић класификује „нова друштвено-критичка драма“[6] између два рата обухвата значајан број дела. Заједничко им је приказивање тривијалног породичног начина живота грађанског миљеа, узбуђено тематизовање брачних скандала, клишеизиран приказ борбе добра и зла, стереотипни прикази сукоба генерација. Често постоји подела на грађане са манирима, школоване у Европи, отмене; и оне са села, простодушне, који држе до народних обичаја.

[5] управо је један од женских часописа - *Жена данас* 1939. покренуо акцију за стицање права гласа која, међутим, тада није успела.

[6] Радован Вучковић, *Модерна драма*, ИРО Веселин Маслеша, Сарајево, 1982, стр. 632.

Ова врста комада може се подвести под Сарсејеву дефиницију драме „као квинтесенције романа-фељтона“, па тако по свом наративу личи на дневну штампу[7]. Намера им је да дочарају друштво на прелому два времена, да прикажу судар два принципа – традиционалног и модерног. Као и у свим драмским делима која по свом жанровском одређењу припадају комедији, тежња и у овом типу комада који су често били комедије је усмерена ка изругивању негативним особинама. Најчешће исмеване карактеристике јесту „покондиреност“, претварање да се припада вишем и богатијем слоју друштва, похлепа и грамзивост. Често је присутна „артифицијална и патолошка идеализација обичног народа“ како би Набоков описао однос Достојевског према руском народу[8].

Најпопуларнији и најрепрезентативнији примери писци грађанске драме били су: Душан Николајевић, Ранко Младеновић, Владимир Велмар-Јанковић, Мита Димитријевић, Боривоје Јевтић и Бранислав Нушић.

Њима припада, између осталих, и веома маргинализована, мало цењена и призната Милица Јанковић са својим драмама *Нада* и *Мучење* за које не постоји тачна година објављивања, али с обзиром да пише о стању у земљи након Првог рата, а преминула је у години избијања Другог светског рата, јасно је да се ради о међуратној драми.

Милица Јанковић (1881-1939) била је наставница цртања и писања и објављивала је приповетке и романе о тада актуелном паланачком животу. Њена реалистична драма *Мучење* дешава се у освит Првог светског рата и непосредним годинама након његовог завршетка, а просторно је смештена у дом младог брачног пара Анђелке и Мирка Новаковића. Истовремено пратимо два наратива – политички и љубавни; јавни и приватни.

Сиже је поприлично једноставан: брачну идилу прекида Миркова регрутација на почетку рата. Протагонисткиња Анђелка остаје сама у кући са свекром, а затим се у домаћинство усељава окупатор Иванов, официр из Бугарске. Иванов се непрекидно удвара Анђелки, а она га, како и доликује свакој честитој, поштеној жени, одбија. Рат се завршава, Мирко се враћа кући, а на станици га Триша, преварант и муљатор, из чисте пакости лаже да га је жена преварила за време одсуства. Мирко се не сукоби са Анђелком, али све време сумња и бива хладан према супрузи. Отприлике тада, на половини драме, почиње политички заплет, као да је ауторка осетила да је исцрпела

[7] Мирјана Миочиновић, *Драма између два рата*, Нолит, Београд, 1987, стр. 13.

[8] исто, стр. 14.

сав потенцијал приче о двоје младих. Помало неспретно, фокус прелази на другу тему. Мирко се кандидује за председника општине. Читалац тада добија увид у тадашњи механизам гласања. Триша, Видић и Мирко, свако на свој начин, покушавају да освоје што више гласова. Триша који је рат искористио за сопствено богаћење, а не одбрану отаџбине, агитује користећи доушнике; Видић купује гласове сељака и заклиње их крсном славом, а око Мирка се окупља локална интелигенција и диви се његовим родољубивим идејама и причама из рата. Триша побеђује на изборима, чиме ауторка подвлачи тезу о конформистичком резоновању друштва. Ово ипак пружа Анђелки прилику да се поново зближи са мужем Мирком. Читалац поново враћа пажњу на главну јунакињу и њену причу. Након искреног разговора и измирења и привида среће коначним прекидом мучења, Мирко подлеже ратним повредама и умире.

Што се лика Анђелке тиче – „nomen est omen“. Њен карактер и судбина су описани као код правог хришћанског анђела. Она је иделна супруга тог доба – поштена, одана и верна, сервилна, понизна, вредно извршава кућне послове, даје часове клавира и образована је. Утолико је њено незаслужено страдање болније. Током рата преживљава страхоте у сопственој кући негујући болесног свекра и трпећи арогантног бугарског официра, а још већа жртва постаје након повратка мужа који је неосновано кажњава. Женски лик Милице Јанковић је страдалник и патник над којим може да се осети једино сажаљење, онакво какво нам објашњава још Аристотел у *Поетици*. „Сажаљење осећамо када гледамо оног ко незаслужено пати“. Међутим, Анђелкина мука после извесног времена читања постаје незанимљива јер је јунакиња пасивна и од почетка до краја не мења свој положај, већ као да у њему проналзи одређено уживање или помиреност те је јасно да до промене стања, позиција или карактера у драми нити ће доћи, нити се ико од јунака бори, или макар прижељкује да дође.

Као и у драми *Нада* став Јанковићеве је да је жена и даље мајка и домаћица, али је сада донекле и еманципована и преведена у виши статус друштвеног бића[9]. Брак је стабилна јединица друштва. Са тим у вези, интересанто је посматрати еротску димензију комада. Светица Анђелка коју Радомир Путник у поговору комада пореди са Пенелопом и њеним чекањем Одисеја, показаће свој пробуђени Ерос у пољупцу са бугарским официром. Иако је списатељица учинила околности пољупца таквим да је на све могуће начине

[9] Радомир Путник, *Две драме Милице Јанковић*, Сцена бр. 2, Нови Сад: Стеријино позорје, 1986, стр. 54.

оправдала Анђелкин поступак, ипак нам је показала јунакињину потребу за нежношћу и телесним. У обе Миличине драме јасно се ишчитава да право на задовољење страсти имају само удате жене и то са мужем, или вереником. Драма *Нада,* занатски слабија и према мотивима налик романима Достојевског, осликава такође пасивну, наивну и чедну девојку Наду (поново је у имену садржана суштина лика) која живи у кући са два брата и оцем. Вереник је искоришћава за новац, а отац и брат су заљубљени у изазовну служавку. И овде је телесно ослобођење и емотивно освешћивање жене уследило након пољупца са вереником за којег се на крају и удаје. Страст изван конвенција брака забрањена је или резервисана за жене нижег слоја друштва које не маре за своју репутацију (служавка у *Нади* – архетип блуднице), док је за мушкарце (бугарски официр у *Мучењу*, отац и један брат у *Нади*) исказивање сексуалне потребе која се демонстрира, страст потпуно анимално и отворено оправдана и очекивана.

У оба драмска стваралаштва присутан је лик у функцији резонера из драматургије добро скројених комада 19. века, неко ко свет драме посматра здраворазумски и тумачи га кроз опште прихваћен морал тог доба. У *Мучењу* је то старац, бивши војник, самим тим носилац мудрости и искуства којем се а приори верује, и један од Миркових гласача. Он препознаје да Мирко једини има програм странке, да проповеда своја искрена идеолошка убеђења и да је једини учествовао у рату и борио се против непријатеља. У *Нади* је резонер дечак, неискварен, детињег погледа на свет одраслих и њихове грешке.

Иако је сржобе јунакиње обавијена мелодрамским велом и прожета патосом у свакој сцени, списатељица једнако брижно базира „плот б“, односно другу нит радње око политичког и родољубивог питања. *Мучење,* које има неколико добро осмишљених и написаних ситуација фокусира се на садашњост и актуелно дешавање и што се тиче Анђелкиног брака и што се тиче политичких питања какви су избори чије одвијање пратимо у садашњем времену. *Нада,* читава драма и истоимена главна јунакиња, гледају у будућност. Радња је више приказивање тренутног пасивног стања и запитаност над временом који долази, а не склоп догађаја чије настајање и разрешење сада гледамо. Зато је политичко у *Нади* забринутост за будућност земље. Млади су представљени као декаденти, вични једино контемплирању, безидејни, баве се својим страстима, па занемарују обавезе. Они су друга генерација грађанског сталежа, нису учествовали у рату или чак немају никакав однос према њему. У њима је сабран сав потенцијал и „како

генетика предвиђа, баштине најквалитетније генотипе“[10], а они ће их евидентно прокоцкати, дословно или метафорично. Драма је у том смислу, упозорење да наследнике грађанске интелигенције, будуће доносиоце политичких одлука, треба тргнути из свог света како би и држава имала наде да опстане.

Милица Јанковић унела је у српску драматургију стидљив и тек у назнакама почетак женског сексуалног ослобођења испричан кроз женску визуру. Јунакиње јесу у трпној позицији и фигурирају као објекти у сопственој причи, али оне признају да, за сада дубоко у себи, крију телесне потребе. У ширем смислу, Анђелка и Нада су Ибзенова Нора којима је само фалило још мало храбрости и дрскости да до краја освесте своје жеље и отргну се патријархалним нормама које их спутавају. Оне не би залупиле врата и од девица постале развратнице и блуднице или преузеле мушко владање приказано у драмама, већ би само слободно сагледале своје природне потребе. То је корак еманципације који су Југословенке тек требале да начине.

Крајња намера грађанских комада била је да модернизују друштвену драму па се тако њена генеза састојала у „примени искуства експресионистичко-конструктивистичке сцене или повратком појединих аутора основнима психолошке драме, у којој се проблематизује морална ситуација човека у етички дезорјентисаном друштву пред Други светски рат“[11]. Мотивација за писање била је и у потреби да се посведочи о летаргији младих интелектуалаца, дубоком разочарењу људи који су увидели страхоте рата и последично губљење утопистичких идеала. Нарочито занимљив идејно-тематски оквир и плодно психолошко-филозофско тло уочено је у чињеници распада интимног, породичног живота који је настао страдањем војника на ратишту или траумама оних преживелих. Стабилност брака се изгубила, етичких принципи су били уздрмани, а лажи и преваре све чешће. Све ово било је уочљиво код Милице Јанковић.

Ипак, међуратна драматуршка мисао се надаље развијала. Како не би ламентирали над сопственом судбином, а и како би привукли публику у позориште, тридесетих година минулог века, српски драматичари (мушког и женског пола) определили су се за комедију у којој ће приказати страхове савременог човека, његову бојазан од урушавања сопственог брачног и породичног живота и тако га *прочистити* од датих афеката, а уједно и

[10] Радомир Путник, *Две драме Милице Јанковић*, Сцена бр. 2, Нови Сад: Стеријино позорје, 1986, стр. 57.

[11] Радован Вучковић, *Модерна драма*, ИРО Веселин Маслеша, Сарајево, 1982, стр. 632.

забавити. Као и у сваком предратном, међуратном и ратном добу, комедија и смех били су најпожељнији међу публиком. А како би Пирандело рекао: нема ништа озбиљније од комедије. Те у том смислу ваља сагледати драматуршки рад српских списатељица грађанске комедије – Љубинке Бобић и Наталије Арсеновић.

***

Љубинка Бобић (1897-1978) била је глумица и драмски писац. Доживела је извођење неколико својих комедија. Конкретније: премијера драме *Наши манири* била је јуна 1935. године у Народном позпришту, *Отмено друштво* постављено је маја 1937. године такође у Народном позоришту и *Породица Бло* октобра 1940. у Српском народном позоришту[12]. Након што је написала прву комедију *Наши манири* многи из књижевних и позоришних кругова тврдили су да иза њеног имена стоји мушки писац не верујући да једна жена може да напише квалитетну драму. Списатељица је тако морала да докаже не само вредност свог рада (како је то чинила већина мушких писаца тог доба), већ и да убеди како њено писање треба посматрати независно од њеног пола и да савлада укорењене стереотипе и правила по којима жени драматургу није место у позоришту. После неколико година и нових написаних духовитих драма интересантног заплета, Љубинки су таленат и ауторство, ипак, признати.

Оно што је заједничко за сва три комада јесте подела јунака на оне образоване изван Србије, којим имају шлифа, пију страна пића, возе кола, говоре француски (понекад немачки), учтиви су; и оне који су „из народа“, конзервативни, понекад чак и назадни, необразовани, причају искључиво српски, не прате моду и углавном нису имућни, а ако ипак јесу, иметак су стекли обрађивањем земље или другим физичким радом. Сукоб два принципа се увек дешава у кући породице која је до недавно поштовала традицију и народне обичаје, али како су стекли новац, одричу се свог порекла и постају „покондирене тикве“. Битан моменат за почетак њених драме јесте чин удаје (или женидбе) и одабир младожење (тј. младе). Први чин у драматуршком смислу Љубинки служи као експозиција, упознавање са породицом, њеном предисторијом, њиховим гнушањем над ранијим, тј. сиромашнијим начином живота, одрицање од своје „сељачке“ прошлости.

[12] др Петар Волк, *Позоришни живот у Србији 1935/1944*, Култура , Београд 1992. године, ФДУ институт

Девојка се затим у другом чину комедија нећка, бира, одбија просце, заказује састанке уз помоћ локалне градске трачаре (слично као код Трифковићеве „Избирачице“), да би у трећем чину, будућа млада уз велику подршку оца, схватила да је боље да се уда за „српског домаћина“, а не за углађеног, уштогљеног европејца. Хумор се огледа у исмевању малограђанштине, ругању неискреним људима који се труде да буду оно што нису. У дијалогу је присутан као грешке споразумевања и мешања страног и матерњег језика.
У делу *Наши манири* ауторка није у потпуности следила утврђену структуру и отишла је најрадикалније са становиштем о побољшању положаја жене. Главни лик, тридесет двогодишња Јела, помодарка, према тадашњим поимањима схваћена као „стара девојка“, не жели да се уда за кафеџију Перу који ће је терати да ради, него жели да бира момка за себе, неког отменог, имућног и европских манира. Одбија уговорен брак и жели да пронађе љубав. *Наши манири* је према фабули рецимо као посрбљена драма Елфриде Јелинек „Шта се догодило након што је Нора напустила мужа“ (само што је Јула напустила мајку, а не мужа). Оно што разликује њу и друге Бобићкине јунакиње је чињеница да Јела успева да се супротстави својој мајци и напусти кућу у потрази за испуњењем својих снова. Списатељица, дакле, даје пример да не мора да се следи устаљена матрица, да Јелин живот припада њој самој и да су њене жеље на првом месту. Због претварања да припада богатом слоју друштва, због своје наивности и претераног поверења у друге људе, у великом граду Јулин карактер је исмејан, а њено понашање презрено. (Слично Стеријиној „Покондиреној тикви“) Она бива преварена и опљачкана, а комад завршава доласком мајке и Пере у Јулину хотелску собу, грдњом, батинама и Јулиним плачом на крају.

ЈУЛА
/заплаче искрено као дете и говори с болом/
Због снови. */публици/* Због фини манири! */потрчи мајци, загрли је и гласно јецајући као дете које је згрешило/* Мама![13]

Јула је, као драмски јунак, згрешила једино у свом претварању и лаковерности. Љубинка Бобић нам крајем, а нарочито последњом репликом, сугерише да Јулина авантура, одлазак од куће, жеља за самосталношћу и независним доношењем одлуке не треба да се схвате као грешка, већ је несрећа у Јулиној приморано сти да испуни мајчине и Перине захтеве. Главна јунакиња у првом чину изговара да јој чак није ни проблем да остане неудата,

[13] Љубинка Бобић, *Наши манири*, Нова штампарија, Београд, 1934, стр. 100.

да венчање и породични живот нису њени животни приоритети. Она жели да слуша београдски радио, класичну музику, понавља фискултурне вежбе које објашњава водитељ и прати нове модне трендове. Крај драме представља затварање могућности за жељени живот, а натераност на удају, смешта Јулин лик у још једну жртву патријархата и правила одређених репрезентацијом женског рода. Као што је рекао Џон С. Мил: „по закону нема више робова осим домаћице сваког дома.[14]“

У једном од ретких интервјуа које је дала „Политици“ и који су сачувани, Љубинка Бобић је пред своју премијеру представе *Отмено друштво* о разводу брака Косте Тодоровића и поновном женидбом за своју љубавницу у којој су се многи из београдског високог друштва препознали па желили да позориште не игра драму како се не би осрамотили, Љубинка је изјавила да верује *да је у Америци, гангстери би украли и мене и мој комад /.../, а ја сам само изнела један сиже да се свет, брате, смеје*.[15] Њена изјава и реакције на примијеру су најбољи показетељ намере, али и актуелности ових комедија. У њима се уочава витализам, уверљивост, затегнутост и мотивисаност радње, консеквентне ситуације. Једна од одлика која је допринела да њене драме буду популарне јесте и бирање тема који су „из живота, а против лажности и скоројевића“ како је сама ауторка објашњавала. Карактери знају да понекад прећу из пунокрвних, живих људи у сопствене дводимензионалне скице, али се и то да опростити јер изазива смех и учи људе какви не треба да буду. Тадашњи позоришни критичар Душан Крунић оценио је представу веома добро написавши да се *смејао грохотом и од срца. Тако су се ваљда смејали олимпијски богови своме колеги ћопавом Хефесту.*[16] Поредили су је са Нушићем и Стеријом, а томе је допринео и списак глумачке екипе који је на многим извођењима био сличан са представама Нушићевих комада. Међутим, теме и идеје јесу биле сличне Нушићевим и Стеријиним, али Љубинка се задржавала на порвшинском слоју, занимала ју је искључиво забава, па је тако изостајао озибиљнији психолошки приступ грађењу лица и њихових односа. Публика се јесте смејала, уживала у раскринкавању београдског снобизма, људи оболелих од отмености и оних који су се „профранцузили“, али недостајало је дубине, вештине да се драматизује локални трач, а не само преприча на сцени у свом изворном облику. Да је

[14] Снежана Пејановић, *Друштвена једнокост и еманципација жена*, Просветни преглед, Београд, 1984, стр. 33.

[15] Љубинка Бобић, *Отмено друштво*, Музеј позоришне уметности Србије, Београд, 2003, предговор Олге Марковић, стр. 8.

[16] исто, стр. 8.

усплела да интимну причу која се причала по граду подигне на универзални ниво, сигурно би и квалитет био већи. Било како било, оновремени управник Народног позоришта Милан Предић стављао је на репертоар представу по Бобићкиној драми *Породица Бло* о скоројевићкој фамилији која до краја освести своје помодарство и уда кћерку за српског земљорадника кад год би позоришту недостајало пара јер је пунила сале изнова и изнова.[17]

Наслеђе списатељице није само препричавање чаршијских прича, већ је урадила огромну и врло важну ствар етаблирањем као драмског писца и борбом да као жена буде прихваћена у затвореним, мушким позоришним и књижевним круговима. Њена најдрагоценија заоставштина је сигурно Јулин карактер којим улива снагу женама да се боре за своје снове и манире, а најављује време када ће њихово остварење бити могуће. Женска лица у драми и питања еманципације њиховог пола постала су централна, према сматрању Пере Слијепчевића, као последица ширег феминистичког покрета и индивидуалистичког освешћивања жене што се може размети и као производ свеопштег индивидуализма и индивидуалне културе у којој се слободоумност представаља као главни принцип.[18] Осим светских и идеолошких превирања, на драму и њена женска лица је сасвим сигурно огроман утицај извршила и Ибзенова драма *Нора или кућа лутака* и друге жене из његових комада (Ребека Вест, Хеда Габлер...) које одликује тајанственост па тако и у српској грађанској међуратној драми имамо Бобићеву Јелу (и неке Нушићеве јунакиње) које су самосталне у својим одлукама, трезвене у тражењу онога што им припада, али несрећне и расцепљене у свом бићу и трагичне у својој учмалој средини која нема разумевања за необичне и чудне страсти.[19]

***

Љубинкина савременица, а такође и женски драмски комедиограф била је **Наталија Арсеновић Драгомировић (1885-1978)** књижевница и уметница. Њена петочинска комедија *Лесковчани у Паризу* постављена је премијерно маја 1926. године у Српском народном позоришту у Новом Саду. Била је друга жена чији је текст СНП поставио. (Прва је била Даница Бандић Телечки

[17] Љубинка Бобић, *Породица Бло*, Музеј позоришне уметности Србије, Београд, 2003, предговор Олге Марковић, стр. 9.

[18] Перо Слијепчевић, есеј *Жена у најновијој књижевности* (1911), Критика и публицистика, Свјетлост, Сарајево, 1980, стр. 209.

[19] Радован Вучковић, *Модерна драма*, ИРО Веселин Маслеша, Сарајево, 1982, стр. 474.

1896. и комад *Еманципована.*) Користећи се својим личним искуством и својевољном миграцијом у Париз где врата свог дома отвара својим сугрђанима, Лесковчанима и слуша њихова сналажења у Француској, пише драму о судару модерног и провинцијског. Комад показује породицу са југа Србије у тренутка када отац Копе, по занимању трговац, добија писмо свог сина Лаке, студента у Паризу, који јавља да хоће да паузира студије и ожени Францускињу Жижет. За овакво синовљево ексцентрично понашање окривљена је мајка. У (тадашњој) констелацији породичних односа и улога, одговорност за одгој деце и њихове грешке поверен је мајци што би даље значило да је фигура оца занемарљива у васпитању. Како је мушки посао био да исправи женине грешке, разгневљени Копе одлази у Париз да одговори сина од „мешања са туђом крви и вером“. У наредним чиновима осликава се живот студената из Лесковца у Француској, српски менталитет са нагласком на солидарност, заједништво, спремност да се помогне. Копе је прво у кафани са децом пријатеља из своје домовине: уживају у француским пићима, гледају лепе Парижанке. Он упознаје, чуди се, али полако разумева модеран начин живота у којем девојке студирају „за мушке послове“, излазе у кафану, имају другове који им нису вереници, путују без надзора родитеља... Тек у четвртом чину отац и син се срећу, веома лако и без сукоба договарају се да Лека настави студије и тек после дипломирања ожени Жижет. Копе прихвата француску снајку када чује да она прича српски и да пристаје да венчање буде у Лесковцу по свим српским традиционалним обичајима. Када је понизна и послушна Жижет изговорила да је спремна да иде са Лесковац због љубави и да тамо живи према православним начелима, више није било ни једне препреке. Лесковачком домаћину, дакле, није проблем мешање крви, вере и језика уколико српско православље буде идентитет његовог сина, снајке и будуће деце, а све страњско буде потиснуто. Ако се поново погледа година писања и првог извођења драме, јасна је потреба за поруком овог текста. Очување кохерентног националног, верског, језичког духа. Док Копе чека сусрет са Леком и време проводи са лесковачким студентима, видимо да су неки од њих међусобно верени и планирају венчање. Срби жене Српкиње. Након Првог светског рата и великих људских губитака које је наш народ доживео, било је важно стварати српске породице, продужити српска породична стабла на којима ће расти нове српске гране. Многе гране и многа стабла је посекао рат. Према томе *Лесковчане у Паризу* треба одредити као патриотску драму која испод свог забавног карактера има вишу мисију – очување нашег идентитета. Тако дакле, и Францускиња Жижет може, али само ако се посрби.

У занатском смислу, Наталију Арсеновић одликује аутентичан призренско-тимочки дијалекат који се доследно користи. Стереотипне менталитетске црте задржане су и спроведене код свих карактера. Студентима у Паризу недостајала је профилисаност и већи диверзитет како не би личили на антички хор и остали на нивоу знака и хомогене гомиле. Драмска ирониja спроведена је веома вешто у комаду. Копе, опијен шампањцем и лепотом девојака, проводи читаво вече са младићима, троши новац... (али не чини прељубу чиме се показује да су породица и брак чврсти стубови друштва који се не изневеравају ни под каквим хедонистичким условима). Читалац зна за његову срамоту, а Лека не зна па је неравномерна прерасподела информација одлично послужила за духовите реплике. Сусрет оца и сина, око којег се градативно ствара напетост и сцена коју ишчекујемо од читања писма на почетку, пролази без препрека, без отпора сина и све се разрешава веома лако па се читалац може запитати зашто је Копе долазио у Париз, могао је само послати писмо и син би одмах послушао његове речи. Венчање на крају дало је простора који се није искористио за приказивање неког од свадбарских обичаја са југа Србије. Уместо тога уводи се нејасан заплет на самом крају кад му време свакако није. Копе и његова жена Санда разговарају у ишчекивању младенаца са својим пријатељима који дају заједљиве и љубоморне коментаре, јер су желели да се њихова кћерка уда за Леку. С обзиром да раније није дат увид у ову нит радње, непотребно ју је на самом крају откривати.

Оно што је Наталија Арсеновић спроводила у својим књижевним радовима јесте уверљив спој архаичног и модерног. Однос Србије и Запада померила је са стереотипне тачке која се много пута чула. Није глорификовала ни једну ни другу страну већ је приказала у светлу какве оне јесу чиме је створила драму здравог патриотизма, комедију која не жели само да исмева него и да едукује.

***

Народно позориште у Београду је фебруара 1930. године поставило први комад који је написала жена – драма у 3 чина из живота Крагујевчана у доба аустро-угарске окупације *Тамо далеко* **Милице Јаковљевић (псеудоним Мир-Јам, 1887-1952)**. Неколико година касније постављен је и не тако добро скројен комад *Еманципована породица* у којима тематизује мушко-женске односе. Мир-Јам је била новинарка и уредница популарних *Недељних илустрација*, писала је љубавне романе у наставцима, а најпознатија је била

по рубрици „Мир-Јам одговара читаоцима“ где је одговарала на питања младића и девојака. Оно за шта је била најкритикованија јесу њени ставови, како у новинама, тако и у драмама и романима у којима жену пореди са робом која мора да се свиди муштерији тј. мушкарцу.

Трочинка *Тамо далеко* патетична је прича о женама које чекају своје синове и мужеве да се врате из рата. Превише сентиментална драма говори о мајци Дани и кћеркама Олги и Нади које три године преживљавају у условима рата, сналазе се за храну, плаше се немачких официра, питају се зашто им не стиже писмо сина и брата Рајка. У последњој сцени српска војска се враћа, Рајко је жив, али мајка Дана ослабљеног тела и духа од силне бриге и тешког живота умире не видевши сина последњи пут. Мир-Јам у последњој дидаскалији описује њену смрт као *смрт ВЕЛИКЕ МАЈКЕ са којом оде у гроб туга и патња ропства, а над њом је био син победник у блеску зоре која је доносила са слободу и нови живот.*[20] Генерално гледано, *Тамо далеко* је драма танког заплета, препуна општих места и одаје утисак као да је писана да потресе и расплаче удовице остале без мужева и мајке без синова. Окупација је приказана само као свакодневни страх од непријатеља, а тежина ситуације је дочарана искључиво кроз неконкретно кукање јунакиња. Драма стоји на танкој линији између архивског документа и интимне људске приче. За прво јој је потребна додатна веродостојност података, навођење историјских података, а за друго заплет и наратив уместо понављања сцена препуних патосом и сентиментом који гледалац треба а приори да осети јер је ратно стање. Представа је ипак доживела петнаест извођења и сваки пут била пропраћена бурним емотивним реакцијама, пре свега жена. Штета је што је огроман женски напор свих мајки, жена, сестара и кћери током Првог светског рата представљен банално, кроз репетативне реплике, повлађујући и додворавајући се публици. Да ли су жене тог доба требале некога да подигне споменик њиховој борби из домаћинстава – свакако да. Да ли је Милица Јанковић успела да им подигне монументалну грађавину у знак сећања и захвалности – апсолутно не. Подарила им је драмски кич. Свака од жена која је седела у публици на представи и плакала сећајући се свог живота под окупацијом, сигурно је имала искренију, емотивнију, храбрију, борбенију причу.

Друга драма Мир-Јам такође је драматуршки веома слаба.

[20] Милица Јаковљевић, *Тамо далеко*, Музеј позоришне уметности Србије, Београд, 2003, стр. 116.

Еманципованој породици је критика предложила подеснији наслов – *Тамо далеко од еманципације*.[21] Драма може послужити као џепни приручник како Мир-Јам замишља да треба наћи мужа и то, наравно, официра, трговца, чиновника и тако се обезбедити за живота. Могу се прочитати сви савети о лепоти и владању којих је потребно придржавати се, како би успех био загарантован. Једино што би ову плитку и незанимљиву драму могло да не осуди на потпуну пропаст, било би њено ново читање и поставка у виду позоришне фарсе. Уколико би се препоруке Мир-Јам поставиле са иронијским отклоном и подсмехом, тек тада њен комад не би био лако штиво за очајне миражџике из међуратног периода, него заиста еманципаторско дело, што је и она желела да буде. Светао пример и потврда ове тезе је представа фарса *Рањени орао или смеју ли девојке допустити пробу пре брака*, Михизова драматизација романа Милице Јанковић, редитељке Соје Јовановић из 1972, а у обновљеној верзији редитељке Алисе Стојановић, продукцији Атељеа 212 из 2010. године.

***

За разлику од Мир-Јам, жена која је свој живот подредила борби да жене добију право на школовање, рад, гласање и једнаке могућности као мушкарци, која је веровала да је 20. век век ренесансе за жене, уредница часописа, преводилац, активисткиња **Зорка Јанковић (око 1870 – после 1933)** иза себе је оставила многа значајна дела, енциклопедије, збирке приповедака, али и један драмолет *Дечје душе* из јануара 1910. године. Сцена која је као рукопис сачувана у рукописном одељењу Матице српске, иако је настала пре Првог светског рата, вреди да буде записана на страницама овог рада. Зорка је своје активности веома пасионирано спроводила током периода између два рата и подржавала књижевнице ток доба, што храбрећи их речима, што конкретно издавајући часописе у којима би могле да објављују. Извршила је готово просветитељску улогу када се ради о обезбеђивању шансе да девојчице имају право да иду у школу и увиде да је за њихову независну будућност од изузетне важности њихово знање и образовање. Због тога Зорка заслужује да се њена скромна драмска минијатура сачува од заборава. *Дечје душе* потписала је својим псеудонимом Мира Великовецка и посветила својим двема братаницама које су и лица сцене – сестре Дана и Јелка са својих 8 и 7 година. Драмолет у стиху је кратки

[21] часопис *Жена данас*, бр. 9, јануар 1938, Омладинска секција КПЈ, Београд, стр. 17.

проглас, ода испевана у знак љубави девојчица према школи и знању. Искрено радосна због могућности да се образује девојчица Дана каже: *јављамо да знамо/српски да читамо.*[22] Сцена се завршава молитвом Светом Сави *за будућност српске школе/та те срећна деца моле.*

***

На крају бих завршила речима Зорке Јанковић из књиге *Женско питање* (1913): „Ново доба ће нам без пардона, поставити задатак: да се сами бринемо о реорганизацији положаја жена у нашем народу.“ И видимо да су списатељице, прве жене драматурзи спремно одговориле на постављен задатак. То нису сјајни комади који су досегли велике уметничке висине, открили људске суштине или екпериментом створили нове стилове. Шта више, у њима се понекад могу уочити слаби, чисто занатски елементи. Али они су у неком свом микрокосмосу који се одатле ширио подигле глас и скренуле пажњу на женска лица у драмама. Стидљиво, под утицајем васпитања и образовања које су могле у условима ратне Србије да стекну у патријархалном свету у којем су живеле (и у којем ми данас читамо њихове комаде) потпуно природно, посматрајући друштвене односе око себе, инстинктивно су уочавале и преносиле женски глас који не следи баш увек пут који су прокрчили мушкарци за себе. Могуће да су то радиле несвесно, али признавањем Љубинке Бобић као равноправне са мушким драматурзима, писањем Наталије Арсеновић и Милице Јанковић о важним националним питањима који се итекако тичу свих грађана подједнако, створиле су пут женској еманципацији и отвориле свим женама врата позоришног ауторства. Са друге стране, ауторке нису имале претензију да се баве само једним, женским, делом друштва у чему се огледа додатна вредност њиховог рада и читава поента равноправности – третирање свих појединаца једнако невезано за њихов пол. Оне су се трудиле да осликају српски социјални миље једног доба. Због тога би било интересантно и корисно поново поставити комаде, тумачећи их са историјским отклоном и новим сазнањима.

Па бих тако, пре свих, издвојила Љубинку Бобић са драмама *Породица Бло* и *Наши манири* чији хумор грађен на српском менталитету и даље делује пријемчиво за публику, а универзалне вредности које се пропагирају су

[22] Зорка Јанковић, *Дечје душе*, збирка рукописа, рукописно одељење Матице српске, Нови Сад, 1910.

остале исте током деценија. Из онога што је „предисторија“ драмама првих српских драматуршкиња, оних које су афирмисане на Стеријином позорју, дао би се увидети почетак стварања континуитета женског списатељског рада за који нам је сада јасно да представља важан део наше драмске традиције.

Литература:

Арсеновић, Наталија, *Лесковчани у Паризу,* Нови Сад: архив Српског народног позоришта, непозната година штампања

Бобић, Љубинка, *Наши манири*, Београд: Нова штампарија, 1934.

Бобић, Љубинка, *Отмено друштво*, Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 2003.

Бобић, Љубинка, *Породица Бло*, Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 2003.

Божиновић, Неда, *Женско питање у Србији у 19. и 20. веку*, Београд: Центар за женске студије, 1994.

Волк, Петар, *Позоришни живот у Србији*, 1935/1944, Култура, Боеград 1992. године, ФДУ институт

Вучковић, Радован, *Модерна драма,* Сарајево: ИРО Веселин Маслеша, 1982.

Јаковљевић, Милица, *Тамо далеко*, Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 2003.

Јанковић, Зорка, *Дечје душе*, збирка рукописа, рукописно одељење Матице српске, Нови Сад, 1910.

Миочиновић, Мирјана, *Драма између два рата,* Београд: Нолит, 1987.

Пејановић, Снежана, *Друштвена једнокост и еманципација жена*, Београд: Просветни преглед, 1984.

Путник, Радомир *Две драме Милице Јанковић, Сцена бр. 2,* Нови Сад: Стеријино позорје, 1986.

Слијепчевић, Перо, есеј *Жена у најновијој књижевности* (1911), *Критика и публицистика*, Сарајево: Свјетлост, 1980.

Томшич, Вида, *Жена у развоју социјалистичке самоуправне Југославије,* Београд: Југословенска стварност, 1981.

Жена данас, часопис, бр. 9, јануар 1938, изд. Омладинска секција КПЈ, Београд

Др Марина М. Миливојевић Мађарев[23]

ПРВЕ СРПСКЕ ДРАМСКЕ СПИСАТЕЉИЦЕ НА ФЕСТИВАЛУ СТЕРИЈИНО ПОЗОРЈЕ[24]

Сажетак: *Текст се бави питањем ко су биле прве српске драмске списатељице које су са својим драмама учествовале у такмичарској селекцији фестивала: који је њихов тематско-идејни круг, каква је њихова поетика, у којој мери и на који начин су оставиле трага у историји развоја саврмене српске драме, када су се појавиле и да ли је и на који начин њихово појављивање утицало на друге драмске списатељице. Прве драмске списатељице које су се појавиле на Стеријином позорју и добиле Стеријине награде су Милица Новковић и Деана Лесковар, а прве које су остваривле континуитет у присуству на Стеријином позорју су Вида Огњеновић и Биљана Србљановић.*

Кључне речи: *драмски писац, жена, драма, Стеријино позорје*

Увод

Може ли се о женама писцима писати без позивања на студије рода и савремене феминистичке теорије културе? С друге стране, зашто ауторка прави селекцију аутора чија су дела изведена на фестивалу Стеријино позорје на основу пола, ако не жели да о њима пише кроз призму феминистичких теорија и родних студија? Има ли могућности писања о жени аутору вам феминистичких и родних теорија? Ова питања се намећу јер ауторка сматра да је тема „Прве српске драмске списатељице на фестивалу Стеријино позорје“ важна за разумевање самог Стеријиног позорја и позиције драмског писца у нашем театру, али не жели да „поклекне“ пред „лаким“ избором да теми приступи превасходно са позиције рода и феминистичких теорија. Ипак, родне и феминистичке студије су изузетно важне за разумевање проблема позиције жене у савременом свету, те ће у свом раду користити искуства

[23] Академија Уметности Нови Сад

[24] Видети и: „Прве српске драмске списатељице на фестивалу Стеријино позорје“*, Савремени домаћи драмски текст на Стеријином позорју (од оснивања до данас)*, (ур. Снежана Савкић), Нови Сад: Стеријино позорје, 2017. ISBN: 978-86-85145-56-8 str. 10-22

савремених феминистичких теоретичарки, али ће се главни део рада заснивати на савременим српским драмским теоретичарима и позоришним критичарима попут Мирјане Миочиновић, Владимира Стаменковића, Драгана Клаића и Дубравке Кнежевић који су такође врло ретко (ако уопште) писали о првим српским драмским списатељицама као о женама писцима. Ко су били прве српске драмске списатељице на Стеријином позорју?

Милица Новковић је са драмским комадом *Камен за под главу*[25] учествовала на 23. Југословенским позоришним играма 1978. године, када је добила Стеријину награду. Милица Новковић је српска драмска списатељица[26] која је учествовала у такмичарском делу фестивала Стеријино позорје и прва српска и југословенска ауторка која је добила награду за нови домаћи драмски текст. Прва у двадесет три године трајања овог фестивала. До тог времена жене су се на Стеријином позорју појављивале углавном као глумице и прилично често као костимографкиње. Што се других функција тиче, редитељке су се, на пример, за двадесет три године појавиле неколико пута: Соја Јовановић на самом почетку фестивала 1957. године (Добрица Ћосић *Наследник* БДП), Вера Белогрлић 1970. године (*На слово на слово* Душка Радовића, Мало позориште) и Мира Траиловић[27] (Љубомир Симовић *Чудо у Шаргану*, Атеље 212). Зашто је то тако и зашто постављамо то питање ако жене јесу равноправне у нашем друштву још од 1945. године?

Одмах након краја Другог светског рата и преузимања власти у земљи од стране КПЈ жене су добиле право гласа и прихваћене као равноправни чланови (владајуће) Комунистичке партије. Тим правом гласа, тј. правом на учешћу у политичком животу државе сматрано је да је укинута неравноправност између полова у друштву. Суштинска промена позиција жене се састојала у томе што јој је омогућено да се избори (као и њене мушке колеге) за позицију у новоуспостављеном друштвеном оквиру, односно да буде укључена у поделу нове власти која је у својој основи имала стару, патријархалну матрицу пропуштену кроз нови, социјалистички дискурс. Тај узбудљиви и напети парадокс јасно се очитавао у језику тј. именовању професија. Соја Јовановић и Мира Траиловић су редитељи, Мира Глишић је костимограф, док су Мира Ступица и Марија Црнобори глумице, никад

[25] Продукција Атеље 212. Редитељ Миленко Маричић.

[26] Било је неколико списатељица чије драме су учествовале и раније на Стеријиној позорју, али реч је или о списатељицама којима драма није превасходно опредељење (Мила Марковић и Мирјана Матић-Хале) или о обради прозе (Слава Шеноа и Вања Рупник).

[27] Мира Траиловић је учествовала са радио драмом *Орест* на Стеријином позорју 1961. године

глумци. Зашто су жене глумци глумице, а жене редитељи нису редитељке? Свако време има своје питања, а у време када су се појављивале прве редитељке и костимографкиње ником није падало на памет да постави питање о родној равноправности у називу професије јер се питање рода није постављало. Свако време има своје питања, а ово питање јесте једно од питања нашег савременог тренутка.

Прве ласте – Милица Новковић *Камен за под главу* и Деана Лесковар *Слике жалосних доживљаја* и *Три чекића о српу да и не говоримо*

Какву промену је донела **Милица Новковић** драмом *Камен за под главу?* Када се појавила, практично нико није приметио да је Милица Новковић једна од првих жена драмских писаца из Србије, која учествује у такмичарском програму Југословенских позоришних игра[28]. Свако у свом времену види оно што му тадашњи дијапазон идеја дозвољава, па је тако о Милици Новковић, у време када је дебитовала, писано као о младом писцу, студенту Академије уметности у Београду, а највише о новој теми коју је донела у позориште – одумирање српског села.

Прва жена драмски писац награђена Стеријином наградом ступила је на позоришне даске драмом о животу у најзаосталијем, најпатријархалнијем, женама најмање наклоњеном, делу српског друштва српском селу. *Камен за под главу* говори о судбини породице Вучетић кроз три генерације – покојни деда Милун Вучетић, отац на самрти Вучко, три одрасла сина Новак, Здравко и Крсман, њихове жене Симана и Круна и несуђене љубави (Јела која се појављује и Перка која се само спомиње) и Новакова деца. До тог времена приче из сеоског живота су углавном биле присутне у старијој књижевности као тзв. (пасторални) комади из сеоског живота. Новина коју доноси Милица Новковић је спој поетске, психолошке и социјалне драме која се бави темом живота у селу. У драми се преплићу живи и мртви, оностранo и реално. Комад почиње нарицањем мртвог Милуна због тога што је његов син Вучко направио кућу на најплоднијој њиви. Занимљиво је приметити да међу мртвима нема жена. Нема ни Милунове, ни Вучетине жене, а Перка, несуђена Вучетина жена и предмет његовог сукоба са оцем, се само

[28] Било је жена драмских писаца чије представе су извођене на Стеријином позорју и раније, али нису били у такмичарском програму, а прва југословенска списатељица која је учествовала на Стеријином позорју је Мирјана Матић-Хале мада је њена појава прошла незапажено. Милица Новковић је прва списатељица чија драма је привукла велику пажњу и добила Стеријину награду.

спомиње. Зашто је то тако? Можда зато што жена, у патријархалном селу, нама стабилан идентитет ни земљи – она удајом мења презиме (идентитет), а смрћу се утапа у земљу. Постоје само гробови очева, не и мајки. Жене, мајке и земља су средство размене међу мушкарцима[29]. Другим речима земља је од оне која даје плод постала објекат поседовања[30]. Земља, као објекат поседовања, се претвара у блато у које се закопавају мртви (очеви и дедови) и глиб које спречава слободан покрет живих. Мушкарци су груби и сурови према слабијима (старији, жене, деца) али и према себи. Емоција су међу члановима породице интензивне и снажно их везују као што их за себе веже црна и тешка земља у којој су сахрањени очеви. Из тих тешких емоција рађа се насиље које се врши у име поседовања, док рад на земљи није стварање већ сурово рмбање. Због тога и не чуди што су два брата излаз из ситуације пронашли у трајном напуштању села – мотив депопулације српског села један је од важнијих мотива ове драме. Старији умиру, средња генерација, одлази, а нови се не рађају, а ко да их и роди када нема мајке?

Међутим, иако је главни сукоб међу мушкарцима, најлепши, најпоетичнији и најтрагичнији моменти у драми везани су за женске ликове. Поетска метафора о судбини жене у патријархалном друштву Милица Новковић даје кроз трагични монолог жене. Смисао жене је у рађању деце, трпљењу за породицу и чувању имовине и зато је трагична судбина друге снаје која покушава да изврши самоубиство, јер не може да роди. Женска судбина је тако тешка у овом свету да њене личне вредности не могу да јој омогуће да сама битније утиче на своју судбину. Доказ за то је судбина треће несуђене снаје супер-жене Јеле која може да ради све мушке послове, али не може да „испроси“ свог вољеног те зато мора да се уда за другог не би ли испунила своју женску дужност – да се уда и рађа синове. Среће у љубави нема јер чланови породице Вучетић из генерације у генерацију промашују своју животну љубавну прилику. На крају комада нестаје могућност за љубав код најмлађег сина и умире отац породице. Комад се завршава сусретом преминулог Вучка са његовим најљућим непријатељем, сопственим оцем Милојем, који је за живота желео да буде љубавни такмац сопственом сину. Вучетићи живе онако како не желе и сахрањују их тамо где они то не желе.

[29] Видети дело Лис Иригаре *Speculum другог: Жена*

[30] Баш у време када је писан овај комад у западној Србији је била веома раширена тенденција да се напуштају имања у тзв. брдима и да се зидају нове куће на плодној земљи. Тиме су истовремено пражњена стара планинска села, уништавана квалитетна обрадива земља поред река и растакана сеоска патријархална заједница и *Камен за под главу* говори и о том феномену.

Вучетићи остају везани једни за друге и за земљу љубављу и мржњом на овом као и на оном свету. *Камен за под главу* је захваљујући снажним поетским сликама, јаком и психолошки утемељеном сукобу постао и остао једна од наших најбољих реалистичких драма која указује на руралне и патријарлахне темеље савременог српског друштва.

Следећа списатељица коју годину касније долази на Југословенске позоришне игре је **Деана Лесковар**. У драми *Слике жалосних доживљаја*[31] поново је у фокусу породица и то поново сеоска, патријархална породица, али овог пута из Загорја. Поново је реч о демистификовању идиличног села. Село је представљено као сирови и сурови патријархални брлог. Драган Клаић породицу из овог комада назива пауперизованим Глембајевима[32]. Извесне декаденције и пауперизоване глембајевштине има и у Вучетићма, но, оно што раздваја *Слике жалосних доживљаја* од *Камена за под главу* је приступ теми. Док је нагласак у *Камену за под главу* на три генерације једне мале породице, *Слике жалосних доживљаја* су комплексна фреска једне шире сеоске породице и њене трансформације током 20. века – нека врста позоришног, југословенског одговора на Бертолучијев филм *20. век* који се појавио коју годину раније (1976). На почетку комада видимо породицу која је нека врста сеоског луменпнролетеријата - огрезла у алкохол и насиље које се преноси с генерације на генерацију (међусобно истребљивање мушкараца) уз неизоставно завођење и отимање девојака из супарничког клана. Однос према женама је мешавина страсти и насиља. Таква породица одлази у другом делу комада у партизане. Видимо како се успостављене матрице сада преносе у нови друштвени поредак и како чланови сеоске породице прелазе у урбани простор преносећи старе усуде на ново место.
Драма Деане Лесковар слика прелазак становника села у град, патријархалног села у социјализам, чланове насилне породице у индивидуализоване декадентне уметнике који су опседнути смрћу и у свему томе се све се мења, само основна матрица остаје непромењена – насиље и инцестуозне везе. Драма Деане Лесковар представња на тај начин не само демистификовање села већ и демистификовање социјалистичке револуције и њених тековина.

[31] Драма Деане Лесковар *Слике жалосних доживљаја* изведена је на Стеријином позорју 1981. године у продукцији Атељеа 212 и режији Зорана Ратковића.
[32] Драган Клаић, „Поговор“ у Деана Лесковар. *Слике жалосних доживљаја.* Нови Сад: Стеријино позорје, 1981.

Ову тенденцију Деана Лесковар наставља и у следећој драми *Три чекића о српу да и не говоримо*[33]*.* Овде је изнета критика социјалистичког друштва кроз причу о животу деце у једној скромном дворишту на Врачару који шездесетих година не представља елитни део града као данас, већ прву тачку урбаног Београда. Кроз субину деце и њихових породица видимо наличје социјалистичког елана и друштвено-економског узлета с почетка 60 тих година 20. века. Поново је реч о великој фрески смештеној у тесно двориште на рубу града. Револуција и снови су тек далеки ехо Првомајске параде у којој јунаци овог комада не учествују. Они су најспороднији од свих споредних актера новог друштва и на њиховим животним примерима виде се скромни домети великог замаха и силних обећања која се дају са главне трибине у центру града. *Три чекића...* Деане Лесковар настали су на таласу комада из осамдесетих година 20. века који су се бавили демистификовањем социјалистичких идеала и идеологије и критиком учинка социјалистичог политичког устројства на живот и судбину појединца и као такав овај комад би требало посматрати управо у контексту комада насталих у овој деценији

Вида Огњеновић и Биљана Србљановић – формирање идентитета кроз одупирање доминантном виђењу националног идентитета

За нашу причу важно је истаћи да након почетних успеха Милица Новковић и Деана Лесковар нажалост нису успеле да се трајније наметну нашој средини и позоришту. Прва жена драмски писац која је успоставила континуирано присуство на нашој позоришној сцени је драмски писац и редитељ **Вида Огњеновић**. За ово наше истраживање важна су три њена појављивања на фестивалу Југословенске позоришне игре, односно Стеријином позорју крајем осамдесетих и у првој половини деведесетих година 20. века. Услед ограниченог простора нећемо се бавити свим њеним позоришним комадима изведеним на Стеријином позорју: *Кањош Мацедоновић*[34] (1990)*, Је ли било кнежеве вечере?*[35] (1991. и 2009)*, Девојка модре косе*[36] (1994) и *Јегоров пут*[37]

[33] Драме *Три чекића о српу да и не говоримо* изведена је на Стеријином позорју 1989. године и режији Егона Савина и продукцији СНП-а.

[34] Драму *Кањош Мацедоновић* режирала је на праизведби ауторка Вида Огњеновић у продукцији Град театра Будва.

[35] Праизведбу драме *Је ли било кнежеве вечере?* режирала је ауторка у Народном позоришту у Београду.

[36] Праизведбу драме *Девојке модре косе* режирала је ауторка у Југословенском драмском позоришту.

[37] Праизведбу драме *Јеговор пут* ауторка је режирала у продукцији Град театра Будва.

(2001). Деведесете године су биле трагичне, тешке и у многим сегментима нашег друштва, период хаоса и назадовања, али две списатељице су се у том метежу издвојиле и својим драмским делима и друштвеним ангажманом. Стил писања Биљане Србљановић и Виде Огњеновић се веома разликује, али заједничка тачка им је опозиционо деловање током деведесетих година 20. века. Њихове позоришне и списатељске биографије су изузетно богате и превазилазе обим овог рада те ћемо се њиховим радом бавити на примеру по једног позоришног комада који их, са аспекта ове наше теме најбоље репрезентује, а то су *Је ли било кнежеве вечере?* Виде Огњеновић и *Породичне приче* Биљане Србљановић, док ће остали њихови комади настали током деведесетих бити коришћени ради потврде стила. Комаде који су настали након 2000-тих требало би посматрати у контексту српског драмског писања на почетку 21 века, а та тема би због свог обима захтевала посебан текст.

Вида Огњеновић - ***Је ли било кнежеве вечере?***

Вида Огњеновић је до 2000-те године на Стеријином позорју учествовала три пута као драмски писац: *Кањош Мацедоновић*, *Девојка модре косе* и *Је ли било кнежеве вечере?*. Драме *Кањош Мацедоновић* и *Девојка модре косе* су инспирисане прозом Стефана Митрова Љубише и Иве Андрића, док је драма *Је ли било кнежеве вечере* инспирисана истинитим историјским догађајем – неуспела прослава 500 година Косовске битке.

На Југословенским позоришним играма је изведена у најтежем тренутку у дугој историји Стеријиног позорја – јуна 1991. године када је национално трвење отпочето почетком осамдесетих прерасло у прве оружане сукобе, а затим и отцепљење Словеније и Хрватске. То је за последицу имало недолазак позоришта из Словеније и Хрватске на Југословенске позоришне игре у Новом Саду. Победа драме *Је ли било кнежеве вечере?* у том контексту постаје јасан знак позоришне заједнице да се жели свим уметничким средствима одупрети надолазећем рату.

Драма *Је ли било кнежеве вечере?* дешава се у Војводини крајем прошлог века и инспирисана је догађањима међу српским политичарима и интелектуалцима. Радња комада се врти око покушаја једног крила српских политичких снага предвођених Јашом Томићем да организује прославу 500 година од Косовске битке и реконструкцију кнежеве вечере. Реч је, дакле, о историјској драми.

У историји српске драме и театра, нарочито током 19. века, низ писаца је писало историјске комаде са племенитим романтичарским, шилеровским заносом, са идејом о позоришту као моралној институцији која треба да просвећује народ. У пракси већина тих комада мање или више романтичарски глорификују српску историју и српске јунаке из контекста тадашњег историјског и естетског тренутка. У међувремену су се друштвени контекст и естетска поимања променила, па су ови комади третирају као део историје српске драме и врло ретко се играју. Изузетак су *Родољупци* Јована Стерије Поповића. То је један од ретких комада који српској историји не приступа романтичарски већ критички, утврђујући фаталне последице злоупотребе националних осећања у дневно-политичке сврхе. Управо на том трагу Вида Огњеновић пише комад *Је ли било кнежеве вечере?.* Она на сатиричан начин описује невоље које су задесиле Јашу Томића и његове политичке присташе у покушају да пронађу ко ће на реконструкцији кнежеве вечере играти омраженог Вука Бранковића. Вида Огњеновић своју драму креира као велику историјску фреску у стилу уља на платну Паје Јовановића (нпр. *Сеоба Срба*). У драми видимо велики број различитих ликова чији је задатак да доприносу стварању опште слике и драмских ситуација. Јер Виду Огњеновић у овој теми (као и у *Кањошу Мацедоновићу* и *Девојци модре косе*) више занимају опште слике јер се у мотивима општих слика крије прави узрок невоља њених јунака. У том смислу изузетно је значајна сцена која се дешава у Добротвороној задрузи Српкиња Новосадкиња у којој се види како (мало)грађанке разумеју патриотизам. С једне стране држе се лекције из салонског бонтона (формализована и извештачена правила европских салона из треће руке) и прикупљају прилози од продаје женских ручних радова са мотивима из Косовског мита. Госпођа Амалија захтева већи ангажман од чланица. Међу дамама избија побуна која открива комичну страну патриотског заноса и европског бонтона накалемљеног на паорске навике и манире. У конкретној ситуацији патриоткиње и даме изгледају и понашају се као да су искочиле из Стеријине комедије *Покондирена тиква* и свађају се као пиљарице на пијаци. Не успева да их смири ни професор лепог понашања, нити да их надјача хор, већ трач који доноси Милица са бечког двора (самоубиство принца Рудолфа и његове љубавнице Марије Вечере) када настаје кратка станка у (не)дамској препирци. Остаје отворено питање хоће ли бити славља јер је објављен дан жалости и да ли српске патриоткиње треба да жале несрећни љубавни пар иако су аустријанци и да ли је мртви престолонаследник био и „наш“ престолонаследник. Ипак, сцена о женском

виђењу патриотизма само је епизода у великој националној фресци на којој мушки ликови доминирају (баш као и у *Кањошу Мацедоновићу*).
Кључна сцена у комаду *Је ли било кнежеве вечере?* је прва сцена другог дела у којој Вида Огњеновић кроз деловање ликова историчара и свештеника Илариона Рукавца и политичара и новинара Јаше Томића објашњава у чему је разлика између историјске и песничке истине, колико је опасно бркати их, а како често и по народ фатално српски политичари и представници медија користе националне митове (спеване у песми) зарад својих дневно-политичких потреба. У овој реалистичкој, сатиричној комедији која се дешава крајем 19. века Вида Огњеновић је проговорила и о проблему који се тицао Србије у тренутку када се комад појавио, а то је претерани национални занос који може имати фаталне последице и по народ, али и оне који национални занос потпирују и изазивају сукобе са другим народима и политичким противницима у сопственом народу. Симптоматичан је крај комада. Политички сукоб између два крила некада јединствене странке прераста у лични сукоб Јаше Томића који се завршава убиством политичког противника. Јаша Томић је ухапшен и не зна да ли се догодила реконструкција кнежеве вечере (а није) већ га његова жена умирује и на питање „је ли било кнежеве вечере“ одговара потврдно. Тако питање „је ли било кнежеве вечере“ крије двоструку илузију – илузију да је кнез Лазар одржао вечеру пред Косовски бој и илузију да се, у инат политичким опоментима, окупљање народа око реконструкије исте догодио.
Овим комадом се Вида Огњеновић као писац и интелектуалац несумњиво сврстава у групу оних који су почетком деведесетих година XX века јасно устали против коришћења националних осећања у дневно политичке сврхе. Међутим, њен комад није само то: он је такође и предивна и тачна слика наших нарави, наше потребе да се свуда и у малом истичемо и међусобно надмећемо, потребе да се ватрено и сасвим неумерено заступају сопствена уверења, те мееодде и начине како се опадају, вређају и унижавају политички противници, те како начелна дискусија међу усијаним главама за час прерасте у лични обрачун са, нажалост, фаталним последицама. У фокусу њеног интересовања је јунак Јаша Томић који током комада сасвим лагано од јунака постаје чак антијунак док публика прати како се преко плећа главног јунака исказују све противуречности једне епохе и менталитета. Истина и лаж, тежња за слободом и потреба да се остане у оквирима познатог, жеља да се искусе чари великог света и жеља да се остане свој и аутентичан пред налетима великог света тема је и њене драме *Кањош Мацедоновић.* И у овом комаду, који хронолошки претходи *Је ли било кнежеве вечере?*,

уочавају се теме и приступи карактеристични за Виду Огњеновић. Као прво, њу занима однос историје и живота, затим истине и наше потребе да преиначимо истину када нам истина не иду у прилог самоуспостављеном идентитету. Ту је, затим, неизбежон однос мале скучене балканске заједнице спрам великог света. С једне стране страх од тог света а с друге стране потреба да га опонашају. С једне стране потреба да се јасно дистанцирају од тог света, с друге стране потреба да буду део света па чак и да му се наметну. И у *Кањошу Мацедоновићу* као и *Јели било кнежеве вечере?* за ауторку је од драмског агона важнија ситуација у којој се мали човек из мале заједнице носи са илузијом великог света и велике историје. Улога жене може бити само она коју јој даје патријархални модел коме припада. Жена може бити предмет сукоба – у *Је ли било кнежеве вечере?* Јаша Томић убија супарника ради одбране части своје жене, у *Девојци модре косе* Ромкиња Гага постаје повод за растакање маске патријархалног тиранина код газда Јеврема и његовог сукоба са Алибегом. Позиција жене у патријархалном систему је увек подређена. У фокусу Виде Огњеновић је однос политике и историје, док су мушко-женски односи, у сенци или у функцији главног тематско-идејног круга. За Виду Огњеновић као писца кључан је њен однос спрам српске нације, политике и историје, док се питање пола и рода практично не поставља. Питање пола и рода било је маргинално пред налетом сваковрсне катастрофе која је захватила друштво и у коме је кључни сукоб био у разумевању нације и односа сопственог друштва (и породице) спрам других друштава.

Породичне приче Биљане Србљановић

Биљана Србљановић први пут учествује на Стеријином позорју са драмом *Београдска трилогија*[38] 1997. године, а наредне године добија прву Стеријину награду за драму *Породичне приче*[39]. Оба комада се могу третирати као списатељичин одговор на судбину и поделе унутар младе генерације у Србији током 90-тих. Они који су отишли описани су *Београдској трилогији*, док су они који су остали приказани у *Породичним причама.* Када се појавила са *Београдском трилогијом* она је била нови глас генерације на којој су се „сломила кола“ 90-тих.

[38] Продукција Југословенског драмског позоришта. Редитељ Горан Марковић.

[39] Продукција Атељеа 212. Редитељ Јагош Марковић.

Београдска трилогија се може одредити као драма станица. Свака сцена је прича за себе која се дешава у другом крају света. Све сцене повезује време – дочек Нове године (на различитим меридијанима), жал српских емиграната младе генерације за Београдом и онима које су оставили у Београду и лик Ане која седи усамљена у Београду невољна да без својих драгих расутих по свету слави Нову годину. Кроз драму-станица пратимо различите врсте несналажења у страном свету и различите манифестације патње за вољенима који су остали у земљи: два брата која помоћу мангупских штосова и на ивици закона преживљавају у Чешкој а немају новца ни за међународни телефонски позив; Два брачна пара која су се „као“ снашла у Аустралији, а који су осуђени да се друже са пријатељима својих пријатеља јер немају никог блиског у новом свету; Двоје случајних емиграната приликом случајног сусрету у Лос Анђелесу и случајна, банална погибија младића емиграната од стране будаластог, ватреног националисте друге генерације српске емиграције. *Београдска трилогија* је на моменте маланхолична, на моменте чежњива драма о (не)сналажењу „наших“ у великом свету. Но, оно због чега ова драма јесте значајна је чињеница да смо први пут, из пера младог аутора, добили увид у биланс политике која је вођена крајем осамдесетих и у првој половини деведесетих. Реакција на тај биланс је бес и гнев и та осећања ће добити свој снажан одраз у наредном комаду Биљане Србљановић – *Продичне приче.*

Породичне приче имају фрагментарну структуру као и *Београдска трилогија*, али је намера ауторке, и с тим у вези структура комада, сасвим другачија. Јунаци драме су деца која се играју одраслих и кроз игру проигравају различите ситуације из различитих породица које су пре ратних деведесетих припадали различитим урбаним породицама, а током деведесетих су доживели економски, морални и друштвени суноврат. Списатељица педантно проналази различите моделе урбаног српског друштва и испитује начине урушавања сваког модела: породица са дна градског живота тако рећи лупенпролетеријат, пододица у којој су родитељи високи интелектуалци, породица у којој отац води занатску радњу, породица у којој деца побуном на улици покушавају да промене друштвену ситуацију, породица у којој деца одласком у иностранство покушавају да разреше накупљене социјалне и економске проблеме... Биљана Србљановић прави драму о суноврату урбаног дела српског друштва кроз игру деце јер јој дечија игра омогућава да разоткрије бројне стереотипе који су се „породили“ током ратних, кризних, инфлаторних, санкцијских, турбулентних и револуционарних 90-тих. Свака сцена представља синтезу свих могућих стереотипа задатог

друштвеног круга, односа чланова породице спрам спољњег света, спрам других чланова породице, спрам „другог“ – слабијег, другог пола, друге нације. Примат над радњом има ситуација, и то ситуација насиља као начина опстајања у фрустрирајућој околини која не дозвољава да лик конструктивном радњом изађе из незадовољавајуће и угрожавајуће позиције. Такође, реч је и о оптацији односно понављању односа: у свакој сцени отац бије мајку, мајка и отац заједно бију дете, а дете лечи своје фрустрације малтретирајући кућног љубимца. Гомилање насиља нужно доводи до играња смрти, те се свака сцена завршава различитим погибијама од пиштоља, у пожару, дављењем, од бомбе... Све сцене делују истовремено страшно и уверљиво управо захваљујући форми дечије игре јер је за децу уобичајено да уче понашање одраслих опонашајући их. Оно што је потпуно страшно то је како ове реченице звуче када их чујемо на гомили. Те реченице и та дечија игра нам дају одмак (ефекат отуђења) у коме долазимо до свести о ужасу наше реалности и потреби да је критички простудирамо. У две последње сцене, када већ настане замор од истости упорне и неподношљиво лаке игре смрти, долази до промене у радњи. Дете преузима иницијативу. У претпоследњој дете подиже побуну против власти, а у последњој он се сели у иностранство – тј. одлази путем јунака *Београдске трилогије*. Родитељи, очајни, покушавају да помогну детету, али немају начина и само га тихо прате. Девојка пас – Надежда има улогу наратора без нарације, немог коментатора страшног света и нека је врста алтер-ега драмске списатељице. *Породичне приче* су сачињене од двоструке игре: списатељица говори кроз игру деце која се играју одраслих, а та њихова игра постаје најстрашнија осуда света одраслих тј. нашег друштва 90-ти година 20. века.

Како изгледају одрасли у тој игри? Ликови су мајка, отац, дете и пас. Мајка је подређена оцу и игра женске улоге у патријархату, а то значи жртва која може имати под-улогу домаћице или интелектулке; она истовремено може бити и очева жртва и терорисати сопствено дете, али не и пса. Јер у сусрету са псом девојчица „искочи“ из улоге и Надежду-пса чува од насиља оца и сина. То практично значи да жена/мајка може да изађе из врзиног кола насилник/жртва, али и не може, јер код себе гаји оно што психолози зову „научена беспомоћност“. Андрej игра дете, а дете је оно које добија највише батина и истовремено оно који у себи гаји спремност на освету и које на крају сваке сцене убија родитеље и малтретира пса. Отац је носилац патријархата и главни вршилац насиља. Дуг је попис његових насилништава но оно што је за њега симптоматично је да се на крају претвара у уплашеног старца који немоћно прати дете које иде у иностранство. Тако разоткривамо да су

покретачки моменти насилништва у затвореном друштву не осећај снаге и моћи него осећај слабости, страха и инфериорности, те да је рат резултат оних друштвених сила у којима је идеја о потреби за јачањем националног идентитету тек празна форма, која треба да сакрије базични страх појединца од свега, свакога па и самог себе и онога што би могао разумети о себи када би застао и критички промислио о себи и сопственој позицији у друштву и то почев од сопствене породице па до државе.

Биљана Србљановић за драму *Породичне приче* године 1998. осваја Стеријину награду, а годину дана касније и престижну награду Ернст Толер. Драма *Породичне приче* је имала бројна извођења а од тога у више од 25 позоришта само у Немачкој. Биљана Србљановић у наредној деценији постаје најизвођенија и најнаграђиванија српска драмска списатељица у Европи, а у Србији чак шест пута осваја Стеријину награду за најбољи драмски текст и тиме постаје најнаграђиванији драмски писац у историји фестивала Стеријино позорје.

Закључак

Након појаве Биљане Србљановић и њеног европског успеха крајем деведесетих и у првој деценији 21. века драмска дела драмских списатељица постају све чешћа на у званичном, такмичарском делу фестивала Стеријино позроје. Читава једна нова генерација драмским писаца и списатељица је поникао из пројеката НАДА и ТРИ. **Маја Пелевић** са драмским текстом *Поморанџина кора* и **Олга Димитријевић** са текстовима *Радници умиру певајући* и *Моја ти* заговарају феминистичке ставове у својим комадима. Тиме се отвара нови круг. Након испитивања руралног, патријархалног, националног и политичког драмске списатељице су постале „видљиве“ на нашој позоришној сцени и окренуле се питању позиције жене у урбаној заједници. Промоцији нових списатељица нарочито доприноси фестивал Стеријино позорје у првој и другој деценији 21. века. Стиче се утисак да су драмске списатељице доминанте на Стеријином позорју како по броју учешћа тако и по броју освојених Стерјиних награда (**Вида Огњеновић, Биљана Србљановић, Милена Марковић, Маја Пелевић, Олга Димитријевић, Тања Шљивар**). Време ће показати да ли су драмске списатељице биле „пролазна мода“ у доминантном мушком српском позоришном дискурсу. Оно што је је сасвим извесно и што се да закључити из анализираних примера је чињеница да су драмске списатељице бивале запажене када су кроз своје драме давале ново критички настројено светло

на патријархалну и политичку основу нашег друштва, а да су континуитет у раду успостављале онда када су проналазиле свој, често опозициони, модус операнди у доминантом друштвеном моделу.

У овом раду ауторка поставља питање да ли је могуће писати о жени аутору ван феминистичких и родних теорија. Ова питања се намећу јер ауторка сматра да је тема „Прве драмске списатељице на фестивалу Стеријино позорје“ важна за разумевање самог Стеријиног позорја и позиције драмског писца у нашем театру, али не жели да „поклекне“ пред „лаким“ избором да теми приступи превасходно са позиције рода и феминистичких теорија мада су ове теорије веома инсиративне за тумачење позоције жене у савременом српском друштву. Каква је позиција првих савремених српских списатељица ауторка проучава кроз анализе драмских дела *Камен за под главу* Милице Новковић, *Слике жалосних доживњаја* и *Три чекића о српу да и не говоримо* Деане Лесковар, *Кањош Мацедоновић, Је ли било кнежеве вечере?* и *Девојка модре косе* Виде Огњеновић и две драме Биљане Србљановић *Београдска трилогија* и *Породичне приче*. Анализирајући наведене драме ауторка открива тематски круг првих спрских драмских списатељица изведених на фестивалу Стеријино позорје који се креће од анализе растакања патријархалог модела у српском селу у другој половини 20. века, замене социјалног питања националним проблематикама у доба позног социјализма, до колапса урбане породице услед ратних дејстава на накрају 20. века.

Литература:

Батлер Џудит, *Невоља са родом*, Лозница: Карпос, 2016.

Иригаре Лис, *Speculum другог: Жена,* Сремски Карловци/Нови Сад: ИК Зорана Стојановића, 2014.

Клаић Драган, *„Поговор“ у Деана Лесковар. Слике жалосних доживљаја*, Нови Сад: Стеријино позорје, 1981.

Лесковар Деана, *Слике жалосних доживљаја,* Савремена драма II. Београд: Нолит, 1987.

Марјановић Петар, *Српски драмски писци XX столећа*, Београд: ФДУ, 2000.

Новковић Милица, *Камен за под главу*, Савремена драма II. Београд: Нолит, 1987.

Огњеновић Вида, *Је ли било кнежеве вечере?*, Нови Сад: Стеријино позорје, 1991.

Србљановић Биљана, *Београдска трилогија*, Предсмртна младост. Нови Сад: Стеријино позорје 2006.

Србљановић Биљана, *Породичне приче*, Сцена бр. 3. Нови Сад: Стеријино позорје 1998.

Годишњак позоришта Србије, сезоне 2015/2016, Нови Сад: Стеријино позорје 2016.

Каталог фестивала Стеријино позорја. Нови Сад: Стеријино позорје 1978, 1979, 1981, 1989, 1991, 1994, 1997, 1998.

Часописи и новински чланци:

Павићевић Борка, *Вида и Даринка*, Сцена бр. 3. Нови Сад: Стеријино позорје 1978.

Поповић Душан, *Стеријино позорје у новој згради Српског народног позоришта*, Сцена бр. 4-5. Нови Сад: Стеријино позорје 1981.

Ћирилов Јован, *Последње позорје или поглед једног препотопског гледаоца*, Сцена бр.4. Нови Сад: Стеријино позорје 1991.

Сајт институције Стеријино позорје www.pozorje.org.rs

ДРАМЕ

Marina Vujčić

Marina Vujčić
PLODNA VODA

naša će sloboda biti upravo toliko jeftina
koliko bi bila skupa kada bismo odabrali imati
dijete koje smo odlučili nemati[40]

LICA:

NORA (rane tridesete)
BRUNO, *Norin muškarac*

EVA (kasne tridesete)
TOMA, *Evin drugi suprug*
SOFIJA, *Evina nekoliko godina mlađa sestra*

FLORA (kasne dvadesete)
ANTONIO, *Florin suprug*

GAŠPAR, *domar ustanove*
VILMA, *voditeljica ustanove*
Dr. MAJER
PROPOVJEDNIK
PJESNIK
ŽENA U CRNINI
MEDICINSKA SESTRA
POSLUŽITELJ

i još nekoliko žena koje povremeno govore i koje se, zajedno s pomoćnim osobljem ustanove, po potrebi prenamjenjuju u molitelje.

[40] Lidija Deduš, *dijete koje smo odlučili nemati,* iz zbirke „Ništa od najavljivanog kraja svijeta“, Treći trg, Beograd, 2019.

1. Neki je problem s tim prozorima

Terasa objekta na rubu močvare. Čini se kao motel, barem u početku.
Na drvenom podu, među prevrnutim stolcima, krhotine stakla, ugašeni lampioni i prazne boce.
Gašpar oprezno skuplja krhotine. Povremeno podigne neki od stolaca i stavi ga na stol naopako, s nogama u zrak. Bezvoljno pomiče stolove kako bi mogao raskrčiti nered.

Evo i Bruna.

BRUNO: Vidjeli ste našeg psa?
GAŠPAR: Nisam, gospodine.
BRUNO: Niste?
GAŠPAR: Nisam. Radim.

Stanka. Čuje se samo lomljenje stakla bačenog u kantu. Pa opet.

GAŠPAR: Skupljam krhotine. Dovodim stvari u red.
BRUNO: Sjećate li se uopće našeg psa?
GAŠPAR: Vjerojatno da.
BRUNO: Sjećate li se ili ne sjećate?
GAŠPAR: To je onaj crni?
BRUNO: Bijeli.
GAŠPAR: Aha, bijeli. Da.
BRUNO: S loptastim repom.
GAŠPAR: I onim…
BRUNO: Onim?
GAŠPAR: Šapama…
BRUNO: Što šapama?
GAŠPAR: Bile su… Ah, da! Vaš pas imao je ogrlicu s čeličnim bodljama.
BRUNO: Što vam pada na pamet? Koje čelične bodlje?
GAŠPAR: Da, da. Vaš pas bio je umiljat.
BRUNO: Bio?
GAŠPAR: Iskreno, dragi gospodine, ne sjećam se vašeg psa. Žao mi je.

Stanka.

BRUNO, *uzrujano*: Kad napustim ovo mjesto, nećete se sjećati ni mene?
GAŠPAR: O, ne! Vi ste mi ostavili neizbrisiv trag u sjećanju. Neke ljude vidim, neke ne vidim. Ali vas sam odmah uvrstio među favorite.
BRUNO: Favorite, kažete.
GAŠPAR: Ja tako govorim o ljudima koje sam primijetio. I dajte, molim vas, nemojte me sad pitati što sam mislio pod tim da sam vas primijetio. Imam i ja pravo… Još vam nešto nedostaje? Možda žena?

Stanka. Bruno je ulovljen u istini koju je želio sakriti.

BRUNO, *s nelagodom*: Jutros nije bila u krevetu.
GAŠPAR: Skoro je podne.
BRUNO: Zar već?
GAŠPAR: A vi tražite psa.
BRUNO: Usput, da. Kad već tražim, mogu i njega.

Stanka.

BRUNO: Ionako su vjerojatno zajedno.
GAŠPAR: Iako je vrijeme za doručak prošlo, mogu u kuhinji…
BRUNO: Ne treba. Ljubazni ste. (*Stanka.*) Niste je možda ipak slučajno vidjeli?
GAŠPAR: Neki je problem s tim prozorima.

Stanka.

BRUNO: Prozorima?
GAŠPAR: Planiramo proširiti prozore. Nabaviti prozirnije zavjese… povećati vidljivost, i izvana i iznutra. (*Stanka.*) Kasno ste se probudili?
BRUNO: Probudio sam se rano. U pet sati. Bio je mrak. Ona je ležala i mirno disala.

Stanka.

BRUNO: Ravnomjerno. Uspavao me njezin dah. Kao uspavanka. Kad sam se opet probudio, više nije bila u krevetu. Čudno? (*Stanka*.) Kad se vi budite?
GAŠPAR: Ja gotovo i ne spavam, gospodine.
BRUNO: Možda ste je…
GAŠPAR: Što?
BRUNO: … ipak vidjeli?

GAŠPAR: Nisam, gospodine Bruno.

Stanka.

BRUNO, *sebi u bradu*: Prokleta močvara!
GAŠPAR: Nešto ste rekli?

Kratko oklijeva. Onda ipak.

BRUNO, *glasnije*: Prokleta močvara!
GAŠPAR: Nemojte tako. Močvare su danas u našoj zemlji najugroženija staništa. Nekad je uz Dravu i Savu postojao jedinstven, gotovo neprekinut pojas močvara, no…
BRUNO: Citirate rečenice iz brošure.
GAŠPAR: To mi je posao. Uvjeriti ljude da su na pravom mjestu, koliko god…
BRUNO: Koliko god bilo krivo.
GAŠPAR: To vam se samo čini. Evo, da nismo tu gdje jesmo, vaša bi žena mogla doista otići. Onako, zauvijek.
BRUNO: Zašto bi moja žena željela otići? Onako, zauvijek?
GAŠPAR: Ne kažem da bi željela. Samo da bi mogla.
BRUNO, *šuti.*
GAŠPAR: Ovako će se vratiti.

2. Neke je stvari trebalo raspraviti

Na terasu dolazi Propovjednik. Užurban je i uzrujan.

PROPOVJEDNIK: Gospodine Gašpar!
GAŠPAR: Recite, velečasni.
PROPOVJEDNIK: Opet nema nikoga u kapelici.

Gašpar sliježe ramenima.

PROPOVJEDNIK: A propovijed je… skromnost mi ne dopušta da kažem 'vrhunska'.
BRUNO: Jeste li možda vidjeli moju ženu? Ili psa.
PROPOVJEDNIK: Kad je u pitanju gospođica, gospodine, vi je ne možete zvati svojom ženom. Živite u grijehu.
BRUNO: Velečasni, radimo na tome.

Velečasni nije zadovoljan.

BRUNO: Uostalom, nije li Bog velik? Nema li on poveći kapacitet za praštanje?
VELEČASNI: Kako se usuđujete! Spominjete Ga uzalud! (*Uzrujano, Gašparu.*) Gospodine Gašpar, ovo mjesto bez Božje riječi je ništa. Najobičnija svjetovna ljuštura. Uzaludna ljuštura. Objasnite svojim gostima…
GAŠPAR: Zato ste vi tu. Vi ste pastir. Ja sam samo domar, moje je da terasu dovedem u red.

Propovjednik uvrijeđeno odlazi. Da nije svećenik, opsovao bi.

BRUNO: Oprostite zbog ovog nereda.
GAŠPAR: Ništa zato, navikao sam na te stvari.
BRUNO: Ako smo sinoć bili malo glasni…
GAŠPAR: Molim?
BRUNO: Nakon što ste vi otišli. Ako smo bili glasni…
GAŠPAR, *nehajno odmahne rukom*.
BRUNO: … ispričavam se u Norino i u svoje ime. Neke je stvari trebalo raspraviti, a te stvari nisu one oko kojih se slažemo. (*Rastreseno.*) Dovraga, valjda se to i vama nekad u životu dogodilo!
GAŠPAR: Što?

Stanka.

BRUNO: Usput, sobe su vam zagušljive. Trebali biste nekom vedrijom bojom osvježiti zidove. Sve je tako sivo. I oni vaši zastori! Kič. Crni kič. Oni ljubičasti cvjetići. Njezino tijelo gutale su sjene tih cvjetova koji su joj na koži oslikavali ljubičaste mrlje. I ja sam, vjerujem, blijedio u njezinim očima. Postajao mrlja. Možda je i zato rekla: „Moramo nešto poduzeti, Bru. Moramo nekako iskoračiti iz svega ovoga.“ Onda se sjetila: „Idemo slaviti naš nesuđeni medeni mjesec. Idemo imati generalnu probu medenog mjeseca koji se nikad neće dogoditi.“ Bilo mi je svejedno. Zašto ne, pomislio sam. Zašto ne? Možda neće biti medenog mjeseca, ali ovo je naš prvi mjesec zajedničkog života. Možda i jedini. I vi ste pili s nama. Rekli ste nekoliko prigodnih riječi u onoj vašoj zdravici.
GAŠPAR: To jesam.
BRUNO: Što ste ono rekli?

GAŠPAR: Rekao sam da ni jedna sredina nije slučajna. (*Stanka.*) Onda kad je vaša žena rekla da joj močvara izaziva jezu.
BRUNO: Da. Hvala vam na tome.

Terasom prolazi Žena u crnini. Nosi kišobran. Hoda sporo i graciozno. Gotovo pleše. Sagne se u jednom času, podigne uvelo cvijeće i mirno ga stavi u jednu dopola razbijenu bocu, a onda ode bez riječi.

BRUNO: Bilo je najvažnije izvući se iz one neudobne postelje. Morate promijeniti raspored u sobi. Postelja bi trebala biti dalje od prozora. Trebali biste poraditi na svjetlu. Noćni ormarići su vam katastrofa. Govorim vam prijateljski. Možete shvatiti ovo kao poslovnu sugestiju. Savjet. (*Stanka.*) K vragu, ako nešto znam, onda su to hotelske i motelske sobe! A tek one vaše oble vaze koje podsjećaju na naduti trbuh. I ono cvijeće. Prašnjavo umjetno cvijeće, a vegetacija ovdje buja kao da će nas progutati!

Ushodao se po terasi.

GAŠPAR: Zašto nadut? Zašto ne zaobljen?
BRUNO: Molim?
GAŠPAR: Trbuh.

Bruno ga gleda kao da je progovorio nekim stranim, nepoznatim jezikom.

GAŠPAR: Ma nema veze. Zaboravite. (*Stanka.*) Gospođa je bila...
BRUNO: Što?
GAŠPAR: Zabrinuta.
BRUNO, *nevoljko*: Malo.
GAŠPAR: Tužna?
BRUNO: Još ćete reći i nesretna?
GAŠPAR: Sinoć je, u jednom trenutku, rekla: Ono što ću učiniti, moja je stvar. Samo moja. Sama ću se suočiti s tim. Na svoj način. (*Bruno hini kao da ne sluša Gašpara.*) Pomalo sebično, zar ne? Moja stvar. Ili nam se samo tako čini. Ne znam. Jedno je sigurno.
BRUNO: Što?
GAŠPAR: Došlo je vrijeme da se suoči… da tu svoju stvar izvede na čistac. (*Stanka.*) Kad se vrati, znat ćete na čemu je. (*Stanka.*) Na čemu ste. (*Stanka*.) Ne miješam se u tuđe stvari.

BRUNO: Ali zvučite kao da ste na njezinoj strani.
GAŠPAR: Zar niste i vi? Na toj istoj strani?
BRUNO, *šuti.*
GAŠPAR: Koliko puta sam poželio zaviriti s onu stranu ključanice, osjetiti, voajerski patiti ili uživati, ali sam s vremenom to pomirio u sebi. Već dugi niz godina ne miješam se u tuđe stvari, iako je bilo prilika kad sam možda i trebao prekoračiti granicu. (*Stanka.*) O, vi ne znate što su sve mene pitali, molili, pa i prijetili mi. Ali nisam ja od jučer.

3. To vidimo ili ne vidimo

Terasom prolaze Flora i Antonio. Flora ima trbuh do zuba. Antonio drži dlan na tom trbuhu. Ne primjećuju Gašpara i Bruna.

FLORA, *plačno*: Evo, tu! Sad se ritnuo!
ANTONIO: Taj mali bit će nogometaš!
FLORA: Ma neka bude i nogometaš ako hoće, samo neka prestane.
ANTONIO, *strogo*: Flora! To je naše dijete. Naš dečko.
FLORA: Ne mogu više.
ANTONIO: Možeš, ljubavi. Možeš. Moraš.

Prošli su. Ne može se reći da Bruno nije s nekom sjetom promatrao Florin trbuh.

BRUNO: Nitko od nas nije od jučer. I kako je samo glupa ta uzrečica! Zašto se, recimo, ne kaže: Nisam ja od danas? Ili: Nisam ja od prekjučer? I prošli tjedan bio bi sasvim u redu.
GAŠPAR: Možda se među vas uvuklo to nešto… ta vaša stvar… zato što nas napuštate.
BRUNO: Sinoć smo se dogovorili da ostajemo još jedan tjedan. Produljili smo boravak, o svom trošku.
GAŠPAR: Gospođa mi nije djelovala kao da želi ostati.
BRUNO, *šuti. Nije mu ugodno da se to vidi.*
GAŠPAR: Da, teško se rastati od ovog mjesta. Izgleda na prvi pogled neugledno, rekao bih – odvratno. Vlaga, mahovina… a opet, dovoljno je samo da na trenutak grane sunce, i krajolici postanu darežljivi. Dok ste vi spavali, ždralovi su preletjeli. To ste morali vidjeti.
BRUNO: Dakle… niste vidjeli moju ženu?
GAŠPAR: Gledam svoja posla.

BRUNO: Mislite da će uskoro doći?
GAŠPAR, *odmahne rukom.*
BRUNO: Mislite da će uopće doći?
GAŠPAR: Ne znam razlog zbog kojeg ne bi došla.
BRUNO, *nesigurno*: Ni ja.

Stanka.

GAŠPAR, *s dosadom u glasu, kao da se želi riješiti sugovornika otrcanim frazama*: Ponekad nije onako kako nam se čini da jest. Od onoga što je bilo i od onoga što slutimo da će biti, obično nastane nešto drugo. To vidimo ili ne vidimo. U tome je stvar. Ili možda nije. (*Stanka.*) Vaša ljupka ženica nije od onih koji zaboravljaju odgovornost. Sjednite. Udahnite svjež zrak. Opustite se.
BRUNO: Ponekad mislim da je spremna na sve.
GAŠPAR: Ponekad je dobro ne oklijevati.
BRUNO: Sad već zvučite kao neki… vrtlarski mudrac.
GAŠPAR: Svejedno mi je.
BRUNO: Nisam vas htio uvrijediti.
GAŠPAR: Uvrijeđen ili neuvrijeđen, isto mi je. Moram ovo počistiti. Dovesti u kakav-takav red. To je najvažnije.

Gašpar se nakon kratkog zatišja osmjehne.

GAŠPAR: Brinemo za naše goste.
BRUNO: Vidim. Žena mi nestane...
GAŠPAR: Vratit će se.

4. Pomislite samo

Negdje u blizini, velečasni je odlučio da mu propovijed neće ostati neiskorištena. Drži je nikome.

PROPOVJEDNIK: Draga braćo i sestre, dragi gosti ovog utočišta, riječ je o ljudskom životu. O životu koji se mora boriti sa silama razdora i rušenja. Odmaknimo se od ovozemnih horizonata i pogledajmo prema vječnosti – jer vječnost je jedino što se računa, a ona ne trpi sebičnost. To je znala i Blažena Djevica Marija. Bila je ona realna žena. Znala je da će biti teško objasniti svoju čudesnu trudnoću – i mužu i roditeljima i svima oko sebe. Ali Marija je shvatila da Bog od nje nešto traži i

prihvatila je sve teškoće. Sve izazove. Marija je dopustila Bogu da on svojim pozivom i svojom riječju promijeni njezine planove. Pomislite samo, braćo i sestre, koliko se djece danas neće roditi jer su njihovi potencijalni roditelji bili previše komotni. Jer u svom prizemnom, sebičnom sobičku samoživog duha kalkuliraju i zločinački odlučuju da im dijete nije potrebno! Da im nije po-tre-bno…

Propovijed se gubi u zvučnom fade outu.

5. Moramo to nekako dešifrirati

Motelska soba. Ljubičasti cvjetići na zastorima. Oble vaze koje podsjećaju na naduti trbuh. Ili zaobljen – kako kome. Prašnjavo umjetno cvijeće i katastrofalni noćni ormarići.
Toma navlači čizme na rubu kreveta. Eva je još u krevetu, u spavaćici, raščupane kose.

EVA: Pitao si za poštu?
TOMA: Poštu?
EVA: Rekli su da pošta dolazi četvrtkom.
TOMA: Danas je subota.
EVA: Subota? Pa jučer je bila srijeda.
TOMA: Jučer je bio petak.

Stanka.

EVA: Petak?
TOMA: Petak.
EVA: Petkom smo uvijek išli do...
TOMA, *srdito*: Ne idemo više.

Eva se umota u plahtu. Toma udara nogom o pod, provjerava čizmu.

EVA: Išli smo.
TOMA: Da, išli smo.
EVA: I znalo nam je biti lijepo. (*Stanka.*) Na neki način.
TOMA: Znalo je.

Stanka.

EVA, *s nevjericom*: Petak?
TOMA: Petak.
EVA: Znači, četvrtak je bio prekjučer...
TOMA: Bravo.
EVA: I nikakva pošta prekjučer nije došla?
TOMA: Nije.
EVA: Onda će sigurno sljedeći četvrtak. To je još šest dana.
TOMA: Pet.
EVA: Kako pet?
TOMA: Danas je subota.
EVA: Duga subota. Pa duga nedjelja…
TOMA, *ravnodušno*: Pa ponedjeljak.
EVA: Ti dani. Jedan za drugim, a ništa.

Toma odmakne zavjesu. Otvori ladicu komode. Zatvori. Češka se iza uha.

EVA: Ovdje smo već tjedan dana, a nitko nam ne piše.
TOMA: Misliš da bi nam bilo bolje kad bi nam netko pisao?
EVA: Da nam Sofija napiše pismo, bilo bi nam bolje. Sigurno bi.
TOMA: Prestani s tim.
EVA: Moramo moju sestru nagovoriti da nam se pridruži.
TOMA: Eva, prestani s tim!
EVA: Znaš da neću.

Toma ode u kupaonicu. Zalupi vratima.

EVA, *viče za njim*: Neću prestati. Nikad neću. Prestat ću ako Sofija kaže NE, ili ako sama poželim prestati. A to neću. Pisala sam joj čim smo stigli.

Toma se vrati.

TOMA: Smiri se. Ne viči.
EVA, *prkosno*: Pozvala sam je ovamo. Napisala sam da je važno. Zamisli, ti ja i Sofija. Samo nas troje bismo znali. Ide nam u prilog to što više nema muža kojemu mora nešto objašnjavati, bože mi oprosti.
TOMA: Nema smisla.
EVA: Ima!

Toma se ne želi svađati.

EVA: Kad smo već kod smisla, kakvog smisla uopće ima da smo ovdje ako Sofija nije s nama?
TOMA, *pomirljivo*: Molim te, nemoj opet o tome. Ima smisla. Ako je postupak kod tolikih uspio, može i kod nas.
EVA: Postupak. Kako to industrijski zvuči.
TOMA: Nije važno kako zvuči. Važan je rezultat.
EVA: Ja u srcu znam da neće biti rezultata.
TOMA: Evo nje opet!
EVA: A sa Sofijom bi uspjelo. Treba samo biti strpljiv. Imati takta. Polako iz sata u sat govoriti o prednostima, i dakako o manama, na koncu utuviti joj u glavu što je najbolje za nju, a pogotovo što je najbolje za nas, a onda možemo bezbrižno svakog petka ići... (*Shvaća da je Toma ne želi čuti*.) Danas je stvarno subota?
TOMA: Aha.
EVA: Mrzim subote.

Umota se u plahte.

TOMA: Ni ja ih ne obožavam, ali što se tu može.

Izviri ispod plahti.

EVA: Prespavat ću je.
TOMA: Možda je tako najbolje.
EVA: Kako ću spavati uz ovakvu svjetlost? Mogla sam i misliti. Danas je vedro. Vedra subota. Bez oblačka na nebu. Čak i bez one teške močvarne magle.
TOMA: Navuci zastore.
EVA: Ti misliš da će meni zastori pomoći?
TOMA: Samo sam predložio.
EVA: Tvoji prijedlozi više nisu kao nekad. Nekoć su bili šašavi. Dražesni. Korisni. Sad su...

Tomu ne zanima kakvi su sad njegovi prijedlozi. On se sprema izaći.

TOMA: Moram otići po duhan.
EVA: Idi.

TOMA: Treba li tebi nešto?
EVA: Ne. Da. Možda sladoled. Ne želim spavati. Gledat ću kroz prozor. Zurit ću. Ako zaspim, možda se probudim u utorak, ili barem ponedjeljak.
TOMA: Vanilija?
EVA: Što?
TOMA: Sladoled.
EVA: Ne želim sladoled. Ne znam otkud ti ideja da želim sladoled?
TOMA: Ali sama si rekla...
EVA: Mrzim sladoled. Ako si nešto mogao naučiti otkad se znamo, onda je to da mrzim sladoled.
TOMA: Jučer si nakon ručka uzela pet kugli.
EVA: Jučer je bilo jučer, Toma.
TOMA: U redu. Dobro.
EVA: Jučer su tamo bile i sve te zaobljene žene. Sladoled jedu kao da im život ovisi o tome. Morala sam se nekako uklopiti.
TOMA, *šuti.*
EVA: Čuo si one čudne zvukove noćas?
TOMA: Ne.
EVA: Ti mirno spavaš.
TOMA: Spavam, Eva. Spavam.
EVA: Spavaš kao top.
TOMA: Spavam.
EVA: Nisi čuo to… to čudno kuckanje?
TOMA: Nisam.
EVA: Ovo mjesto ima svoje Morseove znakove. Priroda nam telegrafski nešto poručuje.
TOMA: Ja ništa nisam čuo.
EVA: Moramo to nekako dešifrirati.

Stanka.

EVA: A ti mirno spavaš.
TOMA: Spavam.
EVA: Kao da te se ništa ne tiče.

Stanka.

EVA: Još si i hrkao. Kao da lomiš vrijeme kroz to hripljivo, užasno hrkanje. Ne mičeš se kad spavaš. Okreneš se na bok kao klada. Stara klada. (*Stanka.*) Noćas je bilo gadno, Toma. Ružno. Zapravo – potresno. Morseovi kodovi izvana, tvoje hrkanje unutra. I još žabe! Možda i daždevnjaci, nemam pojma kako se oni glasaju.

Toma ušprica osvježivač za usta.

TOMA, *s nelagodom*: Idem po...
EVA, *srdito*: Idi dovraga!

Stanka.

TOMA: Uskoro ću se vratiti.
EVA: Ovdje te čeka puno zanimljivih stvari. I ja.

6. Kao da nisam tu

Terasa. Stiže Pjesnik. U rukama oprezno nosi lopoč s kojega se cijedi močvarna voda. Odloži ga na ogradu, a onda privuče stolac, sjedne nasuprot njemu i otvori blok.
Evo i Nore. Pod rukom nosi psa. To je onaj jutros traženi bijeli pas. Izuzetno pitom zato što nije pravi nego plišani. Nora spazi Pjesnika, odloži psa na jedan od praznih stolova i sjedne. Zapali cigaretu i promatra što ovaj radi.

NORA: Crtate lopoče?
PJESNIK: A ne, nikako! Nisam slikar. Ja sam samo pjesnik.
NORA: I lopoč vam sad pozira za pjesmu?
PJESNIK: Da! Lijepo ste to rekli.
NORA: Čudan naglasak. Vi niste odavde?

Pjesnik se polako okrene prema Nori, ustane i postane patetičan. Kako monolog napreduje, sve više povisuje glas.

PJESNIK: Gdje god sam dolazio, u koju god rupu sam se zavlačio, odmah bi me pročitali, odmah bi razabrali da sam stranac, iako sam se smijao na njihov način, zapravo cerio se na njihov način, piskutao njihove doskočice unaprijed pripremljen, pa i psovao, pio njihova loša vina, jeo njihova masna jela i najjadniju ribu, vježbao njihovu dikciju, ali svejedno, uvijek bi mi nalijepili tu etiketu koja

onesposobljuje, tu opomenu da nisam kao oni, da nisam kao vi, tu primjedbu o neuklopljivosti! Svi! Mornari, težaci, rudari, kondukteri, činovnici, udovice u beskrajnoj koroti, male Lolite, bravari i domari, svećenici i apotekari! Svi, a sad i vi! Neprestano pročišćavanje i zamršivanje, bez smirenja, bez poleta, uvijek nizbrdo, niz glatku površinu, u mahovinu, u još veću stranost. (*Sad već urla.*) Da, gospođo, ja sam stranac! Ja nisam s ovog planeta! Ja…

Utrči Bruno.

BRUNO: Hej! Ne urlajte na moju ženu!

Pjesnik pobjegne. Bez lopoča.

BRUNO: Tko je bio taj luđak?
NORA: Samo neki pjesnik. Stranac.

Stanka.

NORA: I prestani me zvati svojom ženom.
BRUNO: Pušiš?
NORA: Misliš?

Stanka.

BRUNO: Znaš da ne bi smjela sad.
NORA: Nema nikakvog *sad.*

Bruno iz iskustva zna da je o toj temi bolje šutjeti.

BRUNO: Gdje si, zaboga, bila? Brinuo sam.
NORA: Isprobavala sam.
BRUNO: Isprobavala?
NORA: Da.
BRUNO: Nora… jebemu sunce, moram li ja sad zbilja pitati što si jebeno isprobavala?
NORA: Ne psuj.
BRUNO, *šuti.*
NORA: Isprobavala sam napuštanje.

BRUNO, *šuti.*
NORA: Ponekad čovjek mora nešto napraviti samo da provjeri može li to. Žena pogotovo.
BRUNO: Napuštanje mene?
NORA: To pogotovo.
BRUNO: Vidim, nije ti uspjelo.
NORA: Ovo je bogu iza leđa.
BRUNO, *šuti.*
NORA: Zato si me i doveo ovamo.
BRUNO: „Doveo ovamo, doveo ovamo.“ Dobro znaš da je ovo bilo nagradno putovanje.
NORA: Baš. Nagradno.
BRUNO: Pa vidjela si vaučer!
NORA, *šuti.*
BRUNO: I privuklo te ono… kako je već pisalo? „Mjesec dana na nezaboravnom mjestu na kojem ćete oploditi svoju sreću.“
NORA: E pa stvarno je nezaboravno.
BRUNO, *šuti.*
NORA: Znao si. Ti si znao gdje dolazimo.
BRUNO, *šuti.*
NORA Želim kući.
BRUNO: Nismo još spremni.
NORA: Ja jesam.
BRUNO: Jednom bi ti bilo žao.
NORA: Žao mi je već sada.
BRUNO: Tvoje odluke… tvoje namjere u ovom trenutku… one nisu… nisu logične, Nora. Nisu normalne. Nisu…
NORA, *grubo ga prekine*: Ne ponašaj se kao mehaničar koji mora popraviti moj kvar!

Pojavljuje se dr. Majer.

Dr. MAJER: O, tu ste!
NORA: Ja nisam.
Dr. MAJER: Imate termin.
NORA: Ne obraćajte pažnju na mene. Kao da nisam tu.
BRUNO: Nora…

NORA: Imam posla. Znaš da večeras imamo goste. Idemo, Solo. (*Kaže svom psu, kao da je pravi*.)

Ustane i ode sa Solom u naručju.
Bruno sliježe ramenima.
Dr. Majer odmahne rukom i odlazi.

7. Svi traže onog drugog

Ljubičasti cvjetići na zastorima bacaju ljubičaste sjene po namještaju. U oblim vazama ono isto prašnjavo umjetno cvijeće. Eva i dalje sjedi u krevetu, raščupana, i bulji u prazno...
Nakon kucanja uđe Gašpar. Nosi veliku kovertu...

GAŠPAR: Nadam se da ne smetam.
EVA, *ravnodušno*: Na neki način ne.

Živne kad vidi kovertu u Gašparovim rukama.

EVA: Stigla je pošta?
GAŠPAR: Nije. Pošta dolazi četvrtkom.
EVA, *snuždeno*: A danas je subota.
GAŠPAR: Jeste li vi dobro?
EVA: Nemam pojma. Sama sam. Toma je otišao do onog vašeg dućančića. Jeste li ga možda vidjeli?
GAŠPAR: Nisam.
EVA: Sigurno?
GAŠPAR, *smije se*: Danas bih mogao otvoriti ured za izgubljene muževe i žene. Svi traže onog drugog.
EVA: To bi bio dobar biznis. Uvijek svi traže onog drugog. I kad je tu i kad nije.
GAŠPAR: Vratit će se. Vaš suprug. Dućan je blizu.
EVA: Sve je ovdje blizu. Osim vanjskog svijeta. (*Stanka.*) U tom vašem dućanu ni novina nema. Vani bi mogao biti rat, potop, novi svjetski poredak – a mi ne bismo imali pojma. Malo je smiješno zvati ga dućanom. Preambiciozno.
GAŠPAR: Drugo ime za njega nemamo.
EVA: Duhan, higijenski ulošci, pasta za zube, pokoja boca alkohola i škrinja sa sladoledima. I to je to.
GAŠPAR: Malo čovjeku treba.

EVA, *pokazuje na omotnicu*: A što vam je to?
GAŠPAR: Pozivnica. Par iz susjednog paviljona… poziva vas na svoju malu proslavu.
EVA: Zar nisu oni nešto slavili sinoć?
GAŠPAR: To je bilo sinoć. Ovo je večeras.
EVA: A koji je povod?
GAŠPAR: Sigurno piše na pozivnici.
EVA, *otvara je i čita*: „Pozivamo vas u svoj bungalov na malo druženje. Možda i veliko, tko će znati. Nora i Bruno, bungalov broj 16.“ Aha. To je možda dobro. Na neki način.
GAŠPAR: Tko će znati.
EVA: Jeste li vi čuli neke čudne zvukove noćas?
GAŠPAR: Ne znam na koje mislite. Ovo je močvara.
EVA: Neko kuckanje. Nešto kao Morseovi znakovi.
GAŠPAR: Bungalov do vašeg. Zovemo ga *Meki paviljon*.
EVA: Meki?
GAŠPAR: Nema oštrih rubova. I sve je mekano… osim u kupaonici, naravno. Gospođa vjerojatno kucka o sanitarije.
EVA: Gospođa.
GAŠPAR: Jedna iz rizične skupine.
EVA: Mislite da bi mogla… nauditi sebi?
GAŠPAR: To bismo svi mogli.
EVA: Ali ako kucka, o te sanitarije kako kažete, možda treba pomoć.
GAŠPAR: Ne trebamo li svi?
EVA: Trebamo. Na neki način.

Gašpar odlazi.

EVA, *viče za njim:* Ako vidite mog supruga, recite mu da požuri.

8. Ipak smo mi odgovorni

Vilma. Strogo držanje, stroga punđa, stroga intonacija. Ona će Nori očitati bukvicu. To joj je posao, ali i užitak.

VILMA: Opasno je to što ste učinili.
NORA, *šuti, s dosadom na licu.*
VILMA: Nekoliko sati nitko nije znao gdje ste. A ovo je ipak…
NORA: Močvara.

VILMA: Da, ovaj teren…
NORA: Pun je zaštićenih vrsta. Životinjskih.
VILMA: A ipak smo mi odgovorni…
NORA: Imate li možda neke najave da bi žene mogle dospjeti na popis zaštićenih vrsta?
VILMA: O čemu vi to? Pa sve je ovdje podređeno ženama.
NORA: Mislite ženkama?

Stanka. Vilma bi je najradije ošamarila.

VILMA: Možete ići.
NORA: Očito ne mogu.
VILMA: Mislila sam iz mog ureda.
NORA: Znam. Ali to mi je malo.

Vilma joj šutke okrene leđa. Nora odlazi.

Na izlasku nabasa na grupu ljudi s transparentima koje vidimo s naličja. Radi se o moliteljima, ali do sljedećeg prizora to još ne znamo.

9. Savjest, braćo i sestre

Grupa molitelja s transparentima. „Moli za nerođene“, „Ljubav želi život“, „Svaki život je dar“ – takve parole, kakve molitelji već vole nosati naokolo.
Oni su, čini se, jedini koji nemaju ništa protiv slušanja propovijedi, ali ujedno i oni kojima ta propovijed uopće ne treba.

PROPOVJEDNIK: Braćo i sestre, Marija se ne prepire s Božjim planovima. Iako joj je puno toga nejasno, ona će na anđelove riječi reći samo: „Neka mi bude po riječi tvojoj.“ Nije ni Josip preispitivao zagonetku Marijine trudnoće. A zašto nije, draga braćo i sestre? Zato što je i on bio u dosluhu s Bogom. Njih dvoje su, puni povjerenja u Boga, krenuli u progonstvo u Egipat. Neki će reći kako je Mariji i Josipu bilo lako kad im se uvijek, pa makar i u snu, javljao glas s neba. Da, to je točno. Ali i mi imamo glas s neba – a to je naša savjest! Savjest, draga braćo i sestre! Savjest!

Njegov glas dopire u motelsku sobu u sljedećoj sceni. Zato ta scena započinje zatvaranjem prozora.

10. Važno je da imaju svoje *mi*

Malo druženje – a možda i veliko, tko će znati.
Motelska soba. Druga, ali ista. Ljubičasti cvjetići na zastorima. Oble vaze koje podsjećaju na naduti trbuh. Ili zaobljen – kako kome. Prašnjavo umjetno cvijeće i katastrofalni noćni ormarići. Ova se soba razlikuje tek po slici koja visi na zidu. Na ovoj je roda, na onoj su bili golemi punoglavci.
Netom prije nego Toma i Eva uđu u njihov bungalov, Nora zatvara prozor da priguši glas Propovjednika koji dopire izvana.

TOMA: Malo ste nas iznenadili.
EVA: Na neki način.
NORA: Pomislili smo…
BRUNO: Nora je inzistirala.
NORA: Predložila.
BRUNO: Pa onda inzistirala. (*Stanka.*) Što ne znači da sam ja imao nešto protiv.
NORA: Dapače.
BRUNO: Dapače.
NORA: Sjednite, izvolite. Osjećajte se kao…
BRUNO: Kao u svom bungalovu.

Daje im piće. Groteskno ukrašene čaše s koktelima. Kišobrančići, dugačke slamke, kriške agruma i ostali bakrači.

BRUNO: Zašto bismo prolazili jedni pored drugih kao stranci?
NORA: Na istom smo mjestu.
BRUNO: U isto vrijeme.
NORA: Vas dvoje ste na medenom mjesecu?
EVA: Na neki način.
TOMA: Malo zakašnjelom, doduše. Vjenčali smo se prije dvije godine, ali sad je nekako… pa došao trenutak. A vi ste…
NORA: Mi smo na Mjesecu.

Samo se Nora smije, a onda joj se Toma i Eva nesigurno pridruže.

TOMA: Vaša supruga je duhovita.
NORA: Nisam mu supruga.

Bruno bi radije da to nije rekla.

BRUNO: Nije još.
NORA: Nisam sigurna da uopće želim biti supruga.
BRUNO: Nisi još. Sigurna.
EVA: Evo, ja sam supruga. Opet.

Stanka.

EVA: Moj prvi medeni mjesec trajao je samo tjedan dana. Ne zato što je bio moj, nego zato što medeni mjeseci nikad ne traju toliko. Oni se lažno zovu tako. Čisto da znate.

Stanka. Toma često ima potrebu objasniti ono što Eva govori, kao da se ispričava što se ona nespretno izrazila.

TOMA: Nitko ne ostaje mjesec dana na putovanju nakon vjenčanja.
EVA: Taj prvi brak…
TOMA: Eva, nema potrebe…
EVA: Ne govorim to iz potrebe, samo kao informaciju. Vidiš da gospođu zanima kako je biti supruga.
NORA: Nisam sigurna zanima li me.
EVA: O tom braku ionako mogu samo u kratkim crtama.
TOMA: Ali nije potrebno da…
EVA, *ignorira ga. Nori i Brunu*: Nije li to komično? O duljem braku u kraćim crtama, a o ovom kratkom, s Tomom, mogla bih pričati danima. U dugim crtama.

Stanka.

EVA: Uglavnom… draga moja, sve vam je to jedno ljubavno životarenje. Ni manje ni više.
NORA: U kratkim crtama.
EVA: Da. Na neki način. To je što se tiče navodne ljubavi. A drugo… ništa posebno. Trivijalne točke postojanja. Kuhinja. Praonica. Kupaonica. Blagovaonica. Prodavaonica. Spavaonica. Ne znam jeste li primijetili, ali sve su te imenice ženskog roda.
NORA: Ja sam primijetila.

EVA: Ali ima i dobrih momenata. Na neki način.

Stanka.

EVA: Važno je, u braku mislim, da ljudi, da muž i žena, imaju svoju množinu.
BRUNO: E to ste lijepo rekli.
TOMA: Htjela je reći…
EVA: Toma, shvatili su! Možda ti nisi? Važno je da imaju svoje *mi.* Kao što čovjek sâm mora imati svoje *ja*, tako i bračni par mora imati svoje *mi.*
TOMA: (*Živne, kao da je i on tek sad shvatio što je Eva htjela reći.*) Evo, na primjer, mi volimo muzeje.
NORA: Ja ih ne volim.
BRUNO: *Mi* ih ne volimo.
NORA: Sva ta tuđa prošlost, u našoj sadašnjosti. Duhovi. Stvari koje su pripadale sadašnjim mrtvacima.
BRUNO, *kao da se ispričava*: Zato ih ne volimo.
NORA: Oni su svoju sadašnjost imali, neka se ne miješaju u našu.
BRUNO: Neka nas toga poštede.
EVA: Mi volimo zamišljati da smo i tada živjeli. I tada i sada. Mnoge nam stvari u muzejima onda izgledaju poznato.
TOMA: Ima toga još. *Mi*, na primjer, ne volimo visinu.
EVA: Nudili su nam, za bagatelu, stan na dvanaestom katu nebodera.
TOMA: Ali ne.
EVA: Nismo ga uzeli.
TOMA: Mi.
NORA: Ja bih ga uzela. Volim visinu. Širinu. Horizont. Kao da si na pučini negdje.
BRUNO, *s olakšanjem što se sjetio jedne množine*: Mi volimo restorane.
TOMA: E to nam je zajedničko! Mislim *vama* i *nama*!
BRUNO: Mi još otkrivamo zajedničke točke. Ovdje prvi put živimo zajedno.
NORA: Ne živimo. Na putovanju smo.
BRUNO: Dobro, na duljem boravku.
EVA: Mi volimo putovati.
NORA: Ja volim biti doma.
BRUNO: *Mi* volimo biti doma. Ali dom može biti bilo gdje.
TOMA: Meni je svejedno.
EVA: Ali *nama* nije.
TOMA: Eva je inzistirala da medeni mjesec provedemo ovdje. Baš je htjela neko mjesto, kako se izrazila, bogu iza leđa.

NORA: E pa našla ga je. Ovo je stvarno na Mjesecu.
BRUNO: Mi smo dobili nagradno putovanje. Pojma nismo imali gdje dolazimo. (*Ovo kaže s dozom nelagode, na način da mu baš ne vjerujemo.*)
TOMA: Nisam ni ja.
EVA: Ali ja jesam. Na „mjesto gdje se može oploditi sreća".
NORA, *ironično*: Aha.
EVA: Na neki način.
NORA: Kad vidi svu tu plodnu vodu, čovjeku svašta padne na pamet.
EVA: Što svašta? Samoubojstvo?
TOMA: Eva!!!
NORA: Ne, nego rađanje.

Nešto kao muk.

NORA: Ja mislim da je ženi lakše umrijeti nego roditi.
BRUNO, *gubi živce*: Dušo…
EVA: Nemojte tako. Evo, ja bih umrla da rodim! Mislim… umrla bih za to da rodim.
NORA: Aha, znači umjetna oplodnja. Zato ste ovdje.
TOMA, *optimistično*: Tek drugi put pokušavamo.
EVA: Mrzim riječ 'pokušaj'. Želim dijete, ne pokušaje.
NORA: Onda ste taj tip. Ja nisam. Kad rodiš, tvoj život više nije samo tvoj. Nikad više nije. Cijeli život si majka.

10. a Skrivena kamera

Norin monolog nastavlja se ne samo u prostoru, nego i na ekranu pred kojim sjede dr. Majer i Vilma koji u nekoj drugoj prostoriji sve to promatraju. Njih dvoje su Veliki Brat u ovoj drami.

NORA, *off*: Od osobe postaneš majka, i onda tako zauvijek. Nema odluke koju možeš donijeti mimo svog djeteta. Što god bilo s njim, kamo god krenulo, koliko god odraslo, uvijek imaš tu definitivnu, neraskidivu vezu. Čak i da tvog djeteta nestane, da doživi i ne preživi neku nesreću, i dalje si majka. Bivša majka. Ali majka. To je zastrašujuće.

VILMA, *iznervirano*: Dobro ste rekli da će s njom biti problema.
Dr. MAJER: Takva žena ovdje može napraviti puno štete.
VILMA: On je inzistirao da produlje boravak za tjedan dana. Odobrili smo.

Dr. MAJER: Molim?!? Ali zašto?
VILMA: Još uvijek vjeruje da bi se ona mogla predomisliti. Ako se i ne predomisli – što kasnije, to opasnije.

Dr. Majer vrti glavom.

11. Pa to je sve legitimno

Vratimo se u motelsku sobu.

NORA: Za-stra-šu-ju-će!
EVA: Sigurna sam da nema ničega ljepšeg od toga.
TOMA: Pa zar nije i očevima isto?
NORA: Ma dajte molim vas. Očevi ne rađaju. Nemaju za to ni organe ni hrabrosti.
BRUNO: Nora!
NORA: A osim toga, očevi ostanu osobe.
EVA: Mi smo oboje, i Toma i ja, osobe. Osobe koje žele biti otac i majka.

Neugodna tišina.

EVA: I postat ćemo. Jednostavno ćemo se snaći.
TOMA: Eva, nemoj, molim te!
EVA: Toma, upozoravam te: Spremna sam te još jače zavoljeti. (*Stanka*.) Ako pristaneš.
NORA: Ako pristane na što?
EVA: Na moje rješenje.
NORA: Kakvo rješenje?
TOMA: Eva, zaboga!
EVA: Zašto ne bismo pitali ljude što oni misle o tome? Ja mislim da tebi baš treba drugo mišljenje.
TOMA: Ne zanima me ničije mišljenje. Imam svoje.
EVA: Pa onda je svejedno.
BRUNO: Bolje da se mi ne miješamo.
NORA: Ali možda možemo pomoći.
TOMA: Nama ne treba pomoć.
EVA, *histerično*: Meni treba!!!

Muk.

A onda Eva brizne u plač.
Nora sjedne do nje i zagrli je.

EVA, *u suzama*: Ja znam da ni ovaj put nećemo uspjeti.
TOMA: Dušo, nije važno.
EVA: Važno je! Želim dijete! (*Stanka.*) I ti ga želiš.

Bruno prodorno gleda Noru. Evo njihove teme u inverziji.

EVA: Dvije godine. Plus tri u onom braku. Mrzim tu glupu, izdajničku menstruaciju. Svaki mjesec je mrzim. (*Brunu, kroz suze.*) Molim vas još jedno piće.
TOMA: Još jedno piće pa idemo.
EVA: Ne idemo.
TOMA: Ja idem.
EVA: E pa idi! Već me neko vrijeme ionako ostavljaš. Idi! Nađi neku plodnu.
TOMA: Ti nisi normalna!

Toma bijesno izlazi ne pozdravivši nikoga.
Eva pojača plakanje. Bruno je donio piće i sad ne zna što bi s njim.

NORA: Smirite se. Proći će.
EVA: Ja imam rješenje, ali Toma se opire.
BRUNO: Posvajanje?
EVA: Ne. Puno jednostavnije. I bolje. I točnije. I sve.

Stanka.
Eva pruži ruku prema onom piću koje Bruno i dalje drži. Potegne dobar gutljaj.

NORA: Ne morate o tome ako ne želite.
EVA: Možemo na 'ti'?
NORA: Naravno.
EVA: Takve se stvari ne govore nekome koga persiraš.

Ustane. Okrene leđa Nori i Brunu. Govori publici.

EVA: Imam sestru. Sofiju. Naši geni… to bi bilo skoro isto kao da sam ja rodila to dijete. Skoro potpuno isto.

Tišina.

EVA, *naglo se okrene prema Nori*: Razumiješ?

Nora šuti, ali Eva ionako ne čeka odgovor.

EVA: Ona već ima svoje. Može i opet imati. Svoje. Ali može i moje.
BRUNO: Ja ću malo prošetati.
NORA: Ne! Ostani.
EVA: Ostani!

Bruno se ukipi i ostane.

NORA: Znači, mislila si da tvoj muž donira…
BRUNO, *s očitom nervozom*: Pa to je sve legitimno.
EVA: Nastojim ga nagovoriti. Trenutno je u fazi moraliziranja.
NORA: A što kaže sestra?
EVA: Sigurna sam da bi pristala.

Stanka.

EVA: Trebala je doći ovamo, biti s nama, ali Toma… komplicira.

Stanka.

EVA, *Nori*: Imaš li ti sestru?
NORA: Imam.
EVA: I ustupila bi joj svog muža na noć ili dvije, ili koliko god treba, zar ne? Zbog reprodukcije.
NORA, *jedva prikriva koliko je šokirana*: A ti si mislila… ti želiš…
EVA: Ništa ja ne želim! Ja jednostavno moram. To je tako i ne može biti drugačije. Ja to mogu odmah zaboraviti, kao da ništa nije bilo.

Tišina.

EVA: Bruno, evo reci. Ti reci je li dijete toga vrijedno. Možda bi ti mogao razgovarati s Tomom.
BRUNO: Ne bih se miješao.

EVA, *malo podivlja*: Evo! Isti ste. Svi ste isti. Kad treba okrenuti neku drugu, neku nebitnu, rezervnu, to ćete bez problema. A kad treba biti plemenit i koristan, kad je za viši cilj, kad treba malo volontirati, kad vas lijepo zamolimo, e onda ste odjednom jako moralni! Onda „nije u redu“. E pa jebite se!

Netko kuca.

EVA, *ponovi prema vratima:* Jebite se!

12. **Baš nam treba treće mišljenje**

Bruno otvara vrata. Ulaze Flora i Antonio. On nosi bocu vina.

ANTONIO, *usiljeno veselo*: Dobra večer, susjedi!

Nema baš nekog odgovora.

FLORA: Ako je nezgodno…
BRUNO, *kao da je spašen*: Ne, nikako! Uđite samo.

Žene odmjere Floru. Jedna je prezire jer bi takav trbuh željela, druga jer bi ga mogla imati.

ANTONIO: Rekao nam je domar, gospodin Gašpar, da je zabava kod vas.
FLORA: Mi bismo se isto zabavljali, ali nemamo s kim.
ANTONIO, *stavlja ruku na njezin trbuh*: Dok još možemo.

Smiju se usiljeno.

EVA: Upali ste baš u pravi trenutak!
FLORA: Da?
EVA: Imali smo zanimljivu raspravu. I baš nam treba treće mišljenje.
ANTONIO: Ako je nešto u što se razumijemo…
EVA: Vidi se iz aviona da se razumijete.
NORA, *pruža Brunu praznu čašu*: Ja bih još jedno.
BRUNO: Nije pametno.
NORA: Baš zato.
EVA: Dakle, rasprava! (*Flori.*) Draga… kako vam je ono ime?

FLORA: Flora.
EVA: Draga Flora, zamislite situaciju. Trudni ste. Dobro, to ne morate zamišljati. Ali zamislite da to dijete nije vaše.
FLORA: Kako to mislite? Kako može dijete koje nosim ne biti moje?
ANTONIO: Nije ni meni jasno.
EVA: Strpite se, imajte povjerenja.
BRUNO, *već na rubu živaca*: Ljudi, ovo je trebala biti zabava!
NORA, *zadovoljno*: Pa zar nije?
EVA: Zamislite, recimo, da je to dijete moje.
FLORA: Ali kako bi bilo vaše?
EVA: Recimo da sam ja vaša sestra i da sam vas lijepo zamolila da umjesto mene rodite.
FLORA: Aha, to!
ANTONIO: Mislite da jednu svoju bebu ustupimo vama, odnosno… Florinoj sestri? Ali to bi opet bila naša beba.
EVA: Ne bi. Vaša bi žena spavala s mojim mužem.

Muk.

EVA: Odnosno moja sestra s mojim mužem. Pa bi to bila naša zajednička beba koju bi ona poklonila meni jer svoju već ima. I to ne jednu nego dvije.

Kucanje na vratima spašava ih od reakcije.

13. Samo je bilo čudno

To je Gašpar, ali nije sam. S njim je žena za koju će se ispostaviti da je Evina sestra Sofija.

GAŠPAR: Gospođo Eva, vaša je sestra doputovala. Da odnesem njezin kofer u vaš bungalov?

Eva ga nije uopće čula. Približi se sestri, klekne pred nju i zagrli je oko nogu. Sofija se ukipila, kao i svi drugi u prostoriji, uostalom. Čak i Gašpar.
Svi su nehotice ustali kad je Sofija ušla, i sad tako stoje kao da im je zabranjeno sjesti.
Antonio instinktivno stavi dlan na Florin trbuh, kao da svoju nerođenu bebu želi zaštititi od neke nepoznate opasnosti.

Eva plače, i to prilično glasno. Onda naglo prestane, ustane, nasmiješi se i svečano objavi:

EVA: Dragi svi, ovo je moja sestra. Moja Sofija.

Sofija se malo nakloni i nasmiješi. Svi su i dalje ukipljeni. Dok Gašpar ne progovori.

GAŠPAR, *kao čovjek koji se nagledao svega*: Idem ja onda odnijeti kofer.

Odlazi. Njegov glas kao da je odmrznuo sliku. Bruno i Nora vraćaju se u ulogu domaćina.

BRUNO: Izvolite, sjednite.
NORA: Jeste li za piće?
SOFIJA: Dobro bi mi došlo.
ANTONIO: Kako ste putovali?
SOFIJA: Premrla sam od straha. (*Stanka.*) Taj helikopter… (*Evi.*) Pa dobro, što vam je bilo da idete u kliniku do koje se može stići samo helikopterom? (*Osvrće se.*) A gdje je Toma?
EVA: Otišao je prošetati.
SOFIJA: Sve moje poruke ostale su neisporučene. Zar ovdje stvarno nema signala?
SVI, *uglas*: Nema.
EVA: Znači, tebi je moje pismo ipak stiglo.
SOFIJA: Da pismo! U šoku sam bila. Nisam pismo dobila dvadeset godina.
EVA: Pa zar nije to lijepo?
SOFIJA: Bila sam klinka. Pisao mi je onaj Stanko, sjećaš se, iz 8. b?
EVA: Sjećam.
SOFIJA: A ja ga nisam mogla smisliti.
EVA: Ali mene možeš.
SOFIJA: Ne shvaćam?
EVA: Pa moje ti pismo nije bilo neugodno primiti.
SOFIJA: Aha, to. Nije. Samo je bilo čudno. I malo zabrinjavajuće. Zato sam se požurila k tebi.
EVA, *svima, raznježeno*: Evo. To je moja sestra. Moja Sofija.
SOFIJA: Ne znam što se događa. Otkad petkom više ne dolazite, ništa ne znam.
EVA: Pusti to sad. Ima vremena. Za sve ćemo imati vremena. Na neki način. Sad kad si tu. (*Grli je.*) Sad kad si napokon tu.

Sofija primijeti i druge.

SOFIJA, *Flori, smiješeći se*: A vi ste u blaženom stanju.

Flora se smiješi neprirodno, kao da joj je netko zalijepio osmijeh koji sad ne može skinuti.

NORA, *promrmlja, ali dovoljno glasno da je svi čuju*: Koji se idiot to sjetio zvati blaženim stanjem?
BRUNO: Nora! Molim te…
NORA: Što 'molim te', Bru? Što? Ja tebe molim da se ne lažemo.
EVA: Meni to izgleda blaženo.
ANTONIO: I nama izgleda. Blaženo.
SOFIJA: Meni je bilo blaženo. Dva puta.
NORA: Meni je zastrašujuće. Kao da će se raspuknuti. Kasnije i hoće, pri porodu. Pa će je malo zašiti, onako na živo, bez anestezije. Tko bi trošio toliko anestezije na sve te milijune blaženih rodilja kojima su ionako već objasnili da to boli i da su žene jake pa to mogu izdržati. To je jedino kad im se priznaje da su jake, inače su slabiji spol. Ali nema veze, prava majka sve će pretrpjeti.

Flora brizne u plač.

BRUNO: Jebi se, Nora! Jebi se!

Bruno bijesno izađe i zalupi vratima.

13. a Odmah

Vilma i dr. Majer to gledaju na ekranu.
Dr. MAJER: Pošaljite Gašpara tamo. Odmah.

Vilma diže telefonsku slušalicu.

14. Lako je vama

Nelagoda na „zabavi“.

ANTONIO, *strogo*: Flora, idemo.
FLORA: Ne.
ANTONIO, *obuzdava pred drugima potrebu da je ošamari*: Ti se sad ne smiješ uzrujavati.
FLORA: Uzrujavati.
ANTONIO, *grubo je primi za nadlakticu*: Da. Uzrujavati se ne smiješ.
FLORA, *otme mu se i odmakne se od njega nekoliko koraka*: A što ja smijem, molit ću lijepo?
ANTONIO, *prijeteći*: Dosta je! Idemo.
FLORA, *odmiče se od njega unatraške*: Samo jebene zabrane. Nemoj piti. Ne puši. Jedi za dvoje, ali ne previše. Nemoj trčati, opasno je. Nemoj piti lijekove, pogotovo analgetike i anksiolitike. Pretrpi, proći će. Skloni se od jakih mirisa: lak, beznin, ljepilo, sprejevi. Ne konzumiraj nepasterizirano mlijeko i sireve od tog mlijeka, baš one meni najdraže: gorgonzola, brie, feta, camembert. Izbjegavaj hladne salate, biljne čajeve, kofein. Oprezno s vitaminima A, C i D. Ne zamaraj se i ne umaraj. Ne živi. Ja sam jebeni inkubator a ne živo biće.

Antonio je u nevolji. Jasno je da bi je sad najradije premlatio, ali ne smije pred drugima.

NORA: Ja to sve ignoriram. Te zabrane.
FLORA: Lako je vama. Vi niste trudni.
NORA: Jesam.

Prizor se zamrzne. Svi su zatečeni.

EVA: Pa to je divno! Čestitam!
ANTONIO, *mužjački nadmeno*: Onda biste ipak morali paziti.
NORA: Ne bih morala. Ne namjeravam još dugo biti trudna.

Muk.

ANTONIO, *zapovjednim tonom*: Flora, idemo. Dosta je bilo.

Flora ne reagira.

ANTONIO, *zaurla*: Flora!

Ulazi Gašpar.

GAŠPAR: Gospodo, rečeno mi je…
NORA: Idemo, razlaz. Zabava je gotova.

Svi odlaze. Nora ostaje sama.

15. Jedna takva

Vilma i dr. Majer i dalje gledaju Noru na ekranu. Ona pripaljuje cigaretu, a njih dvoje i bez toga su već dovoljno uzrujani.

Dr. MAJER: Jedna takva na ovakvom mjestu, i sve može otići u tri vagine materine.
VILMA: Prosjek nam je loš, jako loš.
Dr. MAJER: Recite mi nešto što ne znam. Kakva je situacija u Mekom paviljonu?
VILMA: Pod kontrolom.
Dr. MAJER: I za Noru smo mislili da je pod kontrolom.
VILMA: Marijana jest pod kontrolom.
Dr. MAJER: Dok je pod ključem.
VILMA: Ostat će pod ključem. Rekli smo joj da je onaj njezin traži.
Dr. MAJER: Silovatelj?
VILMA: Otac djeteta.
Dr. MAJER: Krasan otac.
VILMA: Važno je dijete.
Dr. MAJER: I Norino je važno. Rezultati nam se broje.

Stanka.

VILMA: Sutra ću s njom obaviti razgovor.
Dr. MAJER, *rezignirano*: Jebeni posao.
VILMA, *samouvjereno*: Ne brinite, znam s takvima.
Dr. MAJER: Ma nisam mislio na vas. Mislio sam na sebe.

Vilma se malo ukipi. Ovo je preintiman razgovor za nju.

Dr. MAJER: Poodmakle rizične trudnoće koje treba održati. Neželjene rane koje se ne smiju prekinuti. Željene a neizvedive s kojima ipak treba pokušati. Pa sunca mu, što sam ja – ginekolog ili jebeni čarobnjak?
VILMA*, kao da recitira iz nekog priručnika*: Naša je dužnost, ali i velika čast, prihvatiti imenovanje koje Stožer...
Dr. MAJER: Stožer, da oprostite, sere.
VILMA, *mehanički recitira*: Mi svi moramo, u korist općeg dobra i prosperiteta…
Dr. MAJER: A i vi serete, Vilma. Poštedite me.

Vilma ne voli da se tako s njom razgovara, ali mora poštovati hijerarhiju. Ona samo logistički opslužuje doktorov uzvišeni posao. Kipti i šuti. Dr. Majer gasi ekran i odlazi.

16. Toga se sjećam

Vrijeme ručka. Za stolom su samo žene, one koje već poznajemo, ali i neke druge, s trudničkim trbusima ili bez.
Poslužitelj stavlja tanjur pred svaku.
To što on govori može biti i glas iz zvučnika.

POSLUŽITELJ: Posebna hrana za naše dame. Imamo svježe prepelice. U umaku od rutvice. Juhu od lopočevih cvjetova. Čisti afrodizijak! I palačinke s medom. Izvolite, moje dame!

Žene jedu u istom ritmu, u preciznoj koreografiji kolektivnog hranjenja. Žlica – puhanje u nju – stavljanje u usta – vraćanje žlice u tanjur, pa opet. Zveket posuđa prati tu koreografiju.

Za vrijeme tog prehrambenog baleta uvijek jedna od žena ne jede, nego govori. Kad završi svoj monolog, uključi se u kolektivnu koreografiju sa žlicom, a počinje govoriti druga.

Ovdje riječ nemaju žene koje su dosad govorile u drami, nego neznane. Mogu se samo dvije-tri izmjenjivati u ovim kratkim monolozima.

ŽENA 1: Ponekad se probudim kao babuška. Kao ruska lutka, puna drugih koje su mi zauzele utrobu. Svaki čas netko može iskočiti. Stalna opasnost od nekoga tko nisam ja.

ŽENA 2: Dvije stvari ti neću reći. Prvo, uskoro ću roditi. Drugo, dijete je tvoje. To nikad nećeš saznati. Ni jedno, ni drugo, ni išta. To dijete nikad ne smije saznati kako je začeto.

ŽENA 3: Ništa se nije činilo stvarnim. Umjesto za te ruke na mojim bedrima, um se lijepio za riječi koje je izgovarao. Bilo ih je puno, bile su mnoge. Jedno preobilje svega bilo je sadržano u njima. Preobilje budućeg, odraslog života u kojem sam se jedva čekala naći.

ŽENA 4: Želim samo na miru disati. Želim ujutro negdje otvoriti neki prozor, razmaknuti zavjese i duboko udahnuti. Osluškivati žamor ulice. Skuhati kavu. Sjesti i čitati. Bilo što što čovjek može sam. Samo to.

ŽENA 5: Ja bih voljela da se moj izostanak znanstveno dokaže. Jedino tako bi me ostavili na miru. Jedino tako bi znali da nije moja dužnost biti s njima. Biti u tim ulogama koje nisu moje.

ŽENA 6: Sanjala sam da se moj glas daleko čuje. Iza rijeke, iza planine, preko mora. I da svi, čim nešto kažem, stanu i okreću vratove da bi me vidjeli. Zanima ih tko stoji iza toga što je rečeno. A stojim ja.

ŽENA 7: Krv na plahtama. Razbijena čaša ispod fotelje. Pilule protiv začeća, pilule za spavanje. Sadržaj želuca dva koraka od zahodske školjke. Toga se sjećam.

Poslužitelj dolazi i odnosi tanjure.
Žene u koreografiranom ritmu brišu usta ubrusima.

17. Sve te velike riječi

Pjesnik na terasi ima pred sobom teglu s punoglavcima. U rukama opet blok. Naiđe Toma pa zastane.

TOMA: Jeste li vi onaj pjesnik?
PJESNIK: Mislim da nisam.
TOMA: Aha.
PJESNIK: Prije sam bio. Ali sad sam u blokadi.
TOMA: Aha.
PJESNIK: Naručili su mi poemu. Ured za demografiju.
TOMA: Poemu o čemu?
PJESNIK: Pa Ured za demografiju! Ne valjda o turizmu.
TOMA: I niste baš inspirirani?
PJESNIK: Ovdje sve navodno bubri, pa i poezija.
TOMA: Vi niste odavde?
PJESNIK, *ustane na isti način, kao da će opet održati onaj govor stranca*, *ali odustane*: Nisam. (*Stanka.*) Pitate se zašto baš ja? Pored svih materinskih pjesnika?
TOMA: Pa prošlo mi je kroz glavu.
PJESNIK: Pjesnička sloboda, a sve je zabranjeno. Sve postoji, a ničega nema. Sve se miče, a opet je sve u nekoj demonskoj zabrani. Plavo mora biti žuto, a crveno zeleno. Deseterac ne. Rima a-b-b-a može, a-b-a-b nikako. Ne sonet, ne haiku. Asonanca da, aliteracija ne. Epifora ni slučajno, anafora samo ako je neizbježna. Metafora poželjna, oksimoron neželjen. Blizanci dobrodošli, nerođena djeca samo ako još nisu ni začeta. Nema tako očajnog domaćeg pjesnika.
TOMA: A vi ste očajni?
PJESNIK: A vi kao niste?
TOMA, *šuti.*
PJESNIK: Ovi naši, odnosno vaši, uvoze i ono čega imate, a kamoli ne ono čega nemate.
TOMA: To da.
PJESNIK: A ja sam se specijalizirao. Možda sam čak i jedini pjesnik na svijetu koji piše isključivo o… novom životu. To je jedna, da se tako izrazim, nepopunjena pjesnička niša.
TOMA: Lijepo, ali što poezija može?
PJESNIK: Malo, znam. Malo – ali nekad je i malo dovoljno.
TOMA: Ma. Sve te velike riječi, a naši životi tako mali. Životići.

PJESNIK: I stalno nam trebaju novi. Životići. (*Zastane, izvadi blok, zapisuje.*) Vidite, to je dobra misao! Potencijalni stih.
TOMA: Meni ne djeluje tako.
PJESNIK: Jedino ne znam što se rimuje sa 'životići'. Cvjetići. Sjekutići. Anđelčići.
TOMA: Golupčići.
PJESNIK: Sjajno! Vi i vaša žena ste kao golupčići.
TOMA: Ma dajte.
PJESNIK: Jedino je šteta…
TOMA: Što je šteta?
PJESNIK: Pa to… da ne možete oploditi svoju sreću.

Toma se smrkne i pođe bez riječi. Pjesnik vikne za njim.

PJESNIK: Oprostite… ako smijem pitati…
TOMA: Što?
PJESNIK: Je li problem u vama ili u njoj?
TOMA: Kakav bezobrazluk! Pa to se vas ne tiče.
PJESNIK: Samo sam htio ponuditi svoje usluge.
TOMA: Kakve usluge? Napisat ćete nam poemu o jalovosti?
PJESNIK: Ma ne… mislio sam, ako je problem u vama, mogu ja…

Toma posegne za stolicom. Pjesnik bježi. Punoglavci ostaju.

18. Nije valjda tako strašno

Eva i Sofija sjede na krevetu.
Eva je u nekoj vrsti euforičnog očajničkog monologa.

EVA: Ti tako lijepo znaš govoriti, Sofija. A sad šutiš. Uvijek sam te voljela slušati. Uvijek. Evo, možeš bilo što. Bilo, bilo što. Kako si putovala, što ti se događa u tvom životu. Hajde. Znam da znaš lijepo pričati. Ti i ja smo se uvijek lijepo nadopunjavale. Uvijek. Sjećaš se priča koje smo izmišljale kad smo bile male? O zečevima, o astronautima, o djevojčicama koje se penju po drveću. Sjećaš se? Tvoje su uvijek bile bolje od mojih. Obožavala sam te slušati, kao da si ti starija sestra, a ne ja.

Sofija i dalje šuti.

EVA: Reci nešto. Molim te.
SOFIJA: Ti nisi normalna.
EVA, *šuti.*
SOFIJA: Ali stvarno nisi normalna.

Stanka.

EVA, *molećivim glasom*: Moraš mi pomoći. Sofija? Moraš.
SOFIJA: I zato si me dovukla ovamo? Da se ševim s tvojim mužem?
EVA: Nemoj tako. To je oplodnja. Prašnik i tučak. Obična oplodnja.
SOFIJA: Obična, kažeš?
EVA: Dobro, ne baš najobičnija. Pa nije valjda tako strašno? Toma je privlačan, poželjan muškarac.

Ulazi Toma. Neko vrijeme njih troje stoje kao u zamrznutoj slici i gledaju se.

Sofija mu se onda približi i kruži oko njega. Očito je da želi demonstrirati sestri koliko je suludo to što je zamislila.

SOFIJA, *s puno ironije ga odmjerava i njuši*: Je, privlačan je. Baš je *hot*. (*Neurotično.*) Ja zapravo cijelo vrijeme želim tvog muža, i sad mi je ovo baš dobro došlo. Još dok je Vlado bio živ, maštala sam o Tomi.

Koketno uvija bokovima i kruži oko Tome. Toma stavlja dlanove na lice, slomljen je.

SOFIJA: Kako se jebemo. I pravimo djecu. (*Skoro histerično.*) Baš ti hvala, sekice! Sestro! Znala sam da se isplati doći u ovu zabit!

Eva, s okamenjenim hladnim izrazom lica, izlazi iz prostorije i ostavlja ih same.
Kad čuje zatvaranje vrata, Toma miče dlanove s očiju.

Sofija i Toma stoje jedno nasuprot drugome, udaljeni oko pola metra, i samo se gledaju. To traje i traje i traje prije nego se scena zatamni.

19. To se vas ne tiče

Nora kod Vilme u uredu opet jede jezikovu juhu.

VILMA: Izvolite se kontrolirati. Naša ustanova ne dopušta tu vašu propagandu.
NORA: Izbacite me onda. Deportirajte me.
VILMA: Nije tako jednostavno. Za to trebamo konsenzus.
NORA: Je li? A tko to odlučuje o mom životu?
VILMA: Nije vaš život u pitanju. Ne vrti se sve oko vas.
NORA: Meni se vrti.
VILMA: Slušajte… vas nitko nije prisilio na trudnoću.
NORA: Prisiljavate me da je zadržim.
VILMA: To nije istina. Čim se stvore uvjeti za transfer…
NORA: Hoćete reći, čim se stvore uvjeti da bude prekasno?
VILMA: Molim bez tih insinuacija. Vi ne znate koliko je kompliciranо dobiti vanredni prijevoz. Da je nekome život ugrožen, to da.
NORA: Moj život je ugrožen.
VILMA: Potpuno ste zdravi.
NORA: Ali mi je život ugrožen. Život kakav poznajem.
VILMA: To je samo vaša iskrivljena perspektiva.
NORA: Imate li vi djecu?
VILMA: To se vas ne tiče.
NORA: Ali se vas tiče moje dijete?
VILMA: Ne tiče se mene. Imamo direktive. Naš Stožer…
NORA: Vaš Stožer dovodi ovamo žene na prevaru.
VILMA: Sad ste stvarno pretjerali.
NORA: To se da riješiti jednim helikopterom.
VILMA, *razjareno*: Odlazite!

Nora joj se mirno približi i unese joj se u lice. Vilma ustukne, autoritet joj je evidentno doveden u pitanje.

NORA, *tiho, ali vrlo sugestivno*: A sad me slušajte. Nećete više nikad povisiti ton na mene. I nikad me više nećete pozvati ovamo da mi očitate lekciju. I naručit ćete transfer za mene, već danas, inače ćete me izvlačiti iz močvare pa ćete odgovarati za dva života. Jer ako se to dogodi (*Stavi ruku na svoj trbuh.*), za ovu nerođenu bebu više neću biti kriva ja, nego vi.

Nora dostojanstveno krene prema vratima. Na izlasku se još jednom okrene prema Vilmi.

NORA: I još nešto. Ovdje se među ženama priča da ste jako ponosni na svoju formulaciju 'Prekasno je opasno'. Dobra vam je ta rečenica. Baš dobra. Prekasno je zbilja opasno. Pripazite da se i vama ne dogodi.

Izađe i tiho zatvori vrata.
Vilmi treba malo vremena da se pribere, a onda bijesno posegne za telefonom.

20. Male su šanse za to

Nekoliko ginekoloških stolova na kojima leže žene podignutih i raširenih nogu prekrivenih plahtama. Eva je jedna od njih. Dr. Majer joj prilazi, ravnodušno podigne plahtu i uključuje aparat za ultrazvuk.
Sliku ultrazvuka vidimo na ekranu na kojem inače dr. Majer i Vilma prate situaciju u ustanovi.
Sad je na tom ekranu Evina maternica.

MEDICINSKA SESTRA: Radimo folikulometriju?
Dr. MAJER: Da.
EVA: Što je to?
Dr. MAJER, *mehanički, kao robot*: Monitoring stimulacije ovulacije. Pratimo razvoj folikula i debljinu sluznice kako bi se mogla prilagoditi doza hormona i tempirati vrijeme ovulacije injekcijom.
EVA: Znate… razmišljala sam o krivnji. Ja o krivnji ne znam ništa. Ni o čemu ne znam ništa. Ali sam osjećala. A u zadnje vrijeme peče me u prsima. Ovdje. Voljela bih guliti naranče o Božiću dok vani sniježi. Voljela bih, uz odsjev vatre, dok plamen treperi na djetešcetovu licu, tepati. Pjevati uspavanke.
Dr. MAJER, *ravnodušno*: Male su šanse za to.
EVA: Isplela sam čarapice. Zelene. S kosim žutim šarama i modrim zvjezdicama. I jednim mjesecom.

Dr. Majer ustaje, skida kirurške rukavice i prelazi na drugu pacijenticu. Sestra otkriva novu ženu i dodaje mu nove rukavice.

Svaki sljedeći pregled traje koliko i kratki monolog svake pacijentice. Tko god je ikad ležao na ginekološkom stolu, zna da bilo kakvo trabunjanje koliko-toliko otklanja nelagodu.
Neke od tih monologa prati glasan zvuk otkucaja srca. Neke ne. Samo zlokobna tišina.

ŽENA 1: Ja nisam plela nikakve čarapice. Ne mogu to. U istinu je nekako najteže povjerovati. Ustanem ujutro, smućkam kavu, upalim radio i slušam što govore. Plešem kad puste muziku. Uvijek je nekog života u toj kutiji.

ŽENA 2: Dobro ti je to s plesom. Ne sjećam se kad sam zadnji put plesala. Ja ujutro ustanem i osjećam se kao da su mi navukli neku uniformu koju ne mogu skinuti. Ali druge stvari mogu. Naberem cvijeća. Čitam. To najviše.

ŽENA 3: Ja čitam u krevetu, pa zaspim, a kad se probudim vidim da ležim pored one budale koju sam tu i tamo voljela. Koju tu i tamo još uvijek volim. Kažem mu nešto ako je budan, ali to obično zvuči kao da mu šaljem razglednicu izdaleka.

ŽENA 4: Ono što ja kažem obično zvuči kao točka Kućnog reda obješenog dolje u haustoru. „Nije dozvoljeno u zahodske školjke, umivaonike i slično bacati otpatke.“ Kao da sam zadužena za red u svijetu. U našem i jesam.

Dr. Majer skida i zadnje rukavice.
Medicinska sestra pokrije i zadnju pacijenticu, a onda one sve u istoj koreografiji silaze sa stolova i odlaze.

21. Hajka

Nora je u šetnji. Nosi psa u naručju. Sve djeluje mirno, malo čak i pastoralno. Čuje se umirujuća glazba, poneki kreket, cvrkut i drugi zvukovi močvare. Čuje se i čudno kuckanje, kao da netko kucka o radijator šaljući telegrafske poruke.
Odjednom se pojavi molitelj s transparentom i slijedi je. Ona ubrza korak. Glazba postaje uznemirujuća. Kreket iz močvare zlokoban.
Onom se prvom pridruži jedna moliteljica. Pa još nekoliko njih.
Nora hoda sve brže u krug, na kraju scene trči bježeći od zlobne rulje. Glasnoća telegrafskog kuckanja se pojačava.

22. Prijeđe to u naviku

Nora na terasi puši i plače. Dolazi Gašpar. Sjedne kraj nje. Pomazi njezinog plišanog psa kao da je pravi.

GAŠPAR: Ne plačite. Svaka kap viška ovdje može značiti potop.

Nora se kroz suze počne smijati.

NORA: Močvara.
GAŠPAR: Močvara.
NORA: I ženska je utroba kao močvara. Koliko punoglavaca možemo proizvesti za života?
GAŠPAR: Sasvim sigurno previše.
NORA: Ajde dobro da je nekome previše.
GAŠPAR: Da vam budem iskren, rijetko kad sretnem čovjeka koji je vrijedio porođajnih muka.
NORA: Tužno je ono što ste mi ispričali o ženi u Mekom paviljonu.
GAŠPAR: Žao mi je što nemam neke veselije priče u rukavu.
NORA: Kako ste vi ovdje završili?
GAŠPAR: Rijetki su oni koji tamo vani nemaju baš nikoga.
NORA: Shvaćam.
GAŠPAR: Ne bih bio puno sretniji ni na nekom drugom mjestu. Ne znam kako. Ima stotinu stvari koje iz godine u godinu odgađam. Neke sam već i zaboravio. Odgađane stvari se međusobno potiskuju. Prijeđe to u naviku. Potisnete sve ono s čim se ne želite suočiti, a onda ostanete sami sa sobom, zapanjeni s kojim to idiotom imate posla cijelo vrijeme. Ne znam kako stvari stoje s vama, ali ja imam posla s tim idiotom.

Prolazi Žena u crnini. Samo nijemo prođe sa svojim kišobranom.

NORA: Tko je ta tužna žena?
GAŠPAR: Mislite da je tužnija od vas?
NORA: Kad bolje razmislim, ne znam nikoga tko nije tužan.
GAŠPAR: Imala je dvoje djece.
NORA: Imala. Perfekt.
GAŠPAR: Da. Prometna nesreća. Ona je vozila.
NORA: Strašno. Bivša majka.

Stanka.

GAŠPAR: A vi?
NORA: Pogrešan trenutak. Pogrešan otac. Pogrešna ja. Sve pogrešno.
GAŠPAR: Jeste li već odlučili?
NORA, *iznenađeno*: Vi ste jedini ovdje koji misli da ja trebam odlučiti.
GAŠPAR: A tko bi drugi?
NORA: Svi. Bruno. Molitelji. Stožer. Dr. Majer. Vilma. Moja majka. Neznani junaci. Druge žene. Prolaznici.
GAŠPAR: Punoglavci.
NORA: Baš.

Stanka.

NORA: Kakvog smisla uopće ima donositi na ovaj svijet nekoga tko će ionako biti tužan?
GAŠPAR: Možda i neće.
NORA: Vraga neće.

Dolazi Vilma. Polako, s noge na nogu, dajući Nori vremena da ode prije nego što se približi.

23. Nije ni vama lako

Gašpar ustaje i počne grabljati lišće po terasi. Ignorira Vilmu.

VILMA, *ledenim tonom*: Od vas se očekuje više entuzijazma. Svi moramo podržati aktualne napore našeg krovnog stožera.
GAŠPAR, *cinično*: O, kakva čast! I ja sam dospio na listu za prisluškivanje?
VILMA: Pripazite na svoj jezik!
GAŠPAR: Molim bez vaših savjeta, naputaka, slutnji, opomena, vizija ili što to već može biti i kako to već nazvati. Ja sam ono što jesam. Gluh sam, slijep za vaše projekte. Neupotrebljiv. Ja sam običan čovjek koji se sklonio. Mali prohtjevi. Sitne radosti. Radim. Kao mrav. Ponizno radim. Radim li?
VILMA: Ne radite za našu stvar.
GAŠPAR: E to ste dobro rekli. *Vašu* stvar.

VILMA: Meni neće preostati ništa drugo nego da Stožeru prijavim vaš… nepoželjan utjecaj.
GAŠPAR: Samo dajte. Meni je svejedno.

Vilma krene.

GAŠPAR, *za njom*: Usput… vidio sam vaš dosje.

Vilma se smrzne. Ostane mu okrenuta leđima.

GAŠPAR: Ne hotimice. Spašavao sam fascikle koje je vjetar raznosio prema močvari.
VILMA, *šuti.*
GAŠPAR: Dva pobačaja. Jedan u osamnaestoj, jedan u dvadeset drugoj. Znaju li za to u Stožeru?
VLMA, *šuti.*
GAŠPAR: A sad silovanoj ženi, onoj koju ste zatvorili u petnaesticu, ne dopuštate da odluči.
VILMA, *šuti.*
GAŠPAR: Nije ni vama lako, Vilma.

Da to nije Vilma, mogli bismo reći da je odjurila očiju punih suza. U svakom slučaju – odjurila je.

24. Vi baš svašta znate

Na terasi Gašpar popravlja kućicu za ptice.
Pjesnik je u dokolici, rješava križaljku.
Flora dotrči kao da od nekoga bježi pa uspori hod kad ugleda njih dvojicu.
Antonio na isti način stiže za njom. Kad dođu do stola za kojim sjedi Pjesnik, naizgled su smireni, kao da su zajedno u šetnji.

PJESNIK: Legendarna asirska kraljica, deset slova?

Antonio slegne ramenima. Ruke je stavio u džepove, kao da je to jedini način da ih obuzda. Očito je da je ljut na Floru, ali to se smije vidjeti samo kad su sami. A sad nisu.

GAŠPAR: Semiramida.
PJESNIK: Hvala!
ANTONIO: Ja mislio da vi pišete poeziju, a ono…
FLORA: Križaljke.
PJESNIK: Pa i poezija je neka vrsta ukrštavanja riječi.
FLORA: Imate pravo.
PJESNIK: Umirujuće djeluju. Ove križaljke. Kao anksiolitik.
ANTONIO, *naizgled dobronamjerno*: Draga, možda bi i tebi dobro došlo? Poneka križaljka. Da je riješiš. Da se zaokupiš malo.
FLORA: Misliš, da zaboravim da ću roditi?
ANTONIO, *poludio bi da su sami, ali sad usiljeno sudjeluje u razgovoru*: Dobro, ne mora biti ništa komplicirano, ništa sa ovim Semi… Semira…
GAŠPAR: Semiramidama.
ANTONIO: Vi baš svašta znate.
GAŠPAR: Semiramida je bila žena asirskog kralja Nina. Kad je on umro, samostalno je vladala Asirijom. Izgradila Babilon. I one legendarne viseće vrtove.
ANTONIO: Vidi vraga.
FLORA: Je li imala djecu?
GAŠPAR: Imala je sina.

Flora se snuždi i dodirne svoj trbuh. Ona neće izgraditi Babilon. Možda samo vrt, ali ne viseći.

ANTONIO, *Flori, kao da joj poručuje 'još ćemo mi doma razgovarati'*: Bit će sve u redu.
PJESNIK: Kako se piše Flaubert?
ANTONIO: Što?
FLORA: Nije što. Tko. Gustav Flaubert. Piše se F-l-a-u-b-e-r-t.
GAŠPAR: Madame Bovary. Zanimljiva žena.
ANTONIO: Tko je sad ta?
FLORA: Ema. Nije prava. Iz romana je. Ali nalik na mnoge prave.
ANTONIO: Po čemu nalik?
PJESNIK: Po tome što je od života htjela više.
ANTONIO: Što više?
FLORA: Sve, Antonio. Sve.
ANTONIO, *nakon kratkog razmišljanja*: Bit će sve u redu.

Flora naglo odlazi, Antonio potrči za njom.

GAŠPAR, *pjesniku*: Imate podočnjake.
PJESNIK: Što se može.
GAŠPAR: Vi kao da se uopće ne odmarate. A ovo je mjesto savršeno za odmor. Za zaborav.
PJESNIK: Nismo svi na odmoru.
GAŠPAR: Kako ide poema?
PJESNIK: Nikako.
GAŠPAR: A onaj vaš… drugi angažman?
PJESNIK, *zadovoljno*: E tu se već ne mogu požaliti.

Stanka. Pjesnik naknadno shvaća da Gašpar zna više nego što bi trebao.

PJESNIK, *s nelagodom*: Dakle vi znate.
GAŠPAR: Ne znam, samo pretpostavljam. Malo spavam, bauljam noću. Katkad vidim stvari koje nisam htio vidjeti.
PJESNIK: Stavio sam se na raspolaganje Stožeru. Što god treba. Može se biti plodan u raznim područjima.
GAŠPAR: A plodnost je ovdje na cijeni.
PJESNIK: Ja sam angažiran pjesnik. I čovjek. Ako domovina treba moju pomoć…
GAŠPAR: Pa makar bila i tuđa.
PJESNIK: Tko? Žena?
GAŠPAR: Mislio sam na domovinu.

Stanka.
Gašpar je na odlasku, ali još će mu nešto reći.

GAŠPAR: U svakom slučaju, ako vam to išta znači, jako dobro glumite pjesnika.

Pjesnik se samodopadno nasmije.

GAŠPAR: Osim što ne znate kako se piše Flaubert. Na tim detaljima morate malo poraditi.

Pjesniku osmijeh s lica iščezne.

25. Ovi u stožeru

Glavešine ustanove na okupu. Treba preispitati situaciju i napisati izvješće za Stožer.

VILMA: Trenutno stanje: dvadeset šest trudnica, od toga ih osam razmišlja o prekidu. Od tih osam, pet ih u ovome tjednu prelazi kritičnu točku nakon koje će pobačaj biti rizičan. Među njima je i Marijana iz Mekog paviljona. Imamo i sedam žena koje su ovdje zbog umjetne ili prirodne vanredne oplodnje, među njima četiri beznadna slučaja.
Dr. MAJER: Nije dobro. Nije dobro. U Stožeru neće biti zadovoljni.
PROPOVJEDNIK: Čekajte… jesam li ja to čuo 'umjetna oplodnja'?
Dr. MAJER: Velečasni, nije ni priroda svemoćna. Treba je koji put malo pogurati.
PROPOVJEDNIK: Ne bismo li trebali pustiti Boga da odlučuje? On je jedini među nama svemoćan.
Dr. MAJER: Da je svemoćan, pola ovih žena ne bi ovdje ni bilo.
PROPOVJEDNIK, *nesigurno*: Mi nismo pozvani da sumnjamo u Božje planove.
Dr. MAJER: Mene su angažirali ispravljam ono što je taj vaš bog uprskao. (*Vilmi.*) Dajte da vidim te papire.

Proučava statistiku i nije zadovoljan.

PROPOVJEDNIK: Nego… nisam razumio… prirodna vanredna oplodnja?
VILMA: Drugi donator.
PROPOVJEDNIK: Donator?
Dr. MAJER: Neznani otac po službenoj dužnosti.
PROPOVJEDNIK: Čekajte… gospodo! Pa vi se ovdje igrate Boga!
Dr. MAJER: Velečasni, držite se svoje struke. Vi ste ovdje samo zbog stvari na koje Bog može utjecati. A takvih je malo.
VILMA: Nisu vas dobro uputili. Mi imamo direktive.
Dr. MAJER: A povremeno čak i rezultate kakvima se Bog ne može pohvaliti.

Propovjednik uvrijeđeno ode.

VILMA: Danas dolazi transport.
Dr. MAJER: Dobro je, treba vratiti ove koje su izašle iz zone rizika.
VILMA, *hladno*: I riješiti se beznadnih.
Dr. MAJER: Nora?

VILMA, *šuti. Taj poraz teško joj pada.*
Dr. MAJER: Što je, tu je. S nekom drugom imat ćete više uspjeha.

26. Prava istina

Žene sjede na stolcima u bijelim čednim spavaćicama i češljaju se u istom ritmu.

ŽENA 1: Kako bi bilo dobro isprobati pravu istinu na drugima. Izgovoriti tajne koje smo duboko zakopale.
ŽENA 2: Naše su tajne prljavi veš, a muške su trofejne.
ŽENA 1: Baš zato.
ŽENA 3: Ja sam varala muža. A nisam uopće bila u ljubavi s tim drugim. Samo mi je trebao da se malo osjetim živom.
ŽENA 4: Ja sam na internetu glumila muškarca. Otvorila sam lažni profil i ponašala se kao važnija vrsta, samo da vidim kako je to.
ŽENA 5: Ja mrzim blagdane. Svake godine odglumim obiteljsku idilu. Jednom sam pljunula u francusku salatu prije nego sam je iznijela na stol. Svi su je jeli osim mene.
ŽENA 6: Onaj moj uvijek bi pažljivo vezao kravatu prije nego bi se vratio ženi. Kad mi je dosadio, našla sam način da ona sazna.
ŽENA 1: Ja sam potajno pila antidepresive.
ŽENA 2: A ja kontracepciju.
ŽENA 3: Ja tablete za mršavljenje.
ŽENA 4: Ja kolagen.
ŽENA 5: Ja sam svojima podvaljivala hranu iz restorana. Na putu s posla kupim gotovo, pretresem u lonac i pravim se da sam to sama skuhala.
ŽENA 6: Ja sam jednom potajno pobacila. Nakon prvog djeteta. Muž nije imao pojma da sam trudna.
ŽENA 1: Mene su silovali kad sam imala sedamnaest. Nikad nikome nisam rekla. Bilo me sram, mislila sam da sam ja kriva.
ŽENA 5: Ja sam dolazila na posao ranije da se presvučem. U ono u čemu me muž nikad ne bi pustio iz kuće.
ŽENA 4: Ja zapravo uopće ne želim dijete.

Istovremeno se prestaju češljati, zatežu kosu u rep i odlaze.

27. Dobro je da nisi ženka

Nora i Eva na terasi. Na stolu je Norin plišani pas, boca vina i dvije čaše.
Nora im toči vino. Već su malo nacvrcane.

NORA: Nas dvije smo među rijetkima ovdje koje smiju piti. Iskoristimo to.
EVA: Tebi bi ipak bilo bolje da ne piješ.
NORA: Daj šuti. Vidiš da ni psa ne mogu imati pravog, a kamoli dijete.

Eva pruži ruku prema njezinom trbuhu. Ravnom trbuhu, koji je teško smatrati trudničkim.

EVA: A jesi li možda razmišljala da…
NORA: Nisam! Ne!
EVA: Samo rodiš, poslije više ništa ne moraš.
NORA: Zaboravi.

Eva se pokunji. Stanka.

NORA: Taj trbuh raste, raste, raste, i onda te zauvijek proguta. Zauvijek.
EVA: Da bar.

Stanka.

NORA: Znači, nisi nagovorila sestru?
EVA: Ne znam.

Stanka.

EVA: Bili su sami. I sad su možda sami. Nitko mi ništa ne govori. Ona mi ne otvara, njega nikad nema.
NORA, *svome psu*: Vidiš, moj Solo. Dobro je da nisi ženka.
EVA: Po svoj prilici čeka me još jedan razvod.
NORA: Ljubav je taj incident od kojeg sve počinje.
EVA: Incident?
NORA: Pa da. Budemo svoje. Imamo planove. Snove. Talente. Ambicije. I onda se pojavi *on*. Prirodna nepogoda nakon koje više ništa nije isto. Nakon koje počinje

ono *mi* koje si spominjala. A onda se to *mi* mora razmnožavati. Nikad mu dosta. Nikad.
EVA: Ja sam to željela. Želim to.
NORA: U redu je.
EVA: U redu je?
NORA: Pa da. Zašto ne? Ako želiš.
EVA, *šuti.*
NORA: Ali ne mora ti sve ovisiti o tome.
EVA: Kad ovisi.
NORA: Onda, draga moja, imaš problem.

Eva šuti.

NORA: Dovoljno je da zamislim da ja nekome moram biti ono što je moja majka bila meni.
EVA: Dovoljno za što?
NORA: Da to ne budem.

Stanka.

NORA: Nije to jedina opcija. Ne može biti. Ima toliko toga. Ja želim skakati padobranom. Jedriti. Želim se ludo zaljubiti u ženu. Napisati libreto. Vidjeti Kineski zid. Kad budem spremna, imati pravog psa. Možda i mačku. Želim biti sve što mogu biti u jednini. A onda bih s vremenom vidjela.
EVA: Ja nemam što s vremenom vidjeti. Ja već znam što hoću.
NORA: U petnaestici ima jedna silovana.
EVA: Ona je silovana?!? Žena koja noću kucka, i kucka, i kucka…
NORA: Da. Rekao mi domar. Pokucaj ti njoj.
EVA: Kako misliš?
NORA: Pa lijepo. Kuc-kuc. Njezino neželjeno može biti tvoje željeno.
EVA: Ti nisi normalna.
NORA: Možda sam baš ja normalna.

Dolazi Flora. Sjedne i dobro potegne iz boce.

FLORA: Onaj moj ne zna tko je Flaubert.

Tišina.

FLORA: A ja ću roditi njegovo dijete.
EVA: Svoje dijete.
FLORA: Ima toliko ljudi koji bi mogli živjeti zajedno, a nikad se ne sretnu. Tko zna s kim sam se ja sve mimoišla.

Obje šute. Flora opet potegne iz boce.

FLORA: Rekao je da će paziti.

Nora se cinično nasmije. Očito joj je poznato.

FLORA: Bilo je komplikacija u drugom tromjesečju, a oni me poslali ovamo. S njim. (*Stanka.*) Moram ja njemu biti na oku.

Stanka.

FLORA: „Bit će sve u redu.“ Stalno mi to govori. Stalno. „Bit će sve u redu.“ Sve je druge rečenice zaboravio.

Čuje se zvuk helikoptera. Sve je bliže.

NORA: Napokon!

Nora odloži čašu i otrči ne pozdravivši se.

Stanka. Eva i Flora gledaju za Norom zamišljeno.

EVA: Šteta.
FLORA: Možda i nije.

Stanka. Eva uzme svoju čašu, Flora Norinu. Iskape do dna.

EVA, *prilično glasno, zbog buke helikoptera*: Kad si već tu… dovoljno sam pijana da ti kažem…
FLORA, *i ona viče*: Što da mi kažeš?
EVA, *sad se već dere*: Te masnice koje pokušavaš sakriti… vide se.

Zbog buke helikoptera ne čujemo ostatak razgovora, ako ga uopće ima. Flori se tresu ramena, Eva je grli.

28. Odlasci

Buka helikoptera. I ne samo buka, nego i veliki vjetar od njegove elise. Močvarna vegetacija pleše.
Vilma vodi dvije trudnice u visokom stupnju trudnoće. Nešto im govori, ali ne čujemo ništa.
Pozdravlja ih prislanjajući im dlan na trbuh.
Propovjednik ih blagoslivlja.
Nora vuče kofer na kotačiće.
Za njom ide Bruno, kao da nisu zajedno.
Njih dvoje ne pozdravljaju se ni s kim.
Tu su i molitelji, u nekoj svojoj nadrealnoj koreografiji. Izvikuju nešto nedefinirano za Norom.
U zadnji čas dotrči i Sofija. Ukrcava se.
Eva prekasno dotrči da se pozdravi sa sestrom.
Vilma, molitelji i Propovjednik s glavama uzdignutim prema nebu prate helikopter dok se njegov zvuk stišava.

29. Ti si mi sve

Flora i Antonio. Antonio je pokajnički raspoložen. Možda čak i kleči pred njom.

ANTONIO: Ti si mi sve, Flora. Sve. Ne zanima me ni tko si ni što si. Želim to malo života proživjeti u ljubavi. Nije važno što je bilo i što će biti. Važno je ovo danas. I sutra. Ti i ja, i dijete. Da nije bilo tebe, tvog pogleda, tvog jednog jedinog pogleda ono poslijepodne na terasi hotela Palace kad smo se kao stranci i brodolomnici pogledali, ja bih možda bio pod zemljom. Možda bih bio kao i moja braća, rođaci, moje ludo pleme kojemu je cijeli svijet kriv što su takvi. Ti si me spasila onim pogledom. Spasila. Ja sam tvoj dužnik. Možeš mi napraviti najveću gadost, ja ću te voljeti. Ja bih za naše dijete i za tebe svijet okrenuo naopako.
FLORA: To si mi i prije tjedan dana rekao.
ANTONIO: Jer sam to mislio. I onda sam to mislio i sada.
FLORA: Tako misliš tek nakon što me udariš.

ANTONIO: Ljubavi, nemoj to sad spominjati. Ti si mi sve. Stvarno si mi sve. Ponekad izgubim razum, ali to je zato što te toliko volim. Samo zato.

Flora mu okreće leđa. On je s leđa grli.

ANTONIO: Bit će sve u redu. Sve će biti u redu.

30. Na svakom koraku

Motelska soba, ona sa slikom rode. Toma budi Evu, prilično nježno s obzirom na okolnosti.

TOMA: Ustani, Eva. Imaš termin kod doktora Majera.

Eva izviruje ispod plahte.

TOMA: Pregled imaš.
EVA: Čemu?
TOMA: Zbog toga smo ovdje.

Stanka.

EVA: Sofija je ta koja bi morala na pregled.

Toma šuti. Ustaje. Ne zna više kako s njom.

EVA: A ona je otišla.

Stanka.

EVA: Naš zajednički život je običan slučaj. Najobičniji. Da ono jutro nisam išla na tržnicu kupiti jabuke, ti i ja se nikad ne bismo upoznali.
TOMA: Mogli bismo otići na sjever.
EVA: Kila jabuka nas je spojila.
TOMA: Čuo sam da je gore dobro. Ima i vedrih, toplih dana. Čuo sam da kuhaju jela na pari. Imaju i neke zanimljive slastice.
EVA: Ustvari jedna jedina jabuka, ona jedna za kojom smo oboje posegnuli.

TOMA: Sjever poštuje slobodne inicijative. Na svakom koraku otvara se mogućnost za nešto novo. Od čovjeka se samo traži da otvorena srca i zasukanih rukava zgrabi život.
EVA: Pa oboje u isti čas rekli „oprostite“ i počeli se smijati.
TOMA: Ako ti ne odgovara sjever, možemo i na jug. Moj prijatelj ima farmu uz rijeku. Kupat ćemo se. Loviti ribu.
EVA: Jedna jabuka.
TOMA: Iako… sjever je po meni puno bolji.
EVA: Kao Adama i Evu. Samo što su oni imali potomke.
TOMA: Ali ako se tebi više sviđa jug…
EVA: Jesi li dao nešto svećeniku?
TOMA: Molim?
EVA: Velečasnom. Donaciju. Moramo nekako Boga pridobiti na svoju stranu.

Toma sjedne na krevet, primi Evu za ramena i natjera je da ga pogleda u oči. Ljubavno je raspoložen. Patetično.

TOMA: Slušaj me, Eva. Ti si mi sve. Sve. Ne zanima me ni tko si ni što si. Želim to malo života proživjeti u ljubavi. Nije važno što je bilo i što će biti. Važno je ovo danas. I sutra. Ti i ja. Da nije bilo tebe, tvog pogleda, tvog jednog jedinog pogleda onoga jutra na tržnici kad smo se kao stranci i brodolomnici pogledali, ja bih možda bio pod zemljom. Možda bih bio kao i moja braća, rođaci, moje ludo pleme kojemu je cijeli svijet kriv što su takvi. Ti si me spasila onim pogledom. Spasila. Ja sam tvoj dužnik. Možeš mi napraviti najveću gadost, ja ću te voljeti. Ja bih za tebe svijet okrenuo naopako. S djetetom ili bez.

Eva ga gleda kao da je to sad neki novi čovjek kojeg su joj podmetnuli.

EVA: Dobro.

Stanka.

EVA: Ali ja ne bih išla na sjever.

Toma je zagrli. Onako baš s puno ljubavi.

31. Simbol života

Propovjednik opet mora nešto reći narodu. A taj narod su opet samo molitelji. Među njima je i Flora, koju je Vilma dovela za ruku i ostavila među moliteljima da čuje propovijed. Po Florinom držanju znamo da to nije željela.

PROPOVJEDNIK: Mi smo, braćo i sestre, povlašteni što smo ovdje, na ovom mjestu koje obiluje vodom. Voda je čudesan božji dar, presudan za život svih živih bića. Obilje vode simbolizira obilje vječnoga života. Sam Bog se u vodi objavio ljudima kao njihov suputnik i spasitelj. Kad je Mojsije udario u stijenu, potekla je voda da napoji narod u pustinji, spasivši izabrani narod od žeđi na putu u Obećanu zemlju. Voda je simbol života i Duha svetoga. U krsnom zdencu ljudska djeca postaju božjom djecom, a u zdencu majčine utrobe započinju svoj život. U plodnoj vodi koju je Bog zamislio kao sigurno – zapamtite dobro ovu riječ! – *sigurno* mjesto za početak novog ljudskog života. Sigurno mjesto!

Za vrijeme propovijedi Flora radi korak po korak unatrag oprezno se izvlačeći. U trenutku kad nitko ne gleda, pobjegne iz prizora.

32. Vama je svejedno

Terasa objekta na rubu močvare. Sad znamo da to nije običan motel.
Na drvenom podu, među prevrnutim stolcima, krhotine stakla, ugašeni lampioni i prazne boce.
Gašpar oprezno skuplja krhotine. Povremeno podigne neki od stolaca i stavi ga na stol naopako, s nogama u zrak. Bezvoljno pomiče stolove kako bi mogao raskrčiti nered.
Evo i Antonija. Zabrinut je.

ANTONIO: Jeste li vidjeli moju ženu?
GAŠPAR: Ne znam.
ANTONIO: Jeste ili niste?
GAŠPAR: Netko je jutros krenuo prema močvari.
ANTONIO: Netko?
GAŠPAR: Netko u bijelom.
ANTONIO: Baš prema močvari?

Krhotine stakla završavaju u Gašparovoj kanti. Taj zvuk.

GAŠPAR: Možda je to bila vaša žena. Možda i nije. Ne mogu ja sve primijetiti.
ANTONIO: Odveli su je na propovijed i sad je više ne mogu naći.
GAŠPAR: Spominjala se voda u toj propovijedi.
ANTONIO: Voda?
GAŠPAR: Močvarna voda, sveta voda, plodna voda, nešto u tom tonu. Nisam slušao. Do mene bi došla tu i tamo koja riječ. Velečasni je glasan, ali jednoličan.

Antonio se izgubljeno osvrće, nema pojma u kojem bi smjeru uopće krenuo tražiti Floru.

GAŠPAR: Postoje označene, sigurne staze. Ali da sam na vašem mjestu, ne bih se previše opustio. Ako je to bila ona. Opasno je. Može se izgubiti. Zalutati.
ANTONIO: Izgubiti.
GAŠPAR: Baš tako.
ANTONIO, *ljutito*: Vama je, vidim, svejedno.
GAŠPAR: Svejedno mi je.
ANTONIO, *uzrujano*: Kako možete? Pa dobro imate li vi ženu?
GAŠPAR: Imao sam.
ANTONIO: Naravno. Ostavila vas je čim je shvatila s kim ima posla.

Gašpar odloži kantu i zgrabi Antonija za majicu. Iznenadi nas snaga koja odjednom prokulja iz tog inače smirenog i ravnodušnog čovjeka. Pribije Antonija uz neki zid, ogradu, stup, a onda ga jednako tako kako ga je iznenada zgrabio, iznenada i pusti da sklizne na tlo.

Okrene mu leđa i počne naizgled potpuno smireno, glasom koji podsjeća na jednoličan pjevni ton mise, govoriti.

GAŠPAR: Da, ostavila me. Iznenada i neopozivo. Zauvijek. Da ste samo vidjeli koliko ju je ljudi došlo ispratiti. Toliko cvijeća niste nikad vidjeli na jednom mjestu. Toliko suza. Njezin lijes tamne boje, bebin lijes bijele. Jedan pored drugoga na odru. Neobična putanja je to bila. Iz rodilišta na groblje.

Okrene se prema njemu.

GAŠPAR: Bila je to vaša žena jutros. Na tren sam pomislio da bih je trebao zaustaviti, ali onda sam se sjetio vas. Vas i onih šamara koje joj volite opaliti. Svojoj

trudnoj, živoj ženi. Pa sam se predomislio. Pustio sam je neka ide. Svatko ima pravo izabrati. I meni je bezbroj puta došlo da nestanem u toj močvari.

Antonio se natraške povlači, a onda počne trčati prema močvari. Glasno izvikuje fragmente svog uobičajenog "zavjeta".

ANTONIO, *očajnički*: Flora! Ti si mi sve, Flora. Sve. Vrati se, Flora! Nije važno što je bilo i što će biti. Važni smo ti i ja, naše dijete. Flora! Da nije bilo tebe, onog tvog pogleda, ja bih bio pod zemljom. Bio bih! Ti si me spasila, Flora! Spasila. Vrati se. Ja bih za naše dijete i za tebe svijet okrenuo naopako. Svijet, i močvaru, i sve. Floraaa!

33. Svaki život

Zvuk helikoptera. Vjetar od elise.
Lijes na kolicima. Guraju ga molitelji. Oni molitelji koji hodaju za lijesom, nose transparente. Nisu ih za ovu priliku prilagodili. Isti su. („Ljubav želi život“, „Svaki život je dar“ i slično.) Njih zanima samo smrt potencijalnog života, ne i smrt nakon rođenja.
Za lijesom pognute glave hoda Antonio. Tu su i žene, Pjesnik, Eva i Toma, dr. Majer i Vilma. Svatko od njih pognute glave, kao da baš sebe krivi za Florinu smrt.
Gašpar ne prilazi grupi. Daje buket cvijeća Ženi u crnini koja se onda s tim cvijećem priključi ispraćaju. Propovjednik škropi putanju kojom lijes prolazi.
Lijes ukrcaju u helikopter. Za njim ulazi samo Antonio.
Zvuk helikoptera se udaljava. Svi ostaju šutjeti, pognutih glava. Kako zvuk helikoptera postaje tiši, njihova šutnja postaje sve "glasnija".
Odlaze prvo Propovjednik i molitelji, a onda se i svi ostali nijemo povlače sa scene.

34. Uvijek mi je premalo

Toma i Eva u šetnji. Zagrljeni.

EVA: Danas je subota?
TOMA: Petak.
EVA: Petak. Petkom smo uvijek išli do Sofije i djece.
TOMA: Ići ćemo opet. Čim se vratimo.
EVA: Čim budem mogla podnijeti da drugi imaju djecu.
TOMA: Moći ćeš. Mi smo važni. Ti i ja. Naše *mi*.

EVA: Jesi noćas čuo ono kuckanje?
TOMA: Nisam, ljubavi.
EVA: Kao otkucaji srca. Kao da je cijela močvara jedna velika maternica iz koje se nitko od nas još nije porodio.
TOMA, *zagrli je*: Mislim da je to ono što mi se najviše sviđa kod tebe. Da si malo luda. Da uvijek vidiš i čuješ nešto čega nema.
EVA: Meni ima. Ne znam. Srce mi je puno, a riječi prazne. Ono što mogu reći uvijek mi je premalo. Na neki način.
TOMA: Nije važno.
EVA: Važno je. U tom je paviljonu silovana žena. Trudna je.
TOMA: Jesi sigurna?
EVA: Jedva čekam da odemo odavde.
TOMA: Na jug?
EVA: Neću sjever.
TOMA: Onda na jug. Helikopter dolazi sutra.
EVA: To zvuči blizu.
TOMA: Na neki način.

35. Nema labavo

Na pozornicu dolazi Vilma s koferom.
Evo i dr. Majera. I on s koferom. Oboje s držanjem gubitnika, u nelagodi.

Dr. MAJER: Znači, u ženski zatvor?
VILMA: Da. U obrazloženju piše da mi trebaju veći disciplinski izazovi. Više čvrstine.
Dr. MAJER: Nema labavo.
VILMA: Nema.
Dr. MAJER: Bit ćete vi dobra čuvarica.

Stanka.

VILMA: A gdje su vas rasporedili?
Dr. MAJER: Na novi Vladin projekt. Ne mogu vam reći više. Prvo obuka, a onda na lokaciju.
VILMA: Možda ćete tamo biti plodniji. Hoću reći… učinkovitiji.
Dr. MAJER: Možda.
VILMA: Pa sretno onda.

Dr. MAJER: Hvala. I vama.

Stiže i Pjesnik. U jednoj ruci mu je kofer, u drugoj buket nekog neobičnog cvijeća.

PJESNIK: Lopoči još nisu procvjetali. Ali ovo cvijeće je u redu. Lijepo je. Boje su… lijepe. (*Kao da se ispričava.*) Loše stojim s epitetima u zadnje vrijeme. Baš je… zanimljivo. Ima ga posvuda, i u plićacima i u rukavcima. Ovo ću ponijeti za uspomenu. Napraviti herbarij.

Vilma i dr. Majer šute.

PJESNIK, *osvrće se naokolo*: Šteta. Navikao sam se na ovo mjesto. Ima baš nekako dobro pogođen omjer straha i nade. Nježnosti i težine. Života i neživota.

I dalje nema sugovornike, iako ima prisutnih.

PJESNIK, *sjetno*: Njezina bijela haljina bila je umrljana blatom. A opet… izgledala je kao… kao neka vila koja spava u vodi. Vila stajaćica. Ne znam. Kao vila u balonu od svile. Flora u močvarnoj flori.

Terasom prolazi Žena u crnini. Nosi kišobran. Hoda sporo i graciozno. Gotovo pleše. Sagne se u jednom času, podigne uvelo cvijeće i mirno ga stavi u jednu dopola razbijenu bocu, a onda ode bez riječi.
Dolazi Gašpar. Nosi kofere. Načas ćemo pomisliti da su njegovi, ali samo je pomogao Evi i Tomi. Kad oni uđu na scenu, stavi kofere pored njih i rukuje se s oboje.

TOMA: Hvala vam na svemu.
GAŠPAR: Nema na čemu.
PJESNIK: Vi ostajete?
GAŠPAR: Ostajem.
PJESNIK: Meni je rečeno da se klinika zatvara?
GAŠPAR: Klinika da. Ali objekt će se prenamijeniti.
PJESNIK: Za što?
GAŠPAR: Kao da je važno. Za nešto. Uvijek ima nešto što se još može poduzeti. Uvijek neki stožer treba močvaru.

Stanka.

GAŠPAR, *s dozom ironije*: A vaša poema? Jeste li je završili?
PJESNIK, *s nelagodom*: Poslat ću vam je poštom.
EVA: Pošta dolazi četvrtkom.

Dolaze i drugi, mnogi, svi s koferima. Žene s oblim i ravnim trbusima, Poslužitelj, molitelji, Propovjednik, Medicinska sestra. Helikopter stiže, čujemo ga.

Scena se na trenutak uz zaglušujuću buku zamrači, a kad se ponovno osvijetli, na pozornici su samo Gašpar i Žena u crnini.

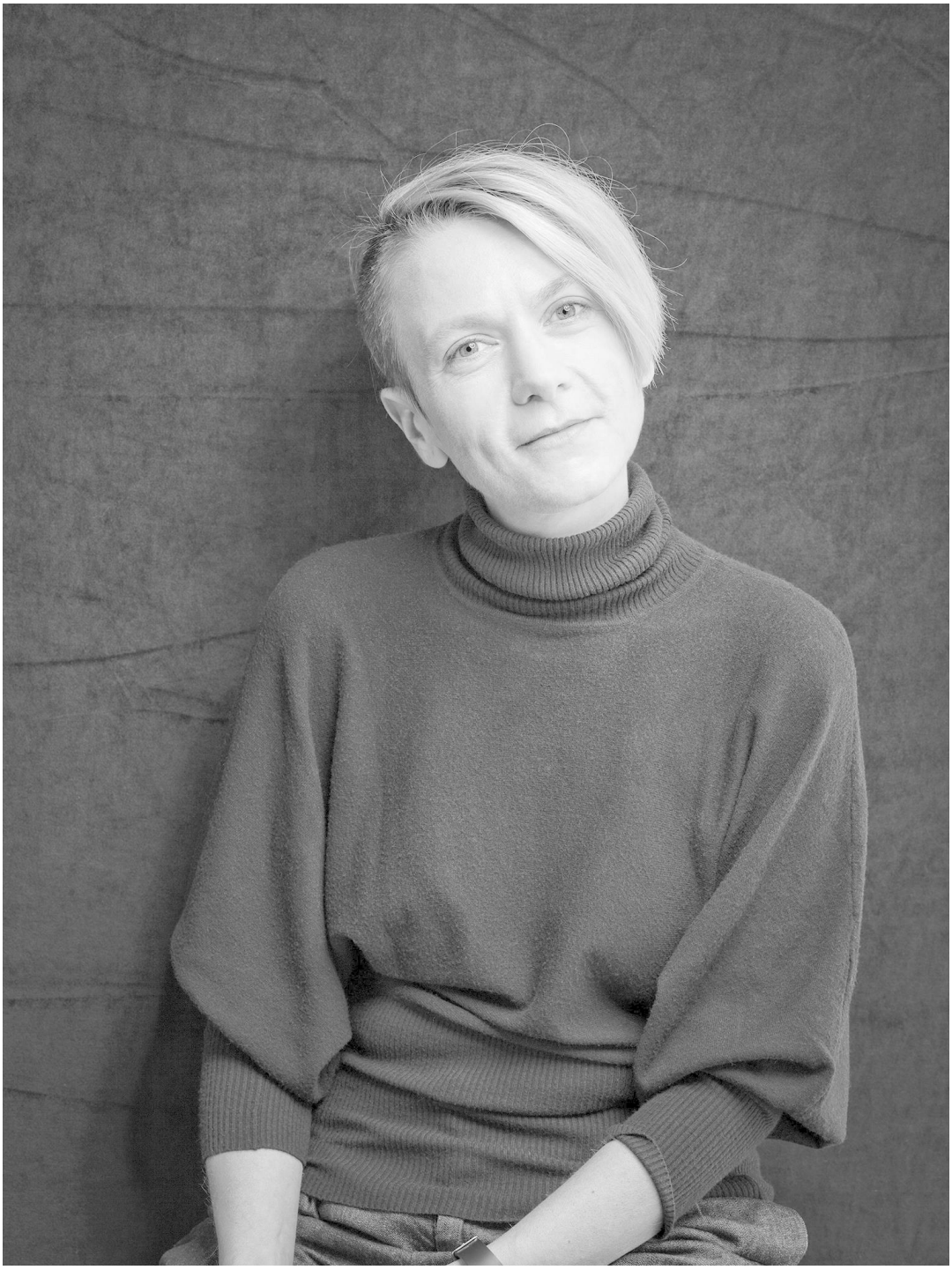
GAŠPAR: Čujete li ove zvukove?

Žena u crnini zaniječe glavom. Uzme ono cvijeće koje je stavila u dopola razbijenu vazu i ode.

GAŠPAR: Priroda nam stalno nešto poručuje. Valjda ćemo jednom to dešifrirati.

Mrak

Marina Vujčić *rođena je 1966. u Trogiru. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je hrvatski jezik i jugoslavenske književnosti.*
2010. godine objavljuje roman Tuđi život*, a 2014. knjigu drama* Umri ženski *i roman* A onda je Božo krenuo ispočetka *koji je 2015. godine ušao u uži izbor od četiri hrvatska naslova nominirana za Europsku nagradu za književnost. Za dramu* Umri ženski *2014. godine dobila je treću nagradu Marin Držić.*
2015. godine objavljuje roman Mogla sam to biti ja*. Iste godine na natječaju V. B. Z.-a i Tisak medije romanom* Susjed *osvaja nagradu za najbolji neobjavljeni roman 2015.*
2016. godine u koautorstvu s Ivicom Ivaniševićem objavljuje roman Otpusno pismo*.*
Iste godine dobiva treću nagradu Marin Držić za dramu Podmornica*.*
2017. godine objavljuje roman Pitanje anatomije*.*
2019. godine objavljuje roman Pedeset cigareta za Elenu*.*
2019. godine roman Susjed *postavljen je kao monodrama u kazalištu u izvedbi Vesne Tominac Matačić u Teatru Exit.*
2019. godine njezinu dramu Čekaonica *postavlja albanski Teatar Migjeni u Skadru, u režiji Fatosa Berishe.*
2020. godine njezinu dramu Umri ženski *postavlja Satiričko kazalište Kerempuh, u režiji Rajka Minkovića.*
2020. godine roman Pedeset cigareta za Elenu *objavljuje i izdavačka kuća* Laguna *za Srbiju*.
2021. godine dramom Plodna voda*, koju objavljuje* Balkanski književni glasnik*, osvaja prvu nagradu Marin Držić.*
Iste godine za roman Pedeset cigareta za Elenu *dobiva Nagradu BOOKtiga za najčitaniju knjigu u istarskim knjižnicama.*
Kao urednica u izdavačkoj kući Hena com uredila je šezdesetak knjiga eminentnih domaćih autora.
Danas radi kao ravnateljica Drame u Hrvatskom narodnom kazalištu Split.
Članica je Hrvatskog društva pisaca od 2015. godine.
Živi na selu, u brdu iznad Trogira.

Елена Алексиева

Елена Алексиева
ТЕРАПЕВТЪТ

Д-Р МЪРТ, възпитател на кучета
ДИАНА, негова секретарка
АНТОН, възрастен мъж
ЖИЖИ, млада жена
КОНСТАНТИН, млад мъж, съпруг на Жижи
ФАНИ, жена на около 40-45

ФИДЕЛ, Джак Ръсел териер, собственост на Жижи и Константин
БРУНО, боксер, собственост на Фани

1

д-р Мърт, Диана

Д-р Мърт е в кабинета си. Говори с Диана по интеркома. Физически тя не се появява никъде до края. Присъства само като глас.

МЪРТ: Точно днес съзнанието ми отказва да работи. Това е почивният ми ден.
Толкова много се нуждая от почивка. Душата ми се нуждае.
А също и тялото. Не мога постоянно да събирам и да давам.
Да давам и да събирам.
Та аз раздавам себе си.
На, вземете, изяжте ме. Като кучета ме разкъсайте. Като вълци.
И те се втурват, не чакат покана.
А вие не им ли обяснихте, госпожице Диана.

ДИАНА: Аз…

МЪРТ: Понякога имам чувството, че не спазвате указанията ми.
Позволявате си да бъдете водена от съчувствие.
Позволявате на сърцето да ви изкушава.
За толкова години служба при мен нищо не сте научили.

Не толкова зверовете, колкото хората имат нужда от дисциплина.
А вие какво.
Страдате от някакви хуманни импулси, както други страдат от колики. Вследствие на лошо храносмилане и без абсолютно никакво предизвестие.
Само че аз нямам намерение да ставам жертва на вашата човещина.
Моля, не си го изкарвайте на мен. Не и в почивния ми ден. Не и когато бедното ми изтощено съзнание отказва да работи и аз мога да падна лесна плячка на вас и вашите протежета.
Лекувайте се.
Вземете си отпуск, ако трябва.
Както виждате, аз съм готов да понеса всичко заради вас.
А вие заради мен нищо.

ДИАНА: Доктор Мърт, съжалявам, но те вече са тук. Ако знаех, че е неудобно, щях да отменя часа.

МЪРТ: Хайде, хайде. Пуснете ги и по-бързо. Късно е вече да ги прогонвате. Този ваш…

ДИАНА: Племенник.

МЪРТ: И неговата…

ДИАНА: Жена.

МЪРТ: Именно. А кученцето?

ДИАНА: В клетка е. Съгласно вашите указания.

МЪРТ: Чудесно. Нека да влязат.
И никой да не ме безпокои. Днес повече няма да приемам.

2

Д-р Мърт, Жижи, Константин и Фидел в пластмасово сандъче-клетка за транспортиране

КОНСТАНТИН: Ние с моята съпруга сме изключително благодарни, че такъв изтъкнат специалист като вас…

ЖИЖИ: Ах, професоре, не е ли сладък. Когато казва…

МЪРТ: Не съм професор. В моята професия няма професори.
Надявам се това да не ви разочарова.

ЖИЖИ: Напротив. Така дори ще ви е по-лесно да ни разберете. Както един обикновен човек разбира друг, когато онзи го попита, примерно, на коя спирка трябва да слезе за операта.

КОНСТАНТИН: Всъщност моята съпруга се опитва да каже, че…

ЖИЖИ: Ето пак. Вече втори месец той ме нарича „моята съпруга", а аз още не мога да свикна. Не е ли странно, професоре. Толкова е сладък, когато го изрича.
Но у мен, вместо радост, думите му будят само безпокойство.
Тревожна съм. А той, Константин, моят съпруг, както сам би се нарекъл, не ме разбира. Във всеки случай не толкова добре, колкото вие бихте ме разбрал, професоре.
А колко хубаво беше преди сватбата.
Когато аз бях просто „Жижи" или дори „моята Жижи", но нищо повече. Така ме представяше пред непознати.
Даже пред родителите си.
Тогава животът ни течеше без усложнения. От днес към утре и вдругиден, но не по-далеч.
И дори родителите му, тези тъпи еснафи…

КОНСТАНТИН: Извинете моята съпруга, докторе. Тя не си дава сметка, че…

ЖИЖИ: Но, мили, аз не съм казала, че са лоши хора. Нали. Като се има предвид какви са и как живеят, направо са си добри. Това обаче не ги прави

по-малко тъпи или по-малко еснафи. Ти сам ги наричаш така, забрави ли. Онзи ден, когато майка ти прати по братовчедка ти огромния домашен кейк със стафиди и шоколад, направен специално за нейното малко момче, ти така се смути, сякаш горката жена е имала намерение да те посрами. И докато тъпчеше в устата си, в малката си устичка, глупачето ми, тлъсто парче от кейка, ти на няколко пъти рече: „Тази тъпа еснафка, няма ли да престане най-сетне," а после така се задави, че разкашкани късчета кейк, омекнали от слюнката ти, се разлетяха по цялата стая.
Забрави ли, милото ми.

МЪРТ: Вие така картинно разказвате, млада госпожо, че аз се питам няма ли да пристъпим най-после и към същината на вашето любезно посещение тук.

ЖИЖИ: Но аз тъкмо това правя, професоре. Ала колкото по-близо пристъпвам към същината, толкова повече се питам дали това е тя или има и друго.

КОНСТАНТИН: Е, щом е така, да кажа и аз.
Доктор Мърт, тя отказва да прави любов с мен.

МЪРТ: А кученцето.

ЖИЖИ: То не е виновно.

КОНСТАНТИН: Напротив. Виновно е.
Колкото и глупаво да звучи, понякога си мисля, че тъкмо Фидел е виновен за всичко.

ЖИЖИ: Когато той ме нарича „моята съпруга", сърцето ми се обръща.
Притежателното местоимение ме пробожда като игла.
Сякаш съм друг човек.
Дори не човек, ами някаква вещ. „Моята". Неговата.
Все искам да попитам: коя е тази съпруга.
Но въпросът застива върху устните ми.
Какъв глупав въпрос. Та това съм аз.
Твоята Жижи.
И нищо не се е променило. Само дето неизбежното се е случило.
О, мамка му.
В един дъждовен ден той се ожени за мен.

Колко плаках тогава.
От радост, разбира се, от какво друго.

КОНСТАНТИН: Мислех, че си щастлива.

ЖИЖИ: Естествено, че съм щастлива.
Преди малко повече от сега.
Утре малко по-малко от днес.
Има ли значение.

КОНСТАНТИН: Всичко ще си дойде по местата, когато си направим бебе.

ЖИЖИ: И от какво ще си го направим.

МЪРТ: Децата се раждат от любов.

ЖИЖИ: Именно, професоре.
Какъв късмет да попаднем точно на вас.
От половин дума вие разбирате каква е същността на проблема.
Добре, че лелята на моя съпруг ни насочи към вас.
И двамата сме толкова благодарни.
Нали, Константин.

КОНСТАНТИН: Аз й подарих кученце, докторе.

МЪРТ: Какво чудесно хрумване. Да забъркате и куче.

КОНСТАНТИН: Фидел е извънредно породист. Струваше ми цяло състояние.

ЖИЖИ: В онзи ден, когато се оженихме.
Аз с дългата бяла рокля, пристегната в кръста до задушаване.
Гърдите ми изскокнали над плиткото деколте, като че ли всеки миг ще се търкулнат на земята.
Така било модно, каза майка му.
И той, моят любим, в смокинг и лачени чепици.
Да сме се венчали в църква.
Че кой се венчава в наши дни.
А Константин ми изшътка.

После ме поведе към олтара.
И аз плаках целия следващ ден и по-следващия.

КОНСТАНТИН: Тъкмо тогава й купих кученцето.
Моята съпруга веднага се привърза към него.
Излезе много жизнерадостно кученце от породата Джак Ръсел териер.
Аз даже предложих да го кръстим Джак, за по-лесно, но тя настоя на Фидел.
Не по политически причини, разбира се. Ние сме против диктатурата.
Не понасяме комунистите, режимите, лагерите.
За сметка на това обичаме природата. На Фидел от първия ден му хареса да тича по меката трева. Разходките в парка са толкова освежаващи за всички ни.
Като я гледах как се грижи за него, с умиление си мислех каква добра майка ще стане.
А после тя престана да ме допуска до себе си.

МЪРТ: И смятате, че за това е виновно кучето.

ЖИЖИ: Понеже то плачеше отначало и не искаше нощем да спи самичко в кошчето си.

КОНСТАНТИН: Тя настоя да го взима при нас в леглото, за да не е самотно.

МЪРТ: По принцип не препоръчвам…

ЖИЖИ: Но на него му се отрази много добре.

КОНСТАНТИН: И всеки път, щом поискам да правим любов, тя казва, че се срамува.
Опитах се да го махна от кревата, поне за малко.
Оставих го пред вратата на спалнята.
Така се разскимтя, че съседите взеха да чукат отгоре.
А тя получи нервна криза. После дълго плака в обятията ми.
Но само толкова.

ЖИЖИ: Ти също плака, Константин.

КОНСТАНТИН: Вярно е. И тримата плакахме. Беше по своему хубаво. Ала не както го исках. Както винаги съм си го представял.
А може би това е щастието.
Да бъдеш щастлив не както искаш, а както можеш.

ЖИЖИ: Бях толкова самотна пред олтара.
И онзи свещеник. Толкова мил. Толкова всевиждащ и всемогъщ.
Той веднага разбра, че ме е страх.
Но не направи нищо, за да предотврати бедата. Напротив.
Искаше да услужи на всички, само не и на мен.
Сигурно защото не съм вярваща.
Интересуваха го само щастливите лица. Неговите петнайсет минути слава.
Да бъде звезда пред очите на своя небесен началник.
Ами нашите родители, Константин. Колко бяха доволни. Помниш ли.
Те са хора на възраст, както знаеш. Майките ни отдавна вече са по-дебели от бащите ни. Това е равносметката след цял живот бъхтене.
Ами аз. Дали и аз някой ден ще бъда по-дебела от теб, Константин.
Дали някой ден ще престана да бъда „моята съпруга това" и „моята съпруга онова", и дори вече няма да съм твоята Жижи.
И защо да си постилам за този ден, защо съзнателно да тръгвам към него, щом се боя и не го искам. Само мисълта за него ме сковава в ужас.
А най-много ме плаши това, че дори и да съм дебела, ти пак ще ме обичаш.
Нали си те знам, глупачето ми.
По своя наивен, праволинеен начин пак ще ме обичаш.
И не защото съм млада и миловидна. Не защото тялото ми е стройно и красиво, навсякъде покрито с най-нежна кожа. Ами защото си се венчал за мене, от чувство за дълг и отговорност.
А такава любов аз няма да мога да понеса.
И тогава ще се случи нещо ужасно.

КОНСТАНТИН: Но ако си направим дете…

ЖИЖИ: Та ние самите сме деца.
И всички деца в тоя побъркан свят са само деца на други деца.
Омъжи се за твоя Константин, посъветва ме майка ми.
Защо, попитах.
Защото това е единственият начин да бъдеш щастлива.
Щастлива като теб ли, мамичко.

О, не, каза тя през сълзи и ме притисна с всички сили към своето грамадно, отблъскващо тяло.
Много по-щастлива, детето ми. Много по-щастлива.

МЪРТ: И тогава се появи кучето. Съвсем закономерно.
Повечето хора не могат да си представят пълното щастие без някое четириного създание, което да ръси космИ в храната им и подир което ежечасно да кряскат в парка.
Затова си взимат куче.
И чак много по-късно, когато сърце не им дава да се отърват от него, осъзнават, че кучето ги е направило още по-нещастни.

ЖИЖИ: Там, пред олтара, целувката на моя съпруг вече беше мъртва.
Устните му бяха тънки и сухи върху моите. Като хартиена салфетка.
Ето, почва се, казах си.
След което падна здрава веселба в ресторанта, чак до късно през нощта.
А на другия ден плаках.

КОНСТАНТИН: Не биваше да ти подарявам кученцето.
Толкова лесно се излъгах.
Трябваше да ти направя бебе още там, в тоалетната на ресторанта.
Страшно ми се искаше, като те гледах в бялата рокля.
Моята съпруга. Моята Жижи.
Вместо това се напих.
Дори не помня първата ни брачна нощ. Може би защото изобщо не беше първа.
По-скоро последна.

МЪРТ: Виждам, че кученцето Фидел е принудено да живее в едно зле функциониращо и объркано семейство. Колко жалко.
Толкова малък и вече обременен.
Мислили ли сте за евтаназия.

КОНСТАНТИН: Моля?!

МЪРТ: Рано или късно един ден и дотам ще се стигне. Казвам го, понеже не зная дали ще се чувствам по-голям престъпник, ако ви отнема илюзиите или ако ви ги оставя.

Няма да е професионално да не бъда откровен. Нали затова сте тук.
За едната гола истина, експертно поднесена от човек с диплома и сертификати. От човек като мен. Доктор Мърт.
С една дума: вашият Фидел е обречен.
С вас той никога няма да бъде щастлив.
Без вас пък ще бъде завинаги и необратимо нещастен.
Той е куче, все пак. Не го забравяйте.
Без човека кучето е кръгла нула.
Неодушевено същество. За нищо негоден бозайник.
Само по себе си то не е ни диво, ни достатъчно питомно.
Казват, че е произлязло от вълка.
Със същия успех би могло да произлезе и от хипопотама.
Между вашия Фидел и вълка има точно толкова общо, колкото между него хипопотама.
Нима той има предци, чиято кръв в момент на нужда би се обадила в жилите му и би му припомнила отдавна забравените инстинкти на дивото.
Нищо подобно. Защото всичките му предци са дребни, глупави, оборкани кученца като самия него. И като не може да се позове на кръвта, а само на своя най-добър приятел, човека, вашият беден Фидел несъмнено се оказва напълно обречен.
Ако наистина го обичате, както твърдите - а щом сте дошли при мен, аз нямам причини да вярвам в противното - то следва да помислите за неговото бъдеще.

ЖИЖИ: Нима евтаназията може да бъде бъдеще.

МЪРТ: Има и по-лошо бъдеще от евтаназията, скъпа госпожо.
Представете си само едно бъдеще без възможност за евтаназия.
Бъдеще, в което мъката няма край. Бъдеще, което, проядено от страданието, се разпада на прах още преди да бъде постигнато.
За съжаление страданието все още е нелечима болест.
Но това не значи, че непременно трябва да бъде преболедувана.

ЖИЖИ: Да разбирам ли правилно, че с това се опитвате да ми внушите, че аз вече съм болна. Че ние двамата с моя съпруг сме обречени.
Но на нас ни е толкова рано.
Още сме млади.
Всички казват, че целият живот е пред нас.

Възможно ли е да грешат.
Възможно ли е тази книга да остане непрочетена. Ненаписана дори.
Ами нашите щастливи деца. Нещастните ни родители.
На какво ги обричате.
Ако ние сега просто заспим.
Толкова би било лесно.
Толкова хубаво.

МЪРТ: Аз говорех за кучето, госпожо.

ЖИЖИ: Ах, професоре. А аз изпитах такова облекчение, когато моят съпруг ми съобщи, че е запазил час при толкова изтъкнат специалист като вас. При това с протекции от страна на неговата леля.
Казах си, ето, най-лошото мина.
От утре ще заживеем по-добре.
Той ще ни научи как да се справим с бедния малък Фидел, когото обичаме точно толкова силно, колкото казахте. Дори повече.
А излиза, че вие, с вашата нечовешка проницателност, веднага надушихте бездната, която се е отворила пред нас.
С цялата й ширина и дълбочина.
С цялата й беззаветна трагичност.
Адът, в който може би все още не живеем, но всеки миг можем да се озовем.
Аз не очаквах такова нещо.
Съвсем за друго бях подготвена.
Както винаги моят съпруг не си беше направил труда да проучи за какво точно се отнася.
Вие ме смаяхте.
Дотолкова, че се питам редно ли е да изпитвам към вас благодарност.
Когато всъщност ме плашите.
Когато най-лошите ми страхове във вашата уста вече са се сбъднали.

МЪРТ: Съжалявам, ако не съм оправдал очакванията ви.
Може би наистина си струваше предварително да проучите.
При други обстоятелства и ако не бях толкова добър професионалист,
щях да предложа да не ми плащате хонорар за посещението.
Но обстоятелствата са такива, каквито са.
Дори не става въпрос за професионалната ми чест.
Просто не бих си позволил да ви подлагам на по-нататъшни унижения.

След всички, на които вече сте се подложили.

КОНСТАНТИН: Но ние искахме само да отучите Фидел да спи на леглото, за да можем да си направим дете.

МЪРТ: И смятате, че с това проблемът ви ще се реши.

ЖИЖИ: Извинете моя съпруг, професоре.
Той е още толкова млад и наивен. Почти дете.
Винаги си е бил такъв и подозирам, че така ще си остане.
Нали, скъпи.
Само не се сърди.
В това няма нищо срамно, нито лошо.
Някои хора са си такива по рождение.
Отначало точно това ме привлече към теб толкова силно.
Помниш ли, Константин, колко силно бях привлечена от тебе.
Веднъж дори дочух майка ти да казва на баща ти, че те вървтя на малкия си пръст.
Но това никога не е било вярно.
Даже когато после му каза, че така може би било по-добре за теб, пак не беше вярно.
Нали самата тя настояваше толкова да се оженим.
Аз нямаше да се съглася, ако отначало не бях привлечена така силно от теб.
А после вече беше късно.
Свещеникът ни венча в църквата по всички правила.

КОНСТАНТИН: Но, Жижи, аз си мислех, че ме обичаш.

ЖИЖИ: Разбира се, че те обичам, глупачето ми.
Точно това е любовта.
Нима си си представял нещо друго.
Ти ми подари кученце.
Сватбеният ти подарък.
Беше толкова мило.
Фидел стана символ на нашата любов.
Тъкмо затова сме тук.
Да спасим любовта си. За какво друго.

МЪРТ: Не оставяйте любовта си да боледува прекалено дълго, деца мои.
Ако ми позволите подобна фамилиарност.
Помислете по онова, което ви казах.
Не бих настоявал, ако не бях взел проблема ви толкова присърце.

КОНСТАНТИН: Но, доктор Мърт, нима няма и друго решение, освен евтаназията.
Прекалено жестоко ми се струва.
Горкият Фидел, толкова е мъничък и весел.
А и ми струваше цяло състояние.

МЪРТ: Е добре.
За начало ви препоръчвам просто да преместите кошчето му пред вратата на спалнята си.
Не обръщайте внимание, ако започне да скимти.
Нито на съседите, ако започнат да тропат отгоре.
Ще поскимти, поскимти и ще престане.
Единствената ни надежда е, че постепенно ще свикне.
По-лошият вариант е да свикнат съседите.
Вие обаче не бива да позволявате нищо да ви разсейва.
И не забравяйте, че той е просто едно куче.
С това първият ни сеанс приключи.
Ще ви очаквам отново следващата седмица.

3

д-р Мърт, Антон

МЪРТ: Вие пак сте тук, Антон.
Когато влезете в кабинета ми, никога не съм сигурен какво точно изпитвам.
Облекчение или разочарование.
Уж трябва да се настроя душевно за вас. С оглед на вашите нужди и желания.
За да е контактът ни пълноценен и полезен. Да си струва времето и парите.
А не мога. Като не знам какво изпитвам.
Като не знам да се смея ли или да плача всеки път, когато влезете в кабинета ми, Антон.
Всички наши срещи са неочаквани.

Макар ясно и надлежно да са отбелязани в календара ми от моята съвестна секретарка. С дни напред. Даже със седмици.
Въпреки това те някак неизменно убягват от вниманието ми.
Като че ли точно там в календара е оставено празно място. Дупка в обичайния ход на времето. Капан в гората, старателно покрит с шума и клони, в който Мърт винаги се хваща.

АНТОН: Днес отново дойдох с колата, макар всеки път да си казвам колко е глупаво и непрактично. За мен да пътувам с колата дотук не е нито по-лесно, нито по-бързо. Напротив. При тези постоянни задръствания, времето ми за път е почти два пъти по-дълго. Освен това си мисля, че на стари хора, като мен, не бива да им се позволява да шофират. Независимо колко добри шофьори са. Независимо, че за петдесет години могат да нямат нито едно нарушение. Представяте ли си. Нито дори една-едничка глоба за неправилно паркиране.
Но властите в никакъв случай не бива да се размекват от това. Те трябва да забранят на хора на моята възраст да шофират дори ако документите им са редовни. Дори под страх от арест, съд и затвор. Така би било справедливо, струва ми се. А и по-безопасно за всички останали участници в движението. За младите хора на пътя, които държат в ръцете си всичко. Но те даже не знаят какво имат. Докато не го изгубят. Докато пътят не свърши най-внезапно. Не в края на улицата, а много преди това. Когато последното, което полусклопените очи виждат, е именно краят на улицата, до който никога няма да стигнат.

МЪРТ: Аз съм виждал вашата кола, Антон. Наистина е стара.
Изглежда ми дори по-стара от вас самия.
Не мога да си представя, че е удоволствие да се кара такава таратайка.
Освен ако не става дума за някакво крайно перверзно удоволствие.
За щастие аз не съм се возил във вашата кола и никога няма да се возя.
Аз самият така и не се научих да шофирам и не минава ден да не си дам сметка колко грижи ми е спестило това мое неумение. Срещу толкова незначителна свобода, която получаваш, да даваш толкова много. Разходи, време, нерви, суета.
В какъв долнопробен свят живеем, Антон.
И с колко малко може да живее човек, стига да иска.
Стига човек изобщо да иска да живее.

АНТОН: И като си помисля само колко по-лесно и по-безопасно би било да пътувам с обществения транспорт. Та аз съвсем не живея толкова далеч. Има удобен автобус, който спира на съседната улица. А с метрото е само две спирки.
Единственият проблем е, че твърде много хора ползват обществения транспорт.
За да пътува спокойно, човек трябва да изчака до среднощ, за да вземе последния автобус. Но тогава къде би могъл да иде.
И все пак аз на драго сърце бих пътувал дотук с автобуса.
При тези мои изтъпени, ръждясали рефлекси.
Когато сляза от колата, моите стари бедра и прасци ме болят.
Аз целият се вкочанявам от напрежение. Не чувствам педалите. Бъркам газта със спирачката.
Мислите ли, че това е нормално.
Сигурно си има обяснение.
Нали казват, че навикът е втора природа.
Но коя тогава е първата.
И дали моята Сара беше просто навик, улегнал с годините, или нещо повече.

МЪРТ: Вие, приятелю, сте безнадежден случай.
И няма да крия, за мен това е голямо облекчение.
Защото и да искам, не мога да ви помогна.
Не знам дали си давате сметка какъв огромен морален товар сваляте от плещите ми.
От каква отговорност ме освобождавате.
Каква услуга ми правите, когато всеки вторник идвате тук със своята очевидна и неопровержима безнадеждност.
Всъщност аз би трябвало да ви посрещам с кафе и сладки.
И даже с някоя и друга чашка качествен коняк.
При положение, разбира се, че не пътувате с тази ваша тъй наречена кола.
С този ковчег на колелета.
Във вашия случай аз не бих могъл да имам грижа за нищо.
След като природата вече се е погрижила за всичко.
Друг на мое място би се вбесил от това единоборство.
Защо, би се изрепчил, все тя да има последната дума. Все тя да побеждава.
Друг сигурно би разсъждавал по този начин.
Но не и аз.

Какво му е лошото работата ми изведнъж да се окаже свършена, без дори да съм си мръднал пръста.
При все това обаче вашето присъствие започва да ми тежи.
Защото е просто присъствие и нищо повече.
Сякаш ме упреквате в нещо.
Сякаш вашите бръщолевеници са пълни с ням упрек, който даже вие самият се боите да изречете на глас.

АНТОН: Но, доктор Мърт, вие прекрасно знаете защо продължавам да идвам.
Защото имам нужда да си говоря за моята Сара, след като тя почина.
И вие сте единственият, с когото мога да го правя без угризения.

МЪРТ: Защо без угризения.

АНТОН: Защото си плащам. Като всички останали.

МЪРТ: И като всички останали смятате, че парите ви оневиняват.

АНТОН: Знаете ли, Мърт, понякога вие ми се привиждате.
Вашето лице, тъй шокиращо познато и едновременно толкова далечно.
Винаги с тази лепкава, двусмислена усмивка.
Особено нощем, когато не мога да спя и полтъргайстите на самотата ожесточено чукат по стените на черепа ми. Така силно и яростно, че не мога да разбера отвътре ли иде, отвън ли.
И тогава, затворя ли очи, Мърт, без да мога да заспя, ми се привиждате вие.
Вашето лице с присъщата му жестокост. Вашите нежни, почти женствени черти, като прокарани с бледия молив на художник-любител.
Само не ми казвайте, че не сме близки.
Само не ми казвайте, че това не е знак за особен вид близост.
Вярно, човек на моите години няма какво толкова да губи.
И при все това човек винаги има нещо за губене.
Защо идвате в съня ми, Мърт.
Защо вие, а не някой друг.
Някой по-свиден на сърцето ми.
Някой, за когото дори хроничното безсъние би било твърде ниска цена.

МЪРТ: Може би защото няма такъв.

АНТОН: Ами моята Сара. Моята мъничка, безпородна Сара с най-човешките очи на света. Сара, която изтръгнах от вонливите ръце на кучкарите още като безпомощно кутре.
Бог я прати в живота ми, когато от него не бе останало почти нищо.
И тя го изпълни целия.
Представяте ли си какъв подарък.
За човек като мен, най-обикновен, с нищо незаслужил.
И откак умря съвсем неотдавна, както прекрасно знаете, все чакам да се върне. Да ми даде знак. Поне в съня. Поне с недоловимо потропване на лапи по мозайката в коридора.
Или с дращене по входната врата.
Или с подръпване на каишката, която още я чака, окачена на закачалката.
Така и ще си изгние.
Защото Сара не се върна.
Аз, разбира се, не съм изгубил надежда.
Моята надежда ще умре последна, дълго след като мен вече няма да ме има.
Просто защото не мога да си представя Сара да ме е изоставила.
Може би не може да дойде сега при мен, не я пускат, нещо й пречи.
Вие, Мърт, с вашите дипломи и астрономически хонорари,
би трябвало поне да знаете къде отиват кучетата, когато умрат.

МЪРТ: Нямам такава информация.

АНТОН: Но вие помните Сара добре. Нали.
Съвсем ясно си я спомняте. Едва ли толкова бързо можете да забравите тази чаровна и деликатна муцунка, тези топли, умни очи.
Съмнявам се, че на този свят има много кучета като нея.
Кажете, тогава, възможно ли е да ме изостави веднъж завинаги.
Нали в повечето световни митологии се казва, че кучето е посредник между живота и смъртта.
То влиза в смъртта. И излиза от нея.
Единствено нему е дадено това върховно право.
Кажете, тогава, защо моята Сара не се връща при мен.
Нима животът й с мен е бил толкова лош, че пред него тя предпочита смъртта.

МЪРТ: Преувеличавате. Пък и ако търсите експертен съвет по митологиите, дошъл сте на погрешното място.

Аз разбирам само от органиката на нещата.
От онова, което може да се види, пипне, ритне, удари или погали.
Дори да приемем, че кучето има душа –
нещо, в което дълбоко се съмнявам –
то аз бих могъл да ви кажа нещичко за тази душа само докато е в самото куче.
Но не и когато е извън него.

АНТОН: Нима искате да кажете, че моята Сара е нямала душа.
Вие, който така добре я познавахте.

МЪРТ: Аз, уважаеми, работя с десетки кучета.
И за мен това винаги е било удоволствие.
Но за съжаление моята работа също си има обратна страна.
И тя е, че се налага да работя и със стопаните.

АНТОН: Но аз исках само да поговорим за Сара.
Така, сякаш е все още тук.
Това беше едничкото ми намерение за тези четиридесет и пет минути, за които месечно отива половината от пенсията ми.

МЪРТ: Вие имате нужда от психотерапевт, а не от възпитател на кучета.

АНТОН: Аз имам нужда да говоря с някого за Сара.

МЪРТ: Знаете ли, Антон. На ваше място аз бих продал проклетата кола.
Не за печалба, на каквато тъй или иначе не можете да се надявате.
Ами колкото да се отърва от нея.
Отървете се от старата таратайка, Антон.
Разкарайте я колкото се може по-далеч.
Защо не я подарите на някой селянин, да вози в нея затъпялото си човекоподобно семейство.
Или не я закарате самичък направо на автомобилното гробище.
С леко сърце. Без съжаления.
То и за какво ли имате да съжалявате. Точно пък вие.
Дайте я там на хидравличната преса да я надъвка.
Да й извади душицата, както се казва.
Гледката е поучителна, уверявам ви.

После си вървете у дома и не идвайте повече тук.
И без това няма да имате с какво.
И за никъде вече няма да има нужда да бързате.

АНТОН: Вие наистина ли смятате, че мога да се разделя с колата, в която години наред съм возил моята Сара на уроци при вас.
Отначало всеки вторник и петък. После само вторниците.
Заедно сме обикаляли планините, тези наши чудесни планини, които и двамата толкова много обичахме.
Обхождали сме с нашата вярна таратайка живописните селца и градчета на скъпата ни родина.
Вярно.
На много места селяните ни заглеждаха с присмех и подозрение.
Те рядко бяха виждали куче да се вози в кола. Там ценностите са други.
И все пак бяха по своему гостоприемни.
Селяните, за които говорите с такова презрение.
Като че ли не сме произлезли всички от тях.
От тяхната кръв, пот и храчка.
От тяхното тъпоумие.
Близостта на земята докарваше Сара до възторг.
Там тя беше в стихията си. Мирисът на корените. Жуженето на насекомите.
Освежаващата хладина на влажната пръст в горещ летен ден.
Да продам колата би означавало да продам всичко това.
Самичък да хвърля спомените в хидравличната преса.
Когато са още толкова живи.
Когато самата й смърт е жива все още.

МЪРТ: Да бяхте го казал веднага.
Вие не се нуждаете от помощ, Антон.
На вас ви е достатъчно едното голо съжаление.

АНТОН: Нима съм остарял толкова, че като не мога да бъда обичан, не мога поне да бъда съжаляван.

МЪРТ: Тъкмо затова ви казвам да разкарате колата и да пробвате с автобуса.
Там има много по-голяма вероятност да получите, каквото искате.

АНТОН: Как не разбирате.

Не ми е за мен, а за нея.
От мъртвия човек, ако не друго, остават поне дрехите. Обувките.
Най-малкото чифт пантофи. И някоя спарена пижама, завинаги усмърдяна на урина след дългото боледуване.
А от мъртвото куче какво.
Каишката, гумените играчки, някое и друго пакетче бисквити.
Все неща, които и без това никога не са му принадлежали.
Защото кучето няма подобни желания.
Това са все желания на човека, които той приписва на кучето.
Понеже така му е по-лесно да ги удовлетвори.
Понеже така по-лесно угажда на себе си.
А кучето си остава непонятно.
Единственото, което си има, е миризмата му.
И защо, питам ви, миризмата на любимото куче да е по-лоша от миризмата на любимата жена, примерно.
Не тази на нейните парфюми, а на нейната пот, кръв, кожа, косми.
Миризмата на жената в нейните отдавна демодирани дрехи, обувки с разкривени токове и памучни гащи на шампи, избелели от много пране.
Като хитър вехтошар, смъртта вдига цената на дрипите, останали от скъпия покойник, до небето.
А Сара какво.
Цялата кола мирише на нея.
Понякога, когато погледна в огледалото за обратно виждане, имам чувството, че отново ще срещна очите й.
Друг път дълго милвам излинялата тапицерия на задната седалка, во веки набита с рижите й косми.
Моята Сара обичаше да пътува, доктор Мърт.
Тя обичаше земята с нейните корени, калищаци и буболечки.
Обичаше децата на селяните с тяхната вродена склонност към садизъм.
Обичаше дори вас, доктор Мърт.

МЪРТ: Вървете си, Антон.
Сара беше добро и умно куче.
Може би най-умното и най-доброто.
И въпреки това просто куче.
Вървете си, Антон.
Вашето време изтече.

Антон излиза.

МЪРТ (*по интеркома*): Госпожице Диана, бъдете така добра.
Не записвайте повече часове на стария Антон.
Ако трябва, измислете някаква благовидна причина.

ДИАНА: Но той вече предплати до края на месеца, доктор Мърт.
Точно три вторника, без да смятаме днешния. Току-що ми броите парите и си тръгна.
А дъртото му, сбръчкано лице сияеше като книжен китайски фенер.

4.

д-р Мърт, Фани и Бруно

ФАНИ: Долу, Бруно. Седни. Не така.
Казах да седнеш. Долу, Бруно, долу.
Браво на теб. Добро момче.
Кажи сега „добър ден" на доктор Мърт.

МЪРТ: За вас, госпожице Фани, правилата, както винаги, не важат.
Обаче аз ви уверявам, че докато не сложите на Бруно намордника и повода, урок няма да има.

ФАНИ: Но Бруно не е свикнал да ходи с намордник.

МЪРТ: Целта на нашите срещи е не да угаждаме на навиците и капризите на Бруно, а да го възпитаваме. Така че забравете за миг колко е чувствителен и му сложете намордника, ако обичате. В противен случай ще наредя на госпожица Диана следващия път изобщо да не ви пуска.

ФАНИ: Е, добре. Ще ви го кажа другояче.
Бруно просто не ми дава да му сложа намордника.

МЪРТ: Тоест как така.

ФАНИ: Ами ръмжи.
И посяга да ме хапе.

Но от това вие не бива да си вадите прибързани заключения.
То е само защото ми е сърдит.
Бруно ми е страшно обиден и, предполагам, има своите основания.

МЪРТ: И с какво толкова го разсърдихте.

ФАНИ: В моята работа аз много пътувам, както знаете.
И често успявам да взимам Бруно с мен. Но понякога е невъзможно.
Тогава го оставям на майка ми да го гледа.
А Бруно не обича майка ми, доктор Мърт.
Той обича само мен.
И моето отсъствие, колкото и да е кратко, безкрайно го наскърбява.
А аз едва тази сутрин се прибрах от поредното си пътуване.

МЪРТ: Няма ли все пак поне да се опитате да му сложите намордника.

ФАНИ: Нали ви казах, не дава. Да не искате да ме ухапе.
Защо не пробвате вие. На вас може и да позволи.

МЪРТ: Не, благодаря.
Тогава и този път ще минем без намордник, но това да е за последно.
Нека седи там, където е.
Не му давайте да се приближава.
Не му давайте да се разхожда из кабинета ми.
Моят кабинет е толкова чист.
Чистачката го чисти всеки ден. Понякога дори по два пъти.

ФАНИ: Значи вас също ви е страх.

МЪРТ: По-скоро ми е неприятно жени като вас да нарушават правилата ми.
Пречите ми да работя, да постигам резултати.
Вие и вашият Бруно, госпожице Фани, ме саботирате.

ФАНИ: Но ние сме ваши клиенти.

МЪРТ: Именно.

ФАНИ: Откак започнахме да идваме при вас, Бруно толкова се промени.

Той някак израсна. Стана по-зрял.
Не непременно по-послушен. Но със сигурност по-мъдър.
Вие нямате представа колко мъдър е моят Бруно.
А казвате, че ви саботирал.
Сега дори ще ви кажа нещо, което се колебаех дали да споделя.
От известно време насам Бруно се мисли за човек, доктор Мърт.
Той все повече и повече вярва, че е един от нас.
И аз съм убедена, че тази е основната причина да не иска да носи намордника.

МЪРТ: Но това е ужасно.
И вие твърдите, че е следствие от моето обучение.
Тогава най-добре още сега да се застрелям.
Няма по-голяма грешка от тази да накараш едно животно да се мисли за човек.
Това е чиста лудост. И е почти необратимо.
Аз обаче подозирам, че вие преувеличавате.
Чувствителна жена като вас лесно може да изпадне в подобна заблуда.

ФАНИ: Заблуда ли.
Ами това, че от няколко месеца вече Бруно настоява да се храни на масата.
Сяда на стола и чака да му сервирам.
Е, все още не използва нож и вилица, но колко му е.
В допълнение престана да налита на кокали.
Вече предпочита месото си обезкостено.
Плюе и най-дребната костица. Отказва да яде главата на рибата.
А за капак се пристрасти и към бирата.
Вече почти не пие вода. Само бира.
И то от една определена марка.

МЪРТ: Действително това са сериозни и обезпокоителни промени в хранителните навици на едно куче.
Но, честно казано, дотук не виждам нищо толкова тревожно.

ФАНИ: Освен това Бруно започна да чете вестника.
Моят сутрешен вестник, който си чета на закуска.
Доскоро не проявяваше интерес към него.

После започна да го дърпа от ръцете ми и аз реших, че ревнува, задето временно го лишавам от вниманието си, докато прочета вестника.
Оказа се обаче, че той желае тъкмо вестника, а не моето внимание.
Получи ли го, Бруно го разлиства най-съсредоточено лист по лист.
Там, където се затруднява, си помага с език.
Залепва ъгълчето на страницата с езика си и после я тупва с лапа, за да я обърне.
Няма да повярвате на очите си, ако го видите.
Чак когато приключи с вестника ми позволява да го изведа на разходка.

МЪРТ: Аз съм шокиран.

ФАНИ: Има и още.
Мога да ви разказвам цял ден.

МЪРТ: Ще ви бъда задължен, ако ми спестите този кошмар.
По-добре да помислим за мерките, които незабавно трябва да бъдат взети.

ФАНИ: Но аз толкова се радвах.
Нима не е хубаво кучето ти да се мисли за човек.
Не е ли това признак на свръхинтелигентност.
Ами ако се научи да говори на човешки език.
Съвсем скоро ние ще можем да водим истински разговор.

МЪРТ: И какво ще му кажете.

ФАНИ: Нищо по-различно от онова, което му казвам всеки ден.
По-интересно би било да чуя той какво ще ми каже.

МЪРТ: Може да ви каже, че сте досадна крава и му е писнало от тъпотиите ви.

ФАНИ: Моля?!

МЪРТ: Само предположение.
Човек няма как да знае какво се върти в главата на едно говорещо куче.

ФАНИ: Вие ми се подигравате.

МЪРТ: По-скоро се опитвам да установя действителния мащаб на бедствието. Кажете, а майка ви наблюдава ли подобни прояви.

ФАНИ: Нямам представа.
Аз от десет години не си говоря с нея.

МЪРТ: И въпреки това й оставяте кучето, когато пътувате.

ФАНИ: Е какво.
Майка ми е все пак.

МЪРТ: Прав ли съм да мисля тогава, че Бруно спи в леглото ви.

ФАНИ: Така, както го казвате, звучи направо мръсно.
А и леглото всъщност е двойно. Две легла, долепени едно до друго.
Тъй че на практика Бруно не спи в моето легло, а в своето.

МЪРТ: Което е долепено до вашето.

ФАНИ: Нали ви обясних.

МЪРТ: Разбирам.

ФАНИ: Какво разбирате. Във вашата уста най-невинната обич между живи същества изглежда цинично.
Въпросите ви са изпълнени с непристойни намеци.
Това ли ви е науката. С това ли си решавате проблемите.

МЪРТ: Не аз. Вие имате проблем.
Вашето куче се мисли за човек. Не моето.

ФАНИ: Не знаех, че и вие имате куче.

МЪРТ: Нямам, за щастие. И никога не съм имал.

ФАНИ: Значи все пак ви е страх. Така и предполагах.
Боите се да не се привържете, че после да не страдате.

И си мислите, че това ви дава право да се поставяте по-горе от нас, обикновените хора.
А всъщност е толкова лесно човек да се досети за истината.
Вашата надменност говори недвусмислено колко сте самотен.
Че и по-лошо. За вас самотата е като срамна болест.
По всякакъв начин се опитвате да я прикриете.
От което изглеждате още по-жалък.

МЪРТ: Колкото и да са ми неприятни и обидни нападките ви, госпожице Фани, трябва да призная, че грубият тон и този арогантен блясък в очите свалят поне десетина години от истинската ви възраст.

ФАНИ: Да, бе.
И колкото съм по-ядосана, толкова съм по-красива.

МЪРТ: Бих казал по-скоро освежена.
Като ви гледам сега, по-лесно мога да си представя каква е била Фани преди да се сдобие с Бруно.
Жена, която умее да ниже думите.
Убедителна. С плам.
Може би не точно красива, но нелишена от чар.
Достатъчно самоуверена, че да говори глупости и сама да си вярва.
Да прибягва до обобщения, когато няма какво да каже, а й се иска.
Да се отнася със снизхождение към мъжете, само защото не й обръщат внимание.
Смея да твърдя, че за това също се изисква известен героизъм.
И ви свалям шапка, че все още го притежавате.

ФАНИ: Как си позволявате да ми говорите така.
Защо.
Та вие ме мразите.

МЪРТ: Напротив. Току-що ви казах точно обратното.
Може би не бях достатъчно ясен.
Аз ви харесвам, Фани.
И точно затова искам да ви помогна.
Да ви предпазя от онова, от което се страхувате най-много.

ФАНИ: И то е.

МЪРТ: Доверете ми се.
Чух ви, чух вашия зов.
Да забравим тежките думи, изречени в миг на отчаяние.
Нека ви помогна отново да бъдете щастлива.
Така, както го искате. Както заслужавате.
Вие. Бруно. Каква трагична обвързаност.
Каква метаморфоза. Какъв тъжен опит всичко да си дойде по местата.
Мисля, че ще мога да спра процеса.
Да върна времето, макар и малко, назад.
Но ще ми е необходимо вашето съдействие.

ФАНИ: И Бруно ще си бъде както преди.
Сигурен ли сте, че това непременно ще бъде хубаво.

МЪРТ: Не знам дали ще е хубаво.
Но е абсолютно наложително.
За ваше добро. И за негово.

ФАНИ: Аз нищо не разбирам.

МЪРТ: Сега, когато ясно съзирам къде е коренът на злото, няма нищо за разбиране.
Трябва само да се протегна още по-надълбоко.
И да го сграбча.

ФАНИ: Какво става.
Да не би Бруно да е болен.

МЪРТ: Напротив.
Той е един съвършено здрав мъжки екземпляр в разцвета на силите си, който само малко се е объркал.
Но ние ще го върнем там, където е неговото естествено място.
Нали така.

ФАНИ: Да. Сигурно.

МЪРТ: И не забравяйте да носите намордника следващия път.
Ще ни трябва.

5.

д-р Мърт, Диана – по интеркома

ДИАНА (*чете*): Не разговаря с майка си, но й оставя кучето… Така…
Спят в едно легло. Двойно. Внезапно започва да се държи настъпателно. Отправя обвинения. Изразява неразбиране, дори объркване.
(*приключва с четенето*)
Добре, доктор Мърт.
Мисля, че това е всичко.
Надявам се, не съм пропуснала нещо съществено.

МЪРТ: Напротив. Ставате все по-добра.
Водите картоните точно както ги искам.
Нито една излишна дума. Само най-важното.
Защото аз не събирам тази информация за удоволствие, както знаете.
Тя е необходима за работата ми.

ДИАНА: Старая се да ви бъда максимално полезна.
Тези бедни хора и техните животни.
Каква трагедия.
В началото, когато започвах работа при вас, понякога плачех.
Не на работното си място, разбира се.
Тайно. В тоалетната.
Процеждах по някоя сълза в шепите си. После пусках водата.
Да не се издам.
Срамувах се от слабостта си.
Сега вече не.
Сълзите пресъхват толкова бързо.
Но има едно нещо, за което се налага да ви помоля.
И то е да ми позволите отново да ползвам компютъра, когато водя бележките си.
Инак ръката ме заболява от писане.
А и всичко трябва да пиша по два пъти.

МЪРТ: И дума да не става.
Аз ви забраних да използвате компютъра, тъй като тракането на клавишите се чува по интеркома.
Ние сме длъжни да бъдем дискретни с нашите клиенти.
И без това толкова страдат.
Вместо да се оплаквате, бихте могла да запишете курс по стенография.
Не ви ли е хрумвало.
При цялата ви старателност, мислите забележително малко.

ДИАНА: Ами ако монтираме подслушвателно устройство.

МЪРТ: В моя кабинет.
Трябва да сте се побъркала.
Нали тогава ще можете да ме подслушвате, когато ви скимне.
Това ли искате.

ДИАНА: Понякога искам просто да бъда като тях.
Да седя срещу вас. Да разговаряме.
Да си казваме всичко.
Някой друг да слуша и да води записките.
Може би някой ден, като си взема кученце.

МЪРТ: В един по-добър свят, госпожице Диана.
В един по-добър свят.

6.

д-р Мърт, Жижи, Константин и Фидел в пластмасовото сандъче

МЪРТ: Как е семейният живот на младата двойка.

ЖИЖИ: О, професоре, та ние сме щастливи.
Имаме всичко, а в добавка към това сме и млади.
Какво повече може да желае човек.
Дори, с ваше позволение, не виждам причина да идваме тук.
Само че се опитайте да го обясните на моя съпруг.
С неговите амбиции, кошмари.

С неговата майка, която всеки ден се обажда, уж да ни види как сме, а всъщност да провери дали нейното момче най-сетне не ми е надуло корема.
Ами огромните тлъсти кейкове, които през ден ни изпраща от село.
Сякаш ни бомбардира.
Омазани целите в шоколадова глазура. Да му се догади на човек.
Понеже преди трийсет години прочела някъде, че шоколадът повишава мъжката потентност.

КОНСТАНТИН: Ти също ядеш от тях. После тичаш да повръщаш в тоалетната.
Честно казано не виждам защо го правиш.

ЖИЖИ: Как защо.
За да бъда по-дълго стройна и красива за теб.
Да ме обичаш.
А също и за да не обидя майка ти.
Защото искам да сме щастливи.

МЪРТ: Ами кученцето.

КОНСТАНТИН: Съпругата ми го научи да яде шоколад.
Опитах се да й обясня, че за животно е вредно. Но тя не ме слуша.

ЖИЖИ: Какво толкова. На горкичкия Фидел така му се услажда.
Поне тази дребна радост можем да му доставим, след като го изгонихме от спалнята.
По-точно ти го изгони, Константин.

МЪРТ: Но така кучето може да се разболее тежко и да умре.

ЖИЖИ: И какво.
Нали вие сам предложихте.

КОНСТАНТИН: Няма ли да е най-добре да го подарим на някого.

ЖИЖИ: Но аз го обичам.
Освен това той е сватбеният ми подарък.
Символ на нашата любов.
Забрави ли.

МЪРТ: А скимти ли още нощем.

ЖИЖИ: Съвсем не.
Фидел е толкова добричък.
Докато моят съпруг усърдно се труди да ми направи дете, той седи тъжно до кошчето си и ни слуша.
Само от време на време тихо драска с малките си лапички по вратата, но ние се правим, че не го чуваме.

МЪРТ: И правилно.

КОНСТАНТИН: Единственият проблем е, че от многото шоколад дриска из цялата къща.

МЪРТ: Спрете шоколада.

ЖИЖИ: Да не би аз да съм виновна. Не аз пращам кейковете.

МЪРТ: Кучето чисто и просто трябва да бъде обучено.
То трябва да се научи да споделя щастието на своите стопани, без да предявява претенции.

ЖИЖИ: Но Фидел не предявява претенции.
Той само се облекчава.

МЪРТ: Оставете на мен да преценя.

КОНСТАНТИН: Смятате, че си отмъщава.

МЪРТ: Проявява характер. Аз ви предупредих.

КОНСТАНТИН: Направо не е за вярване. А изглежда толкова миличък.

МЪРТ: Природата е коварно нещо.

ЖИЖИ: Ами ако спра да му давам шоколад може би ще му мине.

МЪРТ: Съмнявам се.
След като веднъж вече сте му дали такава голяма свобода, трудно ще му я вземете обратно.
Сега вашият Фидел е убеден, че е в правото си да ви се бърка в живота.
Въобразява си, че му е позволено да бъде недоволен.
Това може да бъде извънредно опасно.
Един ден може горчиво да съжалявате.

КОНСТАНТИН: Но какво да направим.

МЪРТ: Доверете ми се.
Оставете нещата в мои ръце.
Нали затова съм тук.

ЖИЖИ: Ние и така сме щастливи.

МЪРТ: Сигурно.
Обаче ако не предприемете мерки веднага, скоро няма да бъдете.

КОНСТАНТИН: Със съпругата ми повече от всичко желаем час по-скоро да станем родители. За нас сега това е задача номер едно.

ЖИЖИ: За нас ли.

КОНСТАНТИН: Трябва на всяка цена да се предпазим от глупави грешки, за които после ще плащат нашите деца.

МЪРТ: Колко добре казано.
Не мога да не се възхитя на вашето трезвомислие.

ЖИЖИ: Кажете, професоре, а как е правилно човек да се държи със своето куче.

МЪРТ: Как ли, скъпа госпожо. Ами като с куче.
Как иначе.

7.

д-р Мърт, Антон

АНТОН: Днешният ден ми се виждаше толкова далечен, доктор Мърт, та имах чувството, че никога няма да настъпи. Дори вчера ми се виждаше далеч, за онзи ден пък да не говорим. Като че ли цяла вечност се простираше там, където обичайно ни очакват само някакви си часове. Даже и в момента ми е трудно да повярвам, че вече сме сега. Че седя и разговарям с вас, както всеки вторник, и всичко би трябвало да е зад гърба ми, а на мен упорито ми се струва, че все още предстои. Може би защото, когато човек остарее, все повече има чувството, че не времето минава край него, а той гази през времето. Когато си млад, времето е като красив пейзаж в непозната страна. Гледаш го от прозореца на влака. Дивиш му се. И при все това оставаш дълбоко безразличен. Остареещ ли веднъж, времето се превръща в тресавище. Колкото по-навътре газиш, толкова повече губиш посоката. Всичко те боли. Всичко те предава. Водата се покачва до гърдите ти. А отдолу все нещо те дърпа. Дърпа те.

МЪРТ: Струвате ми се уморен, Антон.
Защо не се приберете у дома. Да си починете.
Вие като че ли бълнувате.
Няма ли кой да се погрижи за вас.

АНТОН: Но аз съм съвсем добре, Мърт.
То е като да ти отрежат гангренясал крайник.
Отначало те боли, съсипан си.
Тялото ти е осакатено.
Чак после разбираш, че всъщност си много по-добре.
По-здрав отпреди. С по-малко за губене.
След като вече си изгубил толкова много.

МЪРТ: Винаги когато човек губи, в действителност той печели.
Бог никога не затваря една врата, ако не е отворил друга.

АНТОН: В случая дори не Бог, Мърт.
А вие.

МЪРТ: Аз и Бог. Каква любопитна комбинация.
Стига да ми кажете за какво се отнася.

АНТОН: Тази сутрин продадох колата.
Послушах съвета ви.

МЪРТ: Поздравления. И как е.

АНТОН: На моите години май не е много препоръчително човек изведнъж да почне да се чувства по-свободен, отколкото е свикнал. Прекомерната свободата наскърбява и плаши. Но се надявам да ми мине.

МЪРТ: Гордея се с вас.

АНТОН: Снощи отидох с колата до мястото, където съм погребал моята Сара. То е извън града, в началото на една горичка, която тя обичаше особено много.
Тази година есента се случи топла.
Листата на дърветата пламтяха в полумрака.
Мъхът поглъщаше стъпките ми. Каква тишина.
Като че ли ме нямаше.
Казах й за онова, което се канех да направя.
Плаках.
Аз плаках на гроба й за последно, доктор Мърт.

МЪРТ: И това беше вчера.

АНТОН: А днес селянинът, комуто продадох колата, дойде да си я откара.
Него миризмата на животно не го смущава.
Нали е селянин. Свикнал е.

МЪРТ: Сключил сте изгодна сделка.

АНТОН: Не ме интересува как смърди, рече.
Важното е колата да върви. Да не харчи много.
И да е достатъчно скапана, че на никой да не му хрумне да я краде.

МЪРТ: Прословутата практичност на нашия народ.

АНТОН: „Смърди.” Точно така рече.

МЪРТ: Би трябвало да сте доволен.
Нещата се нареждат така добре.

АНТОН: Кажете ми честно.
Мислите ли, че Сара смърдеше.

МЪРТ: Не ми е направило впечатление.
Но аз не съм чувствителен към миризмата на кучe.
Нали по цял ден съм обгърнат от нея.
Дори тук. В моя толкова чист кабинет.
Няма отърване, колкото и да проветрявам.
Не. Определено не помня такова нещо.
Даже не разбирам защо ме питате.

АНТОН: За миг си помислих, че трябваше да разваля сделката.
Да си взема обратно колата и да я закарам на автомобилното гробище.

МЪРТ: Хайде, хайде.
Изкарал сте малко пари.
Не е като да нямате нужда от тях.
Пък и сте прекалено стар, за да сте толкова чувствителен.
Ще се разболеете.

АНТОН: Сякаш Сара умря за втори път, когато онзи селянин откара колата.

МЪРТ: Не ставайте глупав.
Никой не умира по два пъти.

АНТОН: Никой.

МЪРТ: Всъщност би трябвало да се радвате.
Всеки друг на ваше място би се зарадвал. Би изпитал облекчение.
Но вие не сте такъв човек.
От вас е останало толкова малко.
Би трябвало да чувствате огромна лекота.

Да й се наслаждавате.
А вие само мрънкате, Антон.

АНТОН: Трудно ми е.

МЪРТ: Сам сте си виновен.
Вместо да сте благодарен за това, което имате.

АНТОН: Но аз нямам нищо.

МЪРТ: И още по-добре.
Какво повече искате.

АНТОН: Да знам дали постъпвам правилно.

МЪРТ: Има ли някакво значение.

АНТОН: Вие ми кажете.

МЪРТ: Да, постъпвате правилно.
Сега доволен ли сте.

АНТОН: Бях за последен път на гроба й. Плаках.
Знаех, че е за последно. Понеже сам бях решил така.
Да продам колата.
Нима това може да бъде правилно.

МЪРТ: Можете да идете с такси.

АНТОН: И какво да й кажа.
Нямам какво повече да й кажа.

МЪРТ: Искайте прошка, Антон.
След като доктор Мърт ви прощава,
кой знае, може пък и Сара да ви прости.

8.

д-р Мърт, Фани и Бруно

ФАНИ: Стига, Бруно. Престани.
Няма да си тръгваме още. Току-що дойдохме.
Глупаво куче.

МЪРТ: Не съм сигурен, че като го наричате „куче" той разбира, че се отнася до него.

ФАНИ: Не ми пука какво мисли.
Доскоро беше толкова послушен.
Толкова обичаше да идва тук.
А сега.

МЪРТ: Сега вече се има за човек.
Следователно не му трябва да е послушен.

ФАНИ: Доктор Мърт. Нали ще го излекувате.
Обещахте ми. Толкова се страхувам за него.

МЪРТ: Да. Обещах да ви помогна.
Сърцето ми се свива като гледам млада жена, докарана до такова отчаяно положение от едно куче.
Вие страдате, Фани.
И вашето страдание ме вдъхновява.

ФАНИ: Защо тази безнадеждност.

МЪРТ: Защото така ми харесва.
Аз съм мъж, който обича силните емоции.
Това учудва ли ви.

ФАНИ: Щом казвате.
И какво ще правим.

МЪРТ: Първо ми кажете: продължавате ли да наблюдавате симптомите на очовечаване.
По-силни или по-слаби.
Временни или постоянни.
Дайте примери, но без да изпадате в подробности.
Нямаме време за губене.
Работата е сериозна.

ФАНИ: Вашите въпроси са многобройни.
И така сложни. Неднозначни.
Ето, например, напоследък Бруно се пристрасти към телевизията.
Но това нищо не значи. Много кучета гледат телевизия.
Вярно, той предпочита спортните предавания.
И какво от това.
Всеки си има предпочитания.
Не е престъпление. Нали.

МЪРТ: Ами вие.

ФАНИ: Аз също ги гледам с удоволствие. Да.

МЪРТ: Ето, виждате ли.
В стремежа си по-скоро да заприлича на човек, вашият Бруно сляпо ви подражава.

ФАНИ: Не е съвсем така.
Аз, например, харесвам леката атлетика.
А той обича билярд.
Влюбен е в него.
Направо ме подлудява.

МЪРТ: Билярд. Колко странно.
И защо точно билярд.

ФАНИ: Как защо.
Защото може да гони топките. И да лае.
Нали е куче.

МЪРТ: Там е работата. Че вече не е.

ФАНИ: Видимо си е същият.

МЪРТ: Сега е моментът да изберете.
Да вярвате на привидностите.
Или на мен.

ФАНИ: Вярвам ви, разбира се.

МЪРТ: Тогава трябва да обещаете да ме слушате без никакви възражения.
Да правите каквото ви кажа.
Да отговаряте на всичките ми въпроси.
Помнете, правите го за Бруно.

ФАНИ: Добре де. Обещавам.

МЪРТ: Има само един изпитан и сигурен начин да го върнем към естественото му състояние.
Назад по обратния път.
Чрез подражание.

ФАНИ: Тоест.

МЪРТ: Бруно повече или по-малко подражава на вас, защото вие сте човешкото същество, което му е най-близко.
Спи в леглото ви.
Чете вашия вестник.
Гледа вашата телевизия.
Прав ли съм.

ФАНИ: И после.

МЪРТ: Нищо. Всичко е ясно като бял ден.
Носите ли намордника, както ви помолих.

ФАНИ: Ето го.

МЪРТ: Хайде. Сложете му го.
Нали знаете какви са правилата.

ФАНИ: Не може ли без намордника.

МЪРТ: Не може.

ФАНИ: Но аз се опитах вече.
Той не ми дава. Ръмжи.

МЪРТ: Опитайте пак.

ФАНИ: Ами ако ме ухапе.

МЪРТ: Изпълнявайте.

Фани се опитва да сложи намордника на Бруно.

ФАНИ: Ох. Ухапа ме.

МЪРТ: Така си и знаех.
Сега вие си сложете намордника.

ФАНИ: Вие сериозно ли.

МЪРТ: Обещахте, че ще ми имате доверие.

ФАНИ: Но това ми се струва малко крайно.

МЪРТ: А не е ли крайно куче да пие бира.
Да се храни на маса. Да спи в едно легло с женска от друг биологичен вид.
Мен ако питате, направо си е извратено.

ФАНИ: Не виждам какво общо има това с намордника.

МЪРТ: Обясних ви.
Ще носите намордника дотогава, докато и Бруно не го приеме.
С други думи, докато аз не кажа да го свалите.

Вие ще бъдете в ролята на кучето.
Нали все някой трябва да му покаже какво е да си куче.
А и той вярва само на вас.
С моя помощ ще го убедите да приеме съдбата си.
Така, както и ние приемаме нашата.
Амин.

ФАНИ: Добре, но само за кратко.

МЪРТ: Тогава няма да има никакъв смисъл.
Ще бъде просто едно неприятно преживяване.
Цялото удоволствие ще отиде по дяволите.

ФАНИ: Удоволствие.

МЪРТ: Да.
Удоволствието да помогнеш на едно живо същество в беда.

ФАНИ: Но трябва да ми обещаете…

МЪРТ: Нищо не мога да ви обещая.
Нищичко.
Хайде, слагайте намордника.
Губим ценно време.

Фани си слага намордника.

МЪРТ: Я да видя.
А-а.
Не така.
Хубаво го стегнете. Хубаво.
Браво. Добро момиче.
Гледайте да не се задушите все пак.
Сега се обърнете към Бруно.
Той трябва добре да ви види.
Да схване ясно целта на вашето превъплъщение.
Изобщо не си помисляйте да се криете.
Останете така.

Гледайте го в очите.
Чудесно.
Можете вече да се обърнете към мен.
Сега няма да ви карам да заставате на четири крака.
Това ще го оставим за следващия път.

ФАНИ: Мммммм….. Мммммм….

МЪРТ: Какво има. Да не ви убива.

Фани избутва намордника от устата си.

ФАНИ: Не мога да…

МЪРТ: Какво ви стана.
Полудяхте ли.
Искате да провалите всичко.
Тогава си взимайте кучето и изчезвайте.
Да не съм ви видял повече тук.
Чувате ли.
Махайте се.

ФАНИ: Но аз само…

МЪРТ: А ако все пак решите да останете, слагайте обратно намордника и повече да не сте посмяла да го пипате без моя заповед.

Фани отново намества намордника на устата си.

МЪРТ: Слава богу.
Най-сетне и вие да проявите малко здрав разум.
Но понеже веднъж вече ме разочаровахте, аз съм длъжен да взема предпазни мерки.
Така както сте седнала, сложете ръце на коленете си.
С дланите нагоре. Да ги виждам ясно.
Оттук-нататък нищо няма да пипате, ако не ви кажа.
Помнете. Вие сте куче.
Кучето не може само да си свали намордника.

Съсредоточете се малко.
Не е най-трудната роля на света.

ФАНИ: Мммммм…. Мммммм….

МЪРТ: Естествено, че така няма да можете да говорите.
Кучето да не би да може.
Но можете да издавате звуци, ако желаете.
На мен ми харесва. Намирам го забавно.
Не се напрягайте.
Това е просто едно упражнение.
Малка игричка с голям педагогически ефект.
Съвсем скоро сама ще се убедите.
И ще ми бъдете благодарна.

ФАНИ: Аааа… Мммммм…..

МЪРТ: Да знаете само колко сте смешна така.
Не, не. Няма нужда да въртите глава.
И в профил, и в анфас изглеждате еднакво нелепо.
Как се е впил намордникът в лицето ви, госпожице Фани.
То цялото ми се струва изкривено.
И се е наляло с кръв.
Каквато сте почервеняла и с тези здраво пристегнати бузи, физиономията ви прилича на свинска зурла.
А отгоре очите ви направо ще изскокнат.

ФАНИ: Мммм….

МЪРТ: Ама успокойте се, де.
Нали ви казах, това е само игра.
Ето, дори Бруно го разбира.
Всичко това се прави за теб, момчето ми.
Виж само колко много те обича твоята стопанка.
Хубаво я погледни.
Виждаш ли.
Къде другаде ще намериш такава любов.
Такава преданост.

ФАНИ: Аааааа….

МЪРТ: Какво умиление ме изпълва, като ви гледам.
Не, не си дърпайте ръцете. Против правилата е.
Дланите нагоре. Да ги виждам.
Жена като вас би трябвало да има опит в тези неща.
Само не ми казвайте, че ви е за пръв път.
По очите ви отгатвам, че не е.
Но защо е това възмущение. Този гърч.
Не ви ли е поне малко приятно.
На мен ми е.
Също и на Бруно, предполагам.
От самото начало бях сигурен, че с този метод ще постигнем несъмнен успех.
Но това би било възможно само ако престанете да се мислите за моя жертва.
Защото съм сигурен, че в момента точно за това се мислите.
Ако ви харесва, представете си, че сте жертва на Бруно.
Това би било по-близо до истината.
А и той няма да има нищо против.

ФАНИ: Ммммм…. Ммммм….

МЪРТ: Не сте съгласна.
Е, добре. Какво да се прави.
Постарах се да ви убедя.
А сега, за да минава по-бързо времето, смятам да ви задам няколко въпроса.
Ако не искате, не отговаряйте.
Отговорите и без друго не ме интересуват.
И така, госпожице Фани.
Споменахте, че често пътувате по работа.
Прав ли съм.
Аз, разбира се, нямам представа какво точно работите.
Любопитството ми не се простира чак дотам.
Но пътуванията ме заинтригуваха, понеже казахте, че тогава понякога оставате Бруно на майка си, с която не си говорите.
Нали така.
Кажете, госпожице Фани.
По време на своите пътувания, вие срещате ли се с мъже.

ФАНИ: Мммм….

МЪРТ: И аз така си помислих.
Логично е да се срещате.
Все пак мъжете наброяват почти половината от населението на света.
Те са на всяка крачка. Дори в провинцията, където, предполагам, основно ви отвеждат вашите пътувания.
Но тук аз нямам предвид случайни срещи – макар че изобщо не бива да ги изключваме – а такива, които предварително се уговарят.
Примерно, по телефона.
И така, прав ли съм да мисля, госпожице Фани, че вие относително често си уговаряте по телефона срещи с мъже в провинцията.
Мен обаче не ме интересува предметът на тези срещи.
Нито лицата, които се явяват на тях.
Но би било поучително да споделите как точно протичат срещите. Колко дълго продължават.
Къде започват и къде приключват.
И дали се случва два пъти да се срещнете с едно и също лице.

ФАНИ: ……

МЪРТ: Мълчите.
Очаквах го.
Знаете ли, вие сте интересна жена, госпожице Фани.
Макар донякъде да ви липсва самочувствие.
Искате да бъдете загадъчна.
Е добре. Уважавам желанието ви.
Кажете ми само, тези мъже, с които толкова често се срещате, за да разговаряте по работа, те уважават ли вашите желания.
Каквито и да са тези желания.
Колкото и тъпи и маловажни да им се струват.
Взимат ли ги присърце.
Отвеждат ли ви там, където искате да бъдете отведена.
Предлагат ли ви онова, от което имате нужда.
Изпълняват ли вашите условия.
Спазват ли необходимата дискретност.

А онези от тях, на които давате личния си телефонен номер, обаждат ли се изобщо някога.

ФАНИ: ……

МЪРТ: Не. Сигурен бях, че не се обаждат.
И то не е защото не сте достатъчно привлекателна.
А защото не ви разбират.
А не ви разбират, защото сама не се разбирате, госпожице Фани.
Естествено, вие си имате Бруно.
Какво повече ви трябва.
Но мъжете не го проумяват.
Още по-малко пък разбират, когато вечерта дръзко им заявите, че не сте се омъжила, защото вие така сте пожелала.
Защото сте свободна жена. Независима.
Работещо момиче от големия град, а не някаква си провинциална еснафка.
А после цяла нощ плачете в обятията им и ги целувате толкова отчаяно, колкото собствените им жени никога не са ги целували.

ФАНИ: Мммммм….

МЪРТ: И след нощта, прекарана в евтиния, но чист хотел, вие се качвате на колата си и се прибирате у дома, като преди това минавате през жилището на майка си, за да си вземете Бруно.
Бруно, който все повече се мисли за човек.
Защото вие го мислите за човек.

ФАНИ: ……

МЪРТ: Помислете върху това, госпожице Фани.
Все още не е толкова късно, колкото ви се струва.
Ето, аз съм тук заради вас.
Искам да ви помогна да получите онова, което заслужавате.
Толкова е лесно.
Ако не искате да си го вземете сама, насила ще ви го дам.
Ще видите колко е хубаво понякога да се дава насила.
Колко е приятно.
Толкова бързо ще свикнете, че после сама ще се чудите, че не сте искала.

Само трябва да ми се доверите.
И да не ми отказвате, когато ви наредя да си сложите намордника.
Понеже го правя за ваше добро.
И вие вече го усещате с цялото си същество, госпожице Фани.

ФАНИ: Аааааа…..

МЪРТ: Хубаво е, нали.
Много е хубаво.
А сега махнете намордника.
Като за първи урок ви стига толкова.

9.

д-р Мърт, Диана – по интеркома

МЪРТ: Трябва да се поръчат топли напитки, а също и студени.
Не само кафе и чай, а нещо по така.
Спомням си, че едно време по танцовите забави много се пиеше пунш.
Вие, госпожице Диана, обичате ли пунш.

ДИАНА: Аз съм отрасла с лимонада, докторе.
И затова до ден днешен, стане ли дума за разхладителна напитка, най-много си тача лимонадата.
От истински лимон и със стрък мента.

МЪРТ: Чудесно.
Значи плодов пунш за дамите.
И студена бира за господата.
А на вас ще се погрижа да доставят цяла кана домашна лимонада в дома ви.

ДИАНА: Но защо у дома.
Нали бяхте казал, че и аз мога да…

МЪРТ: Промених мнението си.
В крайна сметка за вас това ще бъде просто работа.
Ще бъдете натоварена дори с повече от вашите обичайни задължения и отговорности.

Ето защо реших да ви дам един допълнителен полуден почивка.
Не се ли радвате.
Мислех да ви изненадам.

ДИАНА: Наистина ме изненадахте.

МЪРТ: Така. Освен напитките трябва да предвидим някакви закуски.
Нищо разточително. Съвсем скромно.
Например скариди и няколко вида хапки.
И непременно от любимите ми сандвичи със сьомга и краставица.
А за десерт лимонова торта.
И от онези малки вафлени фунийки, пълни с отвратителен яйчен крем, каквито и досега се продават по селските панаири.

ДИАНА: А аз дори си купих рокля. Тюркоазеносиня рокля с презрамки. И бяло дантелено болеро.
Него сама си го изплетох.

МЪРТ: Друг път ще я облечете.
Някой ден, когато идвате на работа.

ДИАНА: Но така никой няма да я види.

МЪРТ: Хората по улиците ще я видят.
Също и тези в метрото.
Малко ли ви е.

ДИАНА: Ами вие.

МЪРТ: Може би дори и аз. Кой знае.

ДИАНА: Но вие никога не ме поглеждате.
Сутрин идвате в кабинета половин час преди мен.
Вечер си тръгвате дявол знае кога.
За пръв и последен път сте видял лицето ми на интервюто, когато кандидатствах за мястото.
Ако ме срещнете на улицата, няма и да ме познаете.

МЪРТ: Грешите. Ще ви позная веднага.
Особено ако сте с въпросната рокля и дантеленото болеро.

ДИАНА: Кажете, доктор Мърт, помните ли от мен нещо друго, освен името ми.

МЪРТ: А какво друго от вас си заслужава да се запомни, госпожице Диана.

ДИАНА: Аз ви казах тогава, че обичам животните.
Че искам да си взема кученце някой ден.

МЪРТ: Е.

ДИАНА: Излъгах ви.

МЪРТ: Чудо голямо.
Нима мислите, че хората, които идват тук, обичат животните. И че тъкмо от любов към животните са си взели кученца.
Ами този ваш племенник и младата му съпруга, които така усърдно ми пробутвате.
Съвсем скоро Мърт ще ги отърве от заблудите им.
Ще им направи добрина, каквато и Бог не би могъл да им стори.
А вие искате да помня лицето ви.
Да се впечатля от някаква си рокля.
Ама вие наистина нищо не сте научила, госпожице Диана, за толкова години работа при мен.

ДИАНА: Искам да съм като вас.

МЪРТ: Нищо подобно.
Искате да сте моя.
Това са две съвсем различни неща.
И да не забравите да поръчате отделна маса с лакомства за нашите четириноги приятели.
Кучешки бисквити, но от по-евтините.
И от онези малки наденички, които ни доставят от екарисажа на половин цена.
Записахте ли.

ДИАНА: Всичко записах, доктор Мърт.
Ще бъде изпълнено според указанията ви.

МЪРТ: Впишете също и роклята към общата сметка.
Реших да ви компенсирам понесения разход.
А вие някоя неделя ще си го отработите.
Някоя неделя, когато нямате какво друго да правите, както всяка неделя.
Смятам, че така ще бъде справедливо.

10.

Д-р Мърт, Жижи и Константин с Фидел, Антон, Фани с Бруно.
Морава пред къщата на д-р Мърт.

ЖИЖИ: Какво прекрасно празненство. Не мислите ли.
А какво всъщност празнуваме.

ФАНИ: Възходът на нашия любезен домакин и нашето собствено падение, струва ми се.

ЖИЖИ: Колко интересно се изразявате.
Да не сте някоя известна интелектуалка.
Струва ми се, че съм ви виждала по телевизията.

ФАНИ: Нищо подобно. Бъркате ме с някого.
Моята работа е свързана предимно с пътувания в провинцията.

ЖИЖИ: О, разбирам.

АНТОН: Моята Сара също обожаваше да пътува в провинцията.
Двамата в нашата раздрънкана таратайка сме обиколили цялата провинция нашир и длъж.

КОНСТАНТИН: А защо не я доведохте.

АНТОН: Тя почина неотдавна.

ЖИЖИ: Ужасно съжалявам.
Моите най-искрени съболезнования.

МЪРТ: Сара беше кучката на Антон.

КОНСТАНТИН: Аз пък си помислих, че говорите за съпругата си.

ЖИЖИ: Глупости. Веднага разбрах, че човекът има предвид кучето си.
Извинете моя съпруг, господине. Той не е лошо момче.
Просто напоследък е малко объркан.

АНТОН: Няма нищо. Нали затова сме се събрали.

ФАНИ: Да се опознаем.
Да сменим малко ролите, както би казал нашият доктор Мърт.

МЪРТ: Може би е редно да кажа няколко думи за целта на днешното ни събиране.
Което всъщност няма цел.
Просто като знаех, че денят ще е хубав, реших да поканя всички ви на гости у дома.
Да се поотпуснем в една по-различна среда.
Да се опознаем, както каза госпожица Фани.
Тя и преди е идвала тук на подобни събирания, каквито аз ежегодно организирам за своите пациенти.

ЖИЖИ: Пациенти.

ФАНИ: Доктор Мърт има предвид кучетата, разбира се.

ЖИЖИ: Разбира се.

АНТОН: Само аз съм сам.

ФАНИ: Не е вярно. Всички сме сами.

КОНСТАНТИН: Ние със съпругата ми вече не сме.
Да им кажа ли, скъпа.

ЖИЖИ: Стига, Константин.
Не бъди такъв идиот.

КОНСТАНТИН: Извинете съпругата ми. Малко е нервна.
Но то се дължи на състоянието й.

МЪРТ: Хайде, Константин, изплюйте камъчето.
Тук сме само свои.

КОНСТАНТИН: Моята Жижи е бременна.
Ще ставам баща.

ЖИЖИ: Кретен.

МЪРТ: Поздравления. А вие толкова се тревожехте. Видяхте ли, че е било напразно.
Когато човек е млад, всичко е възможно.

ФАНИ: А на мен май окончателно ми спря.

АНТОН: Моята Сара пък до края се разгонваше.
Все трябваше да я пазя от нахалните селски песове.

ФАНИ: Не че някога съм искала да имам деца.
Но мисълта, че вече е напълно невъзможно, не ми е приятна.

ЖИЖИ: Блазе ви.

МЪРТ: Ето че шоколадовите кейкове дадоха резултат.

ЖИЖИ: Постоянно съм гладна.
Отвращавам се от себе си.

АНТОН: Повечето кучета обичат сладко.
Сара не беше изключение. Дай й на нея еклери с ванилов крем.
А селяните само гледат отстрани и цъкат с език.
Не бяха виждали куче да яде еклери.

На село ценностите са други.
За нищо не им пука.

МЪРТ: Заповядайте. Макар и скромни, закуските са съвсем пресни.
Опитайте кралските скариди. Или лимоновата торта.
Хапките с хайвер.

ЖИЖИ: А онези наденички там какви са.

МЪРТ: Те са специално за нашите питомци.

ЖИЖИ: Такова количество. Нима мислите, че е възможно Фидел и…

ФАНИ: Бруно.

ЖИЖИ: …Фидел и Бруно да изядат всичко това.

МЪРТ: Защо не. Кучетата са лакоми животни.
Не подбират.

ЖИЖИ: Все пак ми се вижда прекалено.
Мога ли да си взема.

МЪРТ: Заповядайте. За мен е удоволствие.

КОНСТАНТИН: Мисля, че ще е момче.
Дори съм сигурен, като гледам с какъв апетит си похапва моята скъпа съпруга.

ЖИЖИ: Престани.

МЪРТ: А може и да са близнаци.

ФАНИ: Господи.

МЪРТ: Защо не.

КОНСТАНТИН: Още е рано да се каже.

Макар че лично аз не бих имал нищо против.
Това поне би ни спестило втория опит.
Шегувам се, разбира се.

ЖИЖИ: Ох, лошо ми е. Ще повърна.

КОНСТАНТИН: Не сега, скъпа. Не е удобно.
Не сме си вкъщи.

МЪРТ: Вземете си още една наденичка. Да затиснете.

ФАНИ: Господи, Мърт. Недейте така. И на мен ми прилоша.

МЪРТ: На вас няма от какво.

ФАНИ: Дайте й да пие вода.

АНТОН: Моята Сара обичаше водата. Беше отлична плувкиня.
Плуваше по-добре дори от мен, а аз на младини съм печелил златен медал.

КОНСТАНТИН: Пийни вода, скъпа.

ЖИЖИ: Благодаря. Сега съм по-добре.

МЪРТ: Чудесно събиране се получава. Не мислите ли.
Толкова много положителни емоции.
Такава непосредственост в общуването.
Каква радост ми доставихте, като приехте моята покана.

КОНСТАНТИН: За нас е удоволствие.

ФАНИ: А къде са кучетата.

МЪРТ: Ах, госпожице Фани.
Не можете ли една минута да постоите без вашия Бруно.
Така никога няма да си намерите мъж.
Мъжете искат вас, а не кучето ви.
Не сте ли го разбрала.

АНТОН: Кучетата никога не живеят достатъчно дълго.
Винаги ни оставят сами.
Ето това е истинската трагедия.

ЖИЖИ: Значи сладкият боксер е ваш.
Много е хубав.

ФАНИ: Благодаря. Наистина ли ви харесва.

ЖИЖИ: Каква мила муцунка.
Колко е жизнерадостен.

ФАНИ: Вземете го тогава. Подарявам ви го.

ЖИЖИ: Шегувате се.

ФАНИ: Нищо подобно. Съвсем сериозна съм.

КОНСТАНТИН: Моля ви, госпожице Фани.
Не говорете така. Разстройвате съпругата ми, а тя е бременна.

ФАНИ: Да, вярно. Вие си имате Фидел.

КОНСТАНТИН: Което ме навежда на мисълта, че трябва да помислим какво да правим с него, когато бебето се роди.

ЖИЖИ: Защо. Той какво ще пречи на бебето.

КОНСТАНТИН: Кучетата пренасят зарази, скъпа. Знаеш добре.
Дори домашните. Да не говорим за алергии.
Ами ако в пристъп на ревност нахапе нашето бебенце.

ЖИЖИ: Но ние го обичаме.

КОНСТАНТИН: Разбира се, че го обичаме.
Но повече обичаме нашето бебенце.

ЖИЖИ: Нали няма да ме накараш да избирам между бебето и Фидел.

КОНСТАНТИН: В никакъв случай не бих те подложил на такъв стрес. Пък и не е въпрос на избор.
Не се тревожи.
Вече съм решил.

МЪРТ: Нали ви казах, че рано или късно ще стигнете до евтаназия.

КОНСТАНТИН: А колко ще струва.
И нали няма да го боли.

МЪРТ: Не се безпокойте.
Фидел нищо няма да усети.

КОНСТАНТИН: Ето виждаш ли, мила.
Всичко е уредено.
Доктор Мърт сам ще му постави инжекцията, когато дойде моментът.

МЪРТ: Всъщност аз нямам разрешително за подобна дейност.
Но имам познат ветеринар, за когото гарантирам.

ЖИЖИ: Кажете ми, че не е истина.

КОНСТАНТИН: Не се измъчвай за глупости.
Сега трябва да мислиш само за бебето.
Съсредоточи се.
Искаш ли да хапнеш още нещо.

ЖИЖИ: Господи, ще припадна.
Дай ми една наденичка.

ФАНИ: Бедното куче.
Защо не го дадете на някого.

ЖИЖИ: Вие не разбирате.
Фидел е страшно привързан към нас.
С други хора той би страдал неимоверно.

Би умрял от мъка.
Освен това ми е сватбен подарък от Константин.

ФАНИ: Колко мило.

ЖИЖИ: Нали.
Моят съпруг беше едно сладко и наивно момче.
Правеше всичко, което му кажа.
Но от сватбата насетне много се промени.
Сега понякога ме плаши.
Плаши ме и детето, което нося от него.
Как мислите, дали е нормално.

ФАНИ: Горкичката.

ЖИЖИ: Сякаш краят на света наближава.
А всичко стана толкова бързо.
Той изплю това малко чудовище в мен насила.
Аз не го исках.
Представяте ли си.
А сега иска да ми вземе Фидел.

АНТОН: Аз възнамерявах да кастрирам моята Сара, но сърце не ми даде.
Като се сетя само какъв глупак съм бил.
Колко неудобства щях да спестя на себе си и на нея.

ЖИЖИ: Само че той не знае, че преди него съм била и с други мъже.
Макар да съм още толкова млада, видяла съм това-онова.

КОНСТАНТИН: Не обръщайте внимание на моята съпруга. Оглупяла е от бременността. Случва се често.
Съвсем скоро ще започне и да дебелее.
Няма да успее да отслабне след раждането.
И тогава ще остане завинаги с мен.
Защото никой друг няма да я иска.

МЪРТ: Виждате ли, Фани, колко е лесно човек да намери призванието си.
Да бъде себе си.

Не е нужно нищо да прави.
Природата сама се е погрижила.
Не ви ли се иска и на вас да опитате.
Да престанете да се съпротивлявате най-сетне.

ФАНИ: Но аз не се съпротивлявам.

МЪРТ: Напротив.
И с това давате лош пример на Бруно.
Като не мислите за себе си, помислете за него.

КОНСТАНТИН: Има нещо твърде странно у жени, които отглеждат мъжки кучета от едри породи.
Нещо твърде смущаващо има, дори само да ги видиш да вървят по улицата със своите питомци.
Не съм ли прав, доктор Мърт.

МЪРТ: Напълно съм съгласен с вас, Константин.
Ако това не ми беше професия, аз даже бих извръщал очи, когато се зададат насреща ми. Но професионалната етика ме задължава да не съдя никого. Нито дори онези, които моят чисто човешки морал осъжда.
А впрочем знаете ли, че кучето на госпожица Фани се мисли за човек.
То чете вестник, пие бира и спи в леглото й.

ЖИЖИ: Колко очарователно.

АНТОН: Сара също се мислеше за човек.
Но за щастие си остана куче до смъртта си.

КОНСТАНТИН: Скъпа, защо не си вземеш парче лимонова торта и не се разходиш наоколо. За бебето е полезно да се движиш. А и тези приказки не са за твоите уши в това състояние.

ЖИЖИ: Не искам торта.
Яде ми се месо.

КОНСТАНТИН: Момче ще е. Знам си аз.

ЖИЖИ: Ще е момче и ще прилича на теб.
Доволен ли си.
После ще имаме още деца.
Поне пет-шест. Може и повече.
Но първото ще е момче, ще прилича на теб и ще носи твоето име.

КОНСТАНТИН: Ах, скъпа моя Жижи.
Толкова съм щастлив.

ЖИЖИ: А ако случайно пометна, ще ми го направиш пак. Нали.

МЪРТ: Такова нещо може да се случи и в най-добрите семейства.

ФАНИ: А къде всъщност са кучетата.

МЪРТ: Наредих да ги държат там, зад къщата.
Не се безпокойте. Осигурени са им
вода и храна в изобилие.

ЖИЖИ: Вкусна храна.

ФАНИ: Но защо са там. И защо вързани.

МЪРТ: А вие какво искате.
Да ми опикаят моравата ли.

АНТОН: Вие сте мошеник, Мърт.
Изобщо не обичате кучетата.
Даже ги мразите.

МЪРТ: И защо.
Защото не се лигавя с тях непрекъснато ли.
Ами съжалявам. Това ми е работата.
Да ги възпитавам.
Да не мислите, че е приятно.
Само че ако остане на такива като вас, Антон, ще стоварите целия свят в краката им.
И тогава какво ще правим. А.

ЖИЖИ: Какво ще правим.

МЪРТ: Питайте госпожица Фани.
Накарайте я да ви разкаже своята история.
Много е поучителна.

ФАНИ: Няма нищо за разказване.
Просто доктор Мърт и аз…

АНТОН: Ами дипломите ви. Прехвалените ви дипломи.
Някой от вас да ги е виждал.
Аз лично не съм.

ЖИЖИ: Ха така.

КОНСТАНТИН: Моля, моля.
Леля ми ги е виждала. Тя работи за доктор Мърт.
И освен това настоявам незабавно да спрете с тези нелепи обвинения.
Доктор Мърт е световноизвестен специалист.
Това е все едно да искате диплома от Господ Бог.

ФАНИ: Добре казано.

МЪРТ: Предлагам да преустановим този глупав спор, дами и господа.
Да насочим вниманието си към закуските. Към топлите и студени напитки, сервирани специално във ваша чест.
Да не мислите, че доктор Мърт се храни така всеки ден.
Или искате цялата тази храна да остане за кучетата.
А.
Знам, че го искате, но няма да стане.
А на онези от вас, които се интересуват от дипломите ми, препоръчвам следващия път просто да се обърнат към госпожица Диана.

ФАНИ: Онази женица. Сещате се.

АНТОН: Моята Сара не я харесваше.
Кучетата не обичат да им се подмазват.

Те веднага разбират кой е искрен с тях и кой не.

ЖИЖИ: Константин, скъпи.
Би ли ми донесъл още няколко наденички.

КОНСТАНТИН: Не мислиш ли, че яде достатъчно, мила.

ЖИЖИ: Защо.
Нали и без това всичко ще повърна, като се приберем у дома.

ФАНИ: Хубавото е, че сега по време на моите пътувания в провинцията няма да ми се налага да ползвам предпазни средства.
Това винаги е проблем, каквото и да си говорим.
А лошото е, че вече ще пътувам много по-рядко, защото ме повишиха.

КОНСТАНТИН: Честито.

ФАНИ: Ще седя по цял ден зад бюро.
Ще имам собствен кабинет.
И ще си въобразявам, че всичко ми е ясно.
Също като нашия почитаем доктор Мърт.
И вече няма да се налага да оставям Бруно на майка си.
Няма повече да се страхувам, че ако тя внезапно се спомине, не ще има на кого да го оставям.

МЪРТ: Това е прекрасна новина.

ФАНИ: Ще имам повече време.
Мога да започна да идвам по-често при вас.
Ако смятате, че това ще е от полза за Бруно.

МЪРТ: Определено ще е от полза.

АНТОН: Когато човек остане съвсем сам, като мен, той започва да вижда нещата по съвсем различен начин.

ЖИЖИ: По какъв различен начин.

АНТОН: Откъм края.
Като история, на която току-що си прочел края, но междувременно си забравил началото.

ЖИЖИ: Това трябва да е забавно. Но не ми казвайте повече, защото сега, в това състояние, аз мога от едното нищо да се развълнувам.
И да се разплача.
Тогава моят съпруг много ще се ядоса.
Както когато нашият Фидел не искаше да слезе от леглото и скимтеше, и моят съпруг го изрита.

АНТОН: Обичате ли го.

ЖИЖИ: Разбира се.
Аз съм готова да обичам всекиго, само и само да бъда щастлива.

АНТОН: Моята Сара също много ме обичаше.
Но тя почина.

ЖИЖИ: Ама аз пак съм гладна. Това на нищо не прилича.
Мога ли да си взема тайно един сандвич от вашата чиния. Иначе, ако ме види, Константин ще ми се кара.

АНТОН: Заповядайте.

ЖИЖИ: Всъщност смятам, че няма да изглеждам толкова зле, ако съм дебела.
Нали имам миловидно лице.
А и гърдите ми ще станат по-големи.
Мислите ли, че тогава и някой друг мъж може да ме хареса, не само моят Константин.

АНТОН: Сигурен съм, че ще бъдете все така хубава.

ЖИЖИ: Толкова сте мил.
И всички тук са толкова любезни.
Не е ли чудесно, че нашите сладки кученца имат такива любящи стопани.
И толкова добър възпитател, като прекрасния доктор Мърт.

ФАНИ: Може и да сте мошеник, Мърт.
Но сте най-умният мъж, когото познавам.

КОНСТАНТИН: Бихте ли ми показал къде е банята, моля.
Опасявам се, че на съпругата ми й призля.

ЖИЖИ: Какво прекрасно празненство сте организирал за нас, доктор Мърт.
Съжалявам, че ще трябва да го оплескам.

МЪРТ: Последвайте ме, скъпа Жижи.
И за нищо не се притеснявайте.
Моята баня е на ваше разположение.
А за мен, както винаги, е удоволствие.

11.

д-р Мърт, Диана – по интеркома

ДИАНА: Самотата на великите хора за мен винаги е представлявала загадка.
Струва ми се, че тя не е чак толкова истинска, колкото им се иска на тях.
Та нали там някъде, от другата страна, зад стената винаги има някой, готов да протегне ръка на великия човек, да облекчи товара на собственото му величие дори за малко.
И този някой е съвсем обикновен.
Какво чудно може да има в това.

МЪРТ: Допълнихте ли новата информация в картоните, както ви казах.
Нали не сте пропуснала нищо.

ДИАНА: Към всеки велик човек има придаден поне един съвсем обикновен.
Колкото по-велик е първият, толкова по-обикновен е вторият.
И няма начин да е обратното.
Просто трябва да свикнат един с друг.
Да свикнат и да си прощават.

МЪРТ: Ако сте готова, бих желал да ви издиктувам задачите за деня.

ДИАНА: Аз ви прощавам, доктор Мърт.

И винаги ще ви прощавам.
Онзи път, когато ми забранихте да дойда на годишното събиране в дома ви, аз дълго седях и разсъждавах.
Самичка вкъщи, нагласена с роклята, като за бал.
Косата вдигната на кок, раменете изправени.
Не пророних нито една сълза.
Но много мислих.
И най-накрая прозрях смисъла на живота си.
Затова ви простих и винаги всичко ще ви прощавам.
Вашите детинщини, натежали от дълбокомислие, което сигурно ще разгадаят чак идните поколения.
Вие и сам може би не ги разбирате.
Но това е напълно обяснимо.
Мъж като вас не бива да си блъска главата излишно.
Мъж като вас трябва да изпълни своето предназначение.

МЪРТ: Очаквам от вас, госпожице Диана, да прередите цялата ми програма за седмицата по такъв начин, че да оставите срядата свободна.
Аз няма да приемам в сряда.
Но това не значи, че няма да работя.

ДИАНА: Вие никога не спирате да работите, доктор Мърт.

МЪРТ: Е и.

ДИАНА: Възхищавам ви се.

МЪРТ: Това е напълно обяснимо.
Но и напълно маловажно за мен.
За вас обаче, предполагам, то има своето значение.

ДИАНА: Вие сте единственият велик човек, когото познавам.

МЪРТ: Завиждам ви.
Аз пък не познавам нито един, с изключение на мен самия.
Но това не се брои, за съжаление.

ДИАНА: Благодарение на вас аз прозрях изключително важни неща.

Те едва ли ще ми бъдат от полза в живота, от което обаче не стават по-малко важни.
От друга страна, ако не беше работата ми при вас, моят живот нямаше да има никакъв смисъл.
А ето, че сега съм способна да достигна такива философски дълбини, за каквито преди не съм и мечтала.

МЪРТ: Което ми напомня, че все още имате една неделя за отработване.

ДИАНА: Да дойда ли тази неделя.

МЪРТ: В осем и половина, ако обичате.

ДИАНА: Моят племенник е тук. Чака да го приемете.

МЪРТ: Съвсем бях забравил. Защо не ме подсетихте.
Напоследък станахте немарлива с тези ваши разсъждения, госпожице Диана.
Отправям ви последно предупреждение.
И се обадете на ветеринаря. Кажете му да бъде готов.
След малко ще пратя при него вашия племенник и бедното му малко кученце.

ДИАНА: Константин е сполетян от голямо нещастие, доктор Мърт.

МЪРТ: Защо. Да не би кучето да е умряло преждевременно.

ДИАНА: Де да беше това. Той сам ще ви обясни.

12.

д-р Мърт, Константин

КОНСТАНТИН: Доктор Мърт, аз изгубих всичко.
Осъзнах го сега, докато чаках във вашата приемна.
И може би тази е единствената причина да дойда днес тук.
Да разбера, че всичко, което съм обичал, ми е безвъзвратно отнето.
И това е окончателно.

МЪРТ: Хайде, хайде. Не преувеличавате ли.
Хората на вашата възраст са болезнено склонни към преувеличения.
И защо е този хленч. Къде ви е кучето.

КОНСТАНТИН: Вчера моята Жижи ме напусна. Избяга от мен, заедно с Фидел и нашето бебенце, което ще се роди след два месеца.
Впрочем то май наистина ще е момченце. Ако това изобщо вече има някакво значение.

МЪРТ: Знаех си аз. Така става, като не слушате моите съвети. Би трябвало да ги цените повече. Малко ли пари харчите за тях.
Трябваше да доведете Фидел още преди месеци, когато говорихме. Досега да сме приключили с мръсната работа. Да сме забравили. А вие.
„Моята съпруга така," „моята съпруга инак," докато накрая ни съпруга, ни куче, ни бебе. Изчаквахте, докато те се съюзяваха срещу вас. Потъпкваха авторитета ви. Присмиваха ви се. Вместо да въдворите ред с твърда ръка. Да въздадете справедливост. Но каква твърда ръка у вас. Та вие сте още просто момче.
За щастие от утре вече няма да бъдете.
Ще бъдете сам и силен, както подобава на истински мъж.
Това ще е вашата награда и вашето наказание.
Не е толкова зле.
С времето ще се научите да ви харесва.

КОНСТАНТИН: Никога. Искам си обратно семейството.
Тя ме напусна заради кучето. Представяте ли си.
Защото не искаше да се раздели с него.
И какво толкова.
Обещах й, че ще й купя друго, когато детето поотрасне, но тя не искаше и да чуе.
Нарече ме „убиец." Пред детето.
Нарече ме „убиец" заради едно нищо и никакво кученце, а после и ме напусна заради него.

МЪРТ: И сега е при родителите си.

КОНСТАНТИН: Откъде знаете.

МЪРТ: Навремето бившата госпожа Мърт се скри при своите при подобни обстоятелства.

КОНСТАНТИН: А вие какво направихте.

МЪРТ: Нищо.
Отворих този кабинет.
Посветих се изцяло на човечеството и неговото добруване.
И с още по-голяма сила на онази част от човечеството, която си няма представа какво е добро за нея.
Хора като вас, Константин.
Хора, за които все още има надежда.

КОНСТАНТИН: Смятате, че Жижи би могла да размисли и да се върне при мен.

МЪРТ: Тя може дори вече да се е върнала.
Сега. В този миг. Докато разговаряме тук.

КОНСТАНТИН: Господи. Как не се сетих.
Но разбира се. Аз трябва веднага да се прибера у дома.
Да седя там и никъде да не излизам. Да чакам.
Защото тя все някога ще се върне, нали. Няма как да не се върне при мен.

МЪРТ: И докога така. Колко дълго можете да седите и да чакате.
Заложник на една капризна жена. На едно куче.

КОНСТАНТИН: Но вие сам току-що казахте, че…

МЪРТ: Беше само предположение.
В крайна сметка на този свят няма невъзможни неща.

КОНСТАНТИН: Какво да направя тогава.
Да падна на колене пред нея и пред кучето. Да ги помоля за прошка.

МЪРТ: Сигурен ли сте, че това искате.

КОНСТАНТИН: Да. Не. Не знам.

МЪРТ: Тогава не правете нищо. Най-сетне сте свободен човек.
Извоювахте си правото да не правите нищо с толкова много усилия.
Дори с унижения. И сега сте свободен. Не се ли радвате.
Защо държите непременно да ме разочаровате.
Точно вие. Такъв недвусмислен успех. Така елегантно и без усилие постигнат.
Признайте, че се изненадахте. Не го очаквахте, нали.
Даже аз се изненадах. Може ли да има нещо по-сладко от това.
Свободата. Макар и дадена насила. Но един ден вие ще разберете.
И ще ми бъдете благодарен.

КОНСТАНТИН: Ама аз не искам да съм свободен.
Не и на тази цена. Какви глупости ми говорите. Полудяхте ли.

МЪРТ: Не се безпокойте, моето момче. Казах, че очаквам от вас благодарност – ако изобщо дочакам – в далечното бъдеще, когато мен вероятно вече няма да ме има. Не сега.
А впрочем моят син би трябвало да е на вашите години.

КОНСТАНТИН: Помогнете ми.

МЪРТ: Това и правя.

КОНСТАНТИН: Върнете ми Жижи.

МЪРТ: Късно е вече. Тя не ви иска. Иска само своето кученце.
Сам сте си виновен.

КОНСТАНТИН: Съсипан съм.

МЪРТ: Глупости. Може би изгубихте битката.
Но спечелихте войната.

13.

д-р Мърт, Диана – по интеркома

ДИАНА: Доктор Мърт, опасявам се, че днес старият Антон няма да дойде за часа си при вас. Вчера следобед е починал.

МЪРТ: И таз добра.
Антон. Този дърт нехранимайко.
Ще ми липсва в известен смисъл.
Знаете ли, госпожице Диана. Той не ме харесваше.
Би трябвало да се радвам, че повече няма да идва. Нали.
Но аз не се радвам. Пред лицето на смъртта нищо не ме вълнува.
А как само си тръгваше разведрен.
Каква безвкусица е тази старост.
Надявам се, че няма да се налага да се мъкнем на погребението му.
Не бяхме толкова близки.
Впрочем вие вървете, ако искате.
За вас това би било едно разнообразие.

ДИАНА: Дъщеря му се обади да съобщи.
Утре ще мине да си вземе парите, които старият беше предплатил до края на месеца.

МЪРТ: Дъщеря ли казахте.

ДИАНА: Точно така.

МЪРТ: Ах този проклет измамник.
Как само ни изигра.
Направо да му се възхити човек при други обстоятелства.
Мъкнеше се тук да проси съжаление.
Да ми надува главата с измислици за своята Сара.
Да се чудя как да го утешавам.
Да му измислям бъдеще.
А той.
Та аз дори не помня тъпото му куче. Не помня дори да е идвал някога с него.

Дъщеря казвате. А защо не и син, зет, съпруга, чичо, леля, родители, внуци и правнуци. Накрая целият град ще вземе да се стече на погребението му.
Нищо няма да й давате. Чувате ли, госпожице Диана.
Отпратете я да си ходи по живо, по здраво.
Кажете й, че баща й ми дължи обезщетение за цялото съчувствие, което е получил от мен. Капка по капка го е изсмукал от жилите ми.
Аз какво, да не съм изповедник. Да не съм Господ Бог на небето.
Аз съм просто Мърт, възпитател на кучета. Така й кажете на дъщеря му.
Доктор Мърт също има душа, й кажете.
И кракът й повече да не е стъпил тук.

ДИАНА: Жалко наистина.
А колко би било хубаво да чуя отново свещеника да говори за преходността на човешкия живот над отворения гроб. Толкова отдавна не съм ходила на погребение.
Толкова отдавна никой не е умирал.
Аз, разбира се, не бих отишла сама на такова място.
Бих отишла единствено с вас, доктор Мърт.
Бих вървяла рамо до рамо с вас след катафалката.
Без да ме интересува кой се вози в нея.
И все пак старият Антон не беше лош човек.

МЪРТ: Той има дъщеря.
Може би има и други роднини.
Това ме кара да се чувствам излъган.
Ограбен от него.
И неговата Сара. За която дори не съм сигурен, че е съществувала.
Вие можете ли да бъдете сигурна, госпожице Диана.
Можете ли да се закълнете, например, че е съществувало лицето Антон, че сте го познавала. Не, нали.

ДИАНА: Не, не мога.

МЪРТ: А искате да ходите на погребението му.
Един фантом. Празен ковчег.
Цяло чудо е, че има дъщеря.
Ако жената, която ви се е обадила по телефона, изобщо е негова дъщеря. Може да е само глас в слушалката.

ДИАНА: За вас аз също съм само глас в слушалката, доктор Мърт.
А може да няма и никаква слушалка. Никакъв интерком.
Защото кой може да каже какво се мъти в главата на великия човек.
Кой може да каже.

14.

д-р Мърт, Фани

МЪРТ: Госпожице Фани, очаквах ви.
Но вие ми се струвате някак променена.
Какво се е случило с вас.

ФАНИ: Че отгатнете, де. Да не сте сляп.

МЪРТ: Сменила сте прическата. Също и цвета.
Отслабнала сте.
Купила сте си нова рокля, обувки.
Може да имате и обеца на някое скришно място по тялото.
А защо не и татуировки.

ФАНИ: Всичко това и какво още.

МЪРТ: Дайте ми време.
Изглеждате подмладена. Разхубавена.
Не на себе си.

ФАНИ: Друго.

МЪРТ: Та от вас почти нищо не е останало.

ФАНИ: Нося намордника.

МЪРТ: Чудесно.

ФАНИ: Също и каишка. Нова. Изключително здрава.
От тройно подшита кожа, занитена в двата края.

МЪРТ: Господи.

ФАНИ: В комплект с нов нашийник. Със стоманени шипове.
Могат да са обърнати навътре или навън, според предпочитанията.

МЪРТ: Ами Бруно.

ФАНИ: Дадох го в кучкарника.
Бедното животно. Сърцето ми се късаше.
Но имах ли друг избор.

МЪРТ: Имахте ли, госпожице Фани.

ФАНИ: Вие ми отворихте очите, Мърт.
Аз прогледнах. Сега съм готова на всичко.

МЪРТ: Но вие обичахте Бруно.
Понякога имах чувството, че само за него живеете.

ФАНИ: Човек все отнякъде трябва да започне.
Особено в любовта.
Нали вие така ме научихте.

МЪРТ: На това ли съм ви научил.
Аз просто исках да ви накарам да престанете да го глезите. Това вредеше и на вас, и на кучето.
Пък и отстрани изглеждаше доста обезпокоително.
Обаче не съм си и представял, че ще стигнете дотам да го дадете в кучкарника.
Вие ме плашите, госпожице Фани.
У вас аз съзирам нещо от себе си.

ФАНИ: Там ще се грижат добре за него. Нищо няма да му липсва.
Оставих достатъчно храна. Подкупих пазачите.
Занесох любимата му паничка, а също и одеялцето, с което спеше.
Виж, намордника запазих да себе си. На Бруно повече няма да му трябва.
Там той ще живее в клетка.

МЪРТ: На тоя свят нищо не е толкова трудно, колкото изглежда.

ФАНИ: В кучкарника ги държат две седмици.
И ако за две седмици някой не осинови кучето, нали се сещате. Умъртвяват го.
Но да не мисля сега за това. Бруно е толкова хубав и умен.
Мил, предан, обичлив.
Него веднага ще се намери кой да го осинови.
Затова изобщо да не мислим за другото.
Нали.
Той веднага ще бъде осиновен. Ще бъде обичан.
Може би дори ще му дадат ново име. Защо не.
Той ще ме забрави и ще бъде щастлив. Нищо няма да му липсва в новия му живот.
Защото човек, пожелал да си вземе куче от кучкарника, трябва да е луд да не избере моментално моя Бруно.
Сред всички онези помияри.
Човек трябва да е луд да го подмине, легнал на циментовия под в клетката. С тези тъжни, умни очи. С това добро сърце.
Вие, Мърт, не бихте ли осиновил Бруно, ако го видите така.
А.
Аз моментално бих го осиновила.
Каква ирония.
Та хората не са чак такива чудовища.

МЪРТ: Защо не се обадите в кучкарника. Да видите дали всичко е наред.

ФАНИ: Че какво би могло да се обърка. Всичко е толкова просто и ясно.
Точно вие ли се намерихте да се съмнявате. Най-умният мъж, когото познавам. Не, аз няма да се обадя в кучкарника. Вие ме подлагате на изпитание. Искате да проверите дали съм достойна за вас.
Е какво.
Не съм ли.
Не съм ли най-сетне като вас.

МЪРТ: Като малък аз много исках да имам кученце.
Но тогава бе невъзможно.

Беше през войната.

ФАНИ: Бедният Мърт, горкото момченце.
И през коя война беше това.

МЪРТ: Вече не помня. Тогава имаше много войни.
Или поне на мен така ми се струваше.
Бях самотно и обременено дете.
Баща ми беше алкохолик, майка ми проститутка.
Спеше с окупатора, за да има с какво татко да си купува къркане.
Едно кученце щеше да оправи нещата.

ФАНИ: Но нямаше кученце.

МЪРТ: После майка ми избяга с един войник, а баща ми издъхна в ръцете ми от цироза.
Защо ви разказвам всичко това, госпожице Фани.
Разкривам ви сърцето си.

ФАНИ: И какво стана, когато баща ви умря.

МЪРТ: Нищо. Пратиха ме в сиропиталище.
Там по-големите момчета караха по-малките да вършат разни неща.
И мен ме караха. После пораснах и започнах аз да карам по-малките. Тъкмо започна да ми става забавно, и ме изхвърлиха. Бях навършил пълнолетие.

ФАНИ: Вие сте страдал, Мърт.

МЪРТ: И какво от това.

ФАНИ: Винаги съм го подозирала. Затова съм тук. Ето.

Подава му нашийника и каишката.

МЪРТ: Колко здрава кожа и каква чудесна изработка.
Ръчна, струва ми се.

ФАНИ: Аз ги направих. В дългите безсънни нощи, докато мислех за безизходността на своя живот.
Най-трудно ми беше поставянето на стоманените шипове. Сто пъти ги преправях. И през цялото време се чувствах беззащитна и уязвима.
Жена, която няма дори кой да плесне по задника.
Накрая станаха толкова здрави, че могат да удържат даже кон.

МЪРТ: Изработила сте ги с любов. За Бруно.

ФАНИ: Не. За себе си. За вас.
Още ли искате кученце, Мърт.

МЪРТ: Да, струва ми се.

ФАНИ: Какво чакате тогава. Вземете нещата в ръцете си.
Научете своето кученце на всичко, което едно кученце трябва да знае.

Фани си слага намордника.
Мърт й закопчава нашийника.
След това няколко пъти изпробва здравината на повода чрез внезапно дърпане.

МЪРТ: Долу, Фани. Седни. Не така.
Хубаво седни. Задникът на земята.
Стой на място. Няма да мърдаш, докато не ти кажа.

Фани изпълнява всички команди на Мърт.

МЪРТ: Място, казах. Място. Стой така.
Браво, момиче. Хайде сега.
Тук. Леко, ще ме събориш. Долу, казах. Долу.
Не ме лижи. Не по лицето. Тъпа кучка.
Умри.

Фани изпълнява командата „Умри!", като ляга на една страна.
Мърт я гали с върха на обувката си по корема.

МЪРТ: Винаги съм знаел, че някой ден мечтата ми ще се сбъдне. Винаги.

Но на мен никога не ми е трябвало куче от магазина. Да си го купя, като някаква вещ. Исках да се намерим. То самó да ме намери. Да дойде при мен. Да остане. Да ми принадлежи по своя воля.
Е, аз малко ви излъгах, госпожице Фани.
Но вие няма да ми се сърдите.
Понеже сте добра жена. И отчаяна също.
Няма закъде да се сърдите. На какво отгоре.
Вярно, баща ми си попийваше. Ала майка ми никога не е била проститутка.
Бяха селяни, имаха стопанство. От сутрин до вечер чоплеха земята. Гледаха крави, свине, овце, кокошки. У нас вечно вонеше. Ние, децата, ходехме с галоши на училище. А зиме с гумени ботуши. Вечно ми мръзнеха краката. Бях на двайсет и две, когато се научих да връзвам връзки на обувки.
И никаква война не е имало.
Е, веднъж наистина сварих майка ми с един войник в плевнята. Но това беше друго.

ФАНИ: Мммммм….

МЪРТ: Долу, Фани. Долу.

Фани избутва намордника от устата си.
Мърт, който до момента я е галил с върха на обувката си, я ритва в корема.
Известно време Фани се превива на земята.

ФАНИ: И все пак вие сте страдал, Мърт.
И това ако не е страдание.

МЪРТ: Бъдете послушна. Не ме предизвиквайте с вашите глупости.

ФАНИ: Кога ще ме разходите в парка. Кога ще ме покажете на света.

МЪРТ: Когато му дойде времето.

ФАНИ: Но аз имам нужди.

МЪРТ: Млъквайте или ще ви пратя в кучкарника при Бруно.

ФАНИ: Само не в кучкарника.

МЪРТ: Намордника.

Фани намества намордника обратно.

МЪРТ: Каква голяма отговорност и радост е да имаш куче. Иде ми да закрещя от възторг. Всъщност май наистина трябва да те покажа на някого, иначе ще се пръсна по шевовете.

Натиска бутона на интеркома.

МЪРТ: Госпожице Диана, веднага елате при мен.

Интеркомът мълчи.

МЪРТ: Госпожице Диана, не ме ли чувате. Елате незабавно.

Интеркомът мълчи.

МЪРТ: Странно. Няма никого там. Тръгнала си е без да се обади.
Тази жена действително заслужава последно предупреждение.

ФАНИ: Мммммм….

МЪРТ: Но тя ще се върне, малката ми. Няма къде да иде.
Има си само мен. Ти може би не знаеш, но госпожица Диана ме боготвори.

ФАНИ: Мммммм….

МЪРТ: Ревнуваш ли.
Недей. Не е необходимо.
Ела. Седни до мен. Дай ми ръката си.

Фани изпълнява.

МЪРТ: Ако ти си послушна, и аз ще бъда добър с теб.
Разбираш ме, нали. Сигурен съм, че ме разбираш.

Гледаш ме с тези умни, тъжни очи.
Кой не би те взел.
Та хората не са чак такива чудовища.
А и ти знаеш как да направиш Мърт щастлив.

Фани маха нашийника от врата си и го слага на Мърт.
После сваля намордника и също му го поставя.
Накрая взема лицето му в ръцете си и целува устата му през намордника.

К Р А Й

Елена Алексиева *е автор на 13 книги с поезия и проза, сред които сборниците с разкази Читателска група 31, Кой и Синдикатът на домашните любимци, и романите Рицарят, дяволът, смъртта, Нобелистът и др. Занимава се и с драматургия, като през 2014 г. излиза сборникът й с пиеси Ангелски огън, а през 2015 и монодрамите й под заглавие Жертви на любовта. Носител е на наградите „Хеликон”, „Аскеер” и „Икар” за съвременна българска драматургия, както и на наградата на Обществото на независимите театрални критици в България.*

Нейни книги са преведени на френски, испански, руски и сръбски. Има редица публикации в периодични издания и антологии на английски, френски, немски, испански, руски, полски, унгарски и други езици.

Романът й Свети Вълк е носител на наградата „Роман на годината 2019“ на Национален дарителски фонд „13 века България“, на ежегодната награда за проза на портал „Култура“ и на националната награда за проза „Перото“ на Националния център за книгата.

Най-новата й книга е сборникът с разкази Прекъсването на самсара (под печат).

Предложената тук пиеса „Терапевтът” е отличена с наградата „Аскеер”.

Снимка Павел Червенков

Mirjana Medojević

Mirjana Medojević, Ilija Đurović
USPAVANI

Svijet za nas prestaje da postoji ako smo neosjetljivi na njega.

Bruno Betellheim

Ovdje mi je tako dobro, da ne mogu misliti šta će biti. Živim u staroj, maloj seoskoj kući, potpuno sama u divljem, lijepom pejzažu imena „spaljeno more“, i ponekad poželim da seviše nikad ne moram vratiti u „Evropu“.

Ingeborg Bachmann, sa ostrva
Ischia, u pismu Polu Celanu

PROLOG DIDASKALIJE ZA APATIČNE

Ova drama je nekad podsjećala na bajku. To "nekad" nije bilo "nekada davno", uobičajeno za početak bajki, zapravo nije bilo ni bajkovito, ni tako davno, već jednostavno, nedavno,

"nekad", dok je naslov ove drame bio „Uspavana ljepota“. Tadašnji naslov drame asocirao bi na jednu drugu bajku koja se nakon prepoznatljivo bajkovitog početka ,,Nekada davno" nastavlja riječima: „živjeli su kralj i kraljica koji su svakog dana govorili: O, samo kad bismo imali dijete". Što bi bilo, kad bi bilo...

Oni su željeli dijete, ali djeteta nije bilo. Kralj i kraljica su ga i dalje željeli i dugo, predugo čekali. Moglo se dogoditi i da njihova želja ostane vječno neispunjena, baš kao što i želja da djevojčica bude dječak ostaje samo vječno neispunjena želja – jer djevojčica nije dječak niti će to ikada biti – ali u toj se bajci ipak dogodilo nešto drugo: kralj i kraljica su dijete dobili, a nema tragova koji bi svjedočili da im je pol djeteta bio posebno važan.

Najvjerovatnije im nije bio važan, ali mogao je biti da se ta bajka nije događala ,,nekada davno", već ,,sada", i da se nije događala „negdje daleko", nego ,,negdje blizu", da je to bila drama ,,Uspavana ljepota", a ne bajka ,,Uspavana ljepotica" u kojoj je kraljica pol djeteta ipak saznala, i to neočekivano - od jedne životinje, a ne jednim od specijalnih, nelegalnih testova za utvrđivanje pola u ranoj trudnoći, što bi mogao biti slučaj samo da se ova drama događala „sada, negdje, blizu vas". Toliko blizu da ne biste povjerovali u bajkovitost njenog kraja, jer vam je najvjerovatnije poznato da se bajke neželjenih djevojčica u Crnoj Gori uglavnom završavaju premalo bajkovito i previše krvavo. Toliko krvavo da bi i ova didaskalija u tom slučaju bila krvava i morala bi u skladu sa svojim imenom igrati jednu drugu ulogu, najvjerovatnije ulogu žrtve.

Ali ova didaskalija nije žrtva, a nije ni krvava, već je didaskalija za apatične, i ovo nije bajka, već drama čija tema nisu selektivni abortusi. Nisu tema jer se događaju „ovdje i sada", i zbog toga ostaju samo jedna digresija u ovoj

predugoj didaskaliji za apatične, toliko dugoj da ne bi bilo neočekivano da neko odluči da je ne pročita, s obzirom na to da didaskalije nezavisno od svoje dužine uglavnom i ostaju skrivene za vaše uho i oko.
Uprkos takvim običajima ova didaskalija će biti pročitana, iako ni njoj samoj nije jasno zašto joj je potrebno ovoliko vremena i prostora da samu sebe objasni onima koji očekuju od nje da opisuje kratko, sažeto i jasno, direktno i bez okolišanja, što ovoj didaskaliji nikako ne uspijeva... Ona i dalje traje toliko dugo uprkos tome što je svjesna da baš tako rizikuje da je zbog opširnosti neko ne samo neće pročitati, već će je i prekrižiti, poništiti, ukinuti i osporiti joj pravo na život na sceni. Što ne bi bilo ništa neočekivano u životu jedne didaskalije, jer je običaj da pravo života na sceni didaskalije nemaju, a naročito ako uzimaju ovoliko prostora i vremena replikama, sa kojima nikada nisu bile ravnopravne, jer na sceni treba da živi replika, a ne didaskalija. Didaskalija treba da podrži repliku. Dok je podržava biće tu, ali se neće čuti. I to je sve. Život obične dramske didaskalije nije bajka, kao što bajka nije ni ova drama uspavanog naslova u kojoj postoji i didaskalija čije je ne tako angažovano ime posljedica njene borbe za emancipaciju. Borba je bila duga i iscrpljujuća, ali je vrijedilo. Ona živi, iako vjerovatno nije naučena napamet kao replika, ova didaskalija za apatične to i ne očekuje, jer je i ovaj status za koji se izborila, većini replika potpuno neočekivan, toliko neočekivan da od šoka još uvijek nisu uspjele da dođu do riječi.

1. USPORAVANJE AKTIVNOSTI MOZGA
Trajanje faze: između 10 i 25 minuta

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Negdje daleko od vas, četvorocifren broj kilometara daleko, u kraljevstvu Volvo-a, kraljevstvu blagostanja, kraljevstvu giganta za proizvodnju namještaja marke IKEA, koja nema svoju ispostavu u Crnoj Gori, ali možda će je u budućnosti imati, u kraljevstvu imena Švedska događa se drama onih koji do vas u ulici Stanka Dragojevića 18 dopiru kao glasovi. Brzina kojom putuju je 4700m/s, što odgovara brzini kojom zvuk putuje kroz bakar, isti onakav bakar koji je nešto sporije od brzine zvuka, ali i dalje prebrzo da bi bilo ko reagovao, nestao sa krova zgrade u ulici Stanka Dragojevića 18.
Na tu adresu stigla je, zapakovana u tri koverte, i ova didaskalija za apatične, koja je prešla mnoge granice, i ako je trenutno čujete, znači da je prešla i posljednju – onu između scene i vas, granicu koja se u pozorištu zove rampa i preko koje će večeras brzinom zvuka do vas dopirati dramski glasovi koji u stvarnosti pripadaju ljudima imena:

Georgi Savl
Elizabet Hultkrantz ili Doktorka H. Göran Bodegård ili Doktor

Muž doktorke H Laszlo Toth
On koji je ovoj drami dao ime
Ona koja je ovoj drami dala glasove

Glasovi do vas dopiru sa scene, a ne sa radija, samo zato što je žanr radio drame pomalo passé, a ova drama ne smije biti passé, ona pretenduje na to da bude aktuelna baš onoliko koliko joj je potrebno da pobijedi na konkursu za domaću savremenu dramu. To neće ići nimalo lako, između ostalog i zbog toga što ste već čuli da se ova drama koja podsjeća na bajku događa u dalekoj Švedskoj.
Ipak, oni koji su možda pomislili da je ovo švedska drama prevarili su se, nije švedska, i to samo zbog toga nemaju baš svi u ovoj drami švedsko državljanstvo. Neki uopšte nemaju državljanstvo, dok On i Ona imaju crnogorska državljanstva, što je važno jer to znači da ovaj tekst sa sigurnošću ispunjava makar jedan od uslova konkursa, iako i dalje ostaje otvoreno pitanje na koji način ova drama uspavanog naslova planira da bude angažovana. Jer savremena domaća drama da bi bila najbolja mora igrati angažovanu, a ne uspavanu ulogu u domaćoj stvarnosti. Možda joj je barem ime moglo biti drugačije?

ON
Pokušavao sam da nađem presjek između stvarnosti opisane u novinskom tekstu o uspavanima...

ONA
... koji si mi poslao...

ON
... i meni poznate stvarnosti koju u tom trenutku oblikuje sljedeće:
1. Dug advokatu koji se bori za moj ostanak u Njemačkoj, i za povratak mog oduzetog pasoša.
2. Dug biblioteci koja me je, nakon što 2 i po godine nije uspijevala da me nađe, konačno našla i poslala mi sudski nalog za dug koji je porastao na 269 eura.
3. Zdravstveno osiguranje i dugovi prijateljima.
4. Završna sekvenca von Trierovog filma “Europa” u kojoj narator poručuje:
„Našao si se u vozu, u Njemačkoj. Voz sada tone.
Udavićeš se.
Kad se izbroji do deset, bićeš mrtav".

ONA
Što meni zvuči potpuno nevjerovatno. Nevjerovatno koliko i sadržaj članka naslova ,,The
trauma of facing deporation" koji čitam, daleko i od tebe, i od Švedske i od Crne Gore, ali i od razmišljanja o boravišnim dozvolama koji su i moja stvarnost, i to ona koju ignorišem... Dakle, udaljena čak i od svoje stvarnosti čitam članak i čekam naš susret...

ON
,,Jedan. Dva. Tri.
Četiri. Pet. Šest.
Sedam. Osam. Devet“.

ONA
... koji se u toku pisanja ove drame ipak neće dogoditi...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
... zbog birokratskih razloga... A ova drama se očigledno neće baviti ovdašnjom, domaćom stvarnošću, i to ne samo zbog Nje ili Njega, koji su udaljeni i od vas ali i jedno od drugog, već prije svega zbog Georgija koji živi daleko, u kraljevstvu imena Švedska. Od kad zna za sebe Georgi živi u Švedskoj i sebe smatra Šveđaninom. Uprkos tome, njega je ta ista Švedska odlučila da vrati u Rusiju, jer njegovi roditelji ipak nisu Šveđani, već Rusi. Rusi iz Rusije.

GEORGI
Možete reći da su moji roditelji i sa Plutona. Rusija, ili planeta Pluton, meni to zvuči jednako, svejedno, zastrašujuće, nepoznato, strano, daleko, predaleko. U pismu, koje su poslali na našu kućnu adresu, piše da ću do 9. avgusta biti vraćen u Rusiju. Kad pomislim na Rusiju, pomislim na to da je njena površina približno ista površini patuljaste planete Pluton. To sam naučio na času geografije... u Švedskoj.

DIDASKLALIJA ZA APATIČNE
Ova didaskalija, baš kao i vi, ne može da zamisli šta to zapravo znači... Georgi će biti
protjeran ne samo iz Švedske, već i iz sopstvenog života... To zvuči kao da... nema više šta da se doda... Kao kad ostaneš bez riječi jer empatija prema Georgiju traje tek koliko zvuk kasni za slikom, i to ne bilo kojom slikom, već onom koja dokumentuje mrtvog sirijskog dječaka čije je tijelo izbacilo plavo more na obalu Bodruma.

GEORGI
Prije nego što i mene ubace u jedno od dvanaest plavih mora ili u jedan od tri plava okeana preko kojih se ulazi u Rusiju, o kojoj osim zanimljivosti iz geografije ne znam ništa, ja ću na granici između života i smrti zaspati snom iz kojeg niko neće moći da me probudi.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Zaspaćeš tako da tvoj san u prvom trenutku podsjeća na san iz bajke ,,Uspavana ljepotica", u kojoj se već na početku pojavila „ona“ koja je kralju i kraljici ispunila želju o dugo iščekivanom djetetu. Iako bi ta „ona“ koja ispunjava želje mogla biti i dobra vila, „ona“ to nije, kao što nije ni zlatna ribica, iako se pojavila iz vode, ali ne iz one u kojoj se utopio
sirijski dječak, niti iz vode jednog od dvanaest mora ili tri okeana u čije će plave dubine možda biti ubačen Georgi prilikom povratka na planetu Pluton, već iz obične vode u kadi, u kojoj se kraljica kupala.
Tada, nekada davno, u pravoj bajci, iz vode se pojavila žaba koja je šapnula kraljici da će za deset mjeseci i jedan dan roditi djevojčicu.

ONA
Možda baš zbog te žabe dugo vremena mislim da članak koji si mi poslao govori o djevojčici, a ne o dječaku. Mislim to, iako veoma jasno piše da je Georgi dječak, i to onaj dječak oko kog počinje da se vrti ova drama iz stvarnog života u kom se ne događaju bajkoviti dolasci - ne tvoj, ne dolazak žabe.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Bajkovite žabe, koja je ipak malo drugačija od obične žabe iz stvarnosti, jer ona bajkovita se pojavljuje tamo gdje će se izgleda uskoro desiti...

ONA
Zašto se dok čitam članak, ni ne sjećam žabe koja najavljuje dolazak novog života?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Zbog toga što se žabe skoro niko ne sjeća, jer „Uspavana ljepotica“ nije bajka o žabi, nego o djevojčici koju kraljica rodi nakon žabinog proročanstva, i na koju trinaesta vila, ona koja nije pozvana na krštenje djevojčice zato što je u kraljevskoj kuhinji bilo samo dvanaest zlatnih tanjira, baci prokletstvo koje nije moguće ukloniti.
Sve što nakon toga preostaje dvanaestoj vili jeste da proročanstvo o smrti ublaži onim drugim - dobro poznatim proročanstvom o snu u koji će djevojčica utonuti kada napuni šesnaest godina. Narednih sto godina biće

uspavana, i to u dvorcu. Sa njom u san utonuće i čitavo daleko kraljevstvo nepoznatog imena, koje sasvim sigurno ni po čemu ne podsjeća na Švedsku. Jer u trenutku kada Georgi zatvori oči i utone u san, kraljevstvo imena Švedska širom otvorenih očiju i dalje nastavlja da živi svoje snove. Ostaje budno, iako će ova didaskalija, i to samo zbog bajkovitosti, zamisliti šta bi bilo da je nakon Georgija zaspalo i čitavo njegovo kraljevstvo... U trenutku bi se potpuno zaustavila proizvodnja namještaja marke IKEA, što bi zamrzlo svaki vaš san o tome da će IKEA otvoriti ispostavu u Crnoj Gori.
I ne samo to, već bi se zaustavila i proizvodnja automobila marke Volvo, kao i sva ostala proizvodnja, i ne samo proizvodnja, zamrznuta usred procedura ostala bi i birokratija, u pola rečenice bili bi prekinuti svi važni bilateralni susreti, isto kao što bi u svojim izlaganjima ostali nedorečeni poslanici, čije bi riječi ostale zamrznute na njihovim usnama dok oni spavaju mirno i bez naglih pokreta, istim dubokim snom kojim bi spavali i privatni životi svih stanovnika kraljevine.
Tako nekako bi izgledalo kad bi se kraljevina iz bajke zvala Švedska, i kada bi glavni lik u njoj bio dječak koji spava na psihijatrijskom odjeljenju dječije bolnice, a ne djevojčica koja u dvorcu iz bajke sto godina čeka na svoje buđenje.
Ali to se nije dogodilo...

2. PAD U SAN ili KRVARENJE
Trajanje faze: 20 minuta

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Neposredno prije čitanja pisma sa odlukom o deportaciji, Georgi, Salv i njihovi roditelji nalaze se u kuhinji.
Sve kuhinje, ma koliko tipično izgledale, u nečemu suštinskom bitno su različite, i baš ta razlika svaki pokušaj njihovog opisivanja već unaprijed osuđuje na opštu i neodređenu didaskaliju: „Kuhinja“.
Ova didaskalija za apatične, iako nemoćna da na bilo koji način opiše posebnost prostorije u kojoj će se za nekoliko trenutaka dogoditi proročanstvo, ipak je prikladnija od svake druge didaskalije koja bi bezuspješno pokušavala da nezamislivu kuhinju učini još nezamislivijom puneći je elementima kao što su sto, stolice, šporet, šerpe, lonci i poklopci... i tanjiri koji su na broju, ali nisu važni.
Tu „Kuhinju“, u kojoj je porodica okupljena oko pisma sa pečatom, ova didaskalija za apatične ne opisuje, i to samo zbog napete tišine i slutnje koja govori da pismo imigracione službe koje Georgi upravo čita, i koje će za nekoliko trenutka prevesti svojim roditeljima, nema bajkovit kraj.
Georgi čita, oni čekaju, on prevodi...

GEORGI
„Zato što tražilac azila nije podnio uvjerljive dokaze da bi po povratku u Rusiju bio u bilo kom smislu gonjen, što bi kao posljedicu moglo imati životno ugrožavajuće okolnosti...“

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Nakon čitanja pisma koje se završava rečenicom: „Vaš zahtjev za azil je odbijen", Georgi osjeti bol, koja neće biti ni velika, ni neizdrživa, već samo trenutna bol koja iščezne i prije nego što na sebe skrene pažnju. Nešto slično ubodu iglom ili trnom, sasvim tankog vrha, toliko tankog da trag uboda ostaje nevidljiv Georgijevom oku, iako je usporavanje aktivnosti njegovog mozga već počelo.

SAVL
Pismo mu ispada iz ruku... Gledamo ga...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Gledaju ga kao da čekaju nastavak pisma... Kao da bi Georgi morao da prevede još jednu rečenicu. Onu rečenicu koju Georgi ne može prevesti jer nigdje nije napisana...

SAVL
Ne izgledaš čudno. Izgledaš kao... kao da se vratio sa školske utakmice na kojoj su izgubili.

GEORGI
Ne vidim nikoga.

SAVL
Jer gledaš u pismo na podu.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I okreće se ka vratima. Georgi iz kuhinje, nakon uboda nevidljive igle ili trna, odlazi stepenicama za koje ne možemo reći da li su strme i uske, ili na bilo koji način slične stepenicama kojima se i princeza kao i Georgi penje na sprat, nakon čega on baš kao i ona otvara vrata svoje sobe, vrata za koja možemo biti sigurni da nisu ni najmanje slična niskim vratima u čijoj bravi princeza sa lakoćom okrene ključ prije nego uđe u sobu, u koju ulazi i Georgi, ulazi i odlazi do kreveta na koji legne i na čiju posteljinu tek tada kapnu dvije nevidljive kapljice krvi, drugačije od one iz bajke, krvi koja je, za razliku od Georgijeve, jarkocrvene boje.

SAVL
I ti zaspiš. Majka i tata mi kažu da si vjerovatno umoran, i da je bolje te ne diram. Odluče da te ostavimo da se odmoriš, iako meni uopšte ne izgledaš umorno. Ljut si, kao i ja, ali ja nisam zaspao.

GEORGI
Nisam ljut. Samo ne želim da pričam. Ni na jednom jeziku. Ni sa kim.

SAVL
Prije nego što je zaspao bio je ljut... Najviše na tatu i majku jer stalno traže da im se prevodi...

GEORGI
Jer ni poslije dvanaest godina još nisu naučili švedski.

SAVL
Tata je zato i mislio da je umoran nakon pisma, da si se umorio od prevođenja...

ON
Georgijev otac ipak zaslužuje izlazak iz didaskalije, jer upravo se zbog njega i njegovog djelovanja porodica odlučila na put iz Rusije ka Švedskoj.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Dakle, kriv je otac... Uostalom kao i uvijek... Očevom krivicom ova drama se prepliće sa hrišćanstvom... da bi se kasnije u njega i uplela...

ON
Georgijev otac Soslan tvrdi da su mu 2007. godine obavještajne službe poručile da će, ukoliko ne rasformira sektu, biti ubijen. On je u Sjevernoj Osetiji, ruskoj provinciji na granici sa Gruzijom, učestvovao u osnivanju pacifističke religiozne sekte koja se protivila povezanosti Ruske pravoslavne crkve sa državom.

GEORGI
Moj otac ,,nije pružio dovoljno dokaza da mu je povratkom u Rusiju život ugrožen".

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
U međuvremenu, prošlo je dvanaest godina tokom kojih su Georgi i Savl odrastali među švedskom djecom, nesvjesni činjenice da u toj zemlji njihovi životi nemaju legalno mjesto boravka, i da još uvijek prijeti opasnost da na

kućnu adresu, u koverti, ovjereno pečatom, može jednoga dana stići pismo. Ono koje ima moć da zapečati njihovu sudbinu vraćajući ih u zemlju u kojoj je njihov život ugrožen.

ON
Morate napustiti zemlju.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Iz snova...

ONA
Nemate još puno vremena.

SAVL
Do šestog avgusta...

GEORGI
Jer naši roditelji ipak nisu Šveđani, već Rusi, Rusi iz Rusije, koji uz to još uvijek govore ruskim jezikom.

SAVL
Ni ja im više neću prevoditi.

GEORGI
Možda i uspiju da nauče švedski kad sve ovo prođe.

SAVL
Što sve?

GEORGI
Sve što je u tom trenutku počelo. Povratak.

SAVL
Povratak gdje?

GEORGI
Tamo gdje oni misle da treba da se vratimo. Na Pluton.

SAVL
Misliš u Rusiju?

GEORGI
Nigdje.

SAVL
Što to znači?

GEORGI
Da ću nastaviti da spavam još neko vrijeme.

SAVL
Koliko?

GEORGI
Sto godina.

SAVL
To znači da ćeš se probuditi kad budeš star sto četrnaest godina i kad ja budem star sto osam godina. Što ćemo da radimo tako stari?

GEORGI
Da umremo.

SAVL
Ja ne želim da umrem.

GEORGI
Onda ću ja.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Možda i neće. Možda će samo nastaviti da spava. Neće ga valjda zajedno sa tanjirima IKEA, zajedno s njegovom sobom, bolničkim krevetom pokretnog naslona, invalidskim kolicima, stalkom za infuziju i ostalim mobilijarom ,,uspavanog" poslati tamo odakle je došao?

SAVL
I tvoji iz odjeljenja su saznali za pismo... svima je žao. Neki su plakali kad su čuli....

GEORGI
Ko?

SAVL
Ne znam. Nisam bio tu, čuo sam. Poslali su ti i pismo podrške. Kažu da žele da se vratiš, da si uvijek bio jedan od njih, da niko nema pravo tek tako da te odvede jer...

DIDASKALIJA ZA APTIČNE
To nema nikakvog smisla.

ONA
Moj život je ovdje.

SAVL
Razmišljam da počnem da pakujem svoje stvari... moraću i tvoje...

GEORGI
Moje ne diraj.

SAVL
Ne planiraš da ideš s nama?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Georgi ništa viša ne planira, jer je neosjetljiv na svijet oko sebe. Neosjetljiv je i na čekanje svojih roditelja koje ova drama ostavlja da tavore u didaskaliji. Izgleda da ga baš niko ne može probuditi.

SAVL
Možda ga probudi naporna komšinica Zapolskaja...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
U ovoj didaskaliji biće pomenuta i prva komšinica, stalna gošća, zemljakinja i bivša ljekarka iz Rusije, Elina Zapolskaja, jedan od dobro poznatih komšijskih karaktera koji znaju sve događaje iz života u komšiluku i koji uvijek prvi primijete promjenu...

SAVL
Od kad si zaspao dolazi svaki dan sa novom teorijom...

DIDASKLAIJA ZA APATIČNE
Ona naglašava kako je već nakon prvog dana znala da je Georgi utonuo u san zbog proročanstva o deportaciji. A znala je to, ne zbog toga što je gospođa Zapolskaja vidovita žaba, već zato što je dvije godine prije Georgija još jedno komšijsko dijete utonulo u isti san, i to u sličnim okolnostima. Komšinica

Zapolskaja će, nakon tog uvida, nestati u ovoj didaskaliji, možda i zauvijek, jer ona i uprkos teorijama ne može precizno opisati san koji Georgi sanja.

GEORGI
U kome svijet okolo nestaje, u kome linije koje su nekad bile granice kraljevstva u kojem sam zaspao postaju linije obale, u kome kraljevina Švedska...

ON
„Sehr geehrter Herr, ich beabsichtige die Verlängerung Ihrer Aufenthaltserlaubnis abzulehnen und Sie zur Ausreise aus der Bundesrepublik Deutschland aufzuforden“. Ili: „Veoma poštovani gospodine, produženje vaše dozvole boravka je odbijeno i zahtjeva se Vaš izlazak iz Savezne republike Njemačke“.

GEORGI
... Norveška, Danska, Austrija, postaju ostrva okružena ničim...

ON
... pokušavam to da izbjegnem...

ONA
I ja... dok čekam carinika da se vrati sa mojim pasošem. Uzeo ga je i prije dvadeset minuta otišao da provjeri da li je bio u pravu kad mi je maločas rekao da nemam pravo da uđem u
zemlju u kojoj živim, jer ni nakon tri i po godine nemam čak ni dozvolu za legalni privremeni boravak mog života u ovoj zemlji.

GEORGI
Vaš zahtjev je odbijen.

ON
U pismu je najavljeno da će mi pasoš biti vraćen na aerodromu kad me policajac bude ispratio do aviona koji će me podići sa tla Bundesrepublik Deutschland u vazduh Savezne republike Njemačke da bi me, konačno, spustio na aerodrom nedaleko od adrese Stanka Dragojevića 18.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Gdje sjedite vi i satima čekate na Georgijevo buđenje iz sna u koji je utonuo u kraljevstvu imena Švedska, koje se nije zajedno sa njim, kao u bajci, uspavalo. Jer Švedska nije ono kraljevstvo oko kojeg poraste visoka ograda od trnja, na kojoj su ostali da vise svi koji su u kraljevstvo pokušali da uđu.

Umjesto toga, zemlja iz Georgijevih snova nastavila je budno da prati nicanje ograda od žice na kopnenim granicama Evrope, od vas udaljene koliko zvuk talasa putuje za slikom mora, ali više ne samo onog mora što je na obalu Turske izbacilo tijelo sirijskog dječaka, već i plavog mora na granicama Italije i Grčke po kojem plivaju tijela ostalih koji pokušavaju da doplove na kontinent imena Evropa.

ON
Dok budem letio kroz vazduh Savezne republike Njemačke, čitaću bajku braće Grimm u njemačkom originalu.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
„Dornröschen“- originalni naslov bajke na njemačkom, osim trnja ističe mladost i nezrelost djevojke koju treba zaštiti dok ne bude spremna za život. Trnje štiti Evropu, a ne Georgija, njega očigledno ne može zaštiti čak ni san u koji se povukao, jer proročanstvo je reklo svoje, reklo i pečatom potvrdilo - Georgi mora napustiti zemlju.

ONA
Gledam carinika koji prilazi i razmišljam da će mi možda i uspjeti da izbjegnem povratak.

SAVL
Moramo da se pakujemo.

ONA
,,Nemate još mnogo vremena", kaže carinik dok mi vraća pasoš.

GEORGI
Srećno.

ON
Hvala.

ONA
Iako mi je upravo predskazao...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
To zaista ne sluti na dobro. Zvučalo je kao...

ONA
Kao da nemam još mnogo vremena - ni ovdje, ni bilo gdje drugo...

SAVL
Nemamo sto godina. Moraš da se probudiš, da krenemo.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Na dugo putovanje u...

GEORGI
Nigdje.

3. FAZA DUBOKOG SNA - REM
Trajanje faze: 55 minuta

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Dugo putovanje u nigdje nastavlja se na psihijatrijskom odjeljenju dječije bolnice.

DOKTORKA H
Treći dan od pada u uspavanost, moj prvi dan kod Georgija. Upisujem: Na dodir, pomjeranje zatvorenih kapaka. Bez pokreta. Uz pomoć jastuka podižem mu glavu, pa puštam, glava pada na jastuk. Ne uspostavlja kontakt – nikakav.

DOKTOR
Kod mene su ga doveli nakon prvih pregleda doktorke H. Na stolu leži nepomičan. Uzimam mu ruku, stavljam je na nekoliko centimetara iznad čela, ispuštam... ruka pada na čelo bez otpora. Sestri diktiram: bez reakcija.

SAVL
Bez reakcija.

DOKTOR
Sestra instalira nosnu cjevčicu za hranu, dječak ne pruža otpor.

SAVL
Hoćete li uspjeti da ga probudite prije nego što krenemo?

DOKTORKA H
Nadam se da niko neće morati nigdje da kreće.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jer nada umire posljednja, a kad umre i nada, Georgija će vjerovatno, posebnim prevozom, specijalno opremljenim ambulantnim autom švedskih registarskih tablica, prebaciti do aviona u kojem će biti sva potrebna aparatura za medicinsku pratnju od Švedske do...

SAVL
Rusije!

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Deportovaće ga, u svakom slučaju, čak i uspavanog. Ako se u međuvremenu slučajno probudi, deportovaće ga budnog. Ali za sada izgleda kao da se Georgijevo buđenje ne može dogoditi slučajno, baš kao što nije slučajno ni zaspao. Za sve bi morao postojati odgovorajući medicinski uzrok, na osnovu kojeg se uspostavlja dijagnoza. Ne može valjda neko tek tako zaspati, kao u nekoj bajci?

DOKTOR
Među nama njegov slučaj zovemo de apatiska ili apatični.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
A zvanično?

DOKTOR
Za sad uspostavljamo samo nezvaničnu dijagnozu: uppgivenhetssyndrom.

ONA
Ta dijagnoza piše i u članku koji si mi poslao.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I to je sve?
Sada se ne čuje više ničiji glas.
Tišina na granici koja se zove rampa.
Tišina u njegovoj bolničkoj sobi traje... dugo, predugo. Čuje se samo zvuk aparata za mjerenje Georgijevih životnih parametara. Aparati pokazuju da su ti parametri dobri. Jer ako ne bi bili, ako bi Georgijevo srce krenulo da otkazuje, za tren bi apatična atmosfera u njegovoj bolničkoj sobi postala dramatična....
Ali to se ne događa. Za sad baš ništa ne ukazuje na dramu, jer je srce dobro. Georgijev mozak je u REM fazi sna, a njegovo tijelo je nepomično.

GEORGI
Ja sam u kocki, a kocka je u vodi. Ako napravim i najmanji pokret, razbiću zidove i voda će preplaviti unutrašnjost.

SAVL
U školi smo učili da voda čini 70% ljudskog tijela...

ON
... i 70% metafora u izjavama onih koji smatraju da će izbjeglice „preplaviti njihove ulice“, da će „talasi izbjeglica potopiti“ njihove gradove i da će se njihove nacije u tim talasima „utopiti“.

DOKTOR
Ne morate biti stručnjak da bi vam bilo jasno da je strah tih ljudi utemeljen u stvarnosti. Jer strahovi, znate, za razliku od fobija imaju realnu osnovu. Oni su zdravi i štite nas.

SAVL
Znači da moj brat nije bolestan?

DOKTOR
Bolestan ili ne, moje je da pratim njegovo stanje dok je pod krovom ove bolnice...

SAVL
A kad krenemo?

DOKTOR
Moramo prihvatiti stvarnost.

ONA
,,Nemate još mnogo vremena."

DOKTOR
Potrebno je suočiti se sa...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Stvarnošću. Čuli smo. Hvala doktore. Potrebno je suočiti se sa stvarnošću čak iako je toliko užasna da izaziva pad u san bez buđenja?

DOKTOR
Ja sam samo ljekar...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
... a ne dobra vila koja da bi ispravila učinjenu nepravdu. Ona vila iz bajke koja je izdržala pritisak i u najtežim okolnostima, dok ostali zatečeni kletvom, ukopani u mjestu nijemo prate događanje... vi ste samo doktor, a ne vila koja preuzima stvar u svoje ruke, i okupana hladnim, smrdljivim znojem koji čovjeka oblije u trenutku najveće napetosti, mijenja smrt u san, koji u bajci nije beskonačan, već se završava buđenjem. A buđenje ne bi bilo sigurno ukoliko bi sudbina djevojčice zavisila od ostalih koji ne samo da nisu učinili baš ništa da obuzdaju uvrijeđenu vilu u njenom hirovitom bacanju kletve, već su u i ključnom trenutku – onom trenutku koji traži da date sve od sebe – do kraja bili ,,samo"... previše pijani od proslave, ili od sreće zbog dolaska dugo očekivanog novorođenčeta, time se ova didaskalija neće baviti. Neće, jer se ova didaskalija bavi vilom misionarkom koja umjesto čarobnog štapića ima sposobnosti snalaženja u životno ugrožavajućim situacijama. Ali ta vila niste vi, vi ste samo doktor.
U odsustvu te vile, ali i zvanične dijagnoze, uprkos tome što su doktori prisutni, da li se barem može reći da postoji sumnja da je na Georgija bačeno prokletstvo, i to rečenicom koja glasi:,,Vaš zahtjev za azil je odbijen"?

ON
,,Moraćete da napustite Saveznu Republiku Njemačku." Do 24. aprila...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ili se u takva tumačenja medicina ne može upuštati?

ONA
Doći ćeš kod mene?

ON
U međuvremenu završavam u berlinskoj bolnici “Vivantes am Urban”. Srećom, iz razloga bezazlenijih nego što su Georgijevi. Slijepo crijevo. Crvuljak. Sitnica. Uspavan, opijen, sve dok me lijepa medicinska sestra ne probudi u postoperativnoj sali.

DOKTOR
Upala slijepog crijeva je rutinska operacija.

ONA
Kako si?

ON
Za njemačku bolnicu imam samo riječi hvale.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Da je Georgi u Njemačkoj, a ne u Švedskoj, osim specijalno opremeljenog ambulantnog automobila kojim bi ga transportovali do aerodroma, on bi za povratak kući dobio i otpremninu.

ON
Jer Njemačka daje novac onima koji se vrate tamo odakle su došli: „Vaša zemlja. Vaša budućnost. Sada!“

ONA
Ili nikada.

DOKTOR
Čuo sam za tu njemačku kampanju. Jeste li i vi u tom programu?

ON
Nisam.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ni mi nismo u Njemačkoj. U Švedskoj smo. A Švedska se uvijek borila za „trygghet“ svakog Šveđanina. „Trygghet“ ili sigurnost, spokoj, osjećaj pripadanja... ali problem je to što Georgi nije Šveđanin, nego Rus, Rus iz Rusije u koju će biti poslat nazad ambulantnim autom švedskih registarskih tablica.

ON
Bez novca.

ONA
Jer je to novac za avionsku kartu.

SAVL
Šestog avgusta.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Deportacije su svakodnevna stvar, ali ne pišu se o svakom deportovanom novinski članci i dramski tekstovi, što znači da je Georgi ipak poseban slučaj. Kad već nismo u bajci u kojoj vječni san nije neobična pojava, onda za Georgija možemo reći da je medicinski fenomen. To bi možda moglo

zainteresovati medicinu. Valjda stručnjake zanima kako je moguće tek tako zaspati i ne probuditi se mjesecima, godinama... Valjda nisu ravnodušni i neće pustiti svog uspavanog pacijenta na put bez povratka, prije nego pokušaju pronaći lijek koji bi ga probudio? Onda ga mogu deportovati budnog, kao mnoge prije i poslije njega.

DOKTOR
Donose još jednog pacijenta sa istim simptomima, pa još dva, sljedeće nedjelje još pet...

ONA
Kad izbrojim do deset...

DOKTOR
Više od deset... mnogo više... donose ih toliko da popune sve krevete... Nema više mjesta.

DOKTORKA H
Instaliraćemo još kreveta.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Psihijatrijsko odjeljenje dječje bolnice u Stokholmu puni se krevetima, ali ne bolničkim, već onim pomoćnim, krevetima na rasklapanje marke IKEA.

DOKTORKA H
Mjesta ima više nego dovoljno.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I zaista ga ima. Ukoliko ga slučajno ponestane na odjeljenju, u ostalim prostorijama naći će se još mjesta...

DOKTOR
Dok ne napunimo bolnicu... Postaje klaustrofobično.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ako ne bude više prostora u ovoj bolnici, biće ga u ostalim... ima valjda još bolnica za djecu u Stokholmu... u Švedskoj?

DOKTOR
Doći će trenutak kad će biti popunjeni svi kapaciteti i onda ću vas pitati je li strah bio umišljen ili realan, i dok budete u šoku, pitaću vas i šta sad da radimo...

ONA
,,Nemate još mnogo vremena."

DOKTOR
Epidemija se širi... ja samo upozoravam na moguće posljedice poplave.

DOKTORKA
Vidim da ste i vi, kolega, počeli da se bavite vremenskom prognozom.

DOKTOR
Statistika će reći svoje kad se prepune kapaciteti, kad ne bude više mjesta za švedsku djecu u bolnicama...

GEORGI
Švedska je rijetko naseljeno kraljevstvo.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Djecu mogu smjestiti i napolju ako je potrebno.

SAVL
Zima je.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Zima, zima, e pa šta je?
Ako je zima, nije ruska zima! Zima zima pa neka je,
ne boji se ko je u Švedskoj, bez obzira je li zdrav ili bolestan, i to samo zbog toga što švedska zima nije, i nikada neće biti hladna kao ruska.

SAVL
Smrznuće se.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Možda i neće.... možda će švedsku djecu prije nego se pretvore u ledene kocke ugrijati proljećno sunce, jer će ih proljeće sigurno probuditi, ako se do tada ne probude oni koji su švedskoj djeci zauzeli sve - ne samo bolničke krevete, već i pomoćne krevete marke IKEA, koja je zbog povećane potražnje, prave konzumerističke epidemije, prvo morala da radnike sa svih ostalih pogona preusmjeri na pogon za proizvodnju pomoćnih kreveta, a zatim i da udesetostruči izvoz u ostale zemlje članice EU jer je potrašnja rasla kako se epidemija uspavanih širila Evropom koja je vrlo brzo počela da

primjenjuje iskustva Švedske, i da uspavane koji su počeli da zauzimaju bolničke krevete evropskoj djeci smješta na IKEA pomoćne krevete na otvorenom, na svim slobodnim površinama.

DOKTOR
To nije pitanje slobodnih površina. Mjesta više nema!
DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I mjesta zaista neće biti ni u Evropi... čije su sve slobodne površine pokrivene IKEA krevetima na kojima spavaju djeca i čije su granice omeđene ogradom kroz koju niko ne može da prođe i uđe u kraljevstvo uspavanih, baš kao u...

DOKTORKA H
Baš kao u logorima u kojima izmučeni zatvorenici svjesno odustaju od života.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Da li to znači da je doktorka blizu uspostavljanja zvanične dijagnoze onih koje nezvanično zovu „apatični“?

DOKTORKA H
Izgubili su volju za životom u kojem više ne vide nikakav smisao.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ta dijagnoza koju će, možda, doktorka postaviti kao zvaničnu, u medicinskoj praksi, baš kao i u teoriji bajki, nije ništa novo...

BRUNO BETTELHEIM
Misija mora biti da se djetetu vrati vjera u smislenost života.

ONA
Zvuči kao Frankl, iako je Bettelheim.

ON
Od čitave veze između Bruna Bettelheima i bajki ostala mi je u sjećanju samo crvena, plišana naslovna stranica njegove knjige na tvom stolu, crvena i plišana kao stolice u zgradi u ulici Stanka Dragojevića 18, a iza plišane naslovnice uglavljeno papirnih, ljubičastih 500 eura.

ONA
Mog novca.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Čija se skrivena poruka može okarakterisati ne samo kao bahata, već i pomalo neukusna, čak možda i vulgarna, naročito ako se uzme u obzir besano događanje koje je ostavljanju novčanice i prethodilo.

ONA
Tim novcem je trebalo da platiš moju avionsku kartu. To je sve.

ON
To je bio prvi put da vidim novčanicu od 500 eura.

ONA
Meni je bio prvi put da –

ON
To je sve što znam o B.B. i njegovoj knjizi „O značenju bajki“.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Teoriju bajki u kojoj je ostavljena ljubičasta novčanica očito je potrebno preraditi za stvarni, savremeni svijet, koji izgleda nevjerovatnije od bajki i u kome se, zbog nemoći ne samo teorije već i medicinske dijagnostike ova didaskalija, uprkos tome što nije angažovana u traženju izlaza u naizgled bezizlaznoj situaciji, okreće prema nebu na kome nalazi dug spisak svetaca na čelu sa Hristom.

DOKTORKA H
Zadržavam religiju izvan procesa liječenja. Objašnjavam i majkama da nam sveci, nažalost, neće pomoći.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Svi sveci su previše tihi, liječe pogledima, dodirima, u najboljem slučaju molitvama, što nije ni malo dramatično.

DOKTOR
U svakoj sobi Pieta. Majka i njen mali, lični Hrist.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Doktora naklonjenog umjetničkim kanonima prizor majke sa bolesnim djetetom u rukama podsjeća na skulpturu Marije koja drži mrtvog Isusa. Doktor je to stvarno izjavio, i zato će njegova asocijacija ostati zabilježena u novinskom članku i nakon što se ova drama završi, ostaće zabilježena zauvijek i to samo zbog toga što je doktor odlučio da u razgovoru za novine

ozvaniči svoje poznavanje klasične umjetnosti i umjesto Georgijeve dijagnoze uspostavi referencu na umjetničko djelo pred kojim se zatekao na posljednjem godišnjem odmoru u Rimu.

LASZLO TOTH
Tijelo ovog djeteta je još živo i toplo. Mikelanđelov Isus, vjerujte mi, samo tako djeluje.

DOKTOR
Zaista djeluje stvarno. Imao sam osjećaj da je Isus tek skinut sa krsta.

LASZLO TOTH
Za razliku od doktora koji je Isusa u krilu majke gledao kroz staklo, ja sam ga dodirnuo – lijevom rukom – i uspostavio dijagnozu na koju sam već sumnjao: Isus je hladan. Hladan kao kamen, a ne kao truplo.

DOKTOR
Pa naravno, jer to nije truplo, i to nije pravi Isus, to je umjetničko djelo, i tamo ne mora da bude živo truplo da bi djelovalo...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ne mora, ali može... ili ne? Ne, to onda više nije umjetničko djelo, nego stvarnost... stvarnost koja je i dalje podjednako nestvarna kao što je umjetnost. Ili umjetnost nije nestvarna? Ili umjetnost mora biti stvarnija od stvarnosti... ili... ili...

LAZLO TOTH
... ili je umjetnost važnija od života...! Ma nemoj! I u tom trenutku je moja krv proključala, jer nisam mogao da pristanem na prevaru. Udario sam ga! Učinio sam to samo da razbijem iluziju koju je poštovani majstor uspostavio i zbog nje ušao u istoriju umjetnosti. Ljudi su vjerovali u to što vide, a to što vide nije istina. To znači – manipulacija ili kratko i jasno:
prevara, dragi moji! Ali ta majstorova prevara je još uvijek manji problem od ovoga što doktor govori: da su živa tijela bolesne djece u njegovim očima hladna kao kameni Isus i njegova majka. To je u najmanju ruku medicinski neetično, da se tako stručno izrazim, jer je agresija ovdje anestezirana...

ONA
,,Zamisli ti si ja, zamisli ja sam ti, otvaram oči i kažem odlazim... "

DOKTOR
Gospođo, jeste li vi u nekom srodstvu sa uspavanima?

ONA
Ne.

DOKTOR
Šta onda tražite ovdje?

ONA
A-ne-ste-zi-ju...

DOKTOR
Zašto, nešto vas boli?

LASZLO TOTH
Koga briga?! Uhvatila se za moju asocijaciju, i počela da pjeva. Ludača... Ništa neobično, s obzirom na to gdje se nalazimo. Meni je neobično samo to što se ovdje nalaze i ova usnula đeca, koja nijesu luda, samo su zaspala. Šta da se radi s njima?

DOKTOR
Treba sačekati.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Koliko...

LASZLO TOTH
Dok ne vaskrsnu! Jer je doktor već u novinama rekao da je mali mrtav, iako nije. I on i ova druga djeca, živi su, svi, a doktor bi da od živih napravi mrtve, za razliku od mene koji sam od mrtvog htio da oživim! A o vašem uspješnom pokušaju da od mrtvog napravite mrtvog i postanete svjetski poznati, neću ni da govorim... Mogu samo da vam čestitam! Prodali ste svijetu prašinu, i to onu kamenu, a svijet vas zbog toga i dalje slavi... evo kao što vidimo ne samo umjetnički svijet, nego i psihijatri.

DOKTOR
Sa kim vi razgovarate?

LASZLO TOTH
Kako sa kim?! Sa majstorom Mikelanđelom. I nemojte slučajno da vam padne na pamet da me pitate gdje ga vidim, jer mi je jasno da ga vi ne vidite, i da ćete me sad po drugi put zbog istog tog Mikelanđela strpati u ludnicu kao i onda...

DOKTOR
Znači, i Mikelanđelo je ovdje ako sam dobro shvatio?

LASZLO TOTH
Pokazaće se... sve u svoje vrijeme...ili što bi se reklo: od njega ni glasa, ali za njim tragovi.

ONA
Duboki tragovi.

DOKTOR
Neka bude da je tako.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Oko uspavanih se izgleda večeras vrte ne samo svi živi, već i pokojni Mikelanđelo Buonaroti, čijoj skulpturi Pieta doktorka H - švedska doktorka za uho, grlo i nos - nije mogla pomoći, jer je Laszlo Toth Bogorodici koja na rukama drži umrlog Hrista razbio nos dok je doktorka H još bila djevojčica koja je, možda, već tada sanjala da postane specijalistkinja za uho, grlo i nos i da liječi noseve ljudima, ali ne i renesansnim skulpturama.

LAZLO TOTH
Upozoravam vas da je Majstoru neophodna tišina za koncentraciju.

DOKTOR
Plašim se da to ovdje neće dobiti. U sobama svaka žena priča na svom jeziku. Majke viču na mene, pa odustanu, nastave šapat djetetu. Zure u prazno. Klaustrofobija.

LASZLO TOTH
Nisam znao da i vi imate dijagnozu... Ko vam je postavio? Sami sebi, ili vam je postavila koleginica koja je nešto previše tiha... Na koji način je došla do vaše dijanoze? Bili ste zatvoreni ili zaključani u nekom prostoru nekoliko sati? Možda dana? Ili noći...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Mjeseci? Godina?

LAZLO TOTH
Godinama zaključani u sobi za dežurstva.

DOKTOR
Koleginica je u braku.

LAZLO TOTH
Lijep ste par.

ONA
Zar nije upravo rekao da je ona već u braku?

LASZLO TOTH
To si izgleda samo ti čula. Doktor je pričao o klaustrofobiji.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Klaustrofobija može da bude posljedica i jednog jedinog događaja ili da se javi usljed ponavljanja istih nelagodnih situacija...

GEORGI
,,Vaš zahtjev za azil je odbijen."

ONA
,,Nemate još mnogo..."

LAZLO TOTH
Majstore, ne bih da vas požurujem, ali ova ludača je upravo htjela da kaže da ovoga puta nećete imati previše vremena... možda je bolje da već sad odete po odgovarajući kamen, zbog svjetlosti... Šteta je da opet ne napravite savršenstvo koje je nemoguće promašiti, čak ni u mraku, jer taj odsjaj kamena poliranog vašom rukom...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Takav odsjaj reflektovala bi čitava Evropa ako bi na IKEA pomoćnim krevetima, na svim slobodnim površinama, umjesto žive i uspavane djece ležali komadi cijenjenog kamena ispolirani rukom majstora. 10.180.000 kvadratnih kilometara pokrivenih kamenjem čija posebna tekstura, obasjana mjesečinom, reflektuje svjetlost vidljivu iz svemira.

GEORGI
I sa patuljaste planete Pluton...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
... ispolirana Evropa...

LAZLO TOTH
Ako nemate pri ruci alat, ja vam mogu pozajmiti moj čekić. Dobro se pokazao u mojim rukama, na vašem kamenu. Majstore, dok se ne probude, vi ste na potezu.

SAVL
Do kad?

LAZLO TOTH
To doktor ne zna da kaže.

BRUNO BETTELHEIM
Ako bi porodice djeci izgradile osjećaj sigurnosti...

LASZLO TOTH
Evo ga ovaj terapeut. Terapeut i samoubica. Doktor BB je đeci koja nisu poštovala pravila njegove škole prijetio da će završiti u dječijoj ludnici... A đe se mi sad nalazimo? U dječijoj ludnici... u kojoj bi i kamen zaplakao.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ali ne plače... Niko ne plače...

ONA
A trebalo bi...

ON
Zašto?

LASZLO TOTH
Ima li onda smisla na ovakvom mjestu i u ovakvoj situaciji pričati o smislu, doktore?

DOKTOR
Uvijek je smisleno...

LASZLO TOTH
Nisam se tebi obratio.

DOKTOR
Nego?

Brunu Betellheimu, valjda. Jer smo još uvijek kod teorije bajki...

LASZLO TOTH
Evo, konačno neko da kaže nešto pametno. Teorija je problem. I to je ovdje problem. Doktor Bettelheim i pored svih njegovih teorija o smislu, nije uspio da svom životu pripiše malo veći značaj, mogao je i on da se samoproglasi za nekoga, ali ne za Hrista, to sam bio ja.

DOKTOR
,,Ja sam Hristos, ustao iz mrtvih."

LASZLO TOTH
Misliš ja, ne ti.

DOKTOR
Citirao sam vas...

LASZLO TOTH
Plagirao misliš. Dosta si naučio od profesora samoubice koji mudro zvuči, ali umio je i da prepiše, pa se čitava jedna jedinica Wikipedije bavi optužbama za plagijat. Mogu i da navedem pasuse koje je prepisao, a da nije naglasio da se radi o citatu. Vidi se da si učio školu kod BB.

ONA
Istim inicijalima se potpisivao i Bertolt Breht.

LASZLO TOTH
Kakav sad Breht! Prije nego što nam objasniš ko je on, i što bi konkretno radio ovdje, mogla bi da kažeš ko si uopšte ti?

DOKTOR
I mene to zanima...

LAZLO TOTH
Ako možda ne znaš ko si, možeš li barem da nam kažeš šta hoćeš?

ON
Ne.

DOKTOR
Ukoliko niste u srodstvu sa uspavanima, morate napustiti bolnicu...

LASZLO TOTH
Slažem se. Koliko nas je koji još ni riječ nismo progovorili...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
... i koliko ih je još koji večeras neće ni progovoriti i biće zamijenjeni nekima koji su u ovu dramu dospjeli preko...

ON
Toka slobodnih asocijacija, uvezivanja epoha i glasova...

LASZLO TOTH
Frau Arendt, osjećate li da nam fali gospodin Breht? Ne? Da?! A kako bi on mogao da pomogne? Šta! Ne čujem vas!

DOKTOR
Molim vas, ne vičite, pacijenti spavaju!

LASZLO TOTH
Pa valjda treba da ih budimo?! Evo, neću, izvinjavam se. Poštujem pravila. Dozivao sam Frau Arendt, ona je ispred bolnice, puši. Ona je, na primjer, potrebna ovdje, za razliku od većine ostalih.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Sve i dok samo ćuti i puši svima je jasno zašto je sa nama.

ON
Meni nije...

LASZLO TOTH
Onda ti ništa ne kapiraš. Hannah Arendt je prijateljica Bruna Bettelheima...

ON
Pa što ako je prijateljica? Kakve veze to ima sa uspavanima?

LASZLO TOTH
Ili si glup, ili se praviš glup. Stvarno ti nije jasno što će Hannah Arendt u priči o đeci koju je uspavalo birokratsko pismo?

ON
Nije mi jasno.

LASZLO TOTH
Onda pitaj svoju prijateljicu da ti objasni.

ONA
Ja nisam njegova prijateljica.

ON
Gledao sam film o Hanni Arendt...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ona bi ušla kad bismo sad bili u nesuđenoj bajci, pogledala nas, zamislila se i otišla napolje. Prije toga bi ostala tek koliko bi joj trebalo da popizdi jer bi shvatila da je pušenje ovdje zabranjeno.

LASZLO TOTH
I kad ispuši još pola kutije, vjerujem da će sigurno da se vrati i tada će nam svima biti jasno zašto je tu...

DOKTORKA H
Borba, uporna, javna, skretanje pažnje na svu uspavanu djecu i slučajeve njihove bolesti jedinstvene u svijetu...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Stokholmskim ljekarima ne bi bio prvi put da dijagnostifikuju sindrom jedinstven u Evropi, koji bi se kasnije proširio svijetom...

ON
Stokholmski sindrom nema nikakve veze sa ovim...

ONA
Nema, ali će možda imati.

DOKTOR
To je manipulacija činjenicama...

LASZLO TOTH
Borba!

DOKTORKA H
I to teška borba, za koju doktor nema vremena, jer je zauzet ,,praćenjem stanja pacijenata“...

LASZLO TOTH
Najviše se mrze bivši ljubavnici...

DOKTOR
Nastavite, slobodno, znam što sljedi... da za njihovo stanje postoji lijek i da ga vi imate, ali vam ne dozvoljavaju da ga primijenite... naravno da ne dozvoljavaju, jer nije u skladu sa medicinskom etikom...

DOKTORKA H
A u skladu je držanje djece kao u logoru, dok vi tokom dežurstva medicinskim sestrama prepričavate anegdote iz Rima...

LASZLO TOTH
Doktorka je izgleda ljubomorna na medicinske sestre. Svašta!

DOKTOR
To što vi zovete logorom zvanična je i najpoznatija dječija psihijatrijska klinika, iz koje pokušavate da izvučete bolesnu djecu i pošaljete ih kući, da tamo žive na cjevčicama, samo da bi izbjegli deportaciju...

LASZLO TOTH
Doktorka, nemoj da se nerviraš, ako sam došao nekome da pomognem onda si to ti, jer si pravična, istinoljubiva, poštena, požrtvovana, široka, empatična, profesionalna, čovječna, nekorumpirana, stručna i...

DIDAKALIJA ZA APATIČNE
... i plemenita toliko da najvjerovatnije dolazi iz nesuđene bajke „Uspavana ljepota“, i to kao vaskrsnuta dvanaesta vila koja bi... ma sve bi! Da je doktorka u bajci uspjelo bi joj i da odluku o deportaciji, kad je već ne može poništiti, makar promijeni u onu kojom se dozvoljava ostanak u slučaju kakav je Georgijev. Iako doktorka nije dobra vila, ona će se ipak znojiti u pokušajima da se proročanstvo zamijeni dozvolom boravka, jer doktorka vjeruje da bi to bio jedini lijek.

DOKTOR
Besmislice...

LASZLO TOTH
Čuješ što kažu doktorka, možeš sve... A ti očajavaš! Ako misliš da je to lijek zašto jednostavno ne napišeš recept? Što te briga ako ti se kolega bude smijao... Ako mu iko zna slabu tačku, ti je znaš... što te onda briga kad i sama vidiš da su to njegovi kompleksi... ne može da te preboli, zato se i kurči...

Svima je ovđe jasno u čemu je njegov problem. Imati takvu ženu na dlanu, i uspjeti da je izgubiš, to može samo... doktor.

DOKTOR
Uz iskreno poštovanje prema koleginici, ona je jedna od ljekara kakvi se pojave na svakih petnaestak, dvadesetak mojih kolega profesionalaca: žena nježnog srca, slaba na ljudsku nesreću, ukratko, žena kojoj bi bolje bilo među humanitarnim radnicima u Africi, Greenpeace aktivistima na Grenlandu, među spasiocima planete i ostalim zaludnjacima, nego među nama ljekarima. Mislim da svi mi ovdje dobro znamo da postoji medicinski način da se ta djeca
„probude“.

DOKTORKA H
To nije način.

DOKTOR
O tome ćemo još razmisliti.

DOKTORKA
O čemu ćemo razmisliti?

DOKTOR
O medicinskim metodama od kojih, po mojoj procjeni, u konkretnoj situaciji ne treba bježati.

DOKTORKA H
Mislite na -

DOKTOR
Na male, precizne elektrošokove.

DOKTORKA H
Ti si lud!

LASZLO TOTH
To ima smisla, to sa malim, preciznim elektoršokovima! I tu sam da pomognem, mogu da lijepim elektrode na čela, prespajam struju, punim akumulator, što god treba... Čekam uputstva!

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Izgleda da su elektrošokovi jedina mogućnost angažmana u ovoj situaciji...

DOKTOR
Djeca su u stanju sličnom komi, tokom dugog ležanja može doći do komplikacija i naš je posao da to spriječimo.

LASZLO TOTH
Nego što nego da spriječimo! Samo rad... Evo za Mikelanđela svi znamo kakav je radnik bio, i on će pomoći, ako slučajno ne vidi smisao u tome da pravi...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Evropu od kamena?

LAZLO TOTH
Može li ovđe iko išta od tebe da progovori, a da se ne umiješaš i preusmjeravaš vodu na tvoju vodenicu? Ne znaš ni šta sam htio da kažem. Ni ti ni bilo ko drugi ne može da zna što je u mojoj glavi.

DOKTOR
Mikelanđelo?!

LASZLO TOTH
Kad bismo se nas trojica udružili, ti, on i ja, svako preuzme dio posla, ti određuješ voltažu, ja prespajam, Mikelanđelo nešto okolo čekića, sve bismo ih probudili a da ne potrošimo struje kolko li da skuvaš gulaš, Mađarski! Mada bi se Majstor sigurno bolje snašao da je u pitanju operacija...

SAVL
Kakva operacija?

LASZLO
Biće malo krvi...

SAVL
Koliko?

LASZLO
Litar, dva... što ja znam.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Litar ili dva nije isto što i kapljica ili dvije. Nije isto niti će ikada biti.

ONA
Ovo je mogla biti bajka...

ON
Budim se u bolnici uz pomoć uboda igle.

ONA
Bez poljupca...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
... koji je ostao u bajci.

ON
Novinski članak o uspavanima pročitao sam na jutro odlaska u kancelariju za strance, krajem septembra 2018... Tog dana počinju moji birokratski problemi.

LASZLO TOTH
I đe si sad? U ludnici. Vidiš kako je sve povezano. Ovđe nema slučajnosti. Ja sam zahvalan na tome, zahvalan svakoj biljci, životinji, djetetu, i prije svega birokratiji zbog čijeg sam jebanja u zdrav mozak nekad u dalekoj Australiji u kojoj sam živio kao migrant iz Mađarske koja je danas takva da me je sram što sam u drugoj reinkarnaciji uopšte rođen tamo... zapravo ne - zahvalan sam što sam rođen u Mađarskoj, jer je Mađarska bila dio mog puta prema Australiji kojoj sam takođe zahvalan na birokratskom maltretiranju, jer ukoliko ne bi bilo mog migrantskog života u Australiji, ne bih nikad stigao u Italiju, i približio se Vatikanu zbog čije birokratije nisam dobio odgovor od pape, a da je taj odgovor došao, ja sigurno ne bih odlučio da razbijem nos Bogorodici i stignem do sudske i bolničke birokratije koja podrazumijeva već pomenute elektrošokove, bez kojih mi se ne bi u birokratskom smislu izgubio svaki trag, nakon što me je italijanska zdravstvena i migraciona birokratija vratila nazad u neku drugu birokratiju, niko ne zna koju. Zahvalan sam, jer u životu treba biti zahvalan svakome, čak i birokratijama, i zapamtite da je čak i najzajebaniji državni činovnik ili činovnica samo jedan korak dalje na našem putu do patuljaste planete Pluton, i tako dalje...

DOKTOR
Nije naše da se bavimo birokratijom, naše je da liječimo.

LASZLO
I da ne pričamo mnogo... Njemu treba tišina...

DOKTOR
Potpuno ste u pravu.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Svima bi prijalo malo tišine...

DOKTOR
Molim vas da napustite bolnicu...

LASZLO
Zašto samo ja, kad svi pričaju?

DOKTOR
Mislio sam na sve, ne samo na vas!

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I u bolnici zaista postaje sve tiše, ali ne zato što bilo ko, osim Laszla Totha, u ovoj drami pokušava da obezbijedi Mikelanđelu Buonarotiju uslove za neometan rad, već zato što se bolnica polako prazni. Djecu njihovi roditelji iznose iz bolnice i to po preporuci doktorke H.

DOKTORKA H
Postoje veće šanse da porodice dobiju dozvolu za boravak ako su djeca na kućnom liječenju.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I dok se dječija psihijatrijska klinika doktora Bodegarda prazni, pomoćni IKEA kreveti se sklapaju i odlažu u magacin...

DOKTOR
Konačno hodam a da se ne saplićem o pomoćne krevete...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
... koji će u magacinu ostati možda zauvijek, jer zaista je mala vjerovatnoća da se
psihijatrijsko odjeljenje dječije klinike ikad više pretvori u logor za uspavanu djecu koja su odustala od života.

DOKTOR
I ja se nadam da bolnica nikad više neće biti onako puna.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Među posljednjom uspavanom djecom iz bolnice iznose i Georgija.

LASZLO TOTH
I njega nam odnosite? Što da kažem Majstoru kad se vrati?! Čekajte! Đe ga nosite?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Kući.

LASZLO TOTH
Ge-or-gi!

DOKTOR
Vratiće ga kući, i to po preporuci doktorke H koja je njegovu porodicu ubijedila da je za njihovu borbu bolje da ga izvuku iz bolnice.

SAVL
Znači prestaćete da ga liječite?

DOKTOR
Siguran sam da će se Elizabeth svaki dan voziti par stotina kilometara, o svom trošku, samo da bi obišla Georgija i sve ostale...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I dok Georgija unose u specijalno opremljeno auto, iz psihijatrijske klinike čuje se samo još glas Laszla Totha, koji je bezuspješno pokušao da zaustavi unošenje Georgija u kola kojim ga odovoze do kuće, nakon čega ga nose na sprat, istim uskim i strmim stepenicama koje je ova didaskalija već neuspješno pokušavala da zamisli, nose ga istim hodnikom, da bi ga nakon toga položili na krevet, isti krevet na kom je i zaspao nakon što su na posteljinu kapnule dvije nevidljive kapljice krvi izazvane kletvom: „Vaš zahtjev za azil je odbijen".
Izgleda kao da se ova drama opet vratila u tačku kletve, zapravo, iz te tačke se samo prividno pomjerila i napravila puni, začarani krug. U međuvremenu je samo proteklo more vremena koje ističe iako niko na njega ne upozorava, jer se sve iznenada umirilo od trenutka kad se po ko zna koji put na krov Dječje psihijatrijske bolnice u Stokholmu spustila tama.

4. n-REM FAZA
Početak faze: nakon pauze

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Kuhinja uređena u maniru skandinavskog minimalizma, povezana sa trpezarijom i dnevnim boravkom, što je česta praksa u skandinavskim enterijerima u kojima se prilikom gradnje posebna pažnja posvećuje jedinstvu porodice i doma. Gotovo svi elementi izrađeni su od prirodnih materijala, a izuzetak nisu ni bijeli sto i četiri stolice u uglu ove kuhinje.
Uz zid pored prozora sudopera, spojena sa radnom površinom pod kojom su bijele klizne police, mašina za suđe i pokretna kanta za smeće koja se otvara zajedno sa ladicom ispod sudopere. Iznad česme, za zid zakačen duguljasti, horizontalni magnet na kojem vise: nož za hljeb, kuhinjske makaze, otvarač za vino, kašičica za kafu. Pored sudopere mesingano kuvalo za vodu. Na električnoj ploči šporeta tiganj, pored tiganja posuda za salatu, u šporetu pleh obložen papirom za pečenje. Rerna je uključena, iako i dalje prazna. Zagrijava se i čeka na svježe, sirovo pile, koje je na radnoj ploči.
Oko pileta povrće, nasjeckan crni i bijeli luk, začini... Na zidu iznad radne ploče držač za vinske flaše okrenute pod uglom, sa čepom naniže, i vinske čaše okačene za stopu.
Na stolu polupuna flaša bijelog vina sorte „vidal“, godišta 2009, nagrađenog priznanjem „World Wine Cup 2017“. Vinski kritičar Financial Timesa, Jancis Robinson, berbi „vidala“ iz 2009. dao je 16,5 od mogućih 20 poena, što je maltene nevjerovatno, makar za čitaoce FT- a upoznate sa strogošću svjetski poznatog kritičara.
Muž doktorke H priprema večeru.

DOKTORKA H
Majka u stolici pored kreveta. Otac u okviru vrata. Ibadeta i Dženeta u krevetima. Nemam gdje da sjednem. Oca molim za kocku leda, kaže da nemaju led. Tražim bilo što iz
zamrzivača. Donosi zaleđeno pile. Stojim sa zaleđenim piletom između kreveta djevojčica. Mislim da ću da povratim.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Sad ili tada?

MUŽ H
Još ima vremena da odem po nešto drugo, skoknem do prodavnice, bacim pile usput i gotovo...

DOKTORKA H
Nema potrebe.

MUŽ H
Našao sam danas taj recept koji mi se svidio. Planirao sam da te iznenadim...

DOKTORKA H
I jesi, hvala, samo sam... stajala sam i buljila u tanjir.

MUŽ
Kakav tanjir?

DIDASKALIJA
Tanjir sa biskvitima ,,Oreo" koji su bili na stolu.

DOKTORKA H
Imam osjećaj da ne mogu više da izdržim.

MUŽ H
Ne bi trebalo toliko da se uzrujavaš...

DOKTORKA H
Ponekad jedva dišem.

MUŽ H
To je normalno... pod stresom si.

DOKTORKA H
Danas sam jedva čekala da se pregled završi, rekla sam da žurim, utrčala u kola i zaplakala. MUŽ H
Sad si kući, večeraćemo...

DOKTORKA H
Loše mi je...

MUŽ H
To je bila samo prolazna kriza. Ti ljudi znaju koliko im pomažeš. Svi znamo... Kako je prošao pregled?

DOKTORKA H
Rutinski. Mjerenje pritiska... danas sam im pregledala i grudi.

MUŽ H
Zašto grudi?

DOKTORKA H
Prošle nedjelje je jednoj pacijentkinji otkriven rak, od tada je i pregled grudi obavezan... Dok sam danas pregledala djevojčice otac je izašao napolje.

MUŽ H
Zbog čega?

DOKTORKA H
Pretpostavljam da mu je bilo neprijatno... pipam ih detaljno...

MUŽ H
I postoji li reakcija?

DOKTORKA H
Na šta?

MUŽ H
Na dodir po grudima?

DOKTORKA H
Disanje im se ubrza.

MUŽ H
I u tom trenutku si osjetila da ti je loše?

DOKTORKA H
Osjećala sam od početka. Valjda od kad sam se zatekla nasred sobe, s piletom u rukama, između kreveta. Samo sam stajala i gledala ka stolu.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Što je pogrešno protumačeno... Majka se izvinjivala što se nije ranije sjetila do doktorku posluži biskvitima „Oreo“. Otac je izašao iz okvira vrata, otišao prema stolu i uzeo tanjir sa biskvitima, a zatim ponudio doktorku, dok je ona i dalje samo nijemo gledala u tanjir.

DOKTORKA H
Izgledalo je kao da mi je gadno.

MUŽ H
Stan im je mali?

DOKTORSKA H
Ni mali ni veliki, ali su sobe pretrpane.

MUŽ H
Vjerovatno si zbog toga teško disala.

DOKTORKA H
Mirisalo je nešto iz kuhinje. Toliko me je uznemirilo što ne mogu da prepoznam miris, ne znam zašto mi je bilo toliko važno...

MUŽ H
Miris je bio od nekog tradicionalnog jela, vjerovatno... Odakle su?

DOKTORKA H
Sa Kosova.

MUŽ H
Provjeriću na internetu što je njihova nacionalna kuhinja. Možda bi mogli nekad da im skuvamo nešto, da im odneseš...

LAZSLO TOTH
Izreži loj. On ga ne voli.

DOKTOR
Nemam nož. Ja sam psihijatar, nisam hirurg...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
To je do sad valjda svima jasno.

LAZLO TOTH
Ovo je meso neke mlade junice. Ako je goveče staro više od 14 mjeseci, ne valja. Svi vole da jedu gulaš, ali zaboravljaju kakva je umjetnost spremiti ga. Ti barem pomažeš za razliku od drugih...

DOKTOR
Kojih drugih?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Iz Dječje psihijatrijske klinike kroz otvorene prozore se kroz tamu širi miris gulaša... Prvo bolničkim kvartom, a zatim i okolnim kvartovima, industrijskom zonom, istorijskim centrom, da bi se na kraju proširio čitavim gradom Stokholmom... Miris je toliko jak da vegetarijanci zatvaraju prozore...

DOKTOR
Gladan sam.

LASZLO TOTH
To je dobar znak. Znači da vam je bolje...

DOKTOR
Nema više simptoma klaustrofobije...

DOKTORKA H
Otac je stajao ispred mene sa tanjirom u rukama, ja sam stajala između kreveta, odjednom sam osjetila još veću mučninu i...

MUŽ H
Povratila si?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
U tanjir? Ne, ne vjerovatno nije u tanjir... biće da je doktorka u tom trenutku refleksno okrenula glavu od oca koji je stajao na manje od pola metra ispred nje... ali to onda znači da je povratila po krevetu jedne od djevojčica...? jer je stajala između...

DOKTORKA
Bilo mi je toliko neprijatno da sam istrčala u dvorište.

MUŽ H
Ne brini, nisu pogrešno razumjeli...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Lonac u kojem se kuva gulaš toliko je veliki da ova didaskalija zaključuje kako takav lonac u stvarnosti ne postoji. Ali ga uprkos tome opisuje:
Lonac, toliko veliki da se nije mogao unijeti kroz prozore ili vrata. Lonac koji bi morao od početka biti tu, nevidljiv za obične oči. Čekao je majstora i njemu se pokazao.

DOKTOR
Kažu da su Mađari majstori za gulaš.

LASZLO TOTH
To je preteška riječ. Ja nikad sebe ne bih tako opisao. Zna se ko je je ovđe jedini majstor.

DOKTOR
Ko?

LAZLO TOTH
Onaj koji nas, osim ovog gulaša, jedini povezuje.

DOKTOR
Vi i dalje ne odustajete...

LASZLO TOTH
Ja i doktorka...

DOKTOR
Ovdje smo samo vi i ja. Nema nikog trećeg.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Taj treći sigurno bi postojao u bajci, jer je to pravilo zlatnog bajkovitog trougla: žrtva, uzurpator i spasilac. Ali ovdje nema...

LASZLO TOTH
Nema, ali će biti. Bez trećeg ne ide. I kad taj treći dođe sačekaće ga topla večera. Moraće dobro da se najede jer ga čeka dosta posla u kratkom vremenu. Sreća da je Georgi miran model.

DOKTOR
Otpušten je na kućno liječenje...

LASZLO TOTH
Pa što ako je otpušten?! Znam da je otpušten, nisam lud. Kad se Mikelanđelo vrati sa kamenom, i sva trojica se najedemo, sješćemo u auto i idemo u kućnu posjetu. Vi ćete biti vozač. Vozač i nijemi posmatrač. Mikelanđelo će raditi, a ja mogu dodavati alat. Uvijek sam najbolje radio u timovima od troje...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Otac, Sin, i Sveti duh.

DOKTOR
Elizabeth...

LASZLO TOTH
Ne izlazi ti iz glave?

DOKTOR
Ne.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Nije mislio na to...

DOKTOR
Bolje da vas ona vozi, ona inače ide u kućne posjete... Vozi svaki dan stotine i stotine kilometara, sopstvenim kolima, o svom trošku...

DOKTORKA H
Bila sam toliko van sebe da nisam mogla da se sjetim gdje sam parkirala auto. Tražila sam ga deset minuta i kad sam ga konačno našla, shvatila sam da su mi ključevi vjerovatno ostali...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Nisu valjda? To znači da je doktorka opet morala da ide nazad... onamo gdje se kuvala hrana čiji miris nije mogla da prepozna, jer se vjerovatno pripremao neki specijalitet nacionalne kuhinje, ako je vjerovati pretpostavci doktoričinog muža... Morala je da se vrati tamo gdje je neposredno prije toga povratila.

LASZLO TOTH
Kad ste već toliko besposleni jer nećete da idete sa koleginicom u kućne posjete, onda barem operite ovaj čekić. Meni je poslužio, ali se majstoru neće dopasti kad dođe i vidi čekić umazan mesom i krvlju. A vi , ako nećete sa nama, ništa od skulpture u kabinetu. Skulpturu ćemo pokloniti doktorici. Ona je može držati u svom kabinetu...

DOKTOR
Kabinet imam samo ja... jer sam ja direktor klinike.

LASZLO TOTH
Onda neka je ponese kući, kuću sigurno ima?

DOKTOR
Ima kuću.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
A u kući – muža.

LASZLO TOTH
Što ćeš, takav je život. Bolje za tebe da gledaš svoga posla. Imaš ga i previše. Kad opereš čekić, treba i da nam serviraš...

DOKTOR
Ovdje nema tanjira.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Nema, nema, pa šta ako nema?! Jedite onda iz lonca.

LASZLO TOTH
Taman da se ne hladi.

DIDASKLIJA ZA APATIČNE
Ješće iz lonca, iako je lonac ogroman i predubok i kao da je u međuvremenu postao veći. Kako je moguće da se lonac povećao?

LASZLO TOTH
Čini mi se da sam skuvao previše. Ovđe je dovoljno gulaša da se najede pola Stokholma. Mogli bi da otvorimo narodnu kuhinju. Vi i ja, večeras.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Miris gulaša i dalje se širi gradom, pa mogućnost nije mala da oni koji noći u Stokholmu provode na ulici, privučeni mirisom, sa tanjirima u rukama krenu ka Dječijoj psihijatrijskog klinici i loncu koji nastavlja da raste. Da raste toliko da je potrebno pozvati vatrogasce... koji donose visoke stube tako da svi koji žele da jedu mogu da se popnu do vrha lonca. I kad se popnu, u lonac uskaču, jer je tako praktičnije, ispod se ne stvaraju redovi.

LASZLO TOTH
To je dobra ideja. Protok ljudi bi tako bio brži...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jer bi se ljudi u potocima slivali prema loncu...

DOKTOR
Ali onda neće moći da izađu...

LASZLO TOTH
Neka plivaju u njemu.

DOKTOR
Mislite da se kupaju u gulašu?

LASZLO TOTH
Što da ne?! Ako vam to djeluje previše klaustrofobično, nagnućemo lonac, neka se gulaš izlije...

DIDASKLAIJA ZA APATIČNE
Potoci gulaša se izlivaju ne samo na pod bolnice nego i po svim njenim slobodnim površinama, a nakon što ih napuni, izliva se kroz prozore, probija na ulicu...

DOKTOR
Povratiću.

LASZLO TOTH
Slobodno. Mene malo brine zašto se Mikelanđelo ovoliko zadržao?

DOKTOR
Uzalud ga čekate.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
On neće doći?

LASZLO TOTH
Ma oće, samo traži...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Put?

LAZSLO TOTH
Ovo je da čovjek stvarno poludi! Nije valjda da u ovolikom Stokholmu nema odgovarajućeg kamena za skulpturu koja će krasiti doktoričinu bračnu sobu.

DOKTOR
Neće biti nikakve skulpture! Nema ni gulaša. Ovdje se ništa ne kuva. I ne postoji nikakav lonac. Na odjeljenju psihijatrije smo, ne u kuhinji. Sve to postoji samo u mojoj glavi.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Doktoru je sve jasno. Za sve, izgleda, postoji logično objašnjenje.

LAZLO TOTH
A mučnina koju osjećate?

DOKTOR
I ona... Ne treba više da jedem na noćnim dežurstvima. Sve ovo je posljedica...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Naravno. Ovakav košmar može biti posljedica kasnog obroka.

LASZLO TOTH
Sve ste u pravu i stvarno je šteta što nemate odgovarajućih medicinskih načina da se probudite, i zato ste prinuđeni da i dalje razgovarate sa mnom, i bićete prinuđeni da sa mnom čekate i Mikelanđela, koji će ipak doći, iako vi mislite da je to nemoguće. A kad dođe...

DOKTOR
Sješćemo u auto i otići kod Georgija... ponavljate se. Postaje naporno.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jer košmari i jesu naporni.

LAZLO TOTH
Zato što nemate nimalo hrabrosti da se uživite. Strah vas je da ne poludite. Kad on dođe, to će biti toliko stvaran trenutak, toliko poseban trenutak, da vam onda neće ni malo smetati što ste u nekom snu... nećete ni htjeti da se probudite.

DOKTOR
Moraću jednom da se probudim...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ništa se više ne podrazumijeva... možda se doktor i nikad ne probudi iz košmara klaustrofobije.

LASZLO TOTH
Osjećate li i dalje mučninu?

DOKTORKA H
Sad mi je malo lakše... Bolje da im ništa ne kuvaš. Ne bih htjela da ih uvrijedim...

MUŽ H
Valjda im je jasno da im pomažeš.

DOKTORKA H
Čini mi se da se majka malo promijenila od kad je bila novinarka koja je krenula da je pita...

MUŽ H
Što da je pita?

DOKTORKA H
Htjela je da zna postoji li mogućnost da su djevojčice vidjele uspavanu rođaku i da su zbog toga upale u san. Kao da je to nekakva zaraza. Tada sam prekinula razgovor, ali je majka ipak htjela da odgovori. Nije razumjela zbog čega je prekidam. Bilo je neprijatno.

MUŽ H
I što ti misliš o tome?

DOKTORKA H
O čemu?

MUŽ H
O pitanju novinarke?

DOKTORKA H
Jesu li se „zarazile“? Stanje nije prelazno –

MUŽ H
Ne zarazile... ali da su pomislile da bi možda mogle da pomognu porodici...

DOKTORKA H
Tako što će zaspati na godinu dana?

MUŽ H
Ili se pretvarati da spavaju, ne znam...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Takvo objašnjenje bi sa ove dokumentarne priče o uspavanima skinulo sve bajkovite slojeve...

DOKTORKA H
Stvarno misliš da bi neko mogao da glumi godinu dana neprestanog sna?! Misliš da skidaju cjevčice za hranu kad odem, igraju se po kući, pa ih opet vrate kad čuju da ću da dođem? To misliš?

MUŽ H
Ne, naravno, samo da su možda od kad su vidjeli rođaku pomislile –

DOKTORKA H
Što, da probaju i one?

MUŽ H
Ne da probaju, ali da je možda to način da ostanu...

DOKTORKA H
I?

MUŽ H
I da su onda, misleći da mogu da kontrolišu –

DOKTORKA
Tu nema nikakvog kontrolisanja! Sjedim pored njih svaka tri dana, mjerim im puls –

MUŽ H
Smiri se, pričamo samo...

DOKTORKA H
Mirna sam.

MUŽ H
I koliki im je puls?

DOKTORKA H
Normalan puls osobe koja spava.

MUŽ H
Zar ne bi puls osobe koja toliko dugo spava trebalo da bude niži?

DOKTORKA H
Kako misliš niži? I jeste niži...

MUŽ H
Rekla si da je kao kod normalne osobe koja spava.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I stvarno jeste rekla.

DOKTORKA H
Ne pratiš me! Stavljala sam im jebeno zaleđeno pile danas na stomak, puls se nije nimalo ubrzao... misliš li da bi i to mogle da odglume?

MUŽ H
Ne.

DOKTORKA H
Diram im grudi hladnim rukama. Valjda bi reakcija bila neka ako bi –

MUŽ H
Rekla si da im se disanje ubrzava.

DOKTORKA H
Minimalno! To je normalno. Grudi su osjetljiva zona i to što su djevojčice uspavane, ne znači da su mrtve...

MUŽ H
Dobro, dobro, samo sam pitao...

DOKTORKA H
Sve češće me tako „samo pitaju“ gluposti... ponekad ne znam ni sama što da mislim...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Možda o tome je li moguće da su neki od pacijenata upali u san koji nije san u kakav je upao Georgi... Možda je doktorka ovdje jedina žrtva, a ne spasilac, kako se činilo...

DOKTORKA H
Ne mogu da jedem. Sipaj mi još vina.

MUŽ H
Treba da se odmoriš.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I zaspiš zdravim snom, istim onakvim u kakav je upao doktor tokom noćnog dežurstva, nakon kasnog obroka...

DOKTORKA H
A gosti?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Neka jedu pile.

MUŽ H
Razumjeće...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Baš kao i muž doktorke H koji izgleda zaista ima razumijevanja... za sve...

LAZLO TOTH
O čemu sam pričao! Vjerujete li mi sad?!

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Čujemo zvono.
Čujemo spore i teške korake.

LAZLO TOTH
Ko nam to ide...? Pogađajte, doktore!

DOKTOR
Mikelanđelo?

LAZLO TOTH
Ne... Kašalj...

DOKTOR
Frau Arendt?

SAVL
Počeo sam da pušim, prekjuče. Dva druga i ja. Tata govori da je doktorka H luda...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jer...?

SAVL
Jer joj je Georgi postao opsesija... Sjedi pored njega čitav sat i prolazi mu rukom kroz kosu. Ne razumijem. Mislim da ni otac ne razumije. Možda majka. Ili komšinica Zapolskaja. Ona uvijek sve razumije.

LAZLO TOTH
Normalno je da neke stvari ne razumiješ.

DOKTORKA H
Nije normalno. Ponekad mi se čini da je zid između mene i njih. Uđem im u kuću, pokušavam da se krećem kao da mi je sve to poznato, ali nije, sve je drugačije...

LAZLO TOTH
Što je drugačije?

DOKTORKA H
Ne shvataš... ponekad osjetim strah...

LAZLO TOTH
Kakav strah?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Da će biti optužena na sudu za pedofiliju jer prolazi prstima kroz kosu pacijentima koji su maloljetni, a pritom i uspavani, pa ne mogu odbiti njen dodir? Detaljno ispipava grudi pacijentkinja čije se disanje pritom ubrzava? Takve optužbe su lako zamislive u zemlji u kojoj doktorka živi. I mogu je koštati mnogo. Jer sudstvo u Švedskoj nije korumpirano i doktorici u slučaju da bude optužena neće moći da pomogne čak ni muž, koji je osim toga što je pun razumijevanja, pažnje i ljubavi prema svojoj ženi, i ugledni sudija... čiji bi ugled bio zauvijek porušen u slučaju da se njegova žena nađe na

optuženičkoj klupi zbog sumnji da seksualno uznemirava maloljetne pacijente i pacijentkinje. Samo to ne smije da se desi u ovoj drami! To je pomislila ova didaskalija, pomislila i zaćutala, jer postoji mogućnost da je doktorka kriva... dok se ne na sudu ne dokaže suprotno.

DOKTORKA H
Glup strah, besmislen, ne znam kakav strah... Ponekad se čitava kuća osjeća na alkohol...

DOKTOR
Možda postoji neko kome bi to službeno trebalo da kažeš?

DOKTORKA H
Što da kažem?

DOKTOR
Ovo što sad govoriš meni...

DOKTORKA H
Dijelim s tobom stvari koje me muče a ti me šalješ na službeni razgovor? Kod koga?!

MUŽ H
Sve što trenutno osjećaš, normalno je...

DOKTORICA H
Ne znam.

DOKTOR
Postoji li nešto o čemu ne želiš da pričaš?

DOKTORICA
Ne... Sve sam ti rekla.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Baš sve?

DOKTOR
To su stvari koje bi trebalo da podijeliš sa mnom.

MUŽ H
Ne smiješ zadržavati sav teret...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jer te taj teret može koštati...

SAVL
Dosadilo mi je sve ovo. I što se koji kurac ne probudi? U ponedjeljak sam pobjegao od kuće na dva dana. Juče sam se vratio, dobio batine i legao da spavam. Majka misli da se drogiram. Samo plače.

DOKTOR
Misliš da se i u njihovoj kući događa nešto čudno?

DOKTORKA H
Kako misliš „i u njihovoj“?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Nije rekla da se u bilo čijoj kući događa nešto čudno!

MUŽ H
Ali shvatio sam da –

SAVL
Da je pička... da se usrao... da me je ostavio da gledam majku kako plače svaki dan i oca kako gleda da dođe što kasnije kući... da i otac plače, a nikad ga prije toga nisam vidio kako plače...

DOKTOR
Jesi li stigla da pregledaš novine danas?

DOKTORKA H
Nisam. Ali čula sam...

LASZLO TOTH
Tvoj tata osnivač sekte voli ponekad i da popije... usred miroljubive Švedske nokautirao kolegu sa posla! Heroj.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Heroj?

DOKTORKA H
Bio je provociran!

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Žrtva?

DOKTOR
Kolega mu je rekao da se pokupi i vrati odakle je došao. To nije razlog da se neko nokautira...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Makar ne u miroljubivoj Švedskoj...

DOKTOR
... pa još da se pepeljarom prituče po glavi.

LASZLO TOTH
Švedska krv je pala. Šveđanin završio u bolnici, teži potres mozga. Možda i koma. Otac troje švedske djece. Zajebana stvar. Tata ti ima tešku ruku.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Dakle, kratko i jasno - uzurpator.

DOKTOR
Do kad mali treba da napusti zemlju?

DOKTORKA H
Ozbiljno me to pitaš?

LAZLO TOTH
Odvratan je način na koji te napadaju...

DOKTORKA H
To više ni ne pratim.

DOKTOR
Razumijem... ali možda bi trebalo da pročitaš povremeno, u slučaju da neko odluči da te ispita...

DOKTORKA H
Ko da me ispita?

DOKTOR
Tvoj muž na primjer.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Koji je istovremeno i istražni sudija. Nakon čega će predmet biti predat tužiocu...

MUŽ H
Pišu o tome kako si prekršila kodeks... i kako savjetuješ roditelje da drže djecu kući na cjevčicama samo da ih ne bi deportovali.

DOKTORKA H
To drugo je tačno, prvo je glupost. Zna se ko tu krši kodeks...

SAVL
Ostavio si me da idem sam u školu i da ih tamo slušam kako pričaju o tebi... da gledam kako ti cure bale dok te držimo za stolom...

DOKTORKA H
Izgubila sam apetit. Sve što sam htjela kad sam došla kući je da pojedem jebeno pile...

DOKTOR
Koje sad jedu tvoji gosti.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Dok doktorka spava, ne baš spokojno...

DOKTORKA H H
Što si time htio da kažeš?

DOKTOR
Da tvoj muž odlično kuva.

SAVL
Sere u gaće i cijela soba smrdi... cijela kuća smrdi...

LASZLO TOTH
Sve što nam se ovđe dogodi svakako će se zaboraviti. Udari ga slobodno. Izbaci to iz sebe!

SAVL
Neću.

LASZLO TOTH
Nećeš ili ne možeš? Nije mala razlika... Ajde, slobodno, kako ti je samo tata nokautirao onog tipa. Svaka mu čast!

SAVL
To nije isto. Ne mogu da ga udarim.

LASZLO TOTH
Što da ne? Brat ti je, tukli ste se sigurno dok je bio budan...

SAVL
To je drugo...

DOKTOR
Ja sam protiv svakog nasilja, sa čije god strane dolazilo.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Naravno da je doktor protiv svakog nasilja jer je nasilje u zemlji u kojoj doktor živi pasivizirano, svedeno na povremeni novinski članak koji svjedoči o pucanju pojedinca po
svim šavovima... i kada se takav slučaj desi onda je jasno da je Hannu Arrendt bolje ostaviti da na miru puši, jer sve što je imala da kaže na temu banalnosti zla već je rekla.

DOKTOR
Ponavljam: ja sam protiv nasilja!

LASZLO TOTH
Ne serite doktore, to je nemoguće. Udari ga, mali...

SAVL
Kako?

LASZLO TOTH
Doktor će ti podići krevet daljinskim. Ja ću ti dati alat. Ajde slobodno... ne boj se. Imaš moju podršku. Dođi. Olakšaćeš i roditeljima... Uzmi u ruke čekić. Tako... sad ga namjesti blizu njegove brade... vidiš kako brzo učiš... i sad odmakni... još malo odmakni da uhvatiš zalet.
Čekić mora dobiti ubrzanje. Veće ubrzanje - veća je i sila kojom ćeš ga udariti.

SAVL
„Ubrzanje je veličina koja mjeri promjenu brzine u jedinici vremena“.

LASZLO TOTH
Bravo! A da bismo dobili ubrzanje moramo imati osim početne brzine čekića i krajnju brzinu koju trenutno nemamo jer čekamo samo još tebe. Ajde. Ja ću mjeriti vrijeme trajanja. Dok izbrojiš do deset biće mrtav.

SAVL
... šest, sedam, osam, devet...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Staklo je puklo i voda iz čaše na noćnom stočiću doktorke H prolila se po papučama, koje su u trenutku kad ih obuje potpuno natopljene. U mokrim papučama doktorka ide prema kuhinji iz koje dopire živ smijeh.

DOKTORKA H
Mrtav je.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
U kuhinji nastaje tišina. Gosti koji sjede za stolom i piju vino sorte ,,vidal", za koje je muž doktorke H izdvojio dobar dio plate, gledaju je. I ona gleda njih, dok njen muž...

DOKTOR
Nju ne vidi...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jer gleda u tanjir, na kome su još samo kosti pileta. Meso koje je do maločas bilo na tim kostima vari se u želudačnoj kisjelini muža doktorke H.

LASZLO TOTH
Vidiš kako imaš jak želudac! Vidio si da nije ništa strašno. Kad porasteš možda postaneš doktor, da operišeš ljude...

SAVL
Je li mrtav?

LASZLO TOTH
Meni se čini da jeste, ali moramo sačekati zvaničnu potvrdu ljekara. Doktore, to valjda nije teško utvrditi?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Treba opipati puls i biće jasno da li je Georgijevo srce prestalo da kuca. Ako se to dogodilo, onda se dogodilo tiho. Bez drame.

LASZLO TOTH
Zašto nećete da razgovarate sa nama? Doktore?! Dok-to-re!!!

SAVL
Ljut je.

LASZLO TOTH
Možete li barem zvanično da potvrdite smrt?

DOKTOR
Pacijent nije umro.

LASZLO TOTH
Kako nije?! Tražim puls, nema pulsa. Gotovo je. U zvaničnom izvještaju morate zapisati datum: 6. mart i vrijeme: 03:57h. Uzrok smrti: udarac tupim predmetom. Morate pozvati i policiju. Evidentno je da je uzrok smrti nasilan.

DOKTOR
Vi pozovite policiju.

LASZLO TOTH
I što da kažem?! Ja sam Laszlo Toth, ustao iz mrtvih?

DOKTOR
Zašto ne uspijevam da se probudim?

LAZLO TOTH
Zato što morate prvo još da uradite i obdukciju.

SAVL
Biće krvi?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Do koljena...

DOKTOR
Ja nisam patolog!

LASZLO TOTH
Smirite se! Udahnite duboko i pogledajte ko stoji na vratima. Tiše... ne remetite trenutak. Sjedite tamo gdje ste sjedjeli. Sad zamišljajte da se okrećete ka vratima, polako... tako... još malo... samo malo... i sad vidite da tamo, na ulazu, zaista stoji on, glavom i bradom...

DOKTOR
Mikelanđelo?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Da je došao...

ONA
Zaustavilo bi se srce.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Kao što se i srce uspavane ljepotice zaustavilo u trenutku kad je poljubio princ...

ON
Bez poljupca!

ONA
I sa puno krvi...

LAZLO TOTH
A kako drugačije?!

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Bez žrtvovanja...

LASZLO TOTH
Kako da ne! Čašu meda još niko ne popi –

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Da nema leševa, ne bi bilo obdukcije, bez obdukcije, nema poznavanja anatomije... bez toga nema majstora, bez majstora nema...

ONA
Smisla?

DOKTOR
Ućutite više!

SAVL
Nisam znao da ima baš ovoliko krvi...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Baš ovoliko je ima zato što doktor sanja krvavu bajku, onu u kojoj Mikelanđelo skalpelom otvara tijelo mrtvog Georgija. Iz tijela se u trenutku kad Majstor napravi rez, za potrebe ove drame izlije ne kapljica ili dvije krvi, već količina koja će napuniti čitavu prostoriju, tako da doktor ima živ osjećaj da se nalazi u moru krvi, zatvoren u kocki kreveta u kojoj ne smije da se pomjeri, jer bi u suprotnom kocka pukla i u nju bi se ulila krv koja bi doktora ugušila.
Nestvarna slika, ali je osjećaj koji budi u uspavanom doktoru prilično stvaran.

5. PREKID SNA ili BUĐENJE
Početak faze: 70 minuta nakon pauze

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Georgi nepomično leži na krevetu. Ima osjećaj da bi govor ili pokret izazvali vibracije od kojih bi puklo staklo kocke u kojoj je zatvoren.
U sobi tišina. Nema nikoga.

SAVL
Pratimo upustva doktorke.

DOKTORKA H
Pratili ste. Neko vrijeme.

SAVL
On spava već osam mjeseci.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
To znači da ni proljeće nije uspjelo da ga probudi.

SAVL
To znači da ćemo ubrzo morati da odemo. Teško nam je da radimo neke stvari...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Odustali ste?

SAVL
Treba te nekoliko puta dnevno prenositi iz kreveta u kolica, pa onda spuštati niz stepenice. Potrebno je dvoje da se to izvede i traje najmanje pola sata, ako ne računaš presvlačenje, u slučaju da si napunio gaće, što uglavnom jesi. I sve to samo da bismo te sjeli za sto, da budeš tu dok mi jedemo i ćutimo.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jedu i ćute. Izgleda kao da su odustali. Svi.

DOKTOR
Osim doktorke...

MUŽ H
Ti ga i dalje redovno posjećuješ uprkos...

DOKTORKA H
Čemu?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Uprkos tome što ni sama ne zna šta više da misli...

DOKTORKA H
Puls se postepeno smanjuje, zjenice sve manje reaguju na svjetlo, koža sve slabije registruje promjene temperature, to znači samo jedno...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Da umire i zadnja nada?

SAVL
Uskoro ćemo morati da idemo a on umjesto da se probudi postaje mršaviji nego što je bio kad je sve počelo.

GEORGI
Ne osjećam promjenu.

SAVL
Koža ti postaje nekako... siva. I tanka. I majka to primjećuje. Kad ga presvlači sve kraće zadržava pogled na njemu...

DOKTORKA H
... a on polako tone ka dnu, jer je i porodica upala u apatiju... Kad više nemaju snage da ga pogledaju, presvuku, uljepšaju koliko je moguće, odatle počinje...

SAVL
Ne mogu da se sjetim kad je počelo. Možda nakon situacije sa tatom... Majka je sve manje pričala, on se sve duže zadržavao nakon posla... što ja mogu, sam da te spuštam niz stepenice? Misliš da je lako?

GEORGI
Ne znam. Nisam probao.

SAVL
Ja jesam... Spuštamo te samo vikendom. Tako je lakše.

DIDASKLIJA ZA APATIČNE
Svima...

SAVL
Doktorka govori kako će biti sve gore ako ne počnemo opet da se borimo. Ako se nije do sad probudio neće ni sad iako moramo da krenemo...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jer je već ljeto i vremena više nema. Georgi će se 6. avgusta naći na putu za...

GEORGI
Nigdje...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
... kad pisma ne bi stizala uvijek neočekivano. I uvijek potpisana, pečatirana i poslata od strane onih čije ruke koje potpisuju, pečatiraju i šalju ova didaskalija ne može zamisliti, jer je polako preplavljuje osjećaj sreće...

SAVL
Svi smo bili tu. Tata, majka, komšinica Zapolskaja... ti si gore, u sobi.

GEORGI
Tebi daju da prevedeš...?

SAVL
Ne daju. Komšinica Zapolskaja drži pismo i ne da ga nikome.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Da li će stvarno komšinica Zapolskaja odigrati ulogu žabe u ovoj drami?

DOKTORKA H
„Zbog zdravstvene situacije djeteta odobrena trajna boravišna dozvola porodici“.

SAVL
To niko nije očekivao...

DOKTORKA H
Mogla bih i sad da zaplačem kad se sjetim...

SAVL
Grlimo se i ljubimo, majka trči na sprat kod tebe da ti saopšti vijest. Javljamo i doktorki H.

DIDASKLAIJA ZA APATIČNE
I počinju da slave zajedno sa doktorkom H, heroinom ove drame... onom kojoj je uspijelo da se izbori za boravišnu dozvolu...

DOKTOR
Jedini lijek za uspavane...

LASZLO TOTH
Neobična žena. Svetica.

SAVL
Komšinica kaže kako joj se čini da i dalje do tebe ništa ne dopire. Majka je prostrijeli pogledom.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Možda se doktorka prevarila. Ako Georgi ne reaguje onda boravišna dozvola nije lijek za ovu bolest... ipak bi bilo previše jednostavno... Trenutak sreće ovdje je ustvari samo trenutak nade, koja se probudila, ali se ubrzo i ugasila, kao sijalica koja je upravo pregorela u doktorovom kabinetu...

DOKTOR
Umukni!

SAVL
I komšinica zaćuti.

LASZLO TOTH
Gerogi ipak neće vaskrsnuti. Žao mi je.

DIDASKLAIJA ZA APATIČNE
Ne zaćuti samo komšinica, zaćuti i Laszlo Toth... zaćute svi osim...

DOKTOR
Tebe...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Doktor sasvim polako otvara oči. I ugleda dobro poznat lik...

DOKTOR
Najdraži lik...

LASZLO TOTH
Koji nije Mikelanđelova slika i prilika.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
A nije ni lik pokojne doktorove majke. Dok doktor i dalje leži na krevetu na kojem je zaspao tokom noćnog dežurstva, pored njega, na stolici, sjedi doktorka H. Sjedi i prstima prolazi kroz njegovu kosu.

DOKTORKA H
Treba biti uporan.

ONA
Smrtno.

DOKTORKA H
Zbog života!

SAVL
Što još da uradim?! Vodim te na utakmicu, igraju tvoji drugovi iz odjeljenja. I dalje izgleda kao da ne registruješ promjenu. Obod terena za hokej ili spavaća soba, hladnoća leda ili bolnički krevet, izgleda kao da ti je svejedno.

DOKTOR
Znam da si toliko vjerovala ali...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ali potrebno je suočiti se sa stvarnošću.

DOKTORKA H
Potrebno je da Georgi apsorbuje nove vijesti... da osjeti ponovo život na koji više nije neosjetljiv.

SAVL
I trudimo se da pokažemo kako se naše raspoloženje popravilo. Ipak izgleda čudno...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Stvarno će situacija ostati nepromijenjena?

DOKTOR
U mom snu on je umro...

SAVL
Komšinica Zapolskaja provodi više vremena u našoj kući nego u svojoj.

DOKTOR
Gleda i čeka...

SAVL
Kad majka nije tu, ponovo govori da je dozvola možda stigla prekasno za Georgija... Otac joj uglavnom ne odgovara, ali sluša...

DOKTOR
Govorio sam ti da bi to bilo previše jednostavno...

DOKTORKA H
Do poboljšanja će doći!

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Kad?

SAVL
Sjećam se i datuma. Šestog juna, tačno dvije nedjelje nakon što smo dobili pismo o dozvoli boravka, otvara oči. Opet je tu komšinica Zapolskaja.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Žaba je uvijek tu...

SAVL
Ona prva primjećuje da si otvorio oči, ali to traje kratko. Dok smo se okupili oko tebe, opet si ih zatvorio.

DOKTOR
Svjetlo je prejako. Bolno je.

GEORGI
Ali znam da sam vas vidio.

SAVL
A komšinicu Zapolskaju?

GEORGI
I nju.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Majka u jednoj od Georgijevih svesaka upisuje znakove napretka. Tako ova didaskalija i zna sve datume: 6. jun: „buđenje“... tri dana kasnije: „popio je malo vode sa kašičice“. Tri dana nakon vode: „pojeo malo sladoleda“. Pet dana kasnije, velikim slovima: „POKUŠAO DA SE OKRENE NA DRUGU STRANU KREVETA“. Stvarno brzo napreduje.

GEORGI
Osjećam se kao da radim vježbe od kojih me boli čitavo tijelo. Ali osjećam ga. Tijelo. Živo.

DOKTORKA H
Živ je...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
26. jul, važan dan u svesci: uklonjena cjevčica iz nosa, može samostalno da se hrani.

DOKTORKA H
Tog dana ga posjećujem i pravim fotografiju: Georgi u kratkom šortsu i „Diesel“ majici kratkih rukava, sjedi na crnom kauču, glava mu je naslonjena

na zid. Gleda u pod, odsutno. Ali tu je, sa nama, budan, na putu da se potpuno oporavi.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Ko je vjerovao u to onih dana dok je ležao na granici između sna i smrti?

MUŽ H
Elizabeth je vjerovala.

SAVL
Do jeseni si spreman da se vratiš u školu. Ne smiješ više propuštati nastavu. Izgubio si dosta vremena.

ONA
Ništa nisi izgubio.

DOKTOR
Razgovara li ona sa vama?

ON
To je glupo pitanje.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Naročito sada, kad ima mnogo važnijih razloga za slavlje. Ima mnogo razloga za to u ovoj drami...

ONA
Ali i u stvarnom životu, jer se Georgi probudio.

SAVL
A onda je došla novinarka... i to iz Amerike...

GEORGI
Pitam je li znala da postoji zemlja imena Švedska, kad je bila mojih godina. Kaže da nije. Kažem da mi je jasno zašto nije: Švedska je miroljubiva, hladna zemlja, bez ratova. Zašto bi američka djevojčica mojih godinama znala nešto o Švedskoj?

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Dok sjedi i priča sa američkom novinarkom, vidi se da se Georgi brzo umara. Vidi se sa fotografije objavljene u članku „The Trauma of Facing Deportation“ u kojem se našla i fotografija dvije djevojčice, Romkinje sa

Kosova, koje su u ovoj drami, baš kao i u članku američke novinarke, ostale u didaskaliji.

GEORGI
Umaram se... ali to nije onaj umor... Sad imam potrebu da ustanem i potrčim, da trčim satima dok ne padnem od pravog, čistog umora. Tokom mjeseci u krevetu nisam želio ništa.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Već pomalo naporna američka novinarka pita ga da li je svjestan da je njegova porodica dobila boravišnu dozvolu zahvaljujući njemu. Doktorka H se meškolji u stolici... s razlogom.

ON
To je glupo pitanje.

GEORGI
Kad o tome razmišljam sad, budan, nemam osjećaj da sam želio to da uradim. Ako se sjetim kako sam se osjećao u staklenoj kocki, znam da tako sigurno nisam poželio da se osjećam.

SAVL
I ja osjećam da je postalo malo napeto sa novinarkom.

GEORGI
Kažem da nisam želio da završim tako. Nisam želio da zaspim. Jednostavno se desilo.

DOKTORKA H
Desilo se.

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
I tu se priča o Georgijevom snu završava bajkovitim krajem... Šesti avgust je, doktor se upravo vratio sa godišnjeg odmora u Rimu. Sa Savlom, u svježe okrečenoj Georgijevoj sobi, doktor montira novi krevet marke Ikea. Dok njih dvojica rade, u kuhinji su pripreme za zajedničku večeru u čast Georgijevog buđenja. Kuva, naravno, muž doktorice H... Priprema specijalitet mađarske kuhinje...
Ostali piju i plešu.
A ova didaskalija, baš kao i ova drama, u tom trenutku ih ostavlja... u trenutku kulminacije sreće, bajkovitom trenutku kraja, koji bi se nastavkom mogao samo pokvariti.

6. INSOMNIA
Početak faze: 105 minuta nakon pauze

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Iako ova didaskalija za apatične cijedi posljednje atome svoje snage ne bi li se umorila i zaspala, to joj ne uspijeva... Ostaje budna još neko vrijeme, dok je u potpunosti preplavljuju emocije...
To „neko vrijeme“ ne znači ni malo ni mnogo vremena, znači neodređeno vrijeme tokom kojeg širom otvorenih očiju misli o epilogu čiji bi dio i ona mogla biti, epilogu koji bi se našao na granici na kojoj se zaustavljaju bajke i čiji prelazak bi nužno pokvario sreću, na granici rampe sa koje vi slušate priču o Georgiju kog je 6. novembra 2017. godine posjetila američka novinarka, koja objavljuje članak o njemu i uspavanoj djeci u Njujork tajmsu, pod naslovom „The Trauma of Facing Deportation“, članak iz kog je ova drama preuzela bajkovit kraj. Bajkoviti kraj pripao je upravo jedinom istinitom dijelu ove priče.
A kako da Georgi sazna za tekst u kojem se koristi njegovo ime i njegova priča, i to na drugom kraju Evrope, o tome ova didaskalija tek treba da razmisli.
Ima li uopšte smisla Georgiju saopštiti da je njegova životna priča smještena u granice drame?
A šta je bilo sa djevojčicama? Ovoj didaskaliji ostaje nepoznato kako su, izvan teksta, nastavile da žive romske djevojčice Dženeta i Ibadeta nakon što smo ih napustili u slici porodičnog doma, usred pregleda u kojem je doktorka H umjesto kocke leda koristila smrznuto pile. Da li je za njih bilo teže izboriti lijek? Za ovu didaskaliju Dženeta i Ibadeta ostaće zauvijek uspavane na naslovnoj fotografiji teksta „The Trauma of Facing Deportation“. U stvarnosti, Georgi je budan, a njih dvije možda i dalje spavaju, u Švedskoj, ili tamo odakle su u Švedsku došle. Da li je ovo trebalo da bude priča o njima, priča bez kraja... bez buđenja? Krvava bajka sa uobičajenim trouglovima u kojima se nalaze žrtva, uzurpator i heroj? I kako se raspliće trougao u kom se nalaze doktorka, njen muž i doktor... Jer to valjda jeste ljubavni trougao... Ili nije... Ili se to ovoj didaskaliji samo učinilo, baš kao što joj se na početku učinilo da ova drama podsjeća na bajku, ali ipak se ispostavilo da neće biti ni jednog jedinog poljupca u ovoj drami u kojoj se dogodi buđenje iglom onoga koji je ovoj drami dao ime... Da li je ova didaskalija trebalo da zućuti i prije nego je progovorila? Da zauvijek ostane nijemi svjedok... nijemi svjedok selektivnih abortusa koji nisu bili tema ove drame... Možda je trebalo da ćuti o svemu i pravi se da se ne događa ništa. Jer se i ne događa ništa. Možda se zaista ništa ne događa i ova didaskalija umišlja i izmišlja stvarnost koja u stvari ne postoji, baš kao što je Ona

izmislila glasove ove drame... Sve glasove osim glasa Mi... koji bi trebalo da postoji. Jer bi bilo smisleno. Morao bi da postoji. Ali ne postoji. A zašto ne postoji? Možda nema više mjesta... Iako to nije pitanje slobodnih površina... a ni udaljenosti... ni razdvojenosti... Možda je ova didaskalija zbog insomnie od koje pati samo podložna sentimentalnosti, jer od malo razdvojenosti još niko se nije razbolio na ovom svijetu... ili razdvojenost nije uopšte bolest, baš kao što nije i ne može biti bolest apatičnost koja nikada neće promijeniti svijet, osim ako se ne radi o teoriji bajki u kojoj piše da stvari same dođu, samo ih treba sačekati... uostalom, nije li tako došla i Georgijeva boravišna dozvola... tokom mirnog čekanja? Ili se za nju izborila doktorka.... Da nije bilo...

ON
Probaj da brojiš...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Jedan. Dva. Tri...

ONA
Probaj da brojiš unazad...

DIDASKALIJA ZA APATIČNE
Pet... četiri... tri... dva... jedan... nula... i didaskalija za apatične broji dalje, sporo, nizom negativnih brojeva... u beskraj.

K R A J

***Mirjana Medojević**, pozorišna rediteljka i dramska spisateljica je rođena 30.05.1990. u Crnoj Gori. Završila je studije pozorišne režije na FDU na Cetinju i magistarske studije na AGRFT Ljubljana (mentor Tomi Janežič). Živi u Ljubljani.*

Režije: 2021. M.Crimp, Poskusi njenega življenja, AGRFT (autorski projekat sa studentima dramske igre četvrte godine) Ljubljana, Slovenija; 2020. zasnova i vođenje pozorišnog laboratorija Srečanja. Potenciali. Preobrazbe, Slovensko Mladinsko pozorište, Ljubljana, Slovenija; 2019. T. Bernhard, Trg heroja, Dramski teatar Skopje, Skopje, Sjeverna Makedonija; 2019. po motivih djela Rudija Šeliga: Izobčenke, SNG Drama, Ljubljana, Slovenija; 2018. po motivima romana Majstor i Margarita, M.A. Bulgakova: Margareta, gledališki evangelij, LGL, Ljubljana; 2017. F.M. Dostojevski: Zločin in kazen, AGRFT in Lutkovno gledališče, Ljubljana, Slovenija; 2016. M. Medojević, I. Đurović: Kavez, Kotor Art i Gradsko pozorište Podgorica, Kotor, Crna Gora; 2015. N.V. Gogolj: Dnevnik ludaka, Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje, Crna Gora; 2015. Lj. Đurković: Presvlačenje, Pozorište DODEST, Podgorica, Crna Gora.

Izvođeni tekstovi: 2020. Prividi kačjega pastirja, red. Daniel Škufca, SNG Drama Maribor, Slovenija; 2017. Sin, rež. Mirko Radonjić, Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje, Crna Gora; 2016. Kavez, koautor Ilija Đurović, rež. Mirjana Medojević, Kotor Art i Gradsko pozorište Podgorica, Kotor, Crna Gora.

Dramaturgije: 2020. Simona Semenič: Nije to to, red. Tomi Janežič, KPZD Cetinje, BDP Beograd, SARTR Sarajevo, MESS Sarajevo; 2020. Mirjana Medojević: Prividi kačjega pastirja, red. Daniel Škufca, SNG Drama Maribor; 2017. Mirjana Medojević: Sin, red. Mirko Radonjić, KP Zetski dom, Cetinje.

Nagrade i priznanja: 2019. Predstava Izobčenke je uvrštena među sedam najboljih pozorišnih predstava godine 2019. po izboru kultirnog uredništva časopisa Dnevnik; 2019. Nagrada za najbolji savremeni dramski tekst tekstu Uspavani (koavtor Ilija Đurović), Crnogorsko narodno pozoorište, Podgorica, Crna Gora; 2018. Nagrada za najbolji dramski tekst tekstu Sin na festivalu Dnevni Jurislava Korenića Kamerni teatar 55, Sarajevo, BIH; 2017. Nagrada Društva kritikov in teatrologov Borštnikovo srečanje za najboljo predstavo sezone 2016/2017 predstavi Zločin in kazen; 2017. predstava Zločin in kazen je uvrštena među sedem najboljih pozorišnih predstava godine 2017 po izboru kulturnog uredništva časopisa Dnevnik; 2015. Nagrada za najbolji dramski tekst (Sin) po izboru publike Festivala MIT Cetinje; 2015. Nagrada za najbolji dramski tekst (Kavez) za djecu i mlade Kotor Art, Assitej i Gradsko pozorište Podgorica.

Maja Gal Štromar

Maja Gal Štromar
PREŽIVELA
Izgubljeni govor Amelie Earhart

»*Svobodna ne smem živeti. Ujeta ne morem živeti. Umreti ločem.«*

»Vsak ritual, ki stremi po osvobajajočem in prerajajočem, se mora hraniti z oživljeno psihično močjo, ki je prevedena v verbalne in mimetične formule ... Tudi dvig ženske glave nad gladino vode (filmski prizor), ki pomeni osvetlitev mističnega in temnega ženskega principa, bi moral biti pospremljen z magičnimi invokacijami, s ponavljajočimi se priprošnjami, z zavajajočimi klici in glasovi, s spodbujajočimi litanijami, z molitvijo, a tudi z zbadljivkami, žalitvami, provokacijami, ki bi namigovali na nemirno skepso, ki služi kot izganjalec možnega propada iniciacije. Skratka, želel bi oviti ritual v zvočno pajčevino, sveto in hkrati prozaično. Upam, da te ne vprašam preveč, če prosim za molitev, ki bo sidrana v strahospoštovanju in hkrati v nenehni zafrkljivosti, izmuzljivosti in kletvici. Naj bo stara kot svet in večno otroška.«

Federico Fellini, Pismo Andrei Zanzotto

Slika 1

V temi se zasliši pljuskanje vode z naraščajočo zvočno atmosfero. Kot brnenje planeta, ki se v vsej mogočnosti in počasnosti vrti okoli svoje stare osi.

MOŠKI GLAS *nejasni posnetki, hreščanje:* Tukaj Itasca. Tukaj Itasca. Sprejem. Slišimo vas. Sprejem.

AMELIA: Itasca, Itasca, slišim vas. Morali bi biti tik nad vami, Itasca … pa vas ne vidimo. Ponavljam, ne vidimo vas. Sprejem!

MOŠKI GLAS: Tu Itasca. Prosim za vaše koordinate. Sprejem.

AMELIA: Tu KHAQQ. Zmanjkuje nam goriva. Ponavljam, zmanjkuje nam goriva. May day. May day. Sprejem. *Hreščanje narašča.*

MOŠKI GLAS: Lokheed 10 Electra, ponovi, Lokheed 10 Electra, ponovi. Prosim za koordinate. Sprejem.

AMELIA: Tu KHAQQ. Letimo na liniji 157, 337. Ponavljam, letimo na liniji 157, 337. Zmanjkuje nam goriva. May day. May day. Sprejem.

MOŠKI GLAS *hreščanje:* Tu Itasca. Tu Itasca. Electra, javi se. Sprejem.

AMELIA: Itasca, javlja se KHAQQ na liniji 157, 337, ponavljam, 157,337… May day, may day. Ponovili bomo sporočilo na 6210 kilosajklov, ponavljam, ponovno se vam javimo na 6210 kilosajklov. Počakajte. Sprejem.

MOŠKI GLAS: Čakamo. Sprejem. Konec. *Hreščanje narašča, Amelijin glas se komajda še razume.*

AMELIA: Itasca, Itasca, may day, may day. Tu KHAQQ. Pomikamo se po liniji sever-jug. Ponavljam. Sever-jug. May day, may day … Ime mi je Amelia Earhart. Potrebujem pomoč. Sprejeto. Konec.

Vse pogrezne v temo. Traja. Amelia v snopu medle luči kleče vesla z odpadlim propelerjem letala. Ob vsakem zamahu se sliši globoko dihanje, kot voda, kot odmev, kot bi v počasnem posnetku veslala v praznino. Slika potone v temo.

Slika 2

Dogajanje je postavljeno med razbitine Amelijinega letala Electra. Sredi odra otok/grmada kot izolirani prostor notranjega zretja. Amelia brodolomka. Čas- danes, četudi se as in prostor se v simbolnem smislu dotikata meje brezčasja in brezprostorskosti. Prehajanje iz enega v drugo je nujno. Amelia je preživela, ker mit nikoli ne umre. Iz slike v sliko se meje med iluzijo (igralka, teater) in Amelio brišejo. Luč osvetli gol hrbet, Amelia si češe dolge sive lase, v kadenci šepeta izštevanko izmišljenega jezika otroštva, skovanko ali pač invokacijo, milijon let star, a brezčasen jezik, s katerim je lahko preživela.

AMELIA: »Sa ka ta, na ma bi, ču ki ru, sa ta, ka …« *Hrbtno poplesuje, nežno, kot mehak buto. Potem se obrne, nekaj časa motri tišino, prisluškuje, tiho in rahlo zadržano*. Amelia, kolikokrat sem ti rekla, ne pači se. Ne izmišljuj si novih besed! Se ti zdi to lepo? Poglej raje, kako si slinasta, uničila si boš satenasto srajčko … Amelia, me slišiš? Spet sediš na ušesih in letiš v oblakih?! Milie, elastika na belih nogavičkah je popustila in umazala si jih, črne so od zemlje in na prstih so luknjaste. In ne grizi si nohtov, stoj pokončno! *Smeh.* Se ti zdi to smešno? Ne ugovarjaj! Ne nori, saj nisi fant! Kam si odvrgla lasno pentljo? Ne, ne in ne, kolikokrat ti moram ponoviti, nisi fant, deklica si! In deklice si s prsti ne vrtamo po nosu, še manj z oslinjenim prstom drezamo v sladkornico. Amelia! *Zareži se, utihne.* Ameliaaaa … A ša ba ri, ka to ra mi, sak e no mar, ki ko ju je …

Oder preplavi glasba, Amelijin hrbet potone v temo.

Slika 3

AMELIA: »Ime mi je Amelia. Amelia Mary Earhart. Rodila sem se 27. julija 1897 v Atchinsonu v Kansasu, a smo se kmalu odselili od tam. Pravzaprav smo se neprestano selili. Na štiri leta. Vzdolž železne ceste. Oče je bil namreč zaposlen pri železnici. Kansas City, Des Moines, St. Paul, Čikago, pozneje Boston, New York. Tako sem se že zgodaj naučila, kako se odvezovati od vezi. Človeških, sorodstvenih, prijateljskih. Predvsem pa sem se morala osvoboditi navezanosti na materialne stvari. Mogoče je bila to moja prva lekcija svobode, a tudi poguma, ki mi je bila položena v zibel. Fantje? Ah, tudi na fante se nisem navezovala. A tudi oni se niso kaj prida zanimali zame, pa nisem bila zaradi tega prav nič razočarana. No, morda sem njihovo pomanjkljivo zanimanje zame obžalovala, a le toliko, ker nisem imela stalnega soplesalca. *Glasba, začne se pozibavati.* Obožujem ples, in če bi imela fanta, bi najbrž pogosteje plesala. Tako pa sem na podstrešju sama poslušala mamine stare plošče in se z zaprtimi očmi pozibavala in sanjarila … Morda sem tedaj prvič zaslutila, kaj pomeni leteti. Četudi sta me zelo privlačili kemija in fizika, sem se pozneje odločila za študij medicine. Želela sem postati zdravnica. Proti koncu I. svetovne vojne sem obiskala Pidge, mojo ljubo sestrico, ki je tedaj pomagala ranjenim vojakom v bolnišnici v Torontu. In nekje v sebi sem zaslišala močan klic, da moram pomagati, narediti nekaj dobrega za družbo, za ta svet. Nekaj, kar nas bo preživelo in kar bo pomagalo preživeti. Kot medicinska sestra sem garala dneve in noči. Oh, in prav z veseljem so mi prepustili prehranjevanje ranjencev, med drugim tudi zato, ker so vedeli, da je viski v kuhinjski shrambi z mano in pred mano varen. *Smeh*. V tistem času si lahko na nebu opazoval le vojaška letala. Spominjam se zime leta 1918. Še danes čutim, kako mi mraz krči lica, led in sneg s propelerjev pršita vame. Ure in ure sem lahko stala v bližini letal in opazovala njihove veličastne pristanke in vzlete. A na žalost sem se v bolnišnici okužila z virusom, ki mi je povzročil precej težav. Hudo vnetje sinusov je pozneje preraslo v kronično obolenje, končalo pa se je z nekaj operacijami in dolgim okrevanjem. In prav tedaj sem se iz čistega dolgčasa, v čakanju na ozdravitev namreč, vpisala v šolo za mehanike in se naučila skoraj vse o motorjih, to pa mi je pozneje seveda prišlo zelo prav. No, in potem je sledil študij

medicine v New Yorku. Bila sem zelo nemirna in radovedna študentka, edina sem na primer že v prvem mesecu odkrila vse skrivne kotičke univerze. Prečesala sem jo od kleti do podstrešja. Leta 1922 sem izvohala odlično točko, od koder sem v družbi znanega biologa lahko opazovala sončni mrk. Kako me je očaral … Ne, ne biolog, *Smeh.* temveč mrk, zrenje v nebo, med zvezde! Drugič sem doživela mrk med poletom, leta 1924, lebdela sem nad kalifornijskim otokom Santa Catalina. Občutek, da te tema dobesedno požira, je bil zastrašujoč. Morda se pa tako umre, sem tedaj pomislila … No, študij medicine ni trajal dolgo, kot niso drugi študiji prej in pozneje. Tudi tega sem, kot vse druge, opustila pred diplomo. Starši so obupovali nad mano, jaz pa sem vedela, da diploma v resnici ne prinese ničesar, še posebej pa ne znanja, kaj šele modrosti. In že tedaj sem vedela, da telesne bolezni niso nič pomembnejše od psihičnih. Morda je celo obratno … Nekega dne sem opazovala letala, ki so pristajala na Long Beachu. Stopila sem k uniformiranemu mladeniču in ga vprašala, koliko stane tečaj letenja. »1000 dolarjev,« je rekel in me osuplo premeril. »Ženska, ki bi letela? Ah, daj no, punči, zresni se!« Ampak punči je še istega večera naznanila očetu, da hoče leteti, in tudi on je ni jemal resno. In ker doma ni bilo dovolj denarja, sem se odločila, da se zaposlim v neki telefonski firmi in si šolo letenja plačujem sama. Tako so me doma zelo redko videvali. Iz službe sem vsak dan s tramvajem hitela na letališče. Lepega dne mi je nek gospod z avtom ponudil prevoz in njegova ljubka hčerkica, ki je sedela na zadnjem sedežu, me je vprašala, kako lahko letim s tako dolgimi lasmi. »Lahko bi se zapletli v propeler,« je tanko zajavkala! Pisalo se je leto 1920 in ženska tedaj ni smela imeti kratkih las. Tako sem si jih vsak teden na skrivaj ostrigla, a le za centimeter, da doma ne bi prezgodaj opazili prevelike razlike in zagnali vika in krika, dokler se nisem nekega dne opogumila in se ostrigla na fanta. Cak! Pa so odfrčali! Seveda se kritiki in mnenju o ekscentričnosti nisem mogla izogniti. »Te je bilo strah, kako je šlo prvič, daj no, Amelia, priznaj, da so se ti tresla kolena, najbrž si se podelala v hlače, a ne?« so me zbadali. Sledil je namreč moj prvi solo let. Ne vem, kako je bilo, a počutila sem se kot … idiot. Moj prvi polet je minil brez posebnega vzburjenja, brez pohval, še posebej zato, ker pristanek ni bil ravno šolsko bleščeč. Šele pozneje, ko so doma vendarle dojeli, da se ne nameravam odpovedati letenju, in ko sem v veščinah letenja postajala vedno boljša, se me je mama usmilila in mi pomagala pri nakupu

prvega letala. Seveda iz druge roke. Mama je bila od nekdaj moja tiha zaveznica, četudi se je glasno pritoževala nad mojim pretirano svobodnim obnašanjem. In prav kmalu sem izborila pilotsko dovoljenje in licenco Aeronavtične mednarodne federacije.

Slika 4

AMELIA *se igra kavbojce, oponaša očeta:* Bum, bum, bum … za gorami se zasliši strel. Bum, bum, bum … Moj soborec, pripravljen na boj, izvleče iz toka pištolo. »Obkoljeni smo. Poglej, tam doli. Prihaja šerif z okrepitvijo! Ne, ne, ne smeva kloniti do njihovega prihoda! Zdrži! Bum, bum, bum!, je ponovno odjeknilo v steni. Au, zadeli so me, Mac, mater, zadeli! – Joj, pa so vas res ustrelili, gospod Earhart? – Kaj? Če so me res ustrelili? Kaj ustrelili, ubili so me!!! In ostal sem živ le do prihoda šerifa, ki je rešil vse druge. No, potem pa sem spet oživel. *Smeh.* Kako živo je pripovedoval zgodbe o kavbojcih. Ja, moj oče! Edward Earhart! In v zgodbah si je seveda prisvojil vse glavne junaške vloge. Zabaval je celo sosesko, enkrat je izgubil roko, drugič nogo, zato so bili otroci precej zmedeni, ko so ga čilega in zdravega videli hlačati po naši ulici. Najraje pa se je z nami igral kavbojce in indijance. Še dolgo je nosil na nosu znamenje hude bitke – brazgotino. Nek deček mu je namreč v strastnem boju pred nosom zapahnil vrata skednja. O, in pisma, ja, tudi pisma mi je pisal. In koliko jih je bilo! Pisem in lističev, s katerimi me je dražil in zabaval …Draga moja Paralelepipedka … Kaj? Prosim? Kako? Paralelelele…? Njegovo pisanje me je vedno katapultiralo v orbito, saj sem morala nemudoma ugotoviti, kaj za eno novo besedo mi je nastavil v past. Paralelepipedka? Dolgo sem bila prepričana, da je moj oče vseved. Da je prebral vse knjige tega sveta in da je posrkal vse vesoljno znanje. In znal je rešiti vse križanke! Bil je zmožen odgovoriti na vsa moja vprašanja, poznal je sleherno besedo, ki sem jo naključno izbrskala iz slovarja, celo tiste najtežje. Da, očetove bitke sem imela najraje, in četudi sem bila deklica in me je babica poskušala ukrotiti z rožnatimi satenastimi oblekicami in velikimi lasnimi pentljami, predvsem pa s prepričevanjem, da se moram kot deklica lepše obnašati, sem se najraje igrala z njim in z dečki z ulice. Jezdila sem kar brez sedla, igrala tenis, košarko in se s kolesom postavljala v deški družbi, to pa je seveda moji babici dokončno posivilo lase. *Pljune in se smeje.* Da smo deklice manj sposobne od dečkov, telesno šibkejše, no, to bi morali šele dokazati, mar ne?! S sestro sva se nekoč prijavili na atletsko tekmovanje. Med deklicami, ki naj bi tekale – o moj bog, kako absurdno! – v muslinastih oblekicah, sva se pojavili v kratkih hlačkah in si za vedno priborili naziv črnih ovc.

Akcent reflektor v obraz, nekoliko bolj otroško naprej. »Dragi očka, z Muriel sva se odločili, da nujno potrebujeva nogometno žogo. Prosim, prosim, prosim, če nama jo za božič priskrbiš, brez nje namreč ne bova mogli preživeti. Žogic za bejzbol, palic, koles in drugih reči pa imava, kot veš, že dovolj in čez, hm … misl'm, poln kufer, ok? In če po naključju kje naletiš na Božička, mu, prosim, razloži, da sva kljub vsemu še vedno deklici … Aja … da ne pozabim … Tudi zračni puški ne bova rekli ne.«

Slika 5

AMELIA*:* Leta 1922 dobim prvo letalo, živorumen dvokrilnik Kinner Airstar iz druge roke. Poimenujem ga Kanarček in z njim dosežem prvi rekord med pilotkami, dvignem se 4300 metrov nad zemljo. Leta 1923 postanem 16. ženska z licenco za let. Da, edina ženska sem, ki je izvedla neprekinjen medcelinski let. Leta 1930 z enomotornim letalom Lockheed Vega dosežem mednarodni rekord na 100 kilometrov s težo 500 kilogramov. Leta 1932 dosežem nov rekord, brez postanka in dotakanja goriva preletim od Los Angelesa do Newarka. Večkrat me vprašajo, kaj potrebuje odličen pilot. Ah, kaj le? Kavo, pomaranče in paradižnikov sok, čokolado in 20 litrov vode, dva šala, zobno ščetko in glavnik, sendvič z jajčno omleto … in seveda moža, da vam ga pred poletom pripravi. *Smeh*.

Slika 6

AMELIA: Leteti … Ljudje pogosto gojijo zgrešeno predstavo, kaj pomeni leteti, kakšna so občutja tam gori, med oblaki. Mnogi si predstavljajo, da je letenje podobno občutku, ko sloniš ob odprtem oknu zelo visokega nebotičnika. Pa se motijo. Ko si v letalu, občutka vrtoglavosti ni. Leteti je tako naravno, da se potnik letenja v bistvu še zaveda ne. Tam gori človeka popolnoma zapusti občutek za razdaljo. Prepad pod letalom ostaja le v miselni predstavi. Ko pa zremo z okna v nebotičniku, smo v stiku s tlemi, tistimi, ki jih imamo takrat pod nogami, a tudi tistimi, ki jih gledamo iz dvajsetega nadstropja nebotičnika, doli, na ulici. Vrtoglavica ali vsaj občutek nelagodja izhaja iz nepremične točke, ki se nahaja v vidnem polju opazovalca na zemlji. V letalu pa tridimenzionalnost ali vertikalnost z zemljo umanjkata. Med letalom in zemljo se gosti atmosfera, to daje potniku popolnoma drugačen občutek. Prave stične točke z zemljo ni. Vse zemeljske tegobe, vsaj zdi se tako, izginejo: zemeljski strah, občutek teže … Izgine pa tudi občutek za hitrost. Oko tistega, ki potuje v avtomobilu, se zatika ob drevesa, ob kamenje in s tem ustvarja občutek hitrosti in razdalje. Tako si pomaga in izračunava. Toda na nebu ni kamenja, ni dreves ali kandelabrov, nobene referenčne točke, ki bi nas opozarjala, da čas teče, da prostor mineva, da življenje mineva, da nas je iz trenutka v trenutek manj. Le zemlja je … nekje daleč pod nami se v skorajda brezčasju čudežno razteza kot ameba. Višina vse splošči, razoroži, zrelativizira. Še najvišje gore niso več impozantne, drevesa postanejo grmiči, avtomobili žuželke, težka ilovnata zemlja, ki jo ljudje z muko in predanostjo obdelujejo, postane prikupna mehka krpanka, mesta drobne šahovnice ... Ali me je bilo kdaj strah umreti? V zraku? Res še nisem slišala, da bi pilot umrl v zraku, no, razen v primeru, če bi zobal češnje in bi se mu koščica zataknila v grlu. *Smeh.* Človeka od tam gori sploh ni zaznati. In njegovih problemov v zraku je zelo malo … Pojavijo se šele, ko se dotaknemo tal.

Slika 7

AMELIA*:* »11 vodoravno: a-l-k-o-h-o-l-i-z-e-m, 9 navpično: A-L-K-O-H-O-L-I-K. Še ena nova beseda, oče, kajne? Alkoholik, kdor pretirano uživa alkoholne pijače; kroničen, notoričen alkoholik; si mislil, da ne vem? Da se boš skril za vedno razigran obraz, za norčavost in duhovičenje, za smeh in neskončne bitke med kavbojci in indijanci? Vedno pogosteje si pil. Prihajal si domov in za seboj puščal sled, vonj po žganih pijačah. Ne, ne po razkužilu in dezinfekciji; lagal si namreč, da si pomagal pri popravilu lokomotive … Da si se urezal in da so ti očistili rano. Alkohol razžre mikrobe, si nas prepričeval … Na koncu je razžrl tebe, zvezo z mamo in našo družino … Oh, vrhunsko si odigral predstavo ranjenca: povil si si roko, pod povoji se je skrivala zdrava roka, v tvoji duši pa brezdanja rana. Nisi odnehal, četudi smo te zasačili pri laži. Rekel si, da so sodelavcu Mitchu povili roko, tebi pa le iz solidarnosti. Te tvoje večne izmišljije … Si mislil, da ne bomo opazili rdečih, zabuhlih oči in tresočih se rok, rahle nagnjenosti telesa in vedno bolj ukrivljenega hrbta, ko si se na vso moč trudil najti ravnotežje? Tvoja težka sapa ni nikomur prizanesla. In tvoja laž ni zmogla zaceliti rane, ki se je širila kot metastaze, se poglabljala in na koncu zjedkala tvoje srce. Moj nadvse čislani dedek, vrhovni sodnik Alfred Otis, mamin oče, je nasprotoval njeni poroki s tabo. Ko te je mama prvič pripeljala domov, je videl v tebi zgolj faliranega odvetnika, ničvrednega klovna, potomca osušenega in mrkega luteranskega pastorja, ki nima pojma o zaslužku, ki nima pojma o biznisu, ki ne sodi v meščansko salonsko polikanost in omikanost. Že ob prvem srečanju ti je s svojo sodniško nadutostjo in oholostjo dal vedeti, da nisi dovolj, da ne ustrezaš njegovemu pričakovanju. Kot ponižen pes si se vlačil za njim, hotel si se potruditi. Mislil si, da moraš dati več, še več, vedno več. Kako zelo si se trudil, oče. A med temi ljudmi to ne pomaga … med temi ljudmi se ne pogovarja, si ne pomaga, se ne raste … Ne, oči, med temi ljudmi se trguje, se izračunava in šteje. In naj si se še tako trudil, da bi te plemeniti in cenjeni sodnik Otis sprejel, ne, ne vzljubil, vsaj za silo sprejel, kot vzornega in ljubečega očeta njegovim vnukinjam, ni ti uspelo. Postal si pes sledilec, vedno bolj krotek in obupan. In sodniki ne marajo podložnih psov. Dedek je še naprej uspešno sodil, tehtal, odločal, ne le v sodni dvorani, povsod. In med sodbami in predsodki

kmalu ni bilo več nobene razlike. Če bi bila tedaj odrasla, bi ti zaupala skrivnost, oče: ves tvoj napor je bil zaman, kajti nikomur nikoli ni uspelo; vpričo teh ljudi nikoli nikomur ne uspe. Bil si moteč, ker si bil živ. S svojo živostjo si jim kazal zrcalo lastne omrtvičenosti. Kako težko je bilo v vseh teh letih srečevati dedka in vedno znova gledati prezir v njegovih očeh, naveličanost in gnus. In morda celo zamero, ker ne boš nikoli zmogel osrečiti njegove deklice, moje mame. *Smeh.* Sem mislila, da se te reči dogajajo le ženskam! Prvič sta se z mamo ločila, ko si po dedkovi smrti zafrčkal vse njegovo premoženje. *Smeh.* Ah, oči, morda si si iz čiste objestnosti ali maščevanja dal duška! Bum, bum, bum! … Mitch, pejva na en velik pir, umrl je Otis, stari sodni vampir! Kakšna zmaga! Pokopal si dedka in njegov denar in jaz sem morala prodati letalo, da smo z mamo in Pidge, mojo malo sestrico, lahko preživele. Leteti ne, preživeti … Potem si se priplazil nazaj. Ah, ne, seveda se nisi priplazil … Vedno si znal narediti vtis, dramo, komedijo, z velikimi obljubami in šopki rož, s prisegami in zarotitvami … Vse zaman, bil je prepad, ljubezen do nas prešibka, do pijače vedno močnejša. Spet sta se razšla … Edward Earhart, moj oče … *Prehod na sceni v drugo dimenzijo.* Peljal si me na sejem in s prstom pokazal proti nebu. Čezenj je prifrčalo letalo. Poglej, Milie, to je svoboda!, si vzkliknil. Potem si utihnil, udarilo je v prsih. Bum, bum, bum … V kotičku očesa se ti je zasvetlikala drobna solza. Oh, kako zelo sem si želela, da bi se mi nasmehnil, mi pomežiknil kot nekoč, ko sva se igrala kavbojce in indijance. Imela sem osem let in prijela sem te za roko. Ob neskončni žalosti, ki te je hromila, je to menda vse, kar sem bila kot otrok sposobna storiti … Bum, bum, bum … mi je tolklo v prsih. Nežno, kar se le da, in previdno sem te prijela za roko in molila, da je ne bi umaknil. Mislila sem, da bom lahko omilila tvojo bolečino, pregnala črne vrane, ki so sekali tvoje nebo in gradili med nama zid tišine. Ne, nisi je umaknil. Molčala sva sredi sejemskega ropota. Dišalo je po pikantnih klobasah, ocvrtem krompirčku in lepljivi sladkorni peni. Gledala sem visoko vate, ti visoko v nebo. Postala sva zaveznika v bolečini. Jaz tvoja medicinska sestra, odrešiteljica, ti neodrasli otrok. In morda sva si tedaj tiho obljubila, da bova nekega dne zbežala. Ti še bolj v pijačo, jaz pod nebo: postala bom uspešen, briljanten vnuk, premožen zet mrkemu dedku, ki bo končno presodil nama v prid … In morda bo moja lojalnost tako velika, oči, da se bom celo odpovedala

ženski v sebi, materi nikoli rojenega otroka … Saj veš, dedka ne smeva prehudo ujeziti … Odšla bom tja, oči, kjer je tebi spodletelo.

Slika 8

Prizor zmage. Koriandoli padajo z neba v ozkem osvetljenem fokusu, Amelia s šopkom cvetja, maha in se klanja, iz šopka vleče cvetlice in jih meče naokoli. Ponovno se zasliši prelet letala, Amelia steče proti rampi, prizor se razblini.

Slika 9

AMELIA *pobira koriandole iz prejšnjega prizora, siplje jih v žaro«:* Jojmene! Kakšnim nevarnostim smo se izpostavile, dekleta uboga, ko stopamo na tako dolgo in težavno pot! Ženska lepota mami vse sorte zmikavtov in nepridipravov! Bolj kot suho zlato bi jih utegnilo privleči … ali ne bi bilo bolje, ko bi se … moj stas je že po naturi nekoliko drugačen … preoblekla v možatega junaka? Pa najsibo v mojem srcu še tak skrivnostni ženski strah, z naostrenim mečem ob boku, z merjaščevim bodalom v desnici bo moj bojni videz vzbujal grozo in trepet. Prav tako, kot ju seje marsikateri moški usranè, ki za svojim srboritim obrazom skriva pomehkuženo slabištvo … Oh, Shakespeare! Z Eleanor sva sedeli v prestižni loži gledališča in ob igralkinih besedah *pomehkuženo slabištvo* sva se spogledali in zahihitali. Spoznali sva se v Beli hiši, aprila 1933, na slavnostni večerji, ki jo je priredil predsednik Roosevelt, Eleanorin soprog! Ah, da, da, na mojo čast, saj sem vendar prva ženska, ki je sama preletela Atlantik! No ja, prva moj drek! Roko na srce, tistega leta 1928 ne štejem, bila sem le nema priča, ki so jo posedli kot neuko, usmiljenja vredno tepko v trup letala. Nekega aprilskega dne leta 1928 je zazvonil telefon. »Halo, ne poznate me. Moje ime je Railey … Kapitan Railey! Bi preleteli Atlantik?« Odgovorila sem: »Kaj? Kako? Preletela Atlantik? Moj bog, bi. Bi, bi, seveda bi, in še kako! Toda, joj, kdaj pa, ker imela bi namreč še kar nekaj kaj-pa-čejev!« Ženska, ki je financirala prelet Atlantika, premožna Američanka Amy Phipps Guest, ki je sicer živela v Londonu, je brez težav kupila trimotornik Fokker in ga preimenovala v Friendship – Prijateljstvo. V znak prijateljstva med Anglijo in Ameriko.

Torej, Amelia, si pripravljena na prelet Atlantika? V primeru nesreče se odpoveduješ tožbi in odvezuješ preostalo ekipo kakršnekoli odgovornosti? Kaj si študirala? Si zdrava? Si močna? Kakšne so tvoje pilotske izkušnje? Kaj nameravaš narediti po preletu? Se strinjaš, da bosta moška pilota plačana, ti pa ne? Pilot Bill Stultz bo prejel 20.000 dolarjev, strojnik Lou Gordon 5000 dolarjev. Tvoje plačilo je vstop v svet aviacije, delaš torej za svoj renomé in slavo; seveda vsi honorarji intervjujev in drugih novinarskih novic pripadajo organizatorju. Aha, še to, ne boš pilotirala. Sedela boš v trupu letala in boš le priča preletu. To je za žensko dovolj, a vpisala se boš, o, da, to pa, v zgodovino letalstva.

Seveda sem bila proti, nisem hotela biti mrtva cokla, povoženo ženšče, sirotno odčarani osebek, ki kot kup nesreče čemi v prelepi oblekici nad Atlantikom – in predvsem: o katerem bi se širile neresnice! Kakšna junakinja neki, ki je kot prva ženska preletela Atlantik! Mislite, presedela v repu letala in lupila pomaranče? Haha, pomaranče … Ne, saj jih nisem lupila! Zaradi megle nam ni uspelo razbrati natančnih koordinat in zato tudi ne pristati; vedeli pa smo, da nismo daleč od obale, in ker nas ladja pod nami ni opazila, da bi nam pomagala in nas usmerjala, na radijske klice pa se ni odzivala, sem po sili razmer iznašla posebno strategijo: na ladjo sem zalučala vrečko pomaranč, da, vso zalogo, ki smo jo imeli s seboj, in to s posebnim listkom s sporočilom: Od časa do časa je super pogledati v nebo! Morda ne ugledate boga, naše letalo pa! *Smeh.* In vrečka je padla naravnost na sredo kapitanove kabine. K sreči ni nikogar ubila. Pa naj še kdo reče, da praktična gospodinjska logika ne sodi v pilotsko domeno! O tem se seveda nikoli ni govorilo. Billa in Louja bi s tem spravila ob sloves in posel. Draga gospoda Bill in Lou, kakšna je bila vaša strategija uspešnega preleta? – Ženski met pomaranč! Lahka kategorija! *Smeh.* Da, kaj kmalu mi je postalo jasno, da s trmo in pokončnostjo, z neposrednostjo in resnicoljubnostjo ne bom dosegla prav veliko. Saj poznate izziv Psihe z zlatim runom, mar ne? Počakati je treba na temo, da zverine zaspijo. Nadeti si je treba masko, čemeti v zasedi, plitko dihati in se pretvarjati, da nam je v redu tudi tako … Joj, kako sovražim to zapovedano malomeščansko taktiko preživetja! Počasi in previdno, da ne bi s svojo sposobnostjo in talentom prizadeli njihovega ega! Kot mačka se moramo sukati okoli vrele kaše, se pomanjševati in skromno hliniti nemočne punčke in jim vedno znova dajati vedeti, da so oni več, da so oni bolje, da so oni vse ... Da, od mene se je pričakovala splošno znana ženska spravljivost, pravljični tišina in mehkoba, velike, začudene kravje očke in, ah, da, strokovno povedano, ženska receptivnost. Sprejmi ali pusti. Sprejela nisem, pustila pa tudi ne. Konec maja je napočil The Day D. A nam je prvič spodletelo. No, ne meni. Meni ni še nikoli spodletelo. Nič ne vem o tem! *Ciničnо, smeh.* Ko smo hoteli vzleteti, je bilo prevetrovno, drugič pa nas je ovirala gosta megla. In bili smo seveda pretežki. In kdo je po nekaj urah tuhtanja in skrajne razočaranosti, da ne rečem vdanosti v usodo, pilotoma Billu in Louju svetoval, kako kljub vsemu varno zapustiti tla? Ženska! Kako? No ja, žrtvovala sem garderobo. *Smeh.*

Slika 10

AMELIA: Leta 1932 sem si končno prislužila vzdevek Lady Lindy, po pilotu Charlesu Lindberghu, ki je prvi sam preletel Atlantik. Moj let od Nove Fundlandije do Irske je trajal 15 ur. In kljub izgubi goriva, kljub plasti ledu, ki se je vztrajno debelila na krilih, in kljub počenemu konektorju, iz katerega so v zadnjem delu poleta skrb vzbujajoče bruhali ognjeni prameni proti kabini, mi je uspelo. In tako sem praktično čez noč zaslovela in spoznala Eleanor Roosevelt. Kakšna ženska! V trenutku, ko sva se zagledali, sva se takoj sporazumeli. Moja sestra Pidge je bila daleč in pogrešala sem žensko solidarnost. Tisto brez besed. Pri kateri štejejo le dejanja … Proti koncu večerje, ki so jo v Beli hiši priredili meni na čast, sva se kot dve ilegalki izmuznili strogemu državniškemu protokolu in na bližnjem letališču naročili letalo, s katerim sem jo odpeljala na nočni let od Washingtona do Baltimora. Po tem poletu sem ji obljubila, da jo bom naučila leteti, pa se žal nikoli ni zgodilo. Vem, da me je iskala še dolgo po tistem usodnem 2. juliju 1937, ko sem izginila sredi Tihega oceana; pritiskala je na marsikoga, na moža, na predsednika Roosevelta, da bi me našli, da bi vendarle odprli vojaški arhiv. Ni ji uspelo. Top Secret. Še danes je dokumentacija z resnico strogo varovana. Zakaj? Ker je Tihi ocean pač moral ostati tih … Postala sem nerešen primer! Ali bolje, nikoli rešen primer. Amelia Earhart, izgubljen primer. *Nasmeh*.

V ozadju posnetek:

MOŠKI GLAS: Čakamo, Electra, še vedno čakamo. Javi se! Sprejem. Konec.
Hreščanje narašča.

AMELIA: Itasca, Itasca, may day, may day. Tu KHAQQ. Pomikamo se po liniji sever--jug. Ponavljam, pomikamo se po liniji sever-jug. May day, may day … Ime mi je Amelia Earhart. Potrebujem pomoč. Sprejeto. Konec.
Hrup letal je vedno močnejši. Prelet cele eskadrilje. Nič.

Slika 11

AMELIA: Koliko časa bom še morala ostati na tem otoku? Se še nisem dovolj spokorila? Je to plačilo za svobodo, ki sem si jo vzela? Še vedno se vam zdi, da sem premajhna, preveč ženska za pot okoli sveta? Preveč drzna, prezahtevna? Nekega dne bo to malenkost, nekega dne bodo moje sestre osvojile Luno, kaj Luno, Mars, Venero! Moje roke so roke nič več mladenke. A se še vedno široko razpirajo. Kot krila. Z njimi sem kot otrok objemala široka debla v parku ob hiši, mogočne sekvoje in sanjala sem nove svetove. Le še papirnata ikona sem, gledališki lik, ki po aplavzu izgine z igralkinega obraza, potone v njenem telesu, utihne, da bi ne bil preveč moteč. Zgoščena sem v arhetip bojevnice, velike Amazonke, marginalke, žrtve, pionirke, ah, da, feministke. Postala sem papirnati simbol vztrajnosti, poguma, strasti in ženske ozaveščenosti. Kako že gre moj največkrat uporabljeni citat? Čakajte, da … Ne prekinjajte ljudi, medtem ko uresničujejo stvari, za katere ste bili prepričani, da so nemogoče! Je pomagalo? Je bilo zaman? Uprizarjale se bodo predstave, snemali se bodo filmi … Toda kje v tem papirnatem morju vsega presežnega stoji Amelia, ženska, konkretna ženska iz mesa in krvi? Poglejte me! Kaj vam ni jasno? Jaz *sem* ženska! Kaj vas moti, moje hlače? Pilotski jopič, škornji? Očala, pilotska kapa? To, da sem neposredna, čista, brez agende, predvsem pa živa? Cela plejada jih je že bíla bitke pred mano, letele so celo z baloni, mnoge so požrli ognjeni zublji! Ne, ne tisti na grmadi, čeprav tudi tisti, da … a požrl jih je ogenj v zraku, o, da, za svobodo enakosti je gorela alkimija duha: Jeanne Geneviève Garnerin, Madame Blanchard, Élise Garnerin, Margaret Graham. Ni bilo dovolj. Kljub pogumnim preletom mnoge ženske še danes ostajajo ujetnice lastnih sanj. Sanj, ki so se jim morale odpovedati, se sprijazniti z manj. Z večnim NE, TI PA NE! Ne boš, ne smeš, ne zmoreš, ti ne pritiče, ker si – pač – samo ženska! In preotročje bi bilo iskati krivca. Moški? Spet? Ali res? Ali so res za vse krivi moški? Najbrž je vse skupaj dosti preprosteje: dva demona v nas – inertnost in strah, ki ju pestujejo neodrasli in nepodojeni dojenceljni – nas vlečeta v upogibanje duha; slepo sledenje samooklicanim avtoritetam nas vleče v samozapovedano negibnost. Kajti prva in edina izdaja se zgodi v človeku samem. Onkraj spola. Vse drugo so izgovori in prelaganje odgovornosti. Kaj me gledate, predvsem ve, da, prijateljice moje, sestre, ki ste mi nastavljale pasti iz lastne nemoči, iz

grenčine lastne zataknjenosti, iz lastne odrasle nedoslednosti, sestre, ki ste podnevi polagale vence na moj grob, dvigale pesti in kričale k enakopravnosti, zvečer pa iz strahu in ponižnosti perfidno tkale gnezdo njim, ki so vas vedno znova žrtvovali za svoje male zmage, za veter v zalivu. *Zapoje.* »Barčica po morju plava, drevesa se priklanjajo … O, le naprej, o, le naprej, dokler je še vetra kej …« Ste mislile, da bom tiho, ker se ne spodobi dvigovati roke tudi nad svoj spol? Resnica je vedno nad. Onkraj. Bitka je samo ena. Žal mi je, morala sem. Pravzaprav mi ni žal … Beseda solidarnost je še vedno in prepogosto retorična puhlica za solzave nadaljevanke.

Slika 12

AMELIA: Nikoli nisem prezirala moških. Nikoli! Nasprotno, ljubila sem jih … Da, ljubila sem ga … Z obrazom se zarijem v njegova pleča. Vem, ne bo trajalo. Ne more trajati. Zato molčiva. Gledava prostranost, ki se z vsakim dihom krajša. Prisluškujeva končnosti, ki se širi v brezkončnost. Morda se šteje ura, morda se štejeta dve. Brez besed. Slišim veter, kako ostro brije. Slišim topot motorjev, morda je bitje najinih src. Bum … bum … bum … Brezmejna dolina … pod robatim oklepom moje osame, moje enovprežnosti dvigne srajco nad popek in ga poljubi. Z jezikom zakroži okoli planeta. *Nasmeh.* Moj akrobatski pilot: 45 navzdol, luping, pasji zob, tonó, valjček, hrbtni let, hrbtni zavoj, kubanska osmica … *Smeh.* Od daleč zaslišim svoje ime. Amelia … To je moški, ki izgovarja moje ime. Moški, ki zmore izgovarjati moje ime. Moški, ki ne tekmuje z mano. Le kaj naju drži tako visoko nad zemljo? Še močneje žge v ledjih … Razsredinjena sem. Nekdo je razbil kalejdoskop in zrcalca s tisočerimi podobami letijo v nebo. Tako sem žalostna, nenadno pijano žalostna, ker se mi približuje smrt. Čutim, kako prodira vame, kako pospešeno diha, se oklepa moje voljnosti in kako nemirno sope. V meni privzdiguje perjanice bolečin, še malo, čisto malo, in bom osvobojena. Žalost bo odšla. Za vedno me bo zapustila. Gostota nevzdržnosti me bo oklofutala. Jezik ni nikoli izrekel, kar bi moral, kar bi lahko …

Slika 13

AMELIA: George Putnam, moj mož. Sedemkrat me je zasnubil, šele sedmič sem privolila. Zakaj šele tedaj? Živeti vsakdanje življenje pomeni biti razočaran. In jaz nisem hotela biti razočarana. Više si želimo živeti v skladu z ideali življenja, globlji bo padec v razočaranje, ko znova pristanemo na trdnih tleh v običajnosti. In kdo bi bolje vedel kot jaz, kaj pomeni biti visoko in kako je, ko moraš pristajati. Tehnično brezhibno pristajati na trdi, spolzki asfaltni pristajalni stezi, pristajati varno, pa četudi v megli, ob nalivih in toči, ob vsakem vremenu, *pristajati na kompromise*. Če ne pristaneš, umreš? George je bil sprva le moj menedžer, moj promotor, moj motivator in svetovalec. Skrbel je za mojo javno podobo. Skrbel je za moje finance, za mojo slavo. Morala sem pisati članke za Cosmopolitan, knjige, delala sem reklamo za cigarete in modno linijo Ninty Nine. Kadarkoli sva morala v javnost, mi je skrival priljubljene hlače in zdrgnjeni usnjeni jopič. Ja, prav tega, v katerem sem, ko je bil še nov, celo spala. Želela sem si, da bi se čimprej obrabil, da bi postala podobna pravim pilotom. V butikih mi je George izbiral drage svilene obleke, pri klobučarjih naročal najboljše in čudovite klobučke, pogosto impregnirane s šelakom, naravno akacijevo smolo, saj je vedel, da se pred dežjem, tepka, nikoli ne skrijem pod dežnik; kupoval je draga krzna in me vedno znova ob fotografiranju opominjal, če sem se v kamero smejala na vsa usta. »Med sprednjimi zobmi ti zeva grda špranja, draga, nikar je ne kaži, kot bermudski trikotnik je, pogubila nama bo posel.« Izbiral je – kot je rad ponavljal – za najin posel najprimernejša in najimenitnejša mesta, kjer naj bi se pojavljala v javnosti. Na družabne dogodke je premišljeno vabil pomembne in premožne ljudi, ki bi mi lahko pomagali pri uresničevanju preletov. Etika izbora? Pogosto pomanjkljiva. Pomoč se je namreč štela v dolarjih. A George ni trenil, tudi tedaj ne, ko so k sofinanciranju pristopili preprodajalci orožja, trgovci nedovoljenih substanc in sumljivi lastniki nočnih lokalov. Ostajal je okreten in galanten. Velikokrat sem premišljala, ali bi mi uspelo tudi sami? Sem vendarle pristajala, podpisovala kompromis? Edina ženska sem, ki je izvedla neprekinjen medcelinski let, a razdalje med nama mi ni nikoli uspelo premostiti.

Slika 14

AMELIA: Padla je kocka. Obletela bom cel svet. Prva ženska bom, ki si je kaj takega sploh upala. Drznila! Letela bom okoli ekvatorja in v 40 dneh preletela približno 29 000 milj, z začetkom in koncem v Kaliforniji. Pot bo vključevala približno 20 postankov: Afrika, Indija, Tajska … No ja, morda s Fredom narediva kakšen postanek več, v primeru višje sile, torej slabega vremena. Letalo, s katerem bom obletela svet, je dvomotorni Lockheed 10 Electra, srebrni orel, jeklena ptica s tanki, ki hranijo več kot 450 kilogramov goriva, veliko več od običajnih rezervoarjev, ki ponavadi zmorejo le 90 kilogramov. Ja, moje letalo se imenuje Electra. Kar na smeh mi je šlo, ko so prvič poklicali iz tovarne in izrekli njegovo ime ... Ifigenijo je kralj Agamemnon v Avlidi žrtvoval za veter v jadra njegovih bojnih ladij, da bi njegova vojska lahko napredovala. Joj, prosim, prosim, samo ne preveč vetra, da lahko vzletim! *Smeh.* Za kopilota in kartografa sem si izbrala najboljšega, Freda Noonana. Nekdanjega marinca. Čeprav je imel George ob tej izbiri kar hude pomisleke. Fred je bil namreč zdravljen alkoholik. Vem, videla sem, kako se mu tresejo roke. Videl je, da sem opazila, in jih je zato vztrajno potiskal malce v žep usnjenega jopiča, malce pod mizo. »Daj no, Amelia, ne nori, moškemu, ki se mu tresejo roke, sploh pa, ko gre za natančne kartografske izračune, nikakor ne moreš zaupati! Milly, prosim, premisli! Včasih gre za milimetre in ti milimetri bi te lahko stali življenje!« me je rotil George. Roke … Tresoče se roke … Očetove dlani, roka v roki sredi sejemskega ropota. Bum … bum … bum … Diši po pikantnih klobasah, ocvrtem krompirčku in lepljivi sladkorni peni. Gledala sem visoko vanj, on visoko v nebo. Postala sva zaveznika v bolečini … Morda pa sem vztrajala pri Fredu zgolj zato, ker sem hotela dati očetu še eno priložnost. 21. maja 1937 sva poletela iz Oaklanda v Kaliforniji. Natanko ob 8. uri in 43 minut. In uspelo nama je prvič.

Slika 15

AMELIA *bobnenje letal:* Pssst, slišite? Ponovno preletavajo, že stoletje je tako. Koliko časa bom še morala govoriti neznani jezik na tem osamljenem grebenu, ki ga še nobenemu kartografu ni uspelo najti, kaj šele izrisati in označiti, da bi me slišali? Pravijo, da ta otok ne obstaja. Kot tudi jaz najbrž ne obstajam več. Predstava sem. Iluzija. Obdana s kvintali vode, z oceanom, ki ne jenja ječati. Dneve in noči, desetletja, stoletje isto bučanje, ki človeka počasi, a zanesljivo pripelje do norosti. In te zverine … Vsak dan jih gledam, kako se vrtijo v krogih, vohajo kri, vohajo hrano in čakajo, potrpežljivo. Da me popade histerija, da se poženem v vodo in zamahnem proti neznanemu kopnemu, da se odrešim, da jim povem, da sem še vedno tu, še vedno živa, četudi so me že davno razglasili za pogrešano, izginulo, za mrtvo. Oh, George, kar vidim, kako lep nagrobni kamen si mi postavil. Svetleč in marmornat, v katerega si najbrž vklesal srebrne linije mojega elegantnega *letala Electra*. Ne morem verjeti, da si tudi ti dvignil roke. Kako patetično in predvidljivo.

Slika 16

AMELIA: Ljubezen, je bila to ljubezen? Sem kdaj zares ljubila? Ali so to le sanjarije za literaturo in teater? Panaceja, ki nam pomaga preživeti? Najbrž nikoli ne bom vedela čisto zares … Dokler očaranosti ne polomimo rok, dokler ne doživimo razočaranja, ni mogoče resnično ljubiti in biti ljubljen, pravijo. Jaz pa sem želela leteti. Želela sem si svobode. Želela, da me v tem ne bi bilo strah. Da bi premagala strah pred prepustom. In morda ... ne vem … me je bilo zato strah ljubezni. Ker v ljubezni moraš pasti. Ah, hočemo spokojnosti in varnosti, a hkrati nenehnega vzajemnega vznemirjanja; lačni smo viharjev, ki bi nam vlivali adrenalina, nas premikali iz udobja, in hkrati se tega bojimo. Zato večno iščemo, da bi večno ne našli. Pretvarjamo se, da pričakujemo. Pričakovanje in pričakovanje pričakovanja nič manj ne razbija očaranosti, in bolečina, ki jo ta razočaranja povzročajo, ni z leti nič manjša. Kaj sem potemtakem iskala pod nebom? Onstranstvo v tostranstvu? Sem bežala? Sem iskala Ljubezen? A tisto ljubezen, ki bi ne bila obvezujoča? Ja, ta svet je svet predstav. Ja, in mi vsi živimo v predstavah. Tudi Amelia Earhart živi samo še v predstavi. Ali res? Oh, George, ljubi angel varuh moj … Še pred prvo poročno nočjo sem ti napisala pismo, se spomniš? V najinem zakonu zahtevam popolno svobodo. Ne bom te omejevala, in enako pričakujem od tebe. Kako strašno se je moralo to slišati, kajne? Zahtevam popolno svobodo. Brez odrekanj, brez zahtev, brez pričakovanj. Tako visoko in še više je segal moj let. Moja samoobljuba. In kdor visoko leta, nizko pade? *Smeh.* A hotela sem … Vse. Vse! Ali nič. Sem bila sužnja ideala, sem bila zaslepljena ali pa sem bila edina, ki si je upala zares verjeti in riniti resnici pod nos? Zrenje vanjo je nevarno, Ikar že ve … Cena za drznost je visoka. Človek, kakšna nenavadna samozagledana in sebična žival si! Sposobna bičanj in božanskih udarcev. Zahtevaš varnost in tujost, bližino in razdaljo, vznemirjenje in pomiritev, moč in šibkost, pretres in pomiritev, vse to in še več in morda nič od tega … Ko sem se iz samotnosti vendarle zagnala za drugim, morda nisem iskala sebe v zrcalu, temveč tistega drugega, ki bi bil sposoben predreti mojo edinstvenost, jo pretresti v mojih obrambnih mehanizmih, do drobovja, da bi me na novo določil, na novo vzpostavil … Še vedno sebično, mar ne? Ali imam pravico zahtevati svobodo in jo jemati drugemu skozi diktat pričakovanja? Ta čudna zahteva po izročitvi

drugemu … ali ni ta preobremenitev skorajda dobronamerni terorizem? Toliko desetletij pozneje sem še vedno tu in še vedno ne vem. Zdi se mi, kot bi krožila nad samotnim otokom s skritim zakladom … in nikakor ne pridem do tja … Amelia Earhart, nerešeni primer, ki ne zmore pristati. Mnogi so prepričani, da je samota predpogoj prepoznanja, a brez zrcala menda ne gre … Ljubezen je tu, da nas cefra, pomiri in ponovno razcefra. … Oh, George, le zakaj ponovno govorim v množini?

Iz ozadja posnetek

AMELIA: Itasca, Itasca, may day, may day. Pomikamo se po liniji sever-jug. Ponavljam, pomikamo se po liniji sever-jug. May day, may day … Ime mi je Amelia Earhart. Tu KHAQQ. Potrebujem pomoč. Sprejeto. Konec.

Slika 17

AMELIA: 2. julija 1937 zjutraj, na 42. dan najinega poleta okoli sveta, sva s Fredom poletela iz Laeja, Nova Gvineja. Moj bog, torej dežurni meteorolog, *Smeh,* je napovedoval mil dan brez posebnosti. Za nama je bilo že osupljivih 22 000 milj preleta, ostalo nama jih je le še 7000. Na poti proti domu naj bi se ustavila na otoku Howland, kjer bi morala dotočiti gorivo. Bilo je rahlo megleno, vatasti kosmi so se trgali in pod sabo naj bi kmalu zagledala skupek koralnih otokov. Letela sva s hitrostjo 140 vozlov, na višini 7000 čevljev. Nato sem se dvignila na 10 000 čevljev, kar ni ravno ekonomično glede goriva. Zakaj sem to naredila? … Ko sem bila še majhna, sva z očetom gledala, kako se voda v lijaku pomika proti odtoku. Vedno hitreje se je sukala in grgrala svoj odhod. Glej, Amelia, voda se bo vedno vrtela v levo, nasprotno od urnega kazalca! Zakaj?, sem vprašala. Ne vem, vem le to, da levosučnost napoveduje smrt, desnosučnost pa življenje. Tedaj mi je Fred poslal sporočilo. Prišlo je po jekleni žici, po škripcu. Amelia, poglej, na desno, nujno, takoj! Dvignila sem glavo proti desni, vlažna sluzava sivina se je pretrgala, nepredirna zgoščenost se je razdrobila v nenavadno svetlobo, ki je v enakomernem utripanju slepila bolj od snežne beline. Stisnila sem oči. Mojbog, modre ptice, koliko modrih ptic! Cela jata, kaj jata, roj ptic kot gošča svetopisemskih kobilic je letel proti nama. Ne, niso letele, vrtinčile so se kot tajfun, levosučno. In ko sem se jim nevarno približala, se mi je zazdelo, a le za hip, da sem v očeh ene od ptic prepoznala očetovo oko. Zastal mi je dih. In sunkovito sem dvignila krmilo.

Posnetek iz ozadja

AMELIA *posnetek iz offa, slika:* May day, may day, tu KHAQQ. Tukaj Amelia Earhart, may day ... Voda mi sega do kolen, pomagajte mi, may day, may day, KHAQQ. Voda narašča do grla, may day. May day, a še vedno govorim … Sa ka ta, na ma bi, ču ki ru, sa ta, ka … še vedno LAHKO govorim …

Slika 18

AMELIA: Zdaj grem. Jaz sem govorila, morda preveč, a vi ste molčali. Tudi ti, Eleanor, zaveznica moja, prijateljica, ko si izvedela, da so me vendarle našli. Da sem še teden dni po prisilnem pristanku na Marshallovih otokih oddajala radijske signale … Pa menda ja nisi verjela, da tako izurjena pilotka ni zmožna navadnega prisilnega pristanka in je klavrno zgrmela v vodo? S Fredom so naju našli Japonci in naju prepeljali na otok Nikumararoro … Za Fredom se je izgubila sled. Jaz sem preživela, in mnogi moji rojaki še danes trdijo, da samo zato, ker sem vohunila zanje. *Smeh.* Človeka, ki mu uspejo velike stvari, je treba očrniti, in to za vsako ceno. In videli ste me, kako vam maham, dvigam belo srajco v zrak, kričim, prižigam ogenj … Čudovite panoramske fotografije bodo začudeno občudovali vaši zanamci, ko se bodo vojaški arhivi nekega dne odprli za javnost … Da, vedeli ste, videli ste me, a niste ukrepali. Nisi ukrepala, prijateljica moja, in niti ti, domovina, moja ljubljena očetnjava, ki sem te brezmejno ljubila in verjela vate. Nisi. Tudi zate sem podirala rekorde! Amerika, nisi smela priznati, da si prestregla japonsko sporočilo, da so me zajeli. Če bi se odzvali, bi morali v isti sapi priznati, da ste vdrli v kodo vojnih sporočil, s tem pa bi ogrozili velik vojni načrt: tik pred izbruhom 2. svetovne vojne ste s stotimi milijoni dolarjev pomagali Kitajski pri oborožitvi proti Japoncem. »Življenje enega moža odtehta več kot tisoč žensk?« 4 milijoni, kaj pa je to? Pljunek v ocean! Da, toliko je stala navidezna kampanja mojega iskanja, medijski pomp, da se zadosti hrepenenju malih gospodinj, ki v svoji prikupni, piškavi, indoktrinirani glavici še verjamejo, da bodo tam preko oceana nekoč lahko enakopravno volile. Retorika je bila baročno napihnjena in solzavo patetična: postala sem herojinja stoletja, da bi medtem v zakulisju, na senčni strani protokol vzdržal ustaljeno pot; da bi lahko generacija za generacijo še naprej s krvjo maščevala svoje prednike, da bi s svojo nadutostjo še naprej netili dobičkonosne spore, vojne, genocide … Kmalu zatem je zapihal veter v Avlidi … Od tod sem gledala prelete, morje se je obarvalo v škrlat. Letala so se spremenila v ščuke, svobodne ptice v bombnike v rokah banalnih ljudi. Ne, niso bili strašni, le strašno banalni … In strašno je bobnelo, bum, bum, bum, strahotno je bobnelo … Zdaj vem in nič več nisem žalostna …: ta svet večnega antagonizma ni zrel za prehod, za blagostanje. Pohod najstrašnejšega totalitarizma se je začel kot majhen hec, naivna igrica, v kateri so veleindustrialci poskušali rešiti svoje zajetne

bančne račune, svoje male konstipirane oportunistične riti. Tako so postavili na piedestal njega, ki je uplinil pol Evrope. Strašno banalno … Nebo je zgoraj in se vse bolj odmika, zemlja se vse bolj pogreza vase! Zgodovina ni nobena zgodba o uspehu, namesto tega se opotekamo od ene oblike razredne družbe do druge, od ene vrste zatiranja do druge … *Smeh.* Kaj je, pretežke besede za žensko? Saj je samo igra! Še malo potrpite, grem, in po predstavi bo zakuska! Pretvarjamo se, da našo zgodovino piše nekdo drug, in da mi ob njej nemočno nemimo. Mi vsi smo eni navadni hinavci na nagnitem levem kaviarskem bregu. Zob za zob, oko za oko … Človeštvo je že davno oslepelo! Težko je dojeti, še teže sprejeti, da je vsak posameznik bojišče zase. Otok upora zase. Da mora vsak posameznik najprej in predvsem odgovarjati za svoja dejanja. A odgovarjajo mi samo še valovi … In za ta prelet v lastno temo ne potrebuješ letalske licence. Na tem samotnem otoku sem se postarala … Še vedno se sprašujete, ali je danes kaj drugače, bolje? Tam zunaj so ladje … Čakajo na žrtvovanje za veter v zalivu in na nov spopad. »O, le naprej, o, le naprej, dokler je še vetra kej …« Kapitalizem se sprehaja po robu noža, še malo, pa se bo prekucnil. Bum, bum, bum … V barbarizem ali v fašizem. Kulturni kretenizem in samovšečnost, birokratska zaplankanost, ne, ne resnica, ki biva nad bogovi, temveč mnenja gobezdal in govorice nam zategujejo vrat, banalnost zla … Ali se to morje sploh kje konča? Morje, v katero gledam dan za dnem? Morje, ki ječi, buči, ne dá spanca … Morje, na katerega gladini iščem rešilne ladje, čezoceanke … Zdi se, kot bi čakala, da bo prepozno … Potrebujem le dvoje oči, ki bi se razprle in me ugledale, rešile te obupne osame, te čudne, grenke resnice, ki mi jemlje sen … **Svobodna ne smem živeti. Ujeta ne morem živeti. Umreti nočem.** Sovražnik je bil milejši od mojih očakov; pustil me je živeti na tem osamljenem otoku. Je bila to kazen? Če ne sovragova, čigava? Slišim aplavz, veliko aplavzov, o svet!!!, moje ime ste nadeli mostovom, šolam, ulicam. In zdaj naj vam v epilogu predstave o njej, ki je znala in zmogla leteti, povem, če se nam bo izšlo? Ste to hoteli od mene? Katarzo? Intravenozno injekcijo poguma, da bi vsaj še malo vztrajali … Ste želeli izvedeti, ali se nam bo izšlo? Ali imamo dovolj poguma, da bi se nam izšlo? Dokler bo moralo pasti toliko ljudi, umreti za idejo, dokler bomo vse te smrti dojemali kot nujno kolateralno škodo, nismo vredni besede ljubezen. Kot v najbolj bednem krimiču, kičasti trivialki, se bo končala ta predstava, brez jasne dramaturške linije *Smeh.* – ah, ljudje, jasnost je precenjena vrlina! –, svet se bo zaključil in sesul vase. Med seboj se bo pobilo nekaj rund agamemnonov, a se bodo znova zaplodili dojiljam mrtvih rodov. V strahotnih krčih bodo umrle zliftingirane klitajmestre, sodobne ifigenije bodo še naprej ugajale in z

veseljem predajale življenje na oltarje kulturnih očetov, ki ne priznavajo neodvisnega duha. Morda pa je res laže ostati na samotnem otoku, ob morju, polnem grozečih čekanov, morskih psov … Bila sem moteča, ker sem bila živa. Ker nisem hotela pristati … v varnem … ker nisem hotela pristati na vse to … »Raje smrt kot genocid vaše marmelade …« Morda bo prišel dan, ah, spet prihodnjik – še ena spolzka kategorija –, *Smeh.* ko se bodo ženske dvignile … in ne le pod nebo … Dvignile se bodo nad razslojevanje, nad ločevanje, nad lakoto in klanje, nad primerjanje in trgovanje … Prišel bo dan, ko besede *zmaga* ne bo več najti v slovarjih, kajti ko izrečem *zmaga,* moram nujno reči *vojna* … Prišel bo dan, ko se bo moški dvigal nad žensko le v svobodnem preletu in v iskanju poljuba, prišel bo dan, ko bodo lahko očetje jokali in se po mili volji igrali kavbojce in indijance, in vsi bodo preživeli, ker bo le igra … Prišel bo dan, ko bo sestra nehala dvigovati roko nad sestro, brat nad brata. Ko se z besedo *moški* in z besedo *ženska* ne bomo več obojestransko zmerjali, ko se človek ne bo več vzpenjal nad človeka, ljudje nad naravo. Prišel bo ta dan ali pa nas ne bo več … Ne, nisem pristala, prisilno nisem nikoli pristala. Ker jaz ne pristajam na prisilo … Sem ljubila? Ne vem … Letela sem. In moja smrt ni bila še nikoli tako živa, kot je danes … Svobodna ne smem živeti. Ujeta ne morem živeti. Umreti nočem.

K O N E C

Maja Gal Štromar (1969) *je vsestranska umetnica: igralka, pesnica in pisateljica, prevajalka, gledališki pedagog, dramatičarka, profesor retorike, scenaristka, moderatorka ter režiserka. Sicer diplomirana romanistka je tudi diplomantka Mednarodne šole za gledališče Jacquesa Lecoqa v Parizu. V dvajsetih letih delovanja tako doma kot v tujini je odigrala več kot 87 vlog, posnela več kot 33 filmov. Izdala je 14 avtorskih knjig, od tega 4 pesniške zbirke (Goga 66000, Na predpomlad mi reci ti, Že češnječas, Boginja z zamudo- Dea in ritardo), 5 romanov (Amigdalino srce, Lju.beznica ali Svetloba po dekretu, Misli name, ko ti je lepo, Potaknjenci, 7kg do sreče/1. In 2. del ter Ženska drugje, ki ga je spisala v Parizu med literarno rezidenco Ville de Paris in Institut Francais 'Recollets' in je bil izbran med 172 romani med prvo deseterico nominirancev za nagrado Kresnik 2018), monodramo »Alma Ajka«, dvojezično slovensko-arabska izdajo Aleksandrijske Knjižnice, »Črkolandija« gledališki priročnik, pravljico, dramsko besedilo ter »Dobrodelno pravljico Anina zvezdica«.V zadnjem času veliko piše za radijski medij (13 poučnih delov mladinske radijske igre - potovanja po človeškem telesu »Ana-Tomi-ja«, 13 poučnih delov sprehoda po zgodovini slavnih osebnosti »Časoplov«, 13 delov »Bonton – za vsako priložnost sladek bombon«, 13 delov oddaj o slovenskih gradovih – »Na grad brez zagat«, pa tudi radijske igre za starejšo publiko »Alkimija srca«, »Rent a father d.o.o. – družba z deljeno odgovornostjo«, »Vademekum sr€čnosti«, »Ljubezen v času kolerabe«, »Spletkarnica«, »Srcobran«, »Dnevnik učiteljice Vesne«. Maja piše tudi za gledališče. Za otroke: »Kako je Nejc prevzgojil babico«, »Ločujem, planet rešujem«, »Cifromanija«, »Črkolandija«, »Nejc in zobki«, »Hladilnik Gorečnik«, »Planet, od plastike zadet«, lotila pa se je tudi politične satire, predvolilne komedije »Norci« (Posebno priznanje za sodoben družbeno kritični pristop-Linhart 2018, Nagrada za igro Čufarjevi dnevi 2018, Nagrada za najboljšo režijo Festival Komedije Pekre 2019), monodram »Alma Ajka« in »Moj glas, moja pot« (V Izvedbi Lidije Koceli- nagrada za najboljšo igralko, Regijsko Linhartovo srečanje), »Amelia E.« (Sng Drama Ljubljana, 2019) »Kdo je videl Coco? - Moi, Gabrielle Chanel« (SSG Trst, 2021). Iz romanskih jezikov je do sedaj prevedla več kot 10 literarnih del. Intenzivno se ukvarja z gledališko pedagogiko tako doma kot v tujini. Leta 2020 je zaključila študij na Isa Inštitutu iz vedske astrologije Iyotish. Maja, sicer Koprčanka, živi v Ljubljani, kjer ustvarja kot svobodna umetnica. Več informacij dobite na www.majagalstromar.si.*

Fjolla Hoxha

Fjolla Hoxha

ÇKA MBINË S'PARI KUR KALLET BOTA?[41]

NJË:

Anisa, 30, e veshur me një fustan të viteve '50, duke i lyer thonjtë me të kuqe, ndërsa kujtimet nga e kaluara e saj shkojnë në sfond. Fëmijëria: babai i rreptë duke hedhur fletoren e saj në tavolinë ndërsa ajo është duke i bërë detyrat e shtëpisë; pamje nga fshati i saj; ajo në luhatëse; ajo dhe i dashuri i saj Joni, duke ecur në pyll; ajo është lakurią, e shtrirë përmbysurazi në pyll - një burrë me kostum i vendosë një shkëmb në shpinë; ajo po këshillohet me një grua në një zyrë, e përqafon gruan, gruaja largohet, ajo përplaset në karrigen e saj, duke mbuluar fytyrën, e lodhur nga puna...

Bie zilja e derës. Vala, 55 vjeç, e veshur me një kostum zyrtar dhe një çantë, Anisa i vjen pas.

Vala hyn. Pas saj Anisa.

ANISA: Koke trashë!

VALA: Apo?

ANISA: Ndoshta veç po m'duket!

VALA: M'ke thanë që i urren komentet fizike!

ANISA: Kur t'kom thonë që i urrej komentet fizike?

VALA: Nuk po të kujtohet?

ANISA: Ty qysh po të kujtohet?

VALA: Osht vlerësim me randsi!

ANISA: Ah, prej shënimeve!

[41] Shënim: *Shfaqja u shkrua dhe u realizua gjatë një punëtorie organike të teatrit. Udhëzimet regjisoriale janë të bazuara në prodhimin e parë nga regjisorja Flutra Zymi; animacionet dhe filmi (në thelb gjithçka në sfond lidhur me mendimet e Anisës) janë art origjinal i realizuar nga artisti vizuel Kleidi Eski. Përdorimi i konceptit të tyre në ndonjë produksion tjetër të shfaqjes duhet ta ketë lejen dhe miratimin e tyre.*

…

VALA: T’paska hije karmini i kuq!

ANISA: Jonit kurrë s’i ka pëlqy. ‘Po dukesh si Geisha’ m’thojke.

VALA: Paj, po t’del në pah zbehtësia e fytyrës!

ANISA: A mendon që jom e smutë?

VALA: Jo…dukesh…mirë…veç e ki tenin e bardhë!

ANISA: Ai mendojke që u duksha si kurvë!

VALA: Geishat kanë qenë konkubina t’nderume!

ANISA: Nderin e kanë vra në qafë të Dulës! Ulu!

VALA: Po ti?

ANISA: Unë kom me ndejt në kambë, si nuse. A ta mar dorën?

VALA: As vet s’kom puthë dorë, ty kom me t’lanë!

ANISA: bash ceremoni fisnike!

VALA: fisnore!

ANISA: farë-e-fisnore!

VALA: e kohës së Ali Bungut!

…

ANISA: M’duket pate fmi?

VALA:…po, dy djem!

ANISA: Sa vjeç i ki djemt?

VALA: Hiqmu atyne, s’janë për ty!

ANISA: Po mendon une s'jom për ta!

VALA: S'mendova ashtu!

ANISA: Qysh mendove?

VALA: Janë të vegjël.

ANISA: Mosha s'ka randësi.

VALA: Janë naivë.

ANISA: Pra jon të pastër!

VALA: Të lazdrum!

ANISA: Po mendon të përkdhelun!

VALA: Janë me naze!

ANISA: Specifikë!

VALA: Nuk po mundem me të pa në kambë!

ANISA: A t'i prej komt?

VALA: Je me humor!

ANISA: Kom mysafir.

VALA: T'vjen keq që kam ardhë?

ANISA: M'vjen mirë që ke ardhë!

VALA: M'fal nëse të kam pengu me mesazhe!

ANISA: Nuk më ke pengu. Tash je k'tu…

VALA: Nuk e di…

ANISA: Ke vyjtë me mendu ma heret!

VALA: Kam mendu e stërmendu!

ANISA: Mos u tut, nuk tregoj!

VALA: Nuk kom çka me fshehë!

ANISA: S'ka dert, prap nuk tregoj!

VALA: A po të duket çuditshëm?

ANISA: Të kom pritë!

VALA: Të kam mërzitë ndoshta!

ANISA: Pse p'e përsërit veten?

…

VALA: (shikon përreth) … duket komod…banesa

ANISA: S'ka ndonji veçanti!

VALA: T'përngjan ty!...

ANISA: Qysh ashtu?

VALA: Duket si banesë ku jeton dikush që ka individualitet .

ANISA: Jom tu i falë sendet. Kom nevojë për hapsinë!

VALA: Ashtu duket në shikim të parë...

ANISA: Mendon që ti sheh ma shumë se të tjerët?

VALA: Shoh çka duhet me pa!

ANISA: Pse çka shohin të tjerët?

VALA: Po s'po du tash me…

ANISA: Hajt, hajt, fol!

VALA: S'po du me të lavdu para syve!

ANISA: Se më rritet mendja?

VALA: Nuk jam unë e asaj shkolle!

ANISA: (akuzuese) komuniste!

VALA: Urdhno?

ANISA: Mos e lavdo fmiun se i rritet mendja, mos e lavdo nxansin se i rritet mendja, mos e lavdo çikën se i rritet mendja, mos e lavdo nusen se…

VALA: (E ndërpret) nëse sipas teje kjo është shkollë komuniste, jo nuk i takoj asaj!

ANISA: Çfare je ti?

VALA: Ti tregom, gjykimi im për veten nuk kishte me qenë objektiv.

ANISA: A don me të tregu çka don me ndi apo çka mendoj përnime?

VALA: Nëse çka mendon përnime nuk osht çka du me ndi, tregoma ate!

ANISA: E nëse çka mendoj përnime osht çka ti don me ndi?

VALA: Atëherë ose më ke kuptu ose une jam tu e mashtru veten!

ANISA: Çfare jam unë?

VALA: …Ti je e thjeshtë, dhe në shikim të parë nuk len shumë përshtypje…

ANISA: a duna me e marrë këtë si komplimet?

VALA: Nuk më le me përfundu…duhet me t'i kushtu ma shumë se 3 minuta për me e kuptu që je e thellë.

ANISA: Si vrima e lepurit te Liza në botën e çudirave?

VALA: Si petalet e zambakut!

ANISA: Po mendon e ndishme! E thyshme? Jetëshkurtër?

...

ANISA: A don kafe?

VALA: S'kam me ndejt gjatë!

ANISA: Çka nuk osht në rregull?

VALA: Urdhno?

ANISA: Ke dashtë me ardhë…tash je k'tu…

VALA: Ndoshta mesazhet kanë tingllu vrazhdë.

ANISA: Boll të kuptushme….a don kafe?

VALA: Jo, kam pi!

ANISA: Me kon?

VALA: Urdhno?

ANISA: Mirë e ki, s'osht punë për mu!

VALA: Me burrin. Priton me pi kafe vetëm.

ANISA: Po ti?

VALA: Jam msu edhe une me pi kafe me te.

ANISA: Sa kohë jeni bashkë, 40, 50 vjet?

VALA: Aq plakë po t'dukem?

ANISA: 10, 20, 30 vjet?

VALA: Afër je. 34 vjet.

ANISA: Dhe jeni njoftu në studime në Zagreb!

VALA: Po!

ANISA: A e ke tradhtu ndoniherë?

VALA: Urdhno?

ANISA: A ke mendu me e tradhtu ndonjiherë?

Vala e heq mantilin

ANISA: E ki nxehtë! A ta qeli ni dritare?

VALA: Mirë jam. Veç nëse ti don me e ajrosë dhomën!

Heshtje

VALA: Herën e fundit që ke qenë te unë, m'a ke ba një pytje që më ka shty me mendu… Çka mbinë s'pari kur kallet bota?

ANISA: Pse të ra në mend tash?

VALA: Po më duket që kam nisë me e kuptu çka domethanë…

...

ANISA: E kemi tejkalu vijën e kuqe… keq e ma keq ka mu bo!

VALA: Keq e ma keq?

ANISA: Kurse ne gjithnjë e më shumë po i afrohemi kësaj të keqe.Me ekscitim mazohist! I vetmi send që na duket ma surreal se krejt të tjerët osht hakmarrja e natyrës. Kur e vrasim njoni- tjetrin, revoltohemi, solidarizohemi, na pengon se ia rikujtojmë vetes se civilizimi s'ka arritë me na e tredhë bishën e instinktit edhe na dhem me ia përplasë për ftyre ketë të vërtetë vetës, por kur konstatohet që mas 30 vjetve s' kemi me pasë mo ujë të pijshëm, të gjithë bohemi fatalistë!

VALA: Shumë njerëz dijnë pak!

ANISA: Dijnë ma shumë se që duhet!

VALA: Anisa, ndoshta vetëm kemi ma shumë informata dhe po dijmë se çka po ndodhë nëpër botë!

ANISA: Mos e kundërshto vetveten! S'ke nevojë me ditë se çka po ndodhë nëpër botë! Veç qeli sytë edhe kqyr përreth teje! …qe parëz, hiq ma larg, (bën me dorë nga dritarja) tre djem ishin tue lujtë me top poshtë në rrugë; k'ta dyt që ishin në qoshe lujshin koqe me ato që ish në mes, tu i bo dredhina, tu mos ja gjujtë topin, edhe u kanqshin që ky i shkreti në mes po mundohet me qyk të zorit me qenë pjesë e lojës.

VALA: Ndoshta osht ndonjë lojë e re me top…

ANISA: Futboll selektiv! Lojë me top t'karit!

VALA: Çka ka krejt kjo lidhje me tredhjen e bishës dhe fatalizmin?

ANISA: Krejt esenca e jetës osht në to! Ata majmunat e vegjël me neser masneser kur të veshin kostum dhe kravatë dhe kështu mendojnë se e kanë kapë Zotin për koqe, kanë me ja punu atij të sinqertit në mes se veç tu ja ngulë atij munden me u knaqë… Nëse loja osht fer, s'osht interesant …a kur manipulojnë me rregullat e lojës, s'e dijnë bash se çka ka me ndodhë, k'shtu i mbanë entuziazmi për me vazhdu me lujtë lojën…

VALA: Pse po mendon se ai në mes osht i sinqertë?

ANISA: A nuk osht e dukshme?

VALA: Une nuk kqyra prej dritares!

ANISA: S'di çfarë leverdije ki prej banalizimit të muhabetit!

VALA: Une veç po mundona me e kuptu situatën në bazë të sendeve që i the ti!

ANISA: S'di as vet se qysh i hynëm kaq thellë!

ANISA: A don… ujë?

VALA: Bon, një gotë!

ANISA: Ujë të qeshmës se s'mbaj shishe!

VALA: Aq ma mirë!

ANISA: Ke dëgju garant që uji në shishe t'plastikës osht kancerogjen!

VALA: Nëse gypat e ujësjellësit janë të pastër, uji që qarkullon osht gjithnji ma i mirë se uji që rri në shishe!

ANISA: Gjithni osht ma mirë me lëvizë se me ndejt në ni vend!

heshtje

ANISA: Pse po më kqyr ashtu?

VALA: Qysh ashtu?

ANISA: Si me pas pa ndonji…ndonji fantazmë!

VALA: Ty po të duket.

ANISA: Po thu që une po fantazoj me sy qelë?

VALA: Jo, ndoshta s'jemi kqyr në sy kështu ma heret.Ndoshta une kështu shikoj gjithçka.

ANISA: Çka po sheh te une?

VALA: Një vajzë elegante, veshur si në vitet e 50ta!

ANISA: Po thu që jom e prapambetun?

VALA: Them se dukesh bukur dhe duhesh me e besu këtë!

ANISA: Me besu që përtej dukjes te une nuk ka asgja ma shumë?

VALA: Po m'i përdredh fjalët!

ANISA: Jo, po konstatoj prej gjanave që po i thu!

VALA: Anisa, ti e din shumë mirë çka une mendoj për ty!

ANISA: Jo, nuk e kom idenë. E di çka thu, por nuk e kam idenë se çka mendon!

VALA: Ti po mendon që une po t'mashtroj?

ANISA: Mos m'a gjuj mu fajin! Pse po më bon me u ndi keq?

VALA (e shikon).

ANISA: Nuk po du me thanë që po me mashtron, por s'ke nevojë me m'a bo qejfin. Mos mendo që s'po e kuptoj këtë send!

VALA: Për çka po don pra me folë?

ANISA: S'e di…për sende formale…

VALA: Në rregull …qe…kriza e refugjatëve….a mendon që refugjatët Sirianë kanë me ardhë edhe në Kosovë?

ANISA: Nuk jam analiste! As fallxheshë!

VALA: Atëherë qysh je? Me çka po merresh? Qysh i ki të shpisë?

ANISA: Po bon hajgare me mu!

VALA: Nisja pra ti, flasim për çka të kesh qejf!

ANISA: Mendjen e kom t'shprast…

VALA: Tregom diçka prej fminisë tande!

ANISA: Teste t'Frojdit a?

VALA: Ti e din…

ANISA: Prej fminisë?

VALA: Ndonjë lojë, ndonjë kujtim…

ANISA: Ma së shumti më kujtohen lojnat që i kom zbulu vet…s'di pse m'u kujtu, gati gjithë në lojna kom imagjinu që jam ma e madhe!

VALA: Ke dashtë me u rritë sa ma shpejtë!

ANISA: Jo, m'ka pëlqy fminia! M'ka pëlqy me andrru, me i dhanë hov luhatëses dhe me paramendu se çka ka përtej qiellit…edhepse kurrë kërkush s'ka ditë me m'a dhanë ni përgjigje qysh duhet… e mandej kur fillova shkollës , m'a mbytën imagjinatën! S'kom guxu as ni katërsh me e marrë kurrë……..veç fiskulturë gjith' e kom pasë nish.

VALA: Njish,pse, s'ke ditë me vrapu?

ANISA: e kom pas ni arsimtar, ni llaskuci t'gërditshëm…ni pedofil! Na shtike në pikë të dimit me veshë triko, …me na pa trupin cullak! N'mes t'orës arsimtari u zhduke në dhomën e vet… i numrojsha shoqet e klasës tu mendu mos ka shku najona me to në dhomë…mandej më vike gërdi prej k'tij mendimi…

VALA: Osht gja normale…me mendu ksi gjanash…po më fascinon që po të kujtohen kaq në detale!

ANISA: Nashta pse po të rrej! …jom tu të kryp më rrena!

ANISA: Hajgare moj po boj!

A ki facebook? (VALA mohon me kokë dhe ball të rrudhun) Aaa, duhesh me qelë patjetër. Po mendoj që shumë interesant t'u kish dukë m'i pa jetnat e njerzve!

VALA: Çka tregojnë?

ANISA: Çkado që s'jon', por dojnë që të tjerët me mendu që jon: shumë të lumtun, shumë të zanun me punë, po udhtojnë ton kohën, punën perfekte, i adhurojnë fëmijët e tyne se ata janë gzimi i jetës, qeshja e parë e fëmiut, hapat e parë, hera e parë në plazh, hera e parë tu i pre thojtë, hera e parë tu pordhë……

VALA: Kam dëgju qe shumë po i ekspozojne fmijtë e vetë!

ANISA: Po dojne me na bindë që jon t'lumtun.

VALA: Çka nëse përnime janë të lumtun?

ANISA: A je ti e lumtun?

VALA:…brenda rrethanave, mendoj që po…s'kam për çka me u anku!

ANISA: A t'ka shku najherë n'mend me mbetë n'Zagreb mas studimeve?

VALA: Çka t'u kujtu tash Zagrebi?

ANISA: Çka nëse s'ishe martu me burrin tond shqiptar, por me naj shmeker prej atje? Apo s'ishe martu hiç! Kishe me qenë profesoreshë në Universitet të Zagrebit…ta kish thy!

VALA: (ofshanë) …Vështirë ka qenë atëherë me vendosë me ndejtë…as që na ka shku në mend ndoshta…në përgjithësi njerëzit kanë qenë ma pak ambiciozë se tash…Anisa, në kohën time, një vajzë e re, e pamartume, nuk ka mujt bash lehtë me marrë vendime për vete, për shëmbull me jetu vetë, me dalë kur të don, me hy kur të don…

ANISA: Me qi kur të don e kon të don…

VALA: Po mes tjerash…

ANISA: Mendon që tash kjo osht e mundun? K'tu?

VALA: Ma e mundun se në kohën time…

ANISA: Ti nuk e din, por k'tu edhe muret kanë sy! Perdet nuk të mjaftojnë për me pasë privatësi! Gjithkush don me ditë çka je tu bo.

VALA: Çka po jau varë ti atyne!

ANISA: Nuk po të lojnë rahat oj Valë! Se nëse s'je si ata, je dele e zezë. A po m'kupton? Une s'kom fmi me ja qitë foton në facebook! Paramendo une me ju shkru çka përnime mendoj: A fmija yt a? Uuu, bash mirë. Ani çka po m'intereson mu që po m'a përplasë për ftyre? Une s'muj me ni dashni për fmiun tond se s'osht i jemi po i yti!

VALA: Mundesh me ndi simpati!

ANISA: Muj me ni mllef që po bijnë hala fmi në këtë botë! Ku i kanë sytë? A s'po e shohin çka po ndodhë përreth….

VALA: Njerëzit kanë shpresë për të ardhmen!

ANISA: Kanë shpresë? Po bre se sendet ndreqen vetvetiu, s'kanë faj! Shpresë e leshit! Qe po të kallxoj! Kqyre ti veç bythën tonde, veç familjen tonde e kqyr qysh po bohet bota vend ma i mirë për me jetu! …Nuk jam aspak pishman që kom abortu! …

VALA: Ndoshta osht ndjesi bilogjike…nevoja për me u bo nanë!

ANISA: Apo imponim shoqnor!

...

ANISA: Apo të pengon hallakama e banesës teme? Nuk e ke idenë se sa e organizume kam qenë dikur….po e kam lshtu teposhtë…humbje kohe… (pauzë) a e din atë meselen me atë grunë që kish qenë shumë meraklike? Tu pastru tan ditën kish harru me u la për veti. Kur i vjen burri prej pune, gjithkah e sheh pastër, edhe pshtynë në grunë e vet. 'M'fal thot oj grue, po sendi ma i përlytë në shpi koke metë ti!'

VALA: E tmerrshme!

ANISA: Paramendo tash! Gratë që vijnë me gjys shpirti n'qendër ku punoj tregojnë k'si sende! …Une besoj që toleranca ndaj shtypjes trashëgohet gjenetikisht…si trauma për shembull…

Si fmi i ngojsha muhabetet e nanës teme me shoqet, secila tue e sha vjerrën ose kunatën ma keq se tjetra…m'u dukke që secila prej tyne ka me e mytë vjerrën ose kunatën e vet… Mandej masi e pata pa filmin Psycho, m'u dhez fantazia…paramendojsha qysh janë tue qëru kepë ballë përballë kishe po ja bojnë rrafsh njona tjetrës……. për ni moment eskalon muhabeti edhe thikat në fyt njona tjetrës, flap-flap, flutron gjaku…kepë e gjak, krejtë kuzhina vërshon me gjak!

VALA: (qesh) e ke imagjinatën shumë të bujshme!...

ANISA: Kom une plot qësi budallakina n'kry!

VALA: Më la përshtypje ajo që e the për trashëgiminë gjenetike të shtypjes!

ANISA: …po…osht e vërtetume shkencërisht…presioni që i ushtrohet nji njeriu normalizohet deri në masën që personi i shtypun mendon që kjo osht mënyrë e duhun e trajtimit …

VALA : Ashtu është!

ANISA: Shumica e grave që vijnë në qendër ndihen në faj e të friksume që kanë ardhë me u anku, se shtypja për to osht bo normalitet. Nuk e din sa shumë forcë e energji m'duhet për me i bindë që kjo nuk asht normale, që kjo nuk osht e drejtë, që ky trajtim nuk tolerohet!

Tash rasti i fundit, erdh njona me 5 fmi që e kish abortu të gjashtin E shkreta ka pasë 3 javë gjakderdhje dhe ka duru derisa nji dit i ka ra të fikt. Në atë gjendje, tuj luftu me shpirt, i vjen burri në spital e rreh grunë në mes të spitalit, ia humb vetëdijen. Burrin e marrin në burg nja dy ditë, konstatojnë që ka qenë i pitë, e lëshojnë.

VALA: Duhesh me qenë krenare me pasionin që e ki për me ju ndihmu grave!

ANISA: Me ju ndihmu grave? Qysh me ju ndihmu grave? Që po rrijnë tre muj në strehimore a? Mandej si t'bohen tre muj po duhet me ju thonëi keni dy mundsi, ose me nejt n'rrugë ose m'u kthy te burri, se po na vjen shumë keq ama kaq ju mbronë ligji! Na punën tonë e bonëm, projektin e kemi përfundu me sukses, donacionet janë arsyetu, fakturat janë arsyetu, drekat, darkat…qaq!

VALA: Anisa, ti je tu dashtë me e ndrru botën!

ANISA: Jo une veq po të tregoj çka po ndodhë përnime!

VALA: Gjanat e mira vijnë kadal dale…

ANISA: Ooo… m'lodhët gjenerata e juj me kto thanje klishe! E keni msu nji kasetë me titullin 'Optimizmi soc-relaist post-Jugosllav'…

VALA: Çasja jote osht e gabushme! Ndoshta njerëzit po sillen me ty si reflektim i sjelljeve të tua ndaj tyne!

…

ANISA: A nuk je tuj marrë shënime a?/Ku ke ki fletoren?

VALA: Nuk kam ardhë në atë kategori!

ANISA: Pse ke ardhë pra?

VALA: Me pa a je mire, nuk mundesh me u zhduk ashtu, si mos me qenë kurrë!

ANISA: Se nëse zhdukem…?

VALA: Anisa, je tu i bo me vujtë shumë njerëz përreth teje!

ANISA: Çka din moj ti për vujtje?

VALA: Di ma shumë se që ta merr mendja...edhe di që duhesh me dalë në punë sa ma shpejtë…se ato gra kanë nevojë për përkrahjen tonde…

ANISA: A ki çadër? Ja ka lshu rrebesh!

VALA: N'rregull Anisa, po shkoj, …veçse … duhesh me ardhë te une… (E merr mantilin. E vesh)

ANISA: Valë, veç ta kallxoj edhe ni send…A ke dëgju tash vonë për një gru që e ka kallë shtëpinë e vet? Tan' jeta i ka shku tu pastru, edhe nji ditë i kabo tak, ja ka shti shpisë fitilin! (qesh)…

…Veç pak

Ia jep Valës dy libra, Vala i merr.

ANISA: A je ti qasi që i kqyrë pluhnat?

DY.

Anisa heq fustanin e saj. Skena errësohet. Ajo shtrihet në shtrat. Nuk ka ndonjë renditje për këtë, por ajo goditet nga ankthi, pas të cilit e lanë fytyrën, ndjenë uri, por vështirë se arrinë të gjejë ushqim. Në produksionin e parë, regjisorja luajti me mollë të cilat Anisa i hedhë drejt publikut në vend që t'i hajë ato. Në thelb, ajo është e mbyllur në shtëpi për 10 ditë dhe kalimi i kohës mund të tregohet nga gjumi i saj, ezani, këmbanat e kishës, zhurma e kamionit të plehrave, zogjtë specifik për rajonin ku shfaqet shfaqja. Mendimet e saj tregohen nga animacionet e syve që përpëliten dhe shikojnë atë vazhdimisht. Herë pas here ajo zgjedhë rrobat që do t'i dhurojë, u vë shënime afishe dhe shkruan një letër. Kjo është kryesisht gjetja e regjisores për prodhimin e parë, mund të ndryshohet në diçka krejt tjetër.

Vala vjen në të zezë, si një fantazmë. Vala nuk reagon. Anisa e sheh atë në imagjinatën e saj dhe flet me të.

ANISA: (VALËS) Une ma shumë s'e di a kom…e di që kom ma pak…por sidoqoftë, s'kom aq sa duhet…e sa duhet?

Kur e kom pa Jonin për herë të parë, m'u ka dukë si luledielli! Si ato pamjet e Krishtit që rrezatojnë dritë…

Kurrë s'i kom besu kur më thojke 't'du'. Kur m'tha që s'po muj mo…se jom tu të ngulfatë…mes nesh osht një humnerë që osht ma e thellë se dashnia jonë, i pata thonë:'shko qiu me gjithë metaforat e tua!'…

(VALËS) S'të tregova se çka mendoj për ty… … nuk e ki shpirtin e keq…veç je deformu rrugës……po s'di a ekziston dikush që s'osht deformu rrugës…

(VALËS) Çka po t'vynë me ditë çka mbinë spari kur t'kallet bota? Pse?

(VALËS) Vlera jeme në këtë vend vjen prej asaj se ku kam lindë…çkado tjetër që di dhe kom ndërtu me veten, bie në ujë….

Anisa fillon të vishet me një xhup dhe pantallona xhupi, me ngut, ajo aktivizon porositë zanore të telefonit të saj.

POROSITË NË TELEFON:

Ju keni gjashtë porosi të padëgjuara, një porosi të dëgjuar. Shtypni një për ta dëgjuar porosinë:

VALA: Anisa, deshta me të përkujtu se e ke humb një senancë…s'ke nevojë me e pagu, por të lutem lajmromu a ke me ardhë në tjetrën se po më humbin terminet… ti e din…veç lajmromu t'lutna, ok?

Biip.

Ju keni gjashtë porosi.

Biip.

NIDA: Anisa, po ku je moj pise! A gjithë une duna me të thirrë a? Po më bon me mendu që s'po ke qejf me dalë mo me mu! Allahile, a mos të kom thanë diçka me të randu, a me të ofendu? T'lunta tregom! Edhe nëse e kam ba, kërkoj falje dhe besom që e s'e kom pas me qëllim! T'lutna lajmrohu, oj mute! KISS KISS

Biip.

NANA: Anisa, nanës, po e dijmë që je shumë e zanun, por u bo shumë gjatë mo, ta kemi harru ftyrën…A ka diçka t're? Lajmrohu nanës!

Biip.

VALA: Anisa, po ta anuloj terminin e radhës se po supozoj që je në ndonjë udhëtim të punës dhe ke harru me më njoftu… veç ta di mos me i humb terminet…lajmromu kur të mundesh, ok?

Biip.

NIDA: pise! Kemi dalë të premtën e krejt po pysin kah ka mbetë Anisa! … A osht gjallë a ka far shoqnie a far kolegë a? Mos je smutë? S'osht n'natyrën tonde me u zhdukë k'shtu! …E pashë Jonin nime, me atë barbikën e vet me

dy metra kom'. Tu prit rend për ËC, m'u afru, m'pyti qysh je...paska dashtë me ta uru ditlindjen por osht frikësu mos po e keqkupton…m'a hanktë!

Biip.

BABA: Anisa, babi jam. Nana u bo merak që s'je lajmru qe sa, e deshtëm me ditë veç a je mirë…mos ki ndonji telashe në punë? Sigursht je shumë e zanun. Learti të kish pa një ditë rrugës, tha s'më pa Anisa…ose u bo që s'më pa…vlla e ki Anisë, mos bon ksi gjeste…nejse, besoj që s'e ki pa, por thirre edhe ti najhere, ai osht ma i vogël, duhesh me pas nifar përgjegjise…sa për neve…çka me t'thanë…po më hyp në kry nana që t'kemi lazdru e s'po ke kurrëfar konsiderate …nejse se e zgata e më shkunë krejt paret…

Biip.

VALA: Anisa, Vala në telefon. Unë kam vendosë me ardhë me të vizitu…nëse e merr këtë porosi dhe nuk je e pëlqimit, lirisht tregom! Përndryshe, nesër do të vi te ti në banesë…shpresoj që je aty…shpresoj që je mirë, lajmromu të lutem, ok?

...

Anisa e hedhë dhe e shkatërron telefonin. Ajo përjeton një sulm shumë të fortë, ndjehet sikur është gati t'i shpërthejë koka. Pamje irrituese të mizave që shumohen dhe një embrion i formuar nga mizat shfaqen në projektor

ANISA:

Osht ndjesi biologjike nevoja për me qenë nanë…

Osht ndjesi biologjike nevoja për me qenë nanë…

Osht ndjesi biologjike nevoja për me qenë nanë…

A osht ndjesi biologjike…nevoja për me qenë, a osht biologjike, …nevoja…nanë?

Nanë, a osht ndjesi biologjike nevoja? Nanë? Nanë?

Anisa del me vrull dhe e le derën hapur.

Ajo shihet në një CCTV me shumë ekrane ndërsa ecën në qendër të qytetit, duke shkuar drejt një rrokaqielli. Shihet duke u ngjitur lartë dhe duke u përgatitur të hidhet. Pamjet zhduken.

TRE.

Vala vjen në banesën e Anisës. E kërkon atë. I sheh shenjat e rrëmujës, telefonin e thyer, mollët, çantat e ushqimit, kuti, rroba dhe pllaka muzike, shumica me letra për shënime 'post-it'. Ajo ulet në shtrat, lexon letrën e vetëvrasjes që e ka lënë Anisa. E tronditur, e hedhë letrën në tokë. Vështron publikun për një kohë të gjatë.

Anisa hyn, e sheh Valën. Përplaset për toke. Vala, e befasuar, e kapë, e shtrinë në shtrat, ia mbanë kokën dhe e ledhaton.

ANISA: S'po muj mo!

VALA: Ti veç je tue mujtë, prandaj je ktu!

ANISA: Qekaq dhimtë!!!

VALA: Osht sfidë e përjetshme, duhesh me u msu me jetu me to. Je duke u pregatitë për diçka shumë ma të madhe!

ANISA: Ti s'ke me qenë gjithë këtu!

VALA: S'kam me t'u deshtë!..

ANISA: Kur i humba njerëzit
kuptova që s'i kisha patur kurrë
as ata që doja t'i kisha
kur ata s'donin të ishin
S'di të kem
më rrëshqasin duarsh
janë shumë
t'gjithë shumë të bukur
por duan shumë vend

duan kur nuk dua
e un' nuk kam kohë
as për me vdekë
Më magjeps çdo send
du me qenë gjithkund
n'gjithkë
tash!
Dhe kështu
nuk jam askund
me askend
as me veten.
Nuk muj me i besu vetes
gjithë duhen me m'u aprovu vlerat
dhe minitalentet
në nji top lamshi
po më villet!

VALA: Duhesh me pasë durim.
Qele zemrën, kqyr rreth teje!
Besom, koha e duhun ka me ardhë!
Qysh s'po e sheh ton' këtë dashni para vetes?

ANISA: DIL JASHTË! JASHTË!

Vala nuk shkon. Ajo ia ngulë sytë publikut. Anisa ia ngul sytë Valës.

VALA: Ti je njollë e së kalumës teme, Anisë! Ti ma përzin barkun dhe m'a tronditë kokën! Kam një vajzë sa ti, t'cilën kurrë nuk e kam pa, nuk e di si duket, do t'doja t'ngjante ty! Ta kishte forcën me m'a qelë derën, me m'dhanë hapsinë për me u shpjegu…Ti je hija e saj që më ndjekë, dhe më tërheq drejt vetes…vajza të cilës ia kujtoj vetëm vajin e lindjes…por më kumbon në vesh sikur të ishte duke qarë tash…e ndjej si jeta e saj m'i shurdhon veshët, dhe më pyet, pse ishe aq qyqajkë? Pse s'ishe ti ajo që të thoshte - Jo! Unë jam pronare e trupit tim! E nderit tim! E të ardhmes time! Unë i marr përsipër pasojat e asaj që ju e quani 'marre, faj dhe gabim' se

është ndjenja më e pastër që e kam përjetu në jetë sepse s'ashtë përsëritë ma kurrë!

Vala gjunjëzohet. Anisa ngritet, e merr një mollë, ia jep Valës. Vala e merr mollën. Dritë verbëruese në drejtim të publikut.

Fjolla Hoxha *është dramaturge, kritike e teatrit dhe dramës si dhe artiste performative nga Prizreni në Kosovë. Ajo studioi Dramaturgjinë në Akademinë e Arteve të Universitetit të Prishtinës, Kritikën e Teatrit dhe të Dramës në Universitetin e Stambollit / Fakulteti i Filologjisë dhe aktualisht po i ndjekë studimet pasuniversitare në Akademinë e Teatrit të Universitetit të Arteve në Helsinki, Finlandë, në degën e Artit të Drejtpërdrejtë dhe Studimeve të Performancës.*

Ajo punoi si një dramaturge për teatrin mbi shtiza Merula, në bashkëpunim me teatrin Die Stelzer nga Mynihu, duke u përqëndruar në riatdhesimin e të kthyerve kosovarë të dëbuar nga Gjermania. Shfaqja e saj 'Çfarë mbinë s'pari kur kallet bota?' e komisionuar nga Teatri Kombëtar i Kosovës, hyri në repertorin e teatrit në 2015. Fjolla ka pasur lexime skenike të shfaqjes së saj 'Hiber-kombësi' në Teatrin Unicorn në Londër dhe një bashkëautorësi në Teatrin e Luzernit në Zvicër. Ka punuar si drejtuese e radios dhe DJ për shumë programe në Urban FM në Prishtinë. Ajo është anëtare e Forumit Ndërkombëtar të Theatertreffen në Berlin dhe aktualisht artiste rezidente e rezidencës artistike ndërkombëtare VeiculoSUR që zë vend mes Amerikës latine dhe Evropës.

Për shumë vite, Fjolla ka bashkë-organizuar kampe verore të teatrit me synimin për t'i përfshirë fëmijët dhe adoleshentët romë dhe ashkali nga zona e Prizrenit në zhvillimin e shfaqjeve që përshkruajnë realitetet e tyre, të vëna në skenë duke përdorur metodologji specifike të teatrit për kreativitet të përbashkët. Ajo ka punuar si bashkëpunëtore e programit për studime dhe shkëmbim të të Rinjve në Këshillat Amerikanë për Edukimin Ndërkombëtar për më shumë se një dekadë dhe ka punuar si koordinatore për Teatrin e Ri INTENT, me seli në Londër. Ajo është kontribuese e rregullt me vlerësimet e saj teatrore në portalin global teatror The Theater Times dhe qëndrimet e saj në Prishtina Insight.

Fokusi i saj aktual është në auto-teorinë dhe arkivimin. Ndërsa është në Helsinki, ajo është përqëndruar në hulumtimin dhe shpikjen e metodave për zgjerimin e shkrimit subjektiv përmes performancës. 'Modifikimi si mënyrë e rezistencës' është koncepti i saj kryesor që hap rrugën për lexime alternative të historive personale në zona divergjente të hapësirës kohore.

Ajo gjithashtu është e interesuar për informacionin e mbartur nga e kaluara përmes artit dhe formave anakronike dhe analoge, përfshirë teknologjitë e përdorura për t'i dokumentuar dhe zbatuar këto vepra.

Monika Herceg

Monika Herceg
GDJE SE KUPUJU NJEŽNOSTI?

Prvi sprovod

/Groblje. Oko lijesa je desetak ljudi./

K: Koga pokapamo? I zašto je mrak?

Mama: Pokapamo mamu.

K: Tebe?

Brat: Pokapamo baku.

K: Našu baku? A tko je onda ovo?

Mama: Ma njegovu mater, mater vašeg oca.

K: Jesi dobro? Što je bilo?

Mama: Ma ništa. Umorna sam.

K: Gdje je svećenik?

Mama : Nema ga. Mi smo je ubili, mi je moramo pokopati.

K: Tko zna bi li htjela svećenika...

Mama: I jel ga uopće zaslužuje.

K: Svećenika? Misliš oprost. A što je trebalo oprostiti? To što ste je maltretirali godinama?

Mama: Ili je ona maltretirala nas? Tko je odbijao kupati se godinama? Tko je smrdio ko štala? Htjela me je i priklati.

K: Pretjeruješ.

Mama: Jesi li je ikada vidjela da se kupa?

K: Nisam.

Mama: I sjećaš se svih onih govana po sobi, svaki dan, govna, govna, po podu, po zidovima. Govna za sve, govna prema svima.

K: Vezali ste je.

Mama: Da ne trga sa sebe vrećice, da ne trga ona govna.

K: Nije nam smjela prići. Pa je samo gledala kroz vrata. Onaj prokleti prozor na vratima od dnevnog boravka. Mi unutra. Ona vani gleda gleda nas. I ne smije ući.

Mama: Jer smrdi.
Jer se ne pere.
Jer se popiša i onda hoda tako puna mokraće.
Tko bi joj dao da sjedne bilo gdje?
Sjećaš se kako joj je soba smrdjela.
Niste htjeli ući unutra.
kad bih rekla da treba ići odnijeti joj jesti
samo bi se pogledavali i rekli da nećete
a sad sam ja kriva
i vama se dizao želudac
okretao
njena šolja
uvijek ista šolja
prljava
jer nije htjela jesti iz tanjura
kad bih vam rekla da odete po šolju
da joj nagrabim ručak
svađali bi se tko mora
po šolju taj dan
pa je nosili kao da je od govana
s dva prsta
naravno da sam ja kriva sad
a vi ste bili dobri prema njoj, jel
vi ste htjeli da jede s vama, a

ili da sjedi kraj vas
Ne nasmijavajte me.
Sve ja pamtim.
To je to, ajde sad.
Već je jako mračno.

K: I tko ju je ubio?

Brat: Pa mi, čula si.
sjećaš se
kako je okopnila
ako je bila sitna, a prije dok smo bili djeca
velika, velika kao okruglo bure
a poslije, kost i koža
tužna kost i koža koja se više ne sjeća
ni nas
ni sebe

K: Misliš da ljudi umiru od toga?

Brat: Od nevoljenja? Da. Uvijek na kraju umiru od toga.

K: Ako je mrak po definiciji nedostatak svjetla, što je svjetlo po definiciji?
Foton.
Foton.
Foton.
Brzina svjetlosti najveća je brzina koju poznajemo.
Kako upaliti svjetlost u čovjeku?
Otac je rekao da ćemo i nju staviti u ludnicu. Kao i djeda.

Brat: Zašto je nismo stavili na kraju?

Mama: Imala je zajeban karakter. Ali nije bila loša. Bila je uvijek na mojoj strani.
Ne sjećaš se jelda?
Zvoni ti negdje da ja nisam dala.
Da je odvedu. Jer me štitila. Kakva god je bila.
Nisam dala da je tamo ogule.
Da je tamo rastave. Rekla je da će se prije ubiti.

Ali tamo bi je ubili. Ne bi ona stigla dići ruku na sebe.
Sanjam je nekad. Zove me. Pruža ruku da joj dam vode.
Žedna je, tako je žedna.
Uvijek je žedna.
I moli me vodi.
Samo malo vode.

K: Uvlačila sam joj se u krevet. Draga bako, đede, nije tako smrdjelo dok sam bila dijete. Siva deka. Iz Caritasa. Gruba, teška. Bakine velike sise. Velike. Kako se prije spavanja skidala. Dobro, ne skidala. Micala je slojeve, jedno dva sloja odjeće. A ispod je bio kombinezon. Svileni. Koji sam mogla dirati. Još se sjećam. Osjeta. Nije to bila svila, ali bilo je glatko.Bilo je to najljepši komad odjeće koji sam vidjela. I malo čipke gore, umjesto ovratnika. Deka, to je sjećanje koje toliko dugo nisam imala. Sada je tu. Deka. Siva, s bijelom crtom. Jesam li ležala između?
Mrak. Toliko je mraka, a ja sam tako mala. Znaš čega se još sjećam? Tvoje kute. Nekoliko vrsta kuta koje si mijenjala. Kad te mama tjerala da se presvučeš. Mogla bih se zakleti da se sjećam i kako si stiskala oči kad bi plakala. Male sitne oči. Plave? Jesu li mogle biti plave? Je li to taj recesivni gen za koji sam mislila da ne postoji? Hoće li tako doći oči moga sina? Nebo, sitno izglodano nebo u očima.
Šanse su velike da sam suze umislila, jelda?
Ruke na leđima, uvijek. Velika opekotina duž cijele ruke. Toliko toga mi izmiče. Ne mogu doći tamo, a želim. Kao što stari ožiljci nekad bole. Što nije istina. Ovaj moj na ruci uopće mi više ne govori. Možda to ima veze sa šutnjom svijeta. Možda je tuga toliko razlivena da ne možemo ni shvatiti više, sjetiti se što je značilo biti suh.
Imala si sitne ruke. Sitne noge. Oprava, tako si zvala ono što si oblačila. I rubac, uvijek rubac na glavi. Kad žene počnu nositi rubac? Nose li ga samo bake? Mama kaže da te djed natjeravao, da nas je sve natjeravao. Ne sjećam se. Žao mi je. Ničega se ne sjećam. Ne sjećam se jesmo li razgovarale, ne sjećam se kako si me zvala.
Istina, sjećam se poslije tvoje gladi. Kako si gutala stvari. Zašto si ih gutala? Zašto netko proguta prsten? Nismo te pitali, samo su se derali. Oni, pa mi. Čega si se bojala? Koga?
I govana se sjećam. Raka, raka, raka. Baka, raka. Raka, baka. Rakovica u debelom crijevu. Gdje završava svijet? Na mjestu gdje smeće izlazi iz nas.
Sjećam se kako si vikala. Zavezana. U sobi. Lažem. Ni toga se ne sjećam puno. Sve sam izbrisala. Sve. Ja sam žena od trideset godina s rupom. S

jednim krikom. Mirisom govana. Opravom. Jednim očenašom. To je sve što imam od tebe. A ti ćeš dati mom sinu oči. Morala si to biti ti. Sjećam se tog škiljenja. Jesam li te ikad pogledala u oči? Jesam li to uopće mogla?
Djevojčica koja sam bila nije imala šanse preživjeti. Zato sam te stavila u mrak.
Zato sam nas stavila u mrak.
Tako nosim tvoju smrt.
Kao i svoju.
Ne znam treba li to biti bitno u mom iscjeljenju.
Može li se ono samo dogoditi?
Može li se išta samo dogoditi, osim života?
Uz napomenu da je i to klimava izjava.

Obiteljski ručak

/Mama postavlja ručak, ostali sjede za stolom./

Baka: I što mi rade unuci, jesu išta uspjeli u životu? Neke škole završiti? Jel imaju djecu? Jel bar netko u ovoj familiji napravio nešto od sebe? Ova nikad slušala nije. Lako tako, uvijek drugi krivi. Krv mi je popila. Nesreća jedna. Uvijek je bila mazga. Ljenčina. Ništa kako treba od nje. Ni ova nije bolja izgleda. /pokazuje na unuku/
Ne znam na koga se nabacila. Na mene sigurno nije. Meni je kao lako bilo s njima. Nikad ne znaš kad će se onaj vratiti pijan. Nikad ne znaš za što će prvo uhvatiti pa naganjati. A oni neuredni. Ništa im ne možeš objasniti. Ali sve sam ja kriva! Pičku materinu, na mojoj grbači nitko neće živjeti. A ne.

Mama: Oni misle da je njima bilo teško! Ne znaju oni što je glad. I što su prave batine. Kakvu sam mater imala, dobro da išta znam! Oklagijom po leđima, po prstima, po glavi. Pa motikom. Čime god je stigla. Kuhaj ako nećeš da ste gladni! Peri ako nećeš prljava u školu. Nije njena stvar. Marš niškoristi, makar pitu napraviti! Tako mi je govorila. Pite. Da ne gladujemo. Od krompira. Od zelja. Od šećera. Od ničega. Ona ih nikad nije radila, a ne.
Znali su ljudi da nemamo. Da smo gladni. Pa su znali doći, donijeti nam hrane. Susjedi. Rođaci. Ali uvijek bi rekli, sad će djeca to pojesti, tebi ne damo jer si takva ljenčina. Rekli bi joj što ti fali baštu saditi? Da djeca imaju što jesti, da nisu gladni. Jel ti nije žao, to bi joj rekli. Ona bi ih slala u pičku materinu i istjerala iz kuće.
Tetka me učila saditi baštu. Pa sam i baštu sadila.

Brinem se za kćer. Puno se živcira. Jednom mi je rekla da će me tužiti.
Zamisli, svoju mater. Jednom je rekla da će otići zauvijek. Zapravo, više puta.
Ne znam čemu se vraća.
Ako hoće, možemo odmah do javnog bilježnika.
Potpisat ću da joj nisam više mater.
Ne mora imati ništa sa mnom.
pretjerivala je uvijek sa svime
pila je vikala uvijek je bila neka svoja ne znam na koga se nabacila
kao da joj je zemlje napadalo u glavu, takva je bila, sva nakrivo sva premekana
a tvrda tako tvrda
i nisam joj mogla na kraj
kad je plakala znala sam stajati pred vratima
naravno da me mučilo, kako ne bi
onda sam nekada znala ući
ali nisam ja to znala, reći joj nešto dobro
ili pametno
Ali dobro ima sad djecu. Ima i kao muža. Primirila se. Ali mazi tu djecu previše. Baš ih previše mazi. Ne valja ni to. Dijete treba znati gdje mu je mjesto.
Meni se nitko neće penjati po glavi. Ni tad, ni sad.

Baka: Kakva je ovo pita? Neslano. Nije dobro ni pečeno.
A ova, nije udana, a djecu ima. Sramota. Sve je to ona kriva.
Nije ih dobro odgojila. Odgoj. Sve je odgoj. Dijete treba znati što smije, a što ne smije.
Kakva je to mater?

Mama: Imam i salate. Iz bašte sam baš uzela. Prije nego vrag srna pobere.
Opet će biti suša. Ove godine. A šta ćeš. Bog da, bog uzme. Ali treba radit. Pa će bog i dati.
Pa što radi opet da je tako umorna? Opet nije spavala pa se čudi kako je boli glava?
Poludit će, kažem ti, poludit će.

/tišina/

Baka: Nije se udala. Nije vozački položila. Nije faks završila. Nije se zaposlila. Nije djecu krstila. Ne ide u crkvu. Ne kuha. Pa bolje da su ih Cigani odgojili nego ona.

Mama: Samo piše, poludit će od pisanja. Dolje u selu jedna je isto tako pisala svaki dan, eto je u ludari završila. Kažu susjedi da je stalno nešto tipkala, tipkala i na kraju zbilja eto je, zavezana dolje u kući, piša u krevet. Ni trideset nema.
Najgore što djeca nemaju krsta. Zato se bude po noći. Ima duhova, ima svega. Ništa ona to ne vjeruje. Ali križam ja njih kad ne gleda. Mora netko. Tko će ako neću ja. A baš su lijepa djeca. Ali ne razumije ona to.
Mene nitko nije ništa pitao. Rekla sam joj i da da ide u učiteljsku. Da je to išla, sigurno bi već imala normalan pošten posao. Ovako ni to nije završila. Jebeš mene. Što god kažem, ne valja.

Baka: Ajde, ima bar dvoje djece. I to je nešta. Šteta žena danas, sve jalovo. Ostarit će, a djecu nemaju. Nije to tako moglo prije. Štancaj, oćeš nećeš. Moraš. Tko me pito jel bi ja njih rodila petero. A koliko ih nisam ni rodila. Bilo je drugo vrijeme. Moralo se nekako. Bilo je načina. Inače bi svi gladovali. I ovako smo gladovali. Šta da sam ih imala desetero?

Mama: Je, malo je pita neslana. Kome se ne sviđa ne mora jesti. Ne mogu ja na sve misliti. Trč u baštu, liži kuću, kuhaj! Ma da. I samo radi, a ništa se ne vidi. Svaki dan isto. Jebeš to.

Baka: Valjda će i kavu skuvati. Red je da se kava donese iza ručka. Ma ni to nije znala nikad. Kava uvijek bila ko sok. Nikad dobro skuvana. Pa pokipi.

Mama: Praznina ostala otkako ih nema. Da mi nema vrta, obolila bih. Ovako dođe netko tu i tamo, ja vrt radim, malo gledam televiziju. Prođe vrijeme.
Gledam kako ću drva spremit za zimu što prije. Neće njih nitko meni nacijepati. Sve sama moram. Neka. Ali dat će bog. Neće biti zime. Napraviti ću ja to. Imam još deset metara za ispiliti. Budem još sutra i zvala da vidim da još deset kupim. Bit će zima gadna možda. Nije sad već dugo bila. Mogla bi udariti.

Baka: Nije opet napravila dosta da se svi najedu.

K: Prvo, nije bilo tako loše, ona je bila najbolja što je znala

drugo, njoj je bilo daleko gore
ona je trpila više nego ti ikada možeš zamisliti

Baka: I ovo je suđe prljavo! Kako je ovo oprala viljuške? Vidi se da je prljavo. Ja neću jesti iz toga. Neka izvoli opet sve oprati.

K: Jednom mi je ispričala da je pišala u krevet do osmog razreda. Samo toliko i ima.
Osam razreda. Kute, u ono vrijeme, kad su svi morali izgledati jednako njoj su bile spas.
Da je nitko ne vidi popišanu. Da nitko ne skuži strah koji se izlijevao po noći.
Ispod kute, sve je bilo ispod kute. Kuta je bila najsigurnije mjesto na svijetu.
Sjećaš se kad si upoznala Pisca? Ne bi možda puno toga zapamtila od tog susreta, da ti nije spomenuo kute. On, iz države kao tvoja majka, isto godište. On ih je mrzio, on ih je prezirao, one mu nisu dale
da bude d r u g a č i j i.

Mama: Kad sam došla kod njenog ćaće /pokazuje na K./, onda sam ja naučila od njegove matere. Kako se kuva čorba. Od mahuna. Od poriluka. Od svega. Ali lako kuvati kad imaš s čim.

Baka: U pičku materinu i djeca. Što ih čovjek ima? Nitko više za mene ni ne pita. Ni jel trebam kruva. Vode. Što se onda čovjek muči? Da sam bila pametna, ni toliko ne bi imala.

K: mrak je mrak je mrak mrak mrak je mrak mrak
kad opet pokuca na tijelo, vikat ću mu u lice: Marš od mene! Marš iz mene! Ako nitko neće, ja ću ti pljunuti u lice! Marš! Ovdje ti nije mjesto.
Nekad je topao. Kao kad se popišaš. Zimi. Ugoda krene niz noge. Toplina koja te trenutno spasi. Nekad je mrzao. Kao kad si u snijegu predugo. Popišana. Ne osjećaš stopala. Ne osjećaš stopala.
Poznavanje mraka je nepodnošljivo. Avionom sam letjela tek s dvadeset osam godina i tad sam vidjela kako mrak izgleda odzgo. I znaš što? Izgleda kao mrak. Kao mrak.

Mama: Treba kupit brašna, najbolje uzeti odmah 25 kila i miran si dugo. A i najjeftinije je. Dok ima brašna, ne bojim se ja gladi.

K: sjećaš se kad si se 15 ono napila se kao krava rakije napila doma gutala si je i sad osjetiš kako je gorka kako je odvratna ali lijevaš u sebe toliko da će uskoro tvoje dno biti potpuno otopljeno dezinficiraš se sve iznutra treba čišćenje treba manjak tebe tebe tebe mrziš što si tako slaba mrziš što ne razumiješ što mnogo toga ne vidiš kad gledaš iz tog mjesta u kojem su te zaključali u mrak pisala pila pisala plakala pisala
pa imala epileptički šok
mama te držala dok si u sobi odlazila
odlazila gdje? odlazila kome?
cijeli život balansiraš u toj smrti
dodiruješ tu sirovu nerazgradivu tugu
koje se ni ne sjećaš
ali treba li se čovjek uopće sjećati
kaže da si se derala da ti je pjena išla na usta
da nije znala što da radi
pjena toliko pjene
da li da zovu hitnu
treseš se
sramota je
da zove tvog oca
ubit će te
nekoga mora
pjena toliko pjene

Mama: Mislila sam nekad da će me u grob spremiti koliko mi je brige znala priuštiti.

K: ujutro te nisu mogli pogledati
morala si s njom u kopanje
jel bio krumpir
morao je to biti krumpir, možda i grah
cijedilo se s tebe to nebo i glavobolja
došla je u sobu, donijela ti kavu, crnu
i tabletu
otac te htio natući
nije razgovarao s tobom
ni ne sjećam se više koliko
brkata
dlakava

još te bole zar ne
te dlačice
kao i kad si ih brijala cijelim trbuhom
kad si mislila da ćeš im tako lako pobjeći
da ćeš tatinim žiletom
izrezati sve
ono što je ona

Mama: Što bog da, da. Šta te žene sve misle da su bolje jer su se uredile? Da imam čime, bi i ja. Ali što bi jeli da se ja još uređujem i što ja znam što radim? Za sve treba novaca.

K: ona se nikad nije brijala
ali noge joj nisu dlakave
one su glatke one su duga cesta ona je oduvijek mršava
ona je imala takve jagodice da si je voljela
i radi tog lica
koje je tebi bilo tako lijepo, dječačko
ti si zdepasta
rekla bi ti nježno da imaš koju kilu previše, uvijek
lažem nikad nježno
rekla bi gle kolika si
jedi manje
ona naprosto nije naučila da riječi mogu boljeti
ono što je nju boljelo bili su pravi udarci
kako nekome
objasniti
da sve može boljeti
mali rambo, tako su te zvali, sjećaš se
i čak taj momak kojem
si bila prva cura koju je poljubio
hej, mali rambo
ali ti i dalje tražiš gdje je taj mrak
on skviči kao svinje koje nikad nisi mogla gledati
kada bi ih objesili
pa krenuli put tvog želudca
to je bio uvijek finalni cilj
tvoj trbuh
pun kobasica

znam da si se sama sebi gadila
znam da ti se gadila hrana
znam da si je dugo samo bacala u usta i vraćala
u grlo wc školjke
i bilo je to lijepo
biti čist
pustiti da sve to ode
onim divnim kovitlanjem vode
u kanalizaciju
Toliko sam srca ispovraćala. Kako sam ikada mogla postati cijela?

Baka: Ima sigurno koju kilu previše. Ali nije to loše. Treba mesa. Ne vole muški kost i kožu.

K: Sjećam se, već smo bile odrasle. Obje. Ona i ja. Mama i kćer. Kad me zamolila da joj odrežem dlake ispod pazuha.
Pa sam uzela škare. Jedine koje smo imali u kući.
Rezala duge dlake. Pažljivo.
Rezala busen po busen.
Ja ću se brinuti za tebe.
Pa uzela žilet.
Obrijala.
Smijale smo se.
Imaš četrdeset i četiri. Tvoja kćer ti brije pazuhe.

Mama: Mora i ona naučiti pitu raditi više. Nije teško, samo treba znati dobro zamijesiti da se tijesto ne raspada. Ima vremena. Bude. Doći će, nedajbože, sila pa će morati.

Baka: Tko će ženit ženu koja pitu ne zna napravit?

K: Moja mama je u mojoj tridesetoj kupila svoj prvi komad obuće nakon tvog rođenja.
Čizme. Crne. Lijepe. Udobne. Na sniženju. Jeftinije od bilo kojeg komada tvoje obuće.
Kaže ti da nije dugo birala. Ove su baš bile jednostavne.
Ne žuljaju.

Mama: I mogu dugo hodati u njima. Cipele trebaju biti takve. Da se može dugo hodati u njima. Ako nažuljaju, šta će ti.

K: Mama nikad sebi nije kupila prnjak.
Kupovala je vama. Tvoja mama uvijek je čekala da vi pojedete, a onda bi jela ona.
Sve se može oprati. Odjeća, korišteno suđe. Cipele. Gaće?

Mama: Što fali ako je netko te gaće već nosio. Voda sve pere. Koliko sam se ja takvih gaća nanosala. Tko vidi što je na guzici.

K: Tvoju mamu jednom je, dok je bila dijete, opalio grom.
Onda su je zakopali. Do glave.
Onda su čekali. Da uskrsne.

Mama: Jedite više, ohladit će se.

Drugi sprovod

/Groblje. Oko lijesa je desetak ljudi./

K: Koga pokapamo?

Mama: Oca.

K: Našeg oca?

Mama: Ne, mog oca.

K: Boli li?

Mama: Ne znam. Tupa sam kao oni naši kuhinjski noževi.

K: Lažeš. Praviš se tvrda. Misliš da će tako manje boljeti. Misliš da je ljubav takva da ima trnje i da mora krvariti kao tvoja glava.

Brat: To je moj otac?

Mama: Ne, moj otac, sjećaš se one slike koju sam ti pokazivala s njegovog pokopa, i one još jedne, za osobnu. To je bio moj tata. I kazete na kojoj je presnimljeno kako svira šargiju.

K: I ti si svog oca ubila?

Mama: Nitko nikoga nije ubio, otkuda ti to?

Brat: Izgleda kao da ti je žao.

P: Kao da si nešta ti kriva.

Mama: Pa cijeli svoj život sam kriva. Kriva sam jer sam imala ime. Krivo ime. Kriva sam jer sam bila sitna. Kriva sam jer sam bila pametna. Ili jer sam bila glupa. Ovisi kako je tko gledao. Kriva jer me nisu voljeli. Ali tko je znao voljeti?

K: A moj tata? Što će biti s tim što sam ga ubila?

Mama: Nisi nikoga ubila. Poželjela sam i ja puno puta da ga nema.

K: Nikad nisi to rekla.

Brat: Nikad ništa ne govoriš.

K: A mogla si. Nekad. Reći nešto. Zagrliti. Ionako nije bitno. Zacijelila sam s tim kamenjem.
Ni on me nikad nije zagrlio. U što odrastu djevojčice koje se ne znaju grliti?

Mama: Ni mene moj nije grlio pa što mi fali?
i opet te gluposti, misliš da je vama bilo teško
on je bio dobar otac
dobar muž
tko mu ode na groblje
nitko se ni ne sjeti
nitko
za vas više ne postoji
jel itko bio dolje
otkako je umro

petnaest godina osim mene
može šuma na njemu narasti
što se vas tiče

K: A nisi pomislila da možda za to ima razloga?

Mama: Bio je on dobar otac, sve vam je priuštio.

Brat: Ja ne brinem za mrtve. Samo za žive

Mama: Ma da? Kad me pitaš kako sam? Samo kad nešto trebaš.
Bio je dobar otac.

K: Da, da, i sjajan muž.

Brat: Samo si morala šutjeti.

K: Živjeti obješena na svoj jezik. Na tu šutnju. Koliko si puta tako umrla, a?

Mama: kako bi ti mogla to razumjeti
on me nije mlatio
nije me natjeravao
je, samo sam morala šutjeti
da ne izazivam, ali što je to naspram batina
ne znaš kako je dobivati batine svaki dan
kako sam ih ja dobivala
što je šutnja naspram toga
jednom je tražio još piva
je volio je popit
nismo imali novaca,
osim ono što sam skupljala od porodiljnog
jer tad je radio pa sam mislila
da ostavljam da kupimo nešto
kad se vratimo
kad obnove kuću
da nam kupim možda novu kuhinju
nešto lijepo za tu kuću
koja je spaljena do temelja
tad me ošamario

kad sam mu rekla da ne dam
kad nisam htjela uzeti s računa
novce da odem po pivu
i dala sam mu
neka se jebu, neka se jebu svi
i on i njegov otac
i moj otac
i taj alkohol
neka puknu svi
na mene nitko neće ruku
makar nemali što jesti

K: Uvijek smo bili gladni svega.
jer si ti štedjela
štedjela štedjela štedjela
a on je pio pio pio
djed je pio on je pio
i tako u krug
svaki dan

Mama: Ne grizi.
ne trebam ćuku
nikad niste bili gladni
nikad niste bili prljavi
nismo imali puno
ali bilo je uredno
bilo je čisto
imali ste barem prežgane juhe
imali ste kruha
nikad bez kruha nismo bilo
sve sam napravila da vam bude lakše

K: A on je svaki dan pio, pio, pio do smrti.
Htio je umrijeti jer nismo imali ništa. Tako sam poslije pročitala.

Mama: Čiji otac? Moj ili tvoj?

K: Ionako je svejedno.

/tišina/

K: sjećaš se kako nas je oblačila
za fotkanje
sve bi nas dotjerala i uredila
a onda bismo stali
na lijep dio dvorišta
i morali se smješkati
za barem deset puta
za svaki slučaj
ako koja ne ispadne dobro
pusti mi kosu mama
dobro je
čupaš me
tako sam jako željela da ga nema
samo da ga nema
ugasi svjetlo, trošimo struju bez veze
ugasi bojler, ugasi
Ugasi televiziju!
Opet gore dva svjetla!
Čim ćemo platiti sve to?
Čim ćemo plaitit taj manjak ljubavi?
Čim ćemo platiti taj ponor?
Čim ćemo ga preskočiti?
Hoćemo li ga ikada preskočiti?
Mama, jesi li tu?
Mama, zašto nikad nismo razgovarale?
Mama, ja te volim. Mama, ljubav se ne bira. Mama, znaš li da svako tijelo ubrzava
pri padu akceleracijom sile teže, 9.81 metara u sekundi na kvadrat?
Slična sam ti, mama. Slična sam tom bijesu koji imaš. Slična sam toj ljutnji.
Sličim tvojoj grubosti. Sličim tvojem mraku.
To je najružniji dio mene.
Što je lijepi dio mene, mama? Jesu li to moja djeca?
Kako da ih spasim, mama?
Kako da ne dobiju ovo što je moj život povukao od tebe?
Kako da ih naučim nježnosti, samo nježnosti da ih spasim, mama?
Kako, ako sama ne znam?
Gdje se kupuje nježnost?

Tko me može voljeti?
Tko će reći da je dobro da sam i ovakva, da je dobro?
Da sam dobro, mama.
Jesam li?
ugasi se
trošiš bez veze

Brat: Saberi se!
imaš dvoje djece
osim toga, znaš da nije znala drugačije

/Odnose lijes./

K: Koga smo pokopali?

Mama: Ne znam

/tišina/

Mama: Idem sad mezu donijeti. Red je i da se pojede.

/Susjedi dolaze, izraziti saučešće i jesti/

Susjed 1/ljubi Mamu/ : Moje saučešće, bio je zaista dobar čovjek.

Susjeda 2 /ljubi K:/ Moje saučešće, što god da trebate...

Susjeda 3 /grli Mamu i plače/ : Tko će meni njivu orati....tko će meni televizor popraviti
Tko će mi sad travu kositi...

K: Jel nije ovo bilo na sprovodu našeg starog?

Brat: Ne znam.

/tišina/

Brat: Mama, ti ljudi samo su došli žderati.

Obiteljski ručak

/Mama postavlja ručak. Ostali sjede za stolom./

Mama: Sad ću donijeti poriluk. Stavila sam unutra i dvije hrenovke.
Samo to od mesa jedemo otkako ne koljemo životinje. Hrenovke. Na popustu. Dvadeset za deset. Toliko mogućnosti. Toliko zemlje.
Prije, dok joj je otac bio živ, imali smo svinje. O,da. Kobasice. Dimljene. I krvavice. Piliće. hranila sam i piliće. Ma nema to više smisla. Preskupo je. Hraniti ih. Pa brašno. Pa koncentrat. Pa struja. Pa se oni izgaze. Nikad nije gledala dok koljemo. A kokoši, one su bile najsmješnije. Trzale bi se dugo. Nekad odšetale bez glave. Jadne.
Tako se osjećam većinu života. Kao ta kokoš.
Ali ona to ne razumijem. Ni ja to ne razumijem. Ne smijem razumjeti da bih preživjela.
Ljudi od previše razmišljanja obole.
Zato kosim travu.
Zato kosim travu danima.
Zato štiham baštu.
Okopavam je.
Zato uređujem cvijeće. Ono je najljepše.
Ono je moje. Kao djeca. Nosim ih sve zimi u kuću, sve do jedne tegle. Zalijevam. One razgovaraju sa mnom. Paze da ne mislim na stvari koje bi me mogle zabrinuti.
A zimi? Zimi gledam. Imam sada tablet. Šta sve nema.
Kuća je tako prazna otkako ih nema.
Ali ne smijem reći.
Znam da brinu za mene.
Neka ih. Ovako je najbolje.
Hrenovke? Da pojedeš malo mesa.
da znam reći da te volim
rekla bih joj
da je volim
Ali nekad pretjeruje.
to stalno navlačenje po rukama, maženje
to samo razmazi djecu
samo ih nosa po rukama
što radi, ništa, ne možeš ništa od njih
po cijele dane ih nosa nosa

ajde da se nečim barem malo zaigraju
ne
kao da su od zlata
imala sam i ja djecu
i šta vam fali dobro ste svi ispali
bili ste siti i čisti

K: Već je dva sata. Morat ću uskoro krenuti. Baš je šugavo vrijeme. Pritisak. Opet poriluk? Mogla mi je javiti da kupim neko meso. Ne ovako. Treba nekad i mesa pojesti. Pravog mesa.

Mama: bili smo i mi djeca
mi nismo imali što jesti
a gdje nas je sve bilo
musavi
gladni
to je muka
mijesili smo tijesto
s onim čim smo hranili svinje
zamisli, brat je rekao
jebiga nema brašna
gladni smo
tako smo bili gladni
nimalo brašna
samo da kruh uvaljamo
nimalo
sve smo pretražili
ali onog za svinje
što se mijesi s vodom
toga smo jednom imali
toga smo umijesili
to smo ispekli
bože kako smo samo smazali

K: Sutra ću obaviti ja šoping. Već svega fali. Treba napraviti popis. Kako me samo glava boli od ovog vremena. Ovo nije više normalno. Udebljala sam se opet. Kad se nikuda ne mičem. Moram i to promijeniti. Od idućeg tjedna. Trčanje. Ma makar šetnja.

Mama: skužili su što je s nogom
kičma mi je slomljena nekad
pa je živac tu, valjda, oštećen
pa trzam
pa trnem
Ne znate vi kako mene ta leđa bole.
Ja sam potrošena roba, znaš. Rok trajanja. Gotovo. Datum proizvodnje.

K: A mlada je još. Pa ni pedeset nema.
U ovo doba te godine nisu starost. Pa slomljena kičma. Kad?

Baka: Opet jelo nije slano. Pa tko ju je tako učio kuhati, jebala sebe? Ni to ne može kako treba. Gdje je sol uopće? Glava me baš boli. Bit će od ovog vremena. Sparno.

Mama: Jebiga, mater nije pazila kuda mlati. Tad je to bilo. Tko zna i kad.
Nije se onda išlo doktoru odmah ko sad.
nije pazila kuda mlati
ni što jedeš ni da jedeš
pa su nam tijela slaba
pa nas je udarala kako je stizala
a ne možeš tako da djecu sjebeš
trebaš znati gdje tučeš
i što da ja sad tebi kažem
otac me je dvaput spremio
u bolnicu
crno je i danas mi je crno
ovdje znaš kad zatvorim oči
vidim tatu
volim ga
bio je dobar prema nama
samo me on volio
mater me naganjala
znam da nije htio

/tišina/

štetočina i manijak, eto što je bio
kad bi dreknuo van svi van

trčali smo u štalu
spavali na sijenu
tetka je mislila na nas
sakrila bi deke
po štali
da se imamo čime pokriti
ali bio je dobar otkako je pio lijekove
nije dao na mene
kad bi mater krenula motikom
ili čim je stigla
on je krenuo za njom
Nije znala šutjeti.
znali bi joj reći
mama šuti
šuti
mama molim te šuti
mama
mama šuti
jebotebog šuti više
i onda on bude kriv
a ona ne zna ušutiti
i on kaže šuti
ona neće
neće neće

Baka: Neću šutit ni sad ni nikad!

Mama: nekad bih ti voljela reći
da
te
volim
razmazila si ih, eto što
kad ih samo cmačeš i grliš
napravit ćeš idiote od njih
djeca moraju znati gdje im je mjesto
i što vama fali
nitko gladan nije bio
što vam je falilo
bili ste čisti

bili ste siti
što se jelo jelo se
i da me netko naučio nekad
reći nešto lijepo
nešto dobro
reći da mi falite
da si dobra kćer
možda bi sad razgovarale
Moja mater nije birala. Točno sam znala, kaže jednom, drugi puta moram biti spremna. Bježati. Zamisli, već se pripremim. Znam da motika, oklagija, kuhača, tanjur ide prema meni. Bojim se, jašta da se bojim svaki puta, ali bježim koliko me noge nose. Nekad i vratim.
O, kako sam znala vratiti! Kad sam bila starija. Kad me nije mogla više kako je htjela.
S četrnaest godina su me poslali. Da radim. Vraga. Bojala me se.
Počela me se bojati jer sam se ja nje manje bojala.
Učiteljica Zorka me htjela uzeti. Da budem u nje. Rekla im je, dajte mi je.
Oblačit ću je i hraniti, može ona više.
A ja sam čuvala krave. Prala suđe. Čistila. Čistila.

Baka: Htjeli su oni meni nju i uzeti. Ali gdje bi joj bilo bolje nego kod njene matere? To su moja djeca. Kakva sam takva sam, ja sam ih rodila. I boga mi ih ne dam.

Mama: Jednom mi je tava pala. Pala. P a l a.
Ćaća je uzeo tavu. Udarao. Po glavi. Dok se nisam onesvijestila. Možda je i poslije, Ne znam.
Bila sam u bolnici. Možda tjedan.
A jednom. Jednom mi je pala pepeljara. Razbila se.
Uzimao je
komad
po
komad
i mlatio me po glavi. Komadima stakla.
Tad nisu znali kako sam preživila.
Dugo sam išla da mi vade svo to staklo.
Iz glave. Zamisli. Dobro da išta više i znam.
Svi su imali tenisice. Ja sam išla u opankama. U opankama u školu. U opankama u baštu.

Bio je lud. Ona ga je činila ludim. Ona.
Ali tetka me nije dala.
Kad sam se rodila, rekao je mojoj materi da potpali vatru.
Tetka je došla.
Što će ti vatra? U ovo doba? Toplo je.
Da ispečem dijete. Rekao je da ispečem dijete.
Uzela me i otrčala. Tetka.
Tetka me onda hranila. Kravljim mlijekom. Kuruzima.
Kosti mi pucaju.
Od manjka ljubavi.
Uvijek od manjka ljubavi.

Baka: Ona misli da je njima nešto falilo! Imali su čisto, makar pokrpano. Nisam ja kriva što bi onaj sve zapio. Nisam ja kriva što nisu slušali. Nikad niste slušali. Nikad. A i ona je ličila, tako je ličila na njega. Tako si ličila na njega. Bila si ista on.
Kad nisam mogla njega, morala sam tebe. Moraš razumjeti. Ruke nisu krive. One same lete. Ostavila sam život da bi mi on radio djecu. Da bi me tukao. Ostavila sam sve da bih vama
prala pelene. Ostavila sam sve da bih vas istiskivala. Da bih vas hranila.
A vi ste bili nezasitni. Gladni. Glasni. Gladni.
Žensko. Mogla je samo završiti kao ja. Što je mogla napraviti od sebe? Ništa.

Mama: Kad je umrla, otišla sam na sprovod.
Iako me bilo briga. Baš me bilo briga. Nije da ti nisam dolazila. Jesam. Uvijek sam se, znaš, nadala, da ćeš reći nešto... Barem da su mi djeca lijepa i pametna. Da sam to dobro napravila.
Barem to. Da nisam više kriva. Nikome ništa.
Mislila sam da ćeš reći možda i da ti je žao. Zamisli, zbilja sam to neko vrijeme vjerovala.

K: Ne sjećaš se ponora. Ja se sjećam priče. Tvoja baka
držala te je iznad velike vode, nabujale rijeke. I bacila bi je.
Bacila bi te.
Svaka dva tjedna roditelj ubije svoje dijete.
Često su to upravo majke.
Pročitat ću tu statistiku pa ću ti javiti.
Koliko si sretna jer si živa.

Mama: Crna kosa, poput mog oca. Oca. Oca. Jebem vam mater svima. Kako ste mogli?
Kako ste mogli tako s nama?
Što je bilo kad je bacio brata u zid? Što je bilo kad je bacio brata sa stijene?
Tko je skupio svu tu krv. Gdje je otekla...
Kad se izlijevala iz moje glave. Iz mog slomljenog tijela. Kuda je išla ta krv.
Kuda je odlazila. Kuda je nestala.
Kako si je oprala?
Kako si je ikada oprala?
Jesi li je okusila? Krv. Jesi li? Znaš li koliko je slana kad si se slijeva
s glave u usta?
Zašto nisi otišla. Zašto nas nisi spasila.

Baka: Mrzila sam svoje tijelo. Mrzila sam ga i dok si bila unutra. Što ako sam te i voljela? Morala sam te i voljeti. Ali djelovala si mi tuđa. Nisi mogla biti moje dijete.
On me uzeo. Bio je tako slatkorječiv. Nije mi smetalo. Toliko toga.
Tek sam poslije vidjela.
Kad bi se mrak dovukao.
Kako je bio i on sam od mraka.
Od čega si onda mogla biti ti?
Što ako mi je netko podvalio? Što ako si ti bila ta koja mi je grebala
lice noćima
oči
lice oči
Jesi li to bila ti? Moram te maknuti.
I onda će sve biti dobro. Tako mi je rečeno.
Bila si tako glasna.
Sise su bubrile.
Grizla si.
Bubrile.
Bolilo je. Kamen. Kamen.
Zašto to dijete ne prestaje plakati?
Nije tebe mogao natući.
Mene je.
Ušuti. Šuti.
Šuti.
Molim te šuti.
Jebote bog šuti više.

Molim te šuti
šuti
Boli me.
Boli me. Pusti me. Boli me. Prestani. Prestani.
Prestani plakati. Ne mogu. Prestani.
Nisam ja kriva. Ona je kriva.
Vražje dijete.
Gdje je mlijeko? Tko je odnio moje mlijeko? Zašto je unutra kamen? Zašto ne povuče? Zašto?

/Ide do Mame i trese je/

Zašto ne vučeš, čuješ li, zašto ne vučeš?

Treći sprovod

/Groblje. Oko lijesa je desetak ljudi./

K: Koga pokapamo?

Mama: Mamu.

Brat: Tebe?

Mama: Ima i u tome istine. Idem da se odmorim više. Što da čekam 80 pa se vučem po crnoj zemlji? Tko će mi dati kruha i vode?

K: Ma babu. Onu drugu.

Brat: Onu koja te maltretirala.

K: Zašto si joj uopće došla na sprovod? Zašto si uopće išla tamo ikada više nakon svega toga.

Mama: Ne razumiješ. Ona mi je mater. Kakva je da je. Nemam dvije matere. Imam jednu.
Osim toga, ako je ne pokopam, što ako se vrati?
Što ako opet uzme tu motiku u udre me po leđima?
Ako me opet poželi baciti mrak?

Bog kaže da treba oprostiti. Ja sam njoj oprostila. Kakva je da je, bila mi je mater.

K: Ma baš će se vratiti.

Mama: Je, ti misliš da ni boga nema.
Znaš da sam gledala vašeg oca tjednima u sobi nakon što je otišao? Stajao je ondje kraj vrata. Gledao me. I tako svaku noć.
Pričala sam i sa svojim ocem. Kad je otišao. Što si imala, možda dvije godine. Već si bila na sprovodu. Zamisli. Poslije mi je dolazio.
Znaš, drugačije je to. On me zbilja volio. Kakav je da je bio. Volio me. Osjeti to čovjek. Ona me nije voljela. Nikad.

K: Kako je umro?

Mama: Ne znam. Sve ovo što znaš o meni ne sjeća se kako je umro moj tata. Znaš da je bio u ludnici netom prije. Možda ni to nije istina. Previše si puta čula riječ ludnica dok si bila mala.

K: Sjećam se kako smo sjedili ispred ludare u autu dok ste mu bili u posjetu. Mislim, drugom djedu. I njega se malo sjećam. Znam da nas je sve htio zaklati.
Sve je tako rahlo. Ovo što jesam.

Mama: Tako je kako je.

Brat: Znaš što mi nije jasno, što ste radili toliku djecu?

Mama: Tad se još ništa nije znalo. Nisam znala ni kako ne ostati trudna. Bio je i rat.
Žena je imala dužnosti.
Tvoj otac bi se vratio s ratišta.
Došao. Otišao.
Što sam mogla?

K: Ono što će uvijek ostati prešućeno, jest da se ja sjećam.
Još i danas.
Njega nad tobom.
Tebe za koju mislim da plačeš.

A ja ne žalim da ti naudi. Lijepa si.
Imaš dugu crnu kosu.
Zelene oči.
Možda i sive.
Možda si i plakala?
Jesi li?
Da te danas pitam, da se i usudim, sve to je toliko daleko da bi rekla
da on nikad ne bi dignuo ruku na tebe. Da te ne bi silio.
Ali tijelo pamti nasilje. Tijelo ga usavršava. Tijelo se toliko navikne da više ne zna što je
ispravno prema njemu. Tijelo se ne opire.
Ali kako si mogla znati?

Brat: A tko je nju ubio? Babu?

K: Ma njena djeca, tko bi.

Mama: Zaključali bi je u kuću. Bila bi tamo popišana danima, nepokretna.
Kruha bi donio tko se sjetio. Da je presvuče nitko.
Znam kad sam ono došla prošlo ljeto.
Prvo sam izašla da se ispovraćam.
Onda se vratila.
Možda nije ni zaslužila.
Ali grijeh je.

Brat: Manjak ljubavi?

K: Uvijek manjak ljubavi.
i našeg je starog to ubilo
izvukli su me iz razreda
mami ti nije dobro
došla sam u ured ravnatelja
tamo su mi objasnili
i zašto plačeš
ako si ionako htjela da ga nema
začepi glupačo
začepi
pa si čitala na nekim nalazima otraga u autu
da je imao PTSP

dvaput se pokušao ubiti
da mu je bilo teško
jer nemate nigdje ništa
on je bio već mrtav
prije nego se itko usudio reći
da je zaista mrtav
on je samo čekao da netko
napokon to izgovori
da netko kaže
da iznutra ništa više ne pulsira
on je lovio
svoje misli kao zmije oko kuće
nabadao ih je na vile
rezao im glave
odvajao ih
od tijela
on je nosio tu pušku
i te gelere cijeli život
nosio ih je i mrtav
čekao da procvjetaju
u nas
i onda shvatio
da ni tada nije živ
da opet nije živ
da je umro
prije svega
prije nego nas je stigao
zavoljeti
prije nego je stigao
ništa
tako je pisalo
jer nemate ništa
i niste imali ništa.
umanjujem štetu, cijeli svoj život
cijeli tvoj život ja sam ovdje da umanjim tu štetu
zamisli tražim i danas način da
zavolim svaku grubost
da je opravdam tražim način da iskopam
u nekome bilo kakvo srce

hej bilo kakvo srce i ona bi da je mogla tako
da su mogli tako
zamisli koliko je to gustog ljepljivog mraka
koliko je tijesno unutra
kad se stari budio prije svitanja
odlazio u podrum
zašto si išao u podrum tako rano tata
jesi li dolje plakao
jesi li dolje vikao
jesi li ikad pustio
da sve to igdje izađe drugdje
osim u tvoju ljubav
to ljepljivo
kako je bilo gusto i ljepljivo
to odlaženje i život u strahu i samoći
i ne progovoriti ni riječi
tko bi nas mogao naučiti bliskosti?
tko bi mogao reći gledaj ovako izgleda
ljubav, ona je ovo što te puni do jezika
i jezik kad vrluda i izvan, sve izvan je ljubav
tko je to mogao, reći tata
velike grede, dizali smo velike grede tata
a onda sam idući dan bila kurva
kurva
kurva
petnaestogodišnja kurva
kurva, da
znaš li koliko godina stane u tu riječ
kroz koje sam pokušavala shvatiti i dokazati
sama sebi da vrijedim, barem malo
barem dovoljno
da ne pustim da me netko šutira
znaš li koliko je ta ljubav
bila crna i nepodnošljiva
i koliko je dugo trajao pad i pad
i opet pad nakon pada
ti nisi bila tamo
dok se on derao da sam kurva
koja nema što vući njega po kući

jer nije pijan
i nije pao s pet metara
i nije prebio sve organe
i nije slomio nogu
i on je dobro
a ja sam kurva
koja se usudi napustiti kuću
da bi izašla van
kurva koja ima prijatelje
ona koja je imala dečka
što si ona umišlja
i što si ja umišljam
godinama sam mislila da sam te ja ubila

2. Meni bez mene[42]

/Mama leži na bolničkom krevetu. Kraj nje je maleni krevetac za bebu. Unutra je zamotano stvorenje. Kraj nje su K i Otac/

K: Moja je majka mogla podojiti najgore zvijeri. Ali nije znala reći da me voli. Kad sam došla na svijet, dogodilo se ono što se uvijek dogodi, plač i plač. Majka je iznemogla plakala na stolu rađaone dok su joj davali u ruke mali komad mene je proplakao i prodisao. Maleni ljepljivi komad njene unutrašnjosti koji šest je sati gurala iz sebe misleći da je nastupio smak svijeta.

Otac: A ja sam donio cvijeća. Punu sobu cvijeća, dušo. Zapravo, nikad ne bih rekao dušo. Ne bih ni govorio. Bio sam pijan kao letva. Bio sam van sebe. Došla si, zamisli, moje dijete.
Nisam tad mislio na mrak. Nisam tad mislio kako ćemo. Nisam se, da ti priznam, ni sjetio
da me doma čeka on. Da će biti opet pijan. Baba pretučena. Možda i ona pijana. Sve to.

K: Sav majčin mrak u tih je šest sati stiskanja zubiju pregarao u njoj kao zimske vatre, gasio se i palio prema jačini kontrakcija maternice, gušio je

[42] Tin Ujević

kad je trebala kriknuti, tjerao je da krikne kada je babica kraj nje govorila da još samo malo tiska. Nezemaljska bol.
Što bi se zapravo dalo o boli reći? Njeno tijelo trpjelo je godinama. U jednom trenutku bol je progovorila jače od tijela i izgurala iz nje život.

Otac: Nisam smio, naravno na porod. Ali čekao sam. Pio sam i čekao. Kad ćeš doći?

K: Život je bio prije svega kemijski, a potom i fiziološki proces. Molekule su se davno odlučile spontano približiti, potom formirati sve kompleksnije spojeve, da bi iste te molekule gradile sve složenije strukture koje su na kraju počele same brinuti za sebe. Pokretati se. Rasti. Razmnožavati se. Koliko je upornosti i energije trebalo da se kroz milijarde godine molekula dovede do ljudskog bića? Moja majka nije znala što je život zapravo, niti što se sve događa u mom tijelu da bi to sitno biće, ja, pred njom disalo. Gledala je u njega kao što svaka životinja gleda u svoj početak ili svoj kraj, nepovjerljiva, ranjena, umorna.

Otac: Mrak je bio sparan, njena usta suha. Puno je toga napisano o mraku što tvoja majka nije znala. Njene riječi bile su elementarne, kao i njeno tijelo koje se nikad nije previše zapitkivalo o svojim mogućnostima već je prihvaćalo svoju ulogu kako su je zadavali drugi.
Tvoja majka bila je žilava. Bila je kakvu sam je htio. Djevojče. Bila je slaba. Bila je i jaka. Nikoga drugoga ne bih mogao dovesti doma.

K: Bila je djevojčica koja je malo znala o tome što znači biti djevojčica, a nakon toga je odmah trebala postati žena i prije nego je stigla pitati koja je uopće razlika između djevojčice i žene, trebala je postati i majka.

Otac. Da te nešto pitam. Jesam ja već mrtav? Već tada?

K: Pomalo, da. Većim dijelom. Moglo se popraviti. Onda je rat zajebao sve. Onda je bilo nepopravljivo.
Majka nije puno razmišljala o porođaju prije porođaja, shvaćala je sve što joj se događa kao nužnost, posao koji se mora odraditi. Sada je imala roditi.
Noću je polagala svoje tijelo kraj tijela mog oca i ako je on poželio ući, otvarala ga, bez užitka ili gađenja, onako kako se otvaraju vrata na bilo kojem poslu kojim želiš zaraditi mirovinu, ali u njemu ne vidiš veći smisao. Nisu bila jednostavna vremena, ali majka pamti i teža od onih u kojem se

trenutno nalazi i zadatak da se prehrani, ona i to dijete, također shvaća kao svoju zadaću.
Imala je dvadeset godina i već je znala da je njen primarni posao na ovom svijetu preživljavanje.

Mama: Djevojčica je tako nalik na dječaka.
Imaš tri i pol kilograma, dugačka si dvadeset centimetara i zdrava si.
Dišeš i pokušavaš mi vući bradavice.

K: Tugu smo najranije vidjeli bezrječnu, a najkasnije čuli kao apstraktnu imenicu. Povlačila se u sitnim majčinim očima, gestama i često bi zaposjela prostor tako nasilno da nismo mogli vrijeme provoditi uz nju. Kad smo učili vrste riječi, imenice su bile čvrste i stabilne, bila su stabla oko kojih su rasle rečenice kojima se mogao izreći cijeli svijet. Imenice, kao početak svijeta značile su mogućnost da se sam svijet može ponovno stvarati oko takvih čvrstih osi. Glagoli su imenicama prilazili kao udvarači, odnosili su ih u svoj svijet i one su odjednom plesale, trčale, svijet bi se zavrtio u vječito gibanje u svemiru.
Tugu sam razumjela tek kad sam od nje napravila glagol. Tugovanje je bilo ono što smo primjećivali kao nenamjernu radnju koja se odvijala na licu ili hodu.
Sada samo plačem, već cijeli dan otkako sam izašla iz nje i majka strahuje da sam gladna. Da nema mlijeka. Naslanja me opet na dojke koje su sad već nabrekle. Na trenutak joj se učini da vučem, ali već idući trenutak opet plačem. Nervozno me nosa po sobi u rodilištu. Opet me stavlja na dojku.

Mama: Pod je bio zemljani, a kokoši su i dalje hodale kućom, iako sam strogo zabranila da ih bude kad se vratim iz rodilišta. Radi higijene. Tako sam ušetala s tobom, komadom mesa u smrdljivu drvenu štalu punu kokošjeg izmeta.
Kuću su nadgradili i salili betonski pod tek za godinu dana.

K: Tu cijelu godinu majka me je uporno nosila upadajući u zemlju.

Otac: A ja sam nastavljao biti sve više mrtav?

K: A ti si nastavljao biti sve više mrtav.

/Otac se legne na jedan od bolničkih kreveta/

Smrti i ja[43]

/u bolnici Otac leži na bolničkom krevetu. K šeta, pa sjedne kraj njega, pa šeta pa sjedne pa šeta./

K: U četrnaest sati i dvadeset tri minute poželjela sam da otac umre. Tad je već duboko spavao na uskom kauču našeg dnevnog boravka. Hrkao je glasno leže
i na leđima kao kukac koji se ne može vratiti na svoje noge. Zatočen u snu i tijelu. Iz ustiju mu je curila slina. Povremeno bi se zakašljao. Jedna ruka visila je s niskog kauča dodirujući tlo. Bila sam sigurna da će utrnuti, ako već nije i da će ga to brzo probuditi. Rujan. Četvrtak.

Otac: Meni je bio kao svaki dan. Nosio sam svoj mrak
Nosio sam svoj mali mrak
Nosio sam mrak
Nosio
A on je bio odjednom
veliki mrak
jako veliki mrak
Najveći mrak

K: Mrak, kao topla tekućina, curio je niz tvoju ruku. Vidjela sam ga. Taj mrak. Mrak se držao njegove sjene, skoro neprimjetno, uvijek nas podsjećajući da budemo tiši, pristojniji, neprimjetniji. Mogao je to biti bilo čiji mrak, mogao je ući u bilo koga bilo kada, prilagođavao se strahu, ponekad se znao zavući pod majčine nokte, kada bi bila bespomoćna.
Idu li djeca koja požele nekome smrt u pakao?
Pitanje je visilo kao teški uteg, potezalo me i činilo da strahujem, za svoju dušu, iako nisam znala gdje bi ta duša živjela. Je li bila u mom trbuhu koji je bolio kada bih glavu zacrnila mislila, kada bih držala sklopljene dlanove pokušavajući se uvjeriti da ta duša može razgovarati s bogom kojeg sam pokušavala dozvati, čuti, vidjeti, voljeti. Danima sam znala dozivati, bog mi se činio dostupan u zvijezdama, na dnu svakog tanjura, ali on nije odgovarao.
Gdje si?

[43] Antun Branko Šimić

Gdje si, bože?
U nekim danima, sve je šutjelo. Tada sam bila najusamljenija, mrak je nadirao.
Mrak je golicao. Gušio.

Otac:
Ja sam bio otac od mraka
Imao sam oči pune mraka
Imao sam ruke pune mraka
Imao sam
Sada sam dobar mrak,
Pitom mrak.
Sad nisam ničiji mrak.
Osim svoj.
Svoj mrak u mraku.

K: Otac je bio opća imenica.
U tu opću imenicu stale su i mnoge druge imenice, ali te velike i nejasne imenice nismo mogli shvaćati tako rano. Premetanje očeve funkcije na jeziku često je pokušalo doći i do umanjenice koja je trebala omogućiti zbližavanje, ali reći mu tata bilo je i teže nego ga promatrati kao slučajnog stranca koji zapravo ne zna kako je zalutao u ovaj život.
Otac je živio u oblaku, kako sam to često zamišljala, malih riječi koje su s riječju otac činile sustave, neobične atome unutar kojih je jezgra oca čvrsto držala oko sebe kaotično gibanje imenica koje nismo shvaćali u potpunosti.
Najčešće su te apstraktne imenice bile most kojim bi otac šetao do majke. Bile su to duge, trome šetnje, koje bi bile samo uvod u odustajanje od onoga što je možda nekada i bilo među njima, a često su to bile i otrovne strijele koje su, kad bi majka bila neoprezna, gađale njenu kralješnicu. Svakim se danim sve više približavala zemlji primajući taj otrov u svoja leđa, a jedino je to mogla napraviti, okrenuti se i sakriti lice od nepravednih riječi koje su, ako bi slučajno uhvatile njen osmijeh, mogle potegnuti i nju i nas na samo dno gustog mraka.

Otac:
Jesam li mogao reći mraku ne?
Marš!
Marš od mene!
Marš iz mene!

Jesam li se trebao biti jači?
Bio sam tako umoran.

K: Zamišljam nekad da ga pronalazim na tavanu umjesto majke i govorim mu, baš ja, da ne radi to, da nas ne ostavlja. Nakon toga uvlačim mu se u zagrljaj, prvi ikada u životu.
Nije nas tada ostavio. Ali pokušao je. Majka kaže da je pokušao puno puta.
Djetinjstvo bez zagrljaja često je značilo da ćemo se uplašiti bilo kakvih dodira. Značilo je nemogućnost da budemo kraj nekoga tako blizu da ga poželimo zagrliti. Značilo je neprestani bijeg od ljudi koji su otvarali svoje ruke. Značilo je ostavljanje rupa u kojima je naš mrak mogao emigrirati iz jednog života u drugi. Rupe koje nam je radio nedostatak zagrljaja bile su neprimjetne, ali bilo je sigurno da ćemo se u jednom trenutku urušiti.
Kako objasniti osobu koja se ne zna grliti? Kad je u blizini drugih ljudi, u glavi uvježbava da im prilazi i rukuje se, prilazi i grli ih. Toliko puta pokret ponovi u mislima da, kada se on napokon i ostvari, ona ne osjeti tuđe tijelo misleći da i dalje živi u vlastitoj glavi. Tako je njena glava vječno vježbalište zagrljaja i dodira, ostvarivanja bliskosti.
U ljudima koji se ne znaju grliti žive litre najgušćeg mraka.

Otac: Postoje li ljudi koji imaju, kao ja mrak,
samo svjetlo?
Molim te, nađi ih.
Nađi takvu osobu.
Nađi njenu svjetlost.

K: U dvanaest sati i petnaest minuta čula sam kako oca pijanog dovlače doma. Dvojica su ga vuka po travi do ulaznih vrata, dovezli su ga traktorom. Pao je pijan sa skele i ne može hodati. Ocu je glava krvava, jedva govori.
Pokušava reći da je dobro, psuje, traži da mu pomognem. Uvlačim ga u kuću.
Vučem ga po podu za jednu ruku. Psuje me.
Nikakva korist od mene kao ni od moje majke.

Otac: Gdje je ta kurva uostalom sad kad je trebam?

K: Gledajući sada u sjećanje na njegovo tromo tijelo, ne mogu tvrditi je li bilo preteško za mene, niti se sjetiti koliko sam se napinjala da bismo se pomaknuli, metar po metar, od ulaznih vrata do kauča.

Svijet je ležao poražen u mom ocu i ja sam ga vukla, očekujući da ću se rasprsnuti kao prezrela šljiva.
Zapravo sam ga mrzila dok sam ga vukla želeći da ga nema
i godinama poslije pokušavala ga voljeti

Otac: Smrti, jesi li ti mrak?
Onda ću počinuti.
Žao mi je.
Trudio sam se. Koliko sam mogao.
Moj ćaća je samo tukao nju. Ona je bježala. On ju je tukao. Ja sam odlazio. Bježao. Šutio.
Sakrivao sam je pod burad kad ju je htio zaklati.
Tiho, mama. Ovdje te ne može naći.
Samo budi tiho.
Naganjao je i tvoju mater kad sam je doveo.
Kad bih bio na ratištu. Ali ona se nije dala. A ne. Bome je vraćala. Stavljala ga na mjesto.
On bi sve zapio, ali ona bi sakrivala. Uvijek bi vam našla za jesti. To ste imali.
Nikad nisam govorio jesam li koga ubio.
Nikad nisam govorio kako je pasti nakon što te zagrli granata.
Čemu? Niste trebali znati.
Moja bol trebala je negdje drugdje otići. Ali nije imala kuda.
Umoran sam. Tako sam umoran.

/Otac ulazi u lijes.
K nosi Mamu pod rukama da sjedne. Mama uzima tablete. K pruža vodu /

K: Dobro je, Mama. Ja ću. Samo mi reci koga sve moram zvati.

/Mama pruža bilježnicu./

Mama: Kreni samo redom.

K: Dobar dan. Pri telefonu je Kćer.
Zovem da vam samo kažem kako je tata umro.
Da, da. Da. da. Aha. Da. Da. Da. Da. Aha. Sprovod je za tri dana.
Groblje da. Ono gdje su svi. Da.

K: Dobar dan. Zovem da vam samo kažem kako je umro Otac.

Ma, ne Mama, ja sam. Da, da. Da. da. Aha. Da. Da. Da. Da. Aha. Sprovod je za tri dana. Groblje da. Ono gdje su svi. Da. U tri. Dobro je, drži se nekako.

K: Poštovanje, Tata je umro, zovem samo evo da javim za sprovod. Da, da. Da. da. Aha. Da. Da. Da. Da. Aha. Sprovod je za tri dana. Groblje gdje su svi. Da. Aha. Budem.

K: Dobar dan, evo zovem samo da vam javi Otac je umro.
Nismo očekivali, ne. Ne. Ne. Ne. Ne. Aha. Ma da, zato zovem. Pokop je za tri dana. Aha. Mama ne može pričati. Aha. Budem.

/tišina/

/K plače/

K: Imati dobre temelje znači imati mogućnost za dobru kuću. Ako je temelj loš, konstrukcija neće izdržati. Tako je moj otac objašnjavao svoje pokrete u gradnji štale dok smo stavljali grede za krov.
Njegove ruke držale su debele grede kao da su djeca, čvrsto bi ih zagrlio pa postavio. Pomagala sam mu pridržati ih.
Štala je slična kući, ali nema struju i vodu. Ni namještaj. U štali žive svinje, ali i mnogi strojevi koje se ne smije po noći ostavljati vani da ih ne ukradu, a ne stanu u podrum. Noću, kad ne bi mogao spavati, otac je tamo odlazio šutjeti. Njegov mrak tad bi razgovarao s velikim mrakom. Mrakovi su razgovarali o svemu onome o čemu on nikad nije mogao, prenosili su ga kroz godine, nemoć, on je bio njihov susret u kojem su mogli raspraviti sve o tome što se događa kada se čovjeku oduzima tlo pod nogama, sigurnost, mogućnost da život nije samo preživljavanje.
Ljudi nisu birali svoje mrakove, mrakovi su birali ljude.
U našu štalu nikad nije ušla ni jedna krava, ali je u njoj stanovao cirkular i ruljača za kuruze, a noću i mrak moga oca.
Kad bi otac s cirkularom pilio drva, uvijek bih strahovala da će srebrna oštrica uhvatiti njegovu ruku.
Mrak je tad mirovao na njegovim rukama, kao druga koža njegove kože i lako ga se moglo zamijeniti za rukavice u kojima je otac radio. Povremeno samo pala bi pokoja kap tog mraka kada bi ruka za centimetar izbjegla ubrzano sječivo.

/Odnose lijes/

Mama: Sprovod ko sprovod.

3. Nestvarna djevojčica[44]

/Trudnica K šeta bolničkim hodnikom kraj nekoliko drugih trudnica. Prehodava prve trudove./

K: s vremenom su se mnoge stvari dogodile
naučila sam
naučila sam razgovarati s ljudima
kažem dobar dan i ne postanem crna rupa
pitam kako ste i ne prepolovim se
stručnim riječima: napredak je vidljiv
naučila sam i ne bojati se mraka
ne plakati kad moram
Preda mnom je život. Tako kažu. Rastezljiv. Razvodnjen. Možda i dug. Ne želim puno. Želim da bude dosadan. Život. Želim naučiti napraviti sarmu. Ili punjene paprike. Da budu baš fine. Stišćem nekad srce šakom u zid. Lažem. Udaram do iznemoglosti. Udaram. Smiri se. Prestani.
Dijagnoza: Provalija. Ne jedna. Nekoliko. Jedna kraj druge. Tvoja prva djeca. Provalije.

Trudnica X: Što se žališ?
Odi na zrak. Malo prošeći!
Sredi frizuru, pa to liječi.
Kakva bolest, to je dosada,
Bit će ti bolje od puno rada!
Kad budeš po cijeli dan crnčila
nećeš imat za gluposti vremena!

K: dugo držiš ruke otvorene
čekaš da svijet sklizne s neke zvijezde
da te ugrije
između je samo tišina
rasprskava se po tebi

[44] Marija Čudina

ne možeš se pomaknuti
opet si mokra
mokra
pomokrila si se
mama kaže
opet si se popišala
opet kako opet
ona je isto pišala
pišala krevet do svoje četrnaeste
to ti je rekla kad ste imale
ona pedeset ti trideset
rekla je da ne zna zašto je pišala
i da je skrivala još i tad
jednu dudu s flašice
jednom čak kod ćuke u kuću
da je njena mater ne nađe
i dudlala
dudlala
samo malo
dudlala
samo malo
Zbog straha?
Zbog straha.
Od straha.
i svašta korisnoga sam naučila; skuhati ponešto
da je jestivo, mada bi teško bilo nazvati to ukusnim
i reći sama sebi da vrijedim, to sam isto naučila
pa to ponavljati dok ne ostanem bez zraka
i ne onesvijestim se
a onda dođe taj mrak koji me iznenadi
strah koji me iznenadi
hajde mraku nismo se tako dogovorili
ni jedno pravilo opet ne vrijedi
i ja sam malena
najmanja
ne ne ne ne ne
neću opet tamo
Gazila sam po sebi toliko dugo da se osjećam kao cesta. Ja sam cesta koja pokušava stići do sebe.

Trudnica Y: Nisam ni ja sretna, pa ne kmečim!
Ja se lijepo radom liječim!
Kuhaj, peri, peglaj, čisti,
pa da vidim što te tišti!
Nema onda vremena
da te muči dosada!

K: i zašto te nikad nema mama
zašto nikad nisi pružila
barem neki prnjak
ako ne ruku
već se gušim
Gušenje je najbolnija smrt. Voda je, zamisli, gušća kad je tekuća na 4 stupnja nego kada je led. Anomalija. Život pod vodom moguć je zimi radi jedne anomalije. Toliko je priroda savršena. Led je lakši od vode. Pluta. Pušta ribe da grizu.
Nekad mi se čini da ne može sve to biti slučajno.
Govorim dobar dan.
Znam pozdraviti, znam pitati kako ste, znam pitati mogu li pomoći.
Vježbala sam.
Zbilja jesam.
Toliko sam vas se bojala. Htjela sam prići. Nisam znala kako. Pa sam vježbala pozdrav. Vježbala sam dok nije postalo toliko usađeno u mene da izgledam normalna.
Vježbala sam ono što sam mogla.
Voljela sam vas. Izdaleka. Sve. Sve vas.
Nekad sam držala tugu cijelog svijeta na glavi. Tako je bolilo. Moja pulsirajuća glava.
Želim dati živo srce svakom stvoru. Dobar dan, ovo je moje srce.
Sanjam kako ga režem, komadić po komadić i dijelim.
Na svijetu je 815 milijuna gladnih.
Što onda čekam? Koga to trebam da mi pokaže kako se izrezuje srce?
Bojim se.
Što umanjuje strah?
Ništa ne umanjuje nešto. Postoji samo pretvorba. Energije. Tijelo u pepeo. Masa u druge spojeve.
Strah u ljubav.
Kako da me netko voli?

/tišina/

Kako da nekome kažem voli me?

/tišina/

Kako?

/tišina/

Da kažem sebi? Voli se. Voli se voli se voli se voli se.
Mama, voli me. Ti pogotovo. Ti. Ruši mi se svemir u grudnjak.
Apokalipsa jednog tijela koje nikad nije sebi dalo biti tijelo. Mama. Voli. Me.
čemu sada opet govorimo o ovome
tvoja mama ne umire
tvoja mama itekako živi
tvoja mama je kržljava, kost i koža
tvoja mama govori da vas nikad nije mlatila
ti se malo čega sjećaš
termin je: potiskuješ
kad gleda tvoju djecu dere se
da su razmažena
potom kako treba znati tući djecu
da im se ne nanese šteta
hej
da im se ne
nanese
šeta
koprive
tvoja je majka izumila bol bez modrica
tvoja je majka čuvala koprivu
za vrijeme obroka
šiba i kopriva
toga je bilo uvijek
tvoja mama govori većinu života da ništa ne znaš kako treba napraviti
i ti ciljano pokušavaš provjeriti sve njene riječi
otuda ovo na ruci
zar si mislila da ne vidim da si pogasila desetak ćikova

ili što je uopće bilo tu večer
imala si sedamnaest godina i svaki drugi vikend
općenje s tugom svijeta
nalokana uplakana prolazila si iz ruke u ruku
koga zavaravamo draga moja niškoristi
jebemti mater, maže mama
majka, mater
između ostaloga, kako ti danas ide grljenje
izgleda li to još uvijek
kao da ćeš pasti u prazno
ha
mama
majka
mater
jesam li ikad ikome rekla
da me nikad nije zagrlila

/tišina/

saberi se, imaš dvoje djece
jedno te čeka
drugo stiže
između ostaloga, definicija sreće
je lučenje nekog hormona, ništa više
Serotonina.

Trudnica Z: Svi bi danas bili sretni!

Trudnica Y: Sretni!

Trudnica Z: E pa ne ide!
Imam i ja teških dana pa ne kmečim!
Ja se svojim radom liječim!
Kad si s krpom i metlom spretna,
joj da vidiš kako ćeš bit sretna!

K: more se prevaljuje u tjesteninu jesam li samo ja luda ili u ovom tijestu zaista ima mora sjećaš se imali smo vrijeme za pamtiti te jedne godine kad smo vidjeli more jedini put u našem obiteljskom životu more je bilo tako

veliko da se ne sjećaš ničega osim plave u kojoj plivaš noćima otad i pišaš mama pišam u krevet radi mora kako ne razumiješ i ne sjećam se ničega osim da sam mokra osim onog što su mi stavljali na ruke da ne potonem zrak to je sve što nosim sa sobom otada kubici zraka ja sam prizemljena ptica gle tu je i neko slučajno jato tko si ti prijateljice ne ovo je neka zabuna ja zaista zaista nemam prijatelje imam ponegdje sjećanje ponegdje sebe ponegdje mi se čini da sam stvarnija nego inače ali samoća je nedjeljiva samoću volim što imaš protiv samoće znaš li kako mi je gurala kisik u usta ta samoća kad nisam htjela disati držala mi je nos i tjerala me da gutam gutaj pička ti materina gutaj tko si ti da ovako lako odustaneš od svega
saberi se, imat ćeš dvoje djece,
osim toga, koga je više briga
za takve priče
osim toga, i njoj je teško
Ona je cijeli vaš život vjerovala da će biti bolje.
Ona vas je nosala kud je god išla.
Ona vas je hranila i kad nije imala čime. Izmislila bi.
Ona se nikad nije šminkala. Jer, tko bi joj to pokazao. I tko bi imao novca za to.
Ona nikad nije nosila haljine. Jer, tko bi imao novaca za to.
Ona je jednom bila na moru. Kad vas je otac s ostalim braniteljima odvukao tamo.
Sretna je jer je vidjela more.
Ona ne zna napisati pravilno skoro ni jednu riječ.
Ona ima osam razreda osnovne škole.
Ona ne zna kuhati bog zna što. Jer, lako je kuhati s novcima.
Skuhaj nešto kad ih nema.
Ona satima cijepa drva.
Ona tjednima tačkama vozi drva iz šume. Stabla koja su pala.
Ona psuje. Puno psuje. Kome se ne sviđa neka začepi uši.
Ti je želiš odvesti na more. Želiš da ide svake godine.
Ona se zapravo i ne želi maknuti iz šume. Voli tišinu.
Nekad zaspete skupa, ti, ona i tvoja djeca.
Svi na istom krevetu.
Sklupča se kao gusjenica. Zaspe i ona.
Tad vidiš kako je krhka.
Želiš biti takva. Jaka.
Nikad ne želim biti takva.
Tvrda. Nepovjerljiva. Okrutna.

Vidiš kad u njoj naraste bijes.
Vidiš taj trenutak u kojem bi sve udarila.
Vidiš kako tepa tvojoj djeci. Nosi ih.
Dere se na njih da moraju slušati.
Neodgojeni.
Razigrani.
Prkosni.
Svoji.
Opet nema mačića?
Opet nema mačića. Nikad ih nema.
S vremenom sam naučila kontrolirati srce da ne eksplodira svako malo.
Nekoliko se puta dogodilo, kad nisam pazila.
Mrak posvuda.
Je li to ovaj mrak?
Je li to onaj mrak?
Kad se pokušam vratiti, sjećam se samo kako miriše jorgovan.
Sjećam se da sam plakala dugo. Dugo.
Dugo sam plakala.
Sjećam se cigareta. Kako pregaraju. Kako padaju.
Rupa na malenom tepihu koja su napravili.
Sjećam se njene nemoći.
Jedno sam sjećanje ukrala i fotografiji.
Ona je na travi,
kraj nje je beba.
Crna kosa joj je do brade. Sve je tako toplo i svijetlo.
Sjećam se kako me budi noću.
Da gledamo filmove.
Sjećam se Batmana.
Sjećam se Highlandera.
Zašto je dijete od šest godina gledalo te filmove
sa svojim ocem?
Mrak,
mrak,
mrak.
Kad sam prvi puta shvatila da tijelo raste, pokušala sam ga potisnuti.
Vrati se. Nemoj. Vrati se.
Tukla sam ga da se vrati.
Vrati se!
Vrati.

Skrivala.
Samo sam htjela biti nevidljiva.
Meso se odvajalo od kostiju.
Godinama smo živjeli u jednoj sobi.
Svi. Nagurani.
Tijelo se koprcalo!
Tijelo, stani! Stani! Prestani!
Ne sjećam se.
Ne sjećam se tko sam bila.
Tko su oni bili.
Tko mi može vjerovati ako ja sama
više ne vjerujem sebi?
Kad pomislim da sam dobro, zaskoči me.
Zgusne se, jedva dišem.
Jebi se! Jebi se više!
Sjećam se kad sam odlučila da se više neću bojati mraka.
Izašla sam ispred kuće. Odlazila potom hrabro prema šumi. Držala srce u zubima.
Rekla nećeš više.
Nećeš.
Izlazila sam dok se nisam navikla.

Trudnica X: Samo pretjerivanje!

Trudnica Y: Svi bi bili sretni!

Trudnica Z: Sretni!
Imam zaista tu dijagnosticiranu provaliju. Pišem u bilježnicu svaki puta kada pomislim da sam kriva. Kriva. Sigurno sam opet nešto kriva. Nisam. Pišem.
Imam to kamenje u trbuhu.
Stišćem oči kao mala, stišćem ih kao moja kćer prije spavanja. Mama, vidim sve boje.
Radila sam to toliko dugo da me glava znala boljeti. Pitala se jesam li radi toga posebna.
Jer se cijeli svijet razlije kad stisnem jako rukama oči.
Malo je malo, puno je puno, a najviše je najviše, kaže moja kćer.
Pita me i hoćemo li upaliti tamu.
Nikada, draga moja. Nikad više nitko neće upaliti tamu.
To ti jedino obećavam.

/duga tišina/

/Medicinska sestra dolazi do K./

Medicinska sestra: Dođite. Idemo u rađaonu.

K: Da vam sad govorim o mraku?
Mogu i kasnije.

4. Ja sam okomita[45]

/Trudnica K je odvedena u rađaonu. Leži. Prate joj trudove. Trudnica je u svom boksu. Oko nje su drugi boksevi u kojima su druge žene. Vrište. Rađaju./

K: Kako ću vas hraniti? Hoću li otkidati sa sebe komad po komad mesa?
Dođite, dobri moji. Crveno meso možda nije najzdravije, ali to je sve što imam.
Evo vam i moja jetra. Moji loši bubrezi. Rekli su mi, gospođo vaša mokraća je kao da
imate šezdeset godina. Pravim se da to nikad nisam čula. Puno vode, samo puno vode.
Moje tijelo odavno je reklo da me boli.
Što sam ja njemu rekla? Jesam li mu rekla nešto?
Što te boli?
Tijelo, boli te?
Ne, ne. Ne bolim te ja.
Ti boliš.
Ti.
Ja?
Ja.
Mama, boli li tebe tvoje tijelo?
Sjećaš li se svog tijela?
Kakav mu je bio glas? Jesi mu ikada dala da govori?
Kažeš da je grijeh pokazati ga.

[45] Slyvia Plath

Znaš li koliko te boli tvoje tijelo, mama, jer mu nisi dala
da izađe iz tebe? Nikad mu nisi dala da bude samo tijelo.
Za mene još nije kasno.
Jedite.

Trudnica X: Uzmite i jedite od ovoga sva.
Ovo je moje tijelo.

K: Povrće? Sadit ćemo. Znam kopati. Znam posijati.
Mama me naučila.
Nije nikad sa mnom razgovarala.
Ali je razgovarala sa zemljom.
Nećete gladovati.
Plućno krilo uz svježe mahune iz bašte.
Salata, puno zelene salate.
A sutra?
Sutra poriluk i odrezak od bedara.
Neću vam znati reći da vas volim,
ali znat ću posijati mrkvu, i grašak.
Napraviti veliki nasad krumpira.

Trudnica Y: Peglaj, kuhaj, peri, čisti!
Rađaj doji, i ne vrišti!

K: Ali da krenemo ispočetka. Od kraja, zapravo. Prvo ćemo mi pojesti noge. Mekane mišiće. Nisam ljenčarila, nisam skupljala salo. Čvrsta sam. Krupne kosti, kažu. Žilava sam isto.
Pažljivo ću ih odvojiti. Moći ćete ih dugo glodati.
Mama je rekla da tijelo ne smije biti veliko. Da ne uguši.
Debela si, previše jedeš.
Ti nikad nisi bila debela, mama.
Bila si uvijek tanja. Od mene. Tanja i od mene.
A ja sam bila od tvog tijela.

Babica: Tiskajte! Ide trud.

Doktorica: Otvoreni ste pet prstiju. Brzo ćemo ovo.

K: Zaista, kako ću vas hraniti? Koga je briga hoćete li biti gladni?

Hoće li vas netko voljeti? Što ako vas ja ne budem mogla voljeti kako trebam?
Tko će doći i dati mi šamar? Tko će razdvojiti moj mrak od mene?

Trudnica X: Moj grijeh. Moj grijeh. Moj preveliki grijeh.

K: Nitko neće ni pitati, zar ne?
Nitko nikad ne pita.
Još te boli, tijelo?
Da.

Trudnica Y: Peglaj, kuhaj, peri, čisti
Rađaj doji, i ne vrišti
Sise drži spremne za sve
Nisi dobro? Daj ne laži
Opet samo pažnju traži
Majka mora biti sretna!

Trudnica Z: Sretna!

Trudnica X: Sretna!

Trudnica Y: Sretna!

K: ovdje je tako hladno koga potapaju te sante smrznutog straha ovo je rana od svijeta znaš a ja te dovlačim ovdje tko sam ja da to radim kako samo mogu biti tako jebeno sebična jesi li zaslužio ti malena beskonačnosti moja beskonačnosti cijedit će se ponekad s mene masna masna noć hoće hoće nema tu pomoći i činit će se kao da se nikad nećemo oprati budućnost je susret koji se ponavlja i gledat ćeš kako stružem tu noć gledat ćeš kako je stružem prvo noktima onda kamenom gledat ćeš nekad kako se gušim kao ptica u nafti mama opet je mrak i ja sam sama gdje si tko je odnio sve žarulje iz kuće mama ne volim biti u mraku i ja te neću moći spasiti od sebe kakva ću to biti majka ako te neću znati spasiti
Već si ovo sve prošla.

/tišina/

Smiri se. Hodaj. Diši. Ajde, diši. Diši.

Nema epiduralne ovaj put.
Znala sam.
Jebem im mater škrtu!

Trudnica X: Nisi sretna? Koga briga?
Tu je tečaj, tu je knjiga.

Trudnica Y: Doji, rađaj i ne vrišti!
Peri, kuhaj, peglaj, čisti!

K: tijelo me više ne prepoznaje ja sam, ja sam, tijelo, hej ja sam koža je šator kako sam danas između ostalog kišovito olujna bura ne prestaje kako je izvana teško je reći s ove visine i ne pronalazim ništa zajedničko sa ženom koja misli da je ja prolaznost koja iznosi nešto na svijet kako možeš reći nešto tvoje nešto kucka kao mala atomska bomba tvoje nešto se rita i udara stijenke tvoja mala hidrogenska bomba koju ćeš izbaciti tako brzo da se nitko neće uspjeti snaći mravinjak mravinjak koga briga samo želim da prestane taj hladni strah koji mi se cijedi niz leđa
Smiri se. Sve smo ovo već prošli tvoja sestra i ja. Izletjet ćeš van.
Jebem im ja mater.
Bez epiduralne.
Moja mama nas je četvero rodila.
Četvero.
Bez epiduralne.

/tišina/

Trudnica X: Sretna!

Trudnica Y: Sretna!

Trudnica Z: Sad kad ćeš bit mama, moraš biti uvijek sretna!

K: Moje ruke nisu mekane. One su kao ruke moje mame.
Moje ruke mogu cijepati drva i ne dobiti žuljeve.
Moje ruke prošle su stotine tanjura. Zapravo, sigurno su bile tisuće.
Bila je to dobra sezona. Cijelo ljeto pokušavala sam pročitati jednu knjigu.
Lažem, pokušavala sam pročitati deset stranica.
Gledala sam kroz njih i pitala se što nije u redu sa mnom.

Tri tjedna pokušavala sam pobjeći.
Svako jutro ustajala slomljenih leđa.
Pitala se kako li je samo tim starijim ženama.
Koje tamo rade kao i ja, devetnaest kuna po satu.
Devetnaest kuna.
Četrnaest sati.
Pa se smiju.
Nasmijavaju mene.
Svi se smijemo za devetnaest kuna po satu.
One bi mogle biti moje mame. I moje bake.
Moja mama nikad nije radila.
Mi smo bili njen posao.
Njene ruke uvijek hrapave.
Devetnaest kuna.
Njena djeca.
Njena glad.
Devetnaest kuna po satu.

Babica: Tiskajte! Jače! Još jače! Tiskajte!

K: To je bilo samo pet godina prije nego sam dobila tvoju sestru.
Sad je mogu dugo držati. Pustim da težinom stišće moje tijelo.
Ona je toliko lijepa da sve mogu podnijeti.
ako dođe mrak ako paukovi protegnu svoje noge opet me nasele prehodaju i ako im ne uspijem reći van van iz mene hoće li te vriska probuditi trebao bi spavati što više da rasteš u neometano tako kažu ne smiješ ih buditi oni razgovaraju s božjim a bog sve vidi kaže mama ali nema boga nema ga mama ali ne smijem ti to reći da ne potoneš nekad vrištim u mraku mnogi su pokušali ostati ali kako zagrliti kuću u požaru izmislit ću ti ljubav šarenu poput svih ovih besmislica koje se kače na krevetić u kojem nikad nećeš spavati jer će te moja blizina glasno dozivati i što ako zemlja zaista izgori radi naše nepažnje i sva jata saspu se mrtva na našu glavu i ime dat ću ti ime morat ću to napraviti mada bih najradije pustila da sva ova svjetlost zauvijek leži neimenovana u tvom tijelu

Trudnica X: Deset šavova, sve na živo,
dijete nije ništa krivo!

Trudnica Y: Što sad cmizdriš, budi jaka,

to je prošla žena svaka!

Trudnica Z: Nisi sretna?
Koga briga!

Trudnica X: Dolje boli? Tako treba,
što se praviš da si s neba?

Trudnica Y: Šuti, rađaj, i ne gnjavi!

Babica: Sad. Stiže trud. Tiskajte! Kao da kakate! Stisnite!

K: Zamišljam zadnjih dana kako si već velik, tvoja sestra isto. Zajedno sjedimo na nekoj livadi. Mora to biti livada, da prizor bude uvjerljiv. Da nije jeftin. Kao park. Livada jednog parka. Sjedimo. Filmski kadar. S vašim ocem. Vadimo kekse koje smo skupa mijesili. Tako je, skupa ćemo ih mijesiti. Bit ćete razmaženi. Bit ćete tako predivno razmaženi. Ja to nikad nisam imala. Obitelj. Barem ne takvu. Ja sam imala rasulo koje nije moglo razgovarati. Svatko je vodio svoju glasnu politiku. Udarao. Brat i ja samo bismo šutjeli. Ili grizli. Mama kaže da sam to stalno radila. Grizla sam im svima noge do kostiju. Zagrizla bih i ne bih puštala, čak ni kad bi me udarali.
Dijete-životinja. Divlje dijete. Nemoguće dijete. Prkosno dijete. Loše dijete.
Neposlušno dijete. Izrod.
Ne diraj ga. Ne grli ga.
Ne.
Rekla sam da ga ne diraš.
Ugrist će te.
Ugrist će.
Ili još gore. Reći će da te voli.

/tišina/

Zamišljam i naš stan. Imat ćemo ga jednom. I bit će pun svjetla. I nikad neće biti hladno. Znaš da je meni inače uvijek hladno. Smiješna sam. Znam. Spavam i ljeti pokrivena. Moram biti pokrivena. Spavam u dugim pidžamama. Spavam u čarapama. Ako nazebem, ruke i noge bole me toliko da moram leći. Naša kuća je puštala toliko zime. Sve te majice koje smo gurali pod prozore. Pod vrata. Raspadala se. I danas dan u glavi mi je naherena. Vidim ju kao da u svakom trenutku prijeti da će se još malo

nagnuti zemlji. Imali smo taj poljski wc. Ali piškili smo odmah kraj kuće. Ili u tutu. U tutu smo to sve radili valjda dok nismo imali šest godina. Pa više nismo stali na nju. Bojala sam se samo mraka. Najviše od svega, mraka. Mama je rekla da u mraku žive babaroge. Onda su mi noćima uskakale iza kreveta.
Budi dobra, doći će, doći će po tebe.

/tišina/

Ali, nije li sve počelo u mraku?
U mojoj plodnoj vodi ti razgovaraš s mrakom, tamo nastaju tvoje kosti.
Kad sam ti vidjela lice, kao i kad sam vidjela lice tvoje sestre,
znala sam da sam možda jedini puta vidjela nešto veće od onog što razumijem.
Mirnog boga koji se hrani kroz moju posteljicu.
Ne tvog boga, mama.
Jednog nježnog i dobrog, toplog boga.
Obješena sam na ovo iščekivanje.

Trudnica Y: Puna su nebesa i zemlja tvoje slave.

K: Moj kalcij, moje željezo, moju štitnjaču.
Sve ću vam dati.

Trudnica X: Šuti, čisti, rađaj, peri,
daj se sredi i ne deri!

Babica: Sad dišite. Duboko dišite. Brzo će trud opet.

K: Razbijala sam se o ljude.
Oni pucaju u mene, a ja sam čvrsto drvo, zadržavam sačmu. Postajem savršen jastuk. Savršen radnik. Više nemam ni želja ni svoje osobnosti. Tako preživljavam. Poželjno je da si bezbojan. Moraš samo dati dobre rezultate. Tvoji brojevi uvijek u rastu. Statistika. Ti si jedna prosječna jedinka, tako ti kažu. Buniš se na počeku. Ja sam posebna. Jesam. Jesam! Mama kaže da nitko nije poseban. Svi smo isti. Pred bogom.
Lažeš, mama! Lažeš.
Na kraju odustaješ.
Da. Želim biti broj. Broj u bezbroju je utješna misao, barem negdje pripadaš.

Trudnica Y: Pružite mir jedni drugima.

K: O ovom svijetu, morat ću te odmah razočarati, znam malo.
Ali imam ruke. Imam tako jake ruke da ću vas moći nositi oboje. Ako treba i cijeli život. To je, ako me pitaš, moja najveća kvaliteta.

Babica: Tiskajte!
Samo tiskajte!
Kao da kakate!
Još samo malo.
Vidim glavicu!

K R A J

Monika Herceg
SLONOVI

Ljubavi, toj fundamentalnoj sili
koja uvijek ostavlja nadu
i koja me uvijek
bespogovorno spašavala.

"(...) počinjali smo shvaćati da bi nam, kada ne bi postojli racionalizacija, sublimacija, potiskivanje, svi ti trikovi kojima častimo sami sebe, kada bi se svijet mogao pogledati bez ikakve zaštite, pošteno i odvažno-prepukla srca."

Olga Tokarzcuk

"Iznikli smo pokraj drumova
I s nama rastao je strah naš
Od divljih kopita koja će nas pregaziti
I od kamena međašnih koji će razdvojiti
Našu mladost.

Nitko od nas nema dvije cijele ruke.
Dva netaknuta oka. I srce
U kojem se nije zaustavio jauk."

Vesna Parun

Likovi:
Otac, nastoji se ubiti većinu vremena otkako se otrijeznio, obolio i ostario
Majka, nastoji preživjeti najveći dio života
Najstariji sin, najveći teret sam sebi
Srednji sin, najveći teret sam sebi
Najmlađi sin, zadnja tišina
Doktori, raznose očevo ludilo u bjelini

BOJIŠ SE SMRTI, TATA

Sinovi i majka za stolom. Večeraju. Možda i ručaju. Otac u dnevnoj sobi pokušava okačiti uže da se objesi. Teže je nego je mislio. Ova kuća naprosto nije kuća za ubiti se. Traje negdje neki mir. Živi ostaju da nose mrtve, ili je možda i suprotno. Moglo bi ovo biti bilo koje mjesto na svijetu. Moglo bi biti i čistilište. Nakon svih tih ratova. Obitelj kao obitelj. Ponor kao ponor. I ta kuća koja jednostavno nije kuća za ubiti se.

Najstariji sin: Opet se pokušava ubiti?

Srednji sin: Opet?

Majka: Opet.

Najstariji sin: Opet.

Bože, dosadan je više.

Majka: Hoće tko krastavce?

Najstariji sin: Ja hoću.

Srednji sin: To su tvoji domaći?

Neka se ubije.
Pa ću biti sin bez oca.

Najstariji sin: Čiji sin?

Srednji sin: Njen?

Najstariji sin: Ona je samo sjena. Nije nikad mogla biti dobra majka.

Srednji sin: Mogla je. Nije smjela.

Najstariji sin: Nije smjela.

Prvi sin: Mama, daj mi papar samo dobaci.

Bila je metla. Bila je krpa.
Bila je mašina za veš.
Ili ruka koja taj veš pere. Onda kad nije bilo još mašine.
Bila je jebena štihača. Motika.
Bila je stroj za rađanje.
Možda je bila i majka, onda kad je našla vremena.
Možda je to htjela biti.
Više od ostaloga. Majka.
Tišina koja se uvlači u naš krevet.
Pa nas zagrli.
Lažem. Nikad nas nije tako probudila.
Uvijek su to bile budilice.
A onog ranije?
Toga se ne sjećam.
Ne sjećam se vremena prije budilica.
Ne sjećam se njenih ruku.
Mama, kakve su tvoje ruke?
Kakve su bile kad su nas prale?
Brisale.
Gladile.
Jesu li radi toga bile sretnije?
Ruke, mama.
Ili je to bio još jedan teret.
Kad bi ruke potrčale u zagrljaj, nismo znali
što da radimo.
Ni ruke, ni mi.
Mama, jesu li one zapamtile nas?
Mama.

Srednji sin: Mama.

Najstariji sin: Nije mogla biti mama.
Nije smjela.
Morala je prije svega biti sluškinja.
Morala je biti alat.
A onda i meso.
Meso koje se tuče.
Meso na kojem se ostavlja bijes.
Meso koje je tu da šake izgube svoju napetost.

Mama, htjeli smo ti reći da razumijemo.
Da znamo kako je teško biti uvijek na istome mjestu.
Htjeli smo ti reći da je u svima nama izrasla
ta velika tišina koju si nosila.
Nepregledna polja tišine.
Kad boli.
I kad ne boli.
Svejedno je.
Tako je naša majka bila sve osim nje same.
Je li nas ona odgajala?

Srednji sin: Samo nas je ona i odgajala.
Dok je trpjela, a nama govorila da će proći.
Proći će. Uvijek prođe.
Dok nas je pokrivala. Uvijek do usta da ne nazebemo.
Pazite na bubrege.
Uvijek s nekoliko deka.
Hlače u čarape.

Majka: Morate imati čarape. Da ne nazebete.

Najstariji sin: Dok nas je grlila, kad nitko ne gleda.
Čvrsto kao da ćemo ispariti već za nekoliko sekundi.
Čvrsto kao da nismo stvarni.
Da se uhvati za nas.
U nas. Barem tih nekoliko sekunda.
Dobro je, sad ideš. Dalje.
U svoju noć.
U svoj glasni mrak.
Mama, zaista nam je izgledalo
kao da ruke žele pobjeći
od tebe i od nas
kad nas grliš.
Taj zagrljaj zakopala bi odmah u zemlju.
Da ga nitko ne nađe.
Dok bi nam šaputala da budemo dobri.
Budite dobri.
Mekani.
Kao zemlja.

Zemlja će čuvati. Zemlja u kojoj se susreću mrtvi
i sve ovo što hrani postojanje. Zemlja, jedino mjesto
koje može razumjeti kako od smrti
nastane obilje života.
Zar ne, mama?
Kao zemlja.

Majka: Nešto si rekao?

Srednji sin: Ma ništa. Vrelo je.

Majka: Pa tek sam iz peći izvadila, ima pet minuta.

Srednji sin: I čiji sin? Znači, ničiji.

Grize neku mesinu, trga meso s kostiju masnim rukama, hlapljivo jede.

Misliš da će ovaj put stvarno?

Najstariji sin: Šta?

Srednji sin: Ubiti se.

Najstariji sin: Ma gdje? Nema se u ovoj kući čovjek gdje ni pošteno objesiti.

Čuje se lom. Pad. Otac je u dnevnom slomio šipku na kojoj stoje zastori. Pao. Upetljao se.

Majka: Ohladit će se. Dođi jesti. (Zagleda se u prozor.) Stigla zima, dere sjever.

Najstariji sin: Fino je, mama.

Majka: Domaće, sama ga i zaklala. Još jedino držim te piliće i kokoši. Kokoši radi jaja. A piliće u proljeće uzmem da ih othranim. Pa stavim u škrinju da imamo mesa cijelu godinu. Ostalo se više i ne isplati. Skupo sve. Koncentrat. Struja. Ja bih još mogla bez mesa, ali vaš otac ne može ručka vidjeti bez komada mesine. Umire od gladi inače, kaže. Nije mu ni ova pilad nešto. Ali

svinje bome ne mogu držati. Ovo je baš svježe zaklano, nije iz leda. Taman ću ih sve rješavati idući tjedan nekad. Poklati pa spremiti.

Srednji sin: Baš sam gladan. Ajde stari. Što opet glumataš tamo? Nismo dugo sjeli svi za stol.
Jesi ti preselio u novi stan? Niste se ti i Ana na kraju pomirili? Nije ti ona bila loša. Bila je pametna. Moglo se s njom pričati. Nije bila mutava. Ne kao ona jedna, kako se zvala, s njom nije mogao čovjek ništa razgovarati. Samo je šutjela cijelo vrijeme. Ana je bila za društvo. Nije čovjeku bilo tlaka s njom sjediti.

Najstariji sin: Ma ništa od toga. Jebiga. Nekad ne ide. Mama, je li dobar on prema tebi?

Tišina. Majka za sudoperom sprema suđe. Koje je ostalo od kuhanja.

Najstariji sin: Čuješ što te pita, mama?

Majka: Znaš da se sredio. Otkad je obolio. Nešto se okrenulo u toj glavi. Vrag će ga znati. Ide sad i u crkvu. Ni ne viče više. Sve ga nešto okrenulo. Čak pomogne u kući šta god može. Neki dan i suđe išao prati. Pomogne mi sad i s pilićima. Čak je rekao, Maro, ja ću s tobom bome te piliće zaklati i čepušati.

Srednji sin: Da mi je i to vidjeti.

Najstariji sin: Boji se smrti.

Majka: Boji se boga.

Srednji sin: Joj mama, nema boga.

Majka: Ajde ne bogohuli za stolom. (Križa se.)

Srednji sin: Pa kad nema.

Najstariji sin: Ajde šuti i jedi.

Srednji sin: A ti kao misliš da ga ima. Molim te.

Najstariji sin: Ma daj ju pusti. Što ti sad njoj imaš govoriti ima li ga ili nema. Ako ona kaže da ga ima, neka ga ima. Kao da je uopće bitno. Jebeš boga. Ima ga, nema ga. Kao da će to meni ili tebi išta pomoći. Ali njoj je očito tako lakše. Što se to onda nas tiče?
Je li to zato što misliš da je njen mrak lakše otjerati?
Njoj je lakše, ima tog boga. Koji joj tvrdi
da ništa na ovom svijetu nije slučajno i da je njena patnja
bila žrtva za neki dalji život. Njen hrđav, hladan život.
Tako je smislen.
Što će biti smisleno nama koji nemamo boga?
Ima još mesa?

Majka: Ima, ima, ne galami. Evo.

Srednji sin: Ima pive možda? Baš bi mi dobro sjelo.

Majka: Znaš da nema više alkohola u ovoj kući. Doktor je rekao da je bolje da ništa ni ne držimo da se ne bi dogodilo da dođe u napast.

Najstariji sin: Ajde što zanovijetaš, pij vode.

Srednji: I pijemo vode. Litre, svakodnevno. Da isperemo taj talog. Da pročistimo krv koja se podiže u valove bijesa. Potreba da grizemo svoje ruke dok ne osjećamo više čeljust. Ili ruke. Svejedno je.

Najstariji sin: Ovaj talog. Sve što ostaje.

Srednji sin: On kaže da nešto ostaje. On to zaista misli. Ali nema ničega. Samo beskonačna količina mraka i taj mrak kucka, čeka trenutak da skrenemo pogled i onda će skočiti. Onda će nas izglodati. Kao i tada. Kada smo pišali u gaće i drhturili do jutra tako popišani. On misli da je moguće izvući se nakon svega. Reći sebi da je dosta. Da sad ovdje sve može stati i da se možemo opet izmisliti. Ali ja sam i dalje tamo. Mokra se posteljina lijepi za moje tijelo i toliko se bojim da imam osjećaj da ništa osim tog straha ne postoji.
Znaš, mogao bih uništiti svijet i ne trepnuti. Ta bol toliko je jaka da sam postao imun na sve druge boli.

Toliko smo slični, ti si moj brat i moja bol je tvoja bol. Moja ruka ponekad je tvoja ruka. Nisam nekad siguran boli li me zaista tu. U meni. Ili u tebi. Ovdje je sve tako jednolično. Najdublje na svijetu, najmračnije.Tu smo.Zajedno. Ali ti vjeruješ da je moguće grčevito pomicati ruke čak i kad je situacija krajnje bezizlazna. Opravdam svoju slabost time što si govorim da si ti jak. Netko onda može imati manje odgovornosti. Netko se može dati voljenju tog padanja. Ponor, ja sam na kraju uvijek taj ponor.

Najstariji sin: On misli da je on taj ponor. A što sam ja?
Tišina koja se odbija o stijenke mraka. Ja sam taj bezglasni pokušaj. Oko mene riječi lete kao muhe oko svjetla, ali ni jedna mi ne pripada. Kako sam? Ne znam. Ni za to ne postoji riječ kao što ne postoji ni riječ za ono tko sam. Ja sam nečiji sin. Zapravo nisam ničiji. Ja sam masa koja pokušava pronaći smisao kojim pritišće zemlju.
Nosimo tri kile noći svatko na svojim leđima. Od onog trena kad smo iz toplog mraka izletjeli u ovaj nered.

Srednji sin: I zašto bi baš bile tri kile noći?
Jer sam toliko mase uhvatio kad sam došao na svijet?
Jesam li uhvatio išta osim mase?
Ili sam sve što sam imao izgubio.
Kad sam htio biti voljen.
Pa se smanjivao.
Smanjivao.
Sin, tri kilograma sina. Evo me.
Moja tri kilograma plača i straha.
Njegova tri kilograma prerano rođena.
Ja šakom udaram u zid dok spavam.
Nekad, ujutro, šake su krvave.
Nekad, ujutro, shvaćam da je tamo, gdje odlazim noću daleko teže nego ovdje.
Ovdje su sjećanja razvodnjena.
Ovdje su ona potisnuta, zgnječena kako bih mogao opet, pokušati izmisliti sebe.
Ovdje, sve je još uvijek relativno.
Voljeli su nas koliko su mogli.
Bili su najbolji što su mogli.
Takvi smo i mi bili.

Srednji sin: No, kako se izmišlja osoba koja se mora neprestano izmišljati? Ima li ona ikad ikakav temelj?

Najstariji sin: Ili je unutra samo ponor?

Srednji sin: Ponor koji još uvijek vjeruje da može postati osoba.

Najstariji sin: Ponorić.

Srednji sin: Nikad neću odrasti.

Najstariji sin: Mali smiješni ponor.

Srednji sin: Popišan.

Najstariji sin: Neprilagođen.

Majka: Što ste tako ozbiljni? Evo i kolača.

Srednji sin: Ma pričamo o poslu. Stari neće jesti?

Majka: Ma nek jede kad hoće. Jesu vam fini kolači? Dala mi strina vaša recept, to su oni njeni koje je voljela spremati. Nisu ni nešto kompliciran.

Najstariji sin: Jesu mama, baš su fini.

MI NEMAMO KORIJEN, TATA

Sinovi su za stolom. Stol kao stol. Velik kad si malen. Kao što je sve veliko kad si malen. Majka i otac negdje u kući. Čuje se svađa. Glasna. Ružna. Kako to već ide. Negdje traje mir, negdje traje rat. Čeka se konačni, stabilni i stalni mir. U tom čekanju, ratovi se gnijezde u ljudima.

Najstariji sin: Želim da umre. Zapravo želim da ga nema. Smrt je nešto što mi je tada nepojmljivo. Ali manjak njega. To želim. Da ga naprosto nema. Mama, ako dovoljno jako želim, nestat će. Hoće.
To je sve čega se sjećam iz ove sobe. Otada. Imam deset godina, čini mi se da je svijet ogroman. Učiteljica nam je u školi pokazala globus. Pokazala je maleno mjesto gdje smo mi. Svi mi. Rekla je i koliko smo puta umanjeni.

Činilo mi se nevjerojatno. Da smo na tako velikoj lopti. Da je toliko puta sve veće od nas. Ne znam. Možda joj baš i ne vjerujem. Da nas je toliko. Milijarde. Ovdje smo sami. Nas dvoje. On i ja. Brat i brat. I sve je ogromno. Sve je toliko veće od nas. Strašno je. Kad se mrak zavuče pod krevet. Strašno je. Kad izvana začujemo preglasne zvukove. A otac ne da svjetlo.
Strah nas je.
Drhtimo nekad kao dvije šibe.
Je li ti zima?

Srednji sin: Nije.

Najstariji sin: Ni meni.
Ali drhtimo.
To je od toga što smo maleni.
Ništa drugo. Maleni smo.
Dovoljno da nas se slomi.
Trzamo se. Ako nas netko dodirne.
Nehotice. Strah od dodira je stalan.
Ostat će.
Tijelo se povlači.
Tijelo nije naviklo.
Razgovarat ću s njim. Godinama poslije.
Reći mu da je u redu. Da ga netko dodiruje.
Da ga netko grli.
U redu je.
Ali tijelo neće htjeti čuti.
Pa će bježati od mene.
Usamljen sam.
Tijelo, usamljeni smo.
Ne želim ovo. Koža otpada.
Od manja dodira. Da sam stablo, grlio bih zemlju korijenom,
ili nebo granama. I to je dodir.
Zemlja u prstima. U korijenu.

Drugi sin šuti za stolom. Igra se nečim. Nebitno je čim. Svađa se približava, postaje sve glasnija. Kako se buka povećava, tako se sinovi sve više boje. Kako izgleda veliki strah na tako malenom djetetu koje je prerano odraslo? Sirovo? Neprirodno? Lažno?

Najstariji sin: Ovdje imam deset godina. On ima osam.
Znamo da nije naš. Taj veliki svijet.
On je naša tamnica. Strah je ljepljiv.
Svijet nas zagriza.
Zagriza u naše meso.
Pusti me. Pusti me.
Sve ovo previše boli.
Ali to ne znamo tada.
Tada smo samo živi.
Maleni i živi.
Kasnije će boljeti više.
Oko nas hodaju kaiševi koji nas žele ugristi, motike koje nas žele sastaviti sa zemljom.
Oko nas hodaju čaše koje nam se žele zabiti u glavu.
Posvuda oko nas riječi nam se zabijaju u meso.
Ali više boli danas. Nemogućnost da se pomaknemo.

Srednji sin: Oko nas hoda bezdan i ime mu je Otac. Njegove riječi grizu.

Najstariji sin: Ali lako za riječi!

Srednji sin: Njegove ruke grizu.

Najstariji sin: Ali lako za ruke!

Srednji sin: Njegove noge grizu.
Ti si velik i jak. Jesi.
Nisam.
Izdržat ćeš.
Neću. Ja sam stratište na dječjim kostima i nikad nisam imao šansu odrasti.
Ja sam stratište na dječjem mesu i prerano sam odrastao.
Kasnije, nikad više nisam mogao shvatiti život normalno.
Htio sam biti dijete.
U velikom tijelu.
Preveliko si mi, tijelo.
Preveliko si.
Gladan sam života.
Gladan sam djetinjstva.
Uvijek sam tamo. U mom velikom tijelu i dalje vrišti taj dječak.

Koji je prerano odrastao.
I sad je zapeo.
Ne znam preživjeti taj paradoks.
Prema kvantnoj mehanici stvari imaju dualnu prirodu.
Ja sam tvoj kvantni sin.
Onaj koji se gomila.
I onaj koji nestaje.
Koliko je dugo moguće
u sebe skupljati kišu prije nego
se tijelo raspadne?
Bit će to dobro.
Neće. Nikad neće biti dobro.

Najstariji sin: Imam deset godina i znam da moram biti velik.
Znam da moram svake sekunde biti jak. Jer nisam sam.
A htio sam biti slab.
Htio sam plakati dok ne bih sav prešao u tekućinu
koja se više ne bi mogla vratiti u prvotno stanje.
Htio sam nestati, da netko shvati da mu nedostajem.
Htio sam da plaču za mnom.
Da im je žao.
Htio sam nenadano
skončati sve ovo i onda ih gledati
kako plaču, plaču, plaču.

Srednji sin: Opet je pijan.

Najstariji sin: Dođi.

Uzme brata za ruke i sakriju se pod stol. Čuje se razbijanje, vika. Svađe se ponašaju kao svađe. Bukte kao požari tijekom velike vrućine. Entropija svemira u stalnom je rastu.

Srednji sin: Rekla mi je učiteljica da ih moram zvati na roditeljski.

Najstariji sin: Što si napravio? Pa ubit će boga u tebi.

Srednji sin: Ma ništa.

Najstariji sin: Jedinica.

Srednji sin: Ma ne. Zviznuo sam Tomu. Više puta. Raskrvario sam mu lice. Nisam htio to. Tako. Samo nisam mogao stati.

Najstariji sin: Zašto si ga zviznuo?

Srednji sin: Rekao mi je da sam peder.

Najstariji sin: Nisi ti peder.

Srednji sin: Nisam.
Što je peder?

Najstariji sin: Ne znam.
Gledao sam neki dan linije buseva. I vlakove.
Možemo kako želimo. Neće satima shvatiti da nas nema.
Možemo na vlak. Možda je to najlakše.
Tamo nas ne bi vozač pitao kao u busu.
Gdje idemo i zašto sami.
Samo bi kondukter došao, kužiš.
A onda je već kasno, mi smo na putu i vlak se vozi.
Kažemo da idemo baki. Pa onda lako dalje.
Vidio sam neki dan velike slapove. Na TV-u.
Tako veliki.
Rekli su da su u Africi.
Tamo ima i slonova.

Srednji sin: Da.

Najstariji sin: Ja bih se volio voziti i brodom. Velikim.

Srednji sin: Možemo i tražiti Indijance. One prave. Kao u filmovima.

Najstariji sin: Ma to ne postoji. Rekao mi je Pero da su to izmišljeni filmovi.

Srednji sin: Ali slapovi ne mogu biti izmišljeni?

Najstariji sin: Mislim da ne mogu. Ni slonovi.

Srednji sin: Zašto slonovi? Uvijek, kad smo pričali da ćemo pobjeći, lokacije bi se mijenjale, ali htjeli smo vidjeti slonove.

Najstariji sin: Voljeli smo njihove surle. To kako su spori.
Tako ogromni. A nježno priviju stvari.
Čuli smo da paze jedni na druge.
Vidjeli kako majke slonovi
i očevi privijaju mlade.
Kako ih cijelo krdo šiti.
Rekli su, u jednoj emisiji, da i oni tuguju.
Zamisli.
Njihova tiha tuga, u tom velikom tijelu.
Izgledali su nam kao da su s drugog svijeta.

Srednji sin: Samo jednom sam vidio tu njihovu sirovu tugu u njihovom kavezu.
Samo jednom. Nitko ne zaslužuje tako živjeti. Pogotovo ne slonovi.

Najstariji sin: Pogotovo slonovi.

Srednji sin: Što s mamom? Ne možemo je ostaviti samu.

Najstariji sin: Pitat ćemo je da ide s nama.

Srednji sin: Neće htjeti otići.
Nikad nije htjela otići.

Najstariji sin: Nikad nije htjela otići.
Majka nije vjerovala u bijeg, za nju je život bio stajanje u mjestu i pritiskanje tog otiska vlastitom gravitacijom dok ne bi počela sama propadati kroz mjesto na kojem je stajala, dok ne bi toliko bila zakopana da se pomisao na svjetlost činila kao davno ispričana priča u koju još vjeruju samo malena djeca, ne i odrasli ljudi koji znaju da je nemoguće umaknuti, da je nemoguće činiti išta osim propadanja ako su oko tebe nepregledni kilometri kubni mokre zemlje pune gujavica.
Možemo napraviti popis. Što ćemo sve vidit.

Srednji sin: Sigurno slonove.

Najstariji sin: Sigurno slonove.

SAD SMO VELIKI, TATA

Ulaze Otac i Majka. Gdje? Možda nije ni bitno. Možda je to opet dnevni boravak. Možda je kuhinja. Otac je, već standardno,pijan. Ako je kuhinja, sinovi su ispod stola. Otac ih u prvi mah ne primijeti. Traje mir, mir, posvuda. U ljudima ratovi. Neprestani. Ratovi. Ako pitamo svemir, mrak je konstanto stanje u kojem svjetlo gura unaprijed izgubljenu bitku.

Otac: Gdje su?

Majka: Ne diraj ih. Što su ti oni krivi?

Otac: Samo si ih razmazila. Ništa ne znaju. Kakvo je to muško. Nikakvo. Tko će od njih muškarce napraviti? Ti? Marš!

Najstariji sin: Tišina se prvo razbije kao drvo pod sjekirom. Jedan glasan pad.
Ne boj se.
Proći će.
Prošlo je.
Tjerao nas je da glumimo muškarce. Tjerao nas je da hodamo kao muškarci. Tjerao nas je da trčimo kao muškarci. Tjerao nas je da ne plačemo. Tjerao nas je da šutimo kao muškarci.

Srednji sin: Mrzim biti muškarac, mama!

Otac: Samo pičke plaču! Vi ćete biti muškarci!

Najstariji sin: Sve smo tuge slagali u sebe.
Ma lažem, nismo ih slagali, gurali smo ih, pretrpavali se. A onda pucali kao prepune vrećice.
Mama, sve curi iz mene!
Mama, nisam se htio opet popišati. Nisam. Nisam.
Mama, molim te, nemoj reći tati.
Tata, ruke su mi krvave.
Tata, ne mogu više.

Srednji sin: Mrzim biti muškarac, mama! Mogu li biti bilo što drugo?

Najstariji sin: Ali moramo. Da očvrsnemo. Pičkice.
Mi smo te pičkice koje sigurno nisu njegovi sinovi. Ne.
Njegovi sinovi i maleni će biti zvijeri.
Koje će sjekirom odvaljivati svijet. Njegovi sinovi.
Deset sklekova na smrznutoj zemlji. Pedeset sklekova na smrznutoj zemlji.
Udaraj šakom u drvo.
Udaraj.
Šaka ti nikad neće očvrsnuti.
Nisi pičke spremio u nju.
Da se rode.
Nisi.
Mi ćemo biti pravi muškarci.
Vojnici.

Otac: Napolje! Odmah!

Najstariji sin: Pijan si, stari.

Srednji sin: Stari, pijan si.

Otac: Nisam ti ja stari. Ja sam ti otac, pička ti materina. Jesi čuo? Još pedeset! Odmah!

Sinovi krenu u dvorištu raditi sklekove. Mokro. Hladno. Broje. Naglas. Otac vodi brojanje.Jedan. Jedan. Dva. Dva. Tri. Tri. Četiri. Četiri. Ruke se tresu. Tijela nisu navikla nositi sebe sama. Jesu li ikada?

Najstariji sin: Zima mi je.

Srednji sin: Zima mi je, stari.

Otac: Ja sam ti otac, jesi me čuo, pička ti materina. I obraćat ćeš mi se s poštenjem. Još dvadeset. Još! Što sam rekao!

Majka: Dosta! Razboljet će se.

Otac: Šuti. Što me sad ti provociraš?

Majka: Pusti ih. To su djeca.

Otac: Kakva djeca! Doći će rat! I tko će im onda pomoći!

Majka: Pusti ih.
Vrag te odnio.
Dabogda pijan pao i vrat slomio.
Dabogda ti srce otkazalo. i jetra od tog prokletog alkohola.
Daboga te neko ubio na cesti.
Dabogda otišao i više se ne vratio.
Pusti ih.

Otac: Šuti, jebem ti mater. Šuti.

Otac krene prema Majki. Udariti je. Sinovi ga hvataju i drže.

Najstariji sin: Tata, nemoj.

Srednji sin: Nemoj, tata.

Otac: Što nemoj! Što nemoj!
Pokazat ću ja vama vašeg boga.

Najstariji sin: Ali ovo je sjećanje tata.
Sad sam velik.
Moje šake sad su tvrde.
Moje šake sad su velike.
Moje šake mogu slomiti.
Jer si ih ti tome učio.
I ti si malen, tata.
Sad si ti tako malen.

Gurne ga pijanog na pod. On se ne može dići. Brat ga zaustavi. Što drugo rade braća? Jedno drugo drže da ne odu u bezdan. Samo ne u bezdan.

Srednji sin: Nije toga vrijedan. Nije.

Najstariji sin: Nisi toga vrijedan.

Stari zahrče na podu. Majka i sinovi ga odvuku do kreveta. Puste ga da spava kraj kreveta. Entropija svemira i dalje je u stalnom rastu. Ponegdje se rodi neka zvijezda.

NJEGA SI VOLIO, TATA

Sinovi su opet za stolom. Otac u hodniku vješa štrik. Namješta stolicu. Sad je s njima za stolom i najmlađi sin. On je u uniformi. Čini se da ju ne zna nositi. Čini se da mu je sve veliko. Uniforma mu je velika. Njegova odjeća želi od njega pobjeći.Njegova čizma želi od njega pobjeći. Traje mir. Kako gdje. U ljudima i dalje rat.

Srednji sin: Stari se opet pokušava ubiti?

Najstariji sin: Aha.

Srednji sin: Ma znaš da ne možeš ovdje nigdje jebeni štrik zataknuti.

Najmlađi sin: Tata! Ajde dođi.

Majka: Ohladit će se.

Najmlađi sin: I tekma je brzo.

Otac: Nigdje se čovjek ne može normalno čovjek ubiti.
Boli vas briga. Sjedite pred televizorom.
Boli van ona stvar za mene. Ali tko bi vas krivio.
Kakav sam bio. Tko bi vas za išta krivio.
Ali naći će Bog valjda mjesta i za mene.

Najmlađi sin: Ma nije istina da nas boli briga, tata. Ajde se smiri.

Najstariji sin: Ti ga jedini zoveš tata.

Najmlađi sin: Ja?

Drugi sin: Da.

Čuje se lom, nešto na što se otac pokušao popeti da se objesi, slomilo se. Otac opet pao.

Otac: Jebem ti mater! U ovoj kući čovjek se ne može ni pošteno objesiti!

Majka: Ajde fala bogu. Dođi sad da pojedemo normalno.

Najmlađi sin: Što si spremila?

Srednji: Miriši fino.

Majka: Gulaš, onako kako volite. Doduše pileći, ali fin je kao i svinjeći. Piletine imam. Ne kupujem više svinjetinu.

Najstariji sin: Ma ne brini. Imaš što kiselo?

Majka: Oprala sam salatu. Sad ću je napraviti.

Otac za to vrijeme traži nove lokacije za objesit se. Postavlja uže. Ali ova kuća nije za ubiti se.

Najmlađi sin: Tata, hajde.

Majka: Hajde, ohladit će se.

Srednji sin: Samo ga ti još zoveš tata.

Prvi sin: Prema tebi je bio blag.

Srednji sin: Tebe je manje tukao. Tad je i pit prestao. Ili je puno manje pio.

Najstariji sin: Njega nije tukao.

Najmlađi sin: Nije.

Najstariji sin: Tad je već naučio. Preobratio se. Ili je bijes popustio. Vrag će ga znati.

Srednji sin: Možda se samo umorio.

Najstariji sin: Možda se samo umorio. Ja sam tukao vreće. Zidove. Vrata. Nekad i ljude. Često i ljude.Treba puno energije. Treba puno snage. Za sve te batine.
Samo njega niste tukli. (Govori majci.)
Ali zato sam ja uvijek najebo.
Kad god on nije htio jesti, ja sam dobio batina.
Kad god nešto nije bilo dobro, ako nema zadaću ili dobije lošu ocjenu, ja sam dobivao šibom. Što god on napravi, ja kriv.

Majka: Nije istina. Dobivao si jer si bio zločest. Stalno si ga imao na piku. Što sam trebala, pustiti te da ga tučeš? Ne znam što ste na njega uvijek navalili?

Najstariji sin: Uvijek ste samo njega štitili. Kao da vam je samo on dijete. A nas tko jebe.

Majka: Pretjeruješ. Ajmo barem jest u miru.

Najstariji: Stari, prestani zajebavati i dođi jedi.
Neka se ubije više.
Ne bi nam onda dosađivao.
Ubij se. Ajde, molim te.

Srednji sin: Ma nema se gdje u ovoj kući čovjek pošteno ni ubiti.

Srednji sin (govori najmlađem sinu, svom mlađem bratu): Tebe je volio više. Oboje su te voljeli više.

Otac: Nikog nisam volio više.

Srednji sin: Ali tako nam se činilo.
On je sin.
Mi smo bili izrodi.
Koji smo dobili goreg tebe. Je li tako, tata?
Nikad ne čuješ. Nikad ne vidiš.
A ja sam tako umoran od toga da nastojim biti sve što nisam i sve što jesam.
Ti si sada senilni starac, a ja sam tu da te mrzim jer nisi mogao biti dobar otac.
Kažeš da ti je žao.

Sjećaš li se uopće?
Kako smo se zaključavali u sobe?
Nekad si tražio nas. Da iz nas istjeruješ naše vragove.
Nekad tko zna koga.
Pitao si gdje su.
Gdje ih skrivamo.
Mi, njih. Koga?

Najstariji sin: Ja sam prvi sin. Mislio sam godinama da je bitno doći prvi i zauzeti mjesto. Mislio sam da tvoj bijes neće ući u mene. Mislio sam da neće postati moj. Ali sad udaram šakama i ja. Zidove. Samo zidove. Lažem. Nekad udaram i ljude.
Volio sam i tvoje udarce.
Bili su mjesto našeg dodira.
Naša spona.
Bilo bi ti žao poslije.
Mrzio sam te, tata.
Mrzio jer ti je bilo žao
i nisam te mogao
ne voljeti.
Šutio si tada, kao ponoć na leđima grada
i čekao da sav naš strah siđe u tvoje ruke.
Zvao si nas, bespomoćan.
I plakao.
Da ti je žao.

Srednji sin: I mi smo plakali. A nismo smjeli.
Mrzim se što plačem!
Mrzim što sam ovako slab!
Ti kažeš da moramo biti jaki!
Pičkice!
Ali plakali smo. Toliko smo plakali.
Braco, bojim se.

Najstariji sin: Proći će. Čuvam te.

Srednji sin: A onda smo učili kako ne plakati.
Jer smo se mrzili. Ako plačemo.
Onda smo slabi. Onda smo pičke.

Kako smo bili veći, suze su propadale kroz nas, neisplakane.
Prolazile su kroz naše tijelo.
Rupe, to su ove rupe.
Kao da si nas propucao.
Takvi smo.
Puni smo sačme koja nije mogla biti isplakana.

Najstariji sin: Ali ništa više nisam sigurna. To je ono najteže. Moj temelj je mjesto koje se pomiče. Je li to zaista bila tvoja šaka, stari, na mojim obrazima?
Jesmo li to bili mi, popišani i uplašeni, dok lupaš na vratima?
Govoriš nam da smo gotovi.
Pijan si, stari.
Opet si pijan.
Ili nisi? Jesam li ja ono govno koje želi opravdati svoje današnje rasulo time da o tebi misli kao o čudovištu? Jesam li ja laž? Ili si ti laž?
Čovjek je suma sjećanja koja se mijenja kroz vrijeme. Na kraju, mogli bismo reći da je čovjek suma onog čega se želi sjećati, onoga čega želi biti, kakav želi biti. Cijeli život uvjeravamo se da smo ono što jesmo baš sada. Bojim se da ću ovako usamljen ostati do kraja.
Sjećam se tog straha, svijet se povećava, a ja sam toliko malen da postajem nevidljiv.
Bog bi tada morao biti atom da bi me mogao dotaknuti tako sitnog.

Majka: Odgojila sam dobre sinove. Pametne. Srčane. Bilo je tako kako je bilo. Možda fali soli. Manje solim za nas jer vam otac ne smije preslano radi bubrega. Pa sigurno fali soli.

Srednji sin: Ali čovjek je samo zbroj sjećanja koji se mijenja kroz vrijeme. Ovdje, mama, nitko nije ono što jest. Svi smo pokušaj sadašnjosti opterećeni svim prošlim koracima.
Bojim se da ću ovako usamljen ostati do kraja.
Imam glas koji puca kao kad otac pomisli da je opet opsada.
Imam kržljave noge i ljubav svoga brata.
Imam tri para ruku umjesto dva, samo ovaj jedan nitko ne vidi.
Mlađi. U meni su rastaljeni svi strahovi.
Rođen sam u vrijeme kad su granatirali grad.
U moje re rođenje tako nastanjena
sva buka jednog rušenja.

I ja se želim ubiti.

Najstariji sin: Ne seri. Jesi im rekao da si dobio otkaz?

Srednji sin: Ma što se to njih tiče. Naći ću drugi posao. Znaš da stalno traže nekog na gradilištima. Ako ništa, to barem. Nisam više mogao onog kretena trpjeti. Uvijek sam ja kriv. Što god da ne valja.

Najstariji sin: Tako nam je svima. Ne znam što izvodiš. I ti da radiš na gradilištima? Vidi te ruke. Ti si navikao na fine poslove, braco. Nisi šljaker kao ja.

Srednji sin: Što sam trebao pustiti da me maltretira?

Najstariji sin: Kako si ga zviznuo, dobro da nisi popušio prijavu na policiju.

Srednji sin: Jesam.

Najstariji sin: I?

Srednji sin: Ma imam frenda tamo, stisli su ih s nečim. Sve je ok.

Najstariji sin: Imaš više sreće nego pameti.

Majka: Ne pričajte za stolom. Ohladit će se. Kome sam onda kuhala.

Srednji sin: To si reci onom tamo.
Ne želim se ubiti.
Želim nestati.
To je manje neuredno.
Otac se ipak želi ubiti. On inzistira na tome da smrt bude teatralan čin. Da bude glasna. Da se nešto slomi. Prepolovi.

Prvi sin: Taj pokušaj umiranja mu ide najteže.
Oče, spusti više to uže, opet nam zaklanjaš svjetlo s prozora.
Daj, molim te, makni to dupe više.
Skoči, ako ti se skače. Visi ako ti se visi.
Ovo je samo dosadno, oče.
Oče, prestali smo čekati da nas zagrliš.

Oče, ohladili smo se u kamen pritom.
Nemamo više ruke, ni lica, oče.
Samo kamen ukopan u zemlju koji čeka da glina učini svoje, da ga proguta.

Srednji sin: Kad će tata biti opet živ?

Najstariji sin: Misliš mrtav?

Otac: Rat počinje, ali boli vas ona stvar! Kad dođu, reći ćete kako vam je otac bio u pravu. Da ste ga trebali slušati.

Srednji sin: Slušaj me, stari, sad.
Opet nam dižeš živce.
Možeš se pokušati poslije ubiti.
Samo da pojedem.

Majka: Stvarno nije pristojno. Dečki došli na večeru, a ti opet tako. Daj da barem pojedemo u miru.

Otac: Ali opet idu tenkovi! Zar ih ne čujete?

Najmlađi sin: Tata, smiri se. Jesi uzeo lijekove?

Otac: Zar ne čujete od svih ovih pizdarija? Idu po nas.
Opet će nam puške nasloniti na glave.
Opet će nam lomiti rebra.
Opet ću se rasprsnuti.
Čuješ li? Opet će me naći!
Naloži vatru, dok sam živ. Da se makar okupam za smrt.
Da prekinem sve veze s ovim stalnim ratom.
Opet padaju bombe!
Pa kako ne čujete?
Raznijelo ih je opet!
A mrtvi su već, svi su mrtvi!

Najstariji sin: Koliko dugo opet ne pije lijekove?

Majka: Misliš da ih ne pije?

Najstariji sin: Ma sigurno.

Srednji sin: Koliko je tenkova vani, tata? Imaju li velike surle, kao slonovi?

Otac: Velike, da. Baš kao slonovi.

Srednji sin: Jesu li to slonovi na kojima se može jahati? Kao u filmovima? Znaš li, stari, da i slonovi mogu biti tužni? Zamisli. Koliko ih je? Tenkova?

Najmlađi sin: Daj ga pusti.

Otac: Upravo tako, samo ovi slonovi sine, imaju proklete utrobe pune ljudskog mesa. Ove utrobe metala punjene su usijanim ljudskim glavama koje su tako žedne krvi da bacaju bombe kao dječaci grude na svoje bližnje. Oni bacaju smrt kako bi sebe uvjerili da nisu bezvrijedni. Takvi su želudci tenkova, najljuća kiselina koja opravdava svoje razaranjem novim razaranjem. Jedan će rat samo razmrljati drugi i svi ćemo se valjati u krvi, opet, da se ni ne sjećamo jesmo li se prestali valjati u zadnjoj. Jesmo li je prolili? Krv. Jesam li je prolio? Prolio sam je. Jesam.

Drugi sin: Što bismo mi znali o tome? Naše su riječi fiksirane na ovaj zid i fotografije. Gle, ovdje smo mi, tata. Mi smo dvoje, troje, četvero, petero, mi smo svemir koji se napuhao iz jednog spermija. Mi smo svako tvoje drkanje u kupaonici i sav taj potrošeni genetski materijal.

Otac (govori najmlađem): Sine, kako je vani? Jesu li opet naši dobili? Koliko žrtava?
Imamo li dosta municije ako sve ovo potraje? I hrane? Ma najbitnije, imamo li hrane? Jebeš metke. Bolje ti stoji uniforma nego meni. A oni mi ne vjeruju. Misle da to što vani zuji nisu bomabrderi Ali znam da ti znaš. Eto te. Vidi se. Ti si nastavio pucati moje metke.

Najmlađi sin: Nisam tata. Ja samo...

Srednji sin: Što, čekaš?

Najstariji sin: Čeka da krene, krene, krene, krene jedan rat. Rata, tata, tata rata.
Obukao odoru. Malo rata da se veseli tata. Jedino je tebe volio, znaš?

Najmlađi sin: Dajte odjebite od mene.

Mama: Jedite u miru.

Najstariji sin: Ti ga jedini zoveš tata.

Otac: Nema mira za nas! Nikad ga neće biti. Nije ga bilo prije, nema ga sada i neće ga ni biti! Zar jebeno ne čujete? Dosta mi je više rata. Dosta mi te stalne tutnjave. Umoran sam, sine. Tako sam umoran.
Ovaj rat traje toliko dugo. A ja sam se tek probudio.
Dolaze.
Skrivajte se.
Gdje mi je pištolj?
Umoran sam.
Tako sam umoran.

Najstariji sin: Stari, nema nikoga, smiri se.

Otac: Treba sad napasti. Kad ne očekuju. Treba dok smo odmorni. Tko zna. Što će biti sutra.
Gdje je moj pištolj?
Kako nema mog pištolja odjednom?
Skrivate ga?
Da ne skrivate nekoga?
Lažete me?
Opet ste se okrenuli protiv mene.
Moji vlastiti.
Vi ćete me izdati!
Vi ste me izdali!

Srednji sin: Onda smo zvali da ga opet odvezu.

Najstariji sin: Onda su ga opet odvezli. Tako je i najbolje. Tamo ga poprave. Popune mu te rupe. Pa je opet neko vrijeme normalan. Ili barem glumi da je normalan.

Doktori: Došli smo opet po vašeg oca.
Došli smo po njihovog oca.

Tko zna koji put u zadnjih deset godina.
Mlad čovjek. Šteta.
Ljudi koji zapnu, zapnu.
Njihova glava ostane ovdje i tamo.
Mi im peremo ta sjećanja.
Mi ih čupamo.
Nekad.
Uvijek je to tako.
Mladi ljudi obole.
Od rata.
Od mraka.
Od te buke.
Toliko nepokopanih leševa!
Toliko živih mrtvaca!

Otac: Pustite me!
Zar ne vidite! Sve je opet krenulo.
A vi ste mi izdali!
Kako ste mogli!
Pustite me.
Sine, kako si mogao?

Najmlađi sin: Tata, ovi ljudi će ti pomoći.

Doktori: Uvijek je tako.
Ne brinite se. Brinut ćemo se za njega. Sad je u dobrim rukama.
Najboljim mogućim.
Mi ćemo iz njega opet iščupati to ludilo.
Ili ćemo pokušati.
Mladi ljudi.
Još sposobni.
A u glavi rat.
A u glavi mrak.

Najstariji sin: Pa su došli po njega. Da mu pomognu. Da ga opet umrtve. Da da nakljukaju lijekovima. Da mu glavu operu elektrošokovima. Mada tvrde kako toga nema. Ali prolazio sam jednom, stari, kraj tvoje ludare. I vidio kako svijetle. Kako svijetle vaše lude glave.

Srednji sin: Odvezli su ga. Da mu pomognu.
Da zaboravi.
Ili da se sjeti.

Otac: Pustite me! Kako ste mogli izdati svog oca. Predati ga ovako neprijateljima. Ja sam mrtav čovjek. Kako ste mogli samo! Ful. Popišam se i na tu obitelj.
Za sve mi je jasno.
Ali ti, kako si ti mogao?

Najmlađi sin: Tata, smiri se, ovi ljudi će ti pomoći.

Oca su ljudi u bijelom izvukli silom iz kuće. On je vikao. Nitko za stolom nije se obazirao. Najmlađi je išao za njim. Otpratio ih.

Majka: Sad je već sve hladno. I kome sam kuhala sve to? Da podgrijem pa da pojedemo u miru?

JOŠ JEDAN SIN, TATA

U dječjoj sobi. Majka pokriva sinove pred spavanje. Traje mir, ali u Ocu traje rat. U Majku je isto uselio. Tako ratovi preživljavaju. Useljavaju u ljude. Dok traje mir. Vrijeme ide, nekako se valja, entropija je stalna. Barem nešto. Osim rata.

Najstariji sin: Tate nema?

Majka: Nema. Jeste napisali zadaću za sutra?

Srednji sin: Ja jesam.

Najstariji sin: I ja.

Majka: Sigurno? Trebam provjeravati? I matematiku? Nemojte da nas opet učiteljica zove u školu. Bolje da učite kako treba.

Najstariji: Jesam. Mama, zašto ne odemo? Gledao sam buseve, mama. I vlakove. Ima ih puno. Za svuda. Ne bi pijan ni skužio da nas nema. Pomogao bih ti, mama. I ja bih radio.

Mogli smo otići. Nas troje. Od njega.
Zašto nikad nismo otišli?

Majka: Kuda bismo?
Taj ponor je jedino mjesto na kojem znam živjeti.
Taj ponor jedino je mjesto koje razumijem.
Kada bih otišla, tko bih bila?
Bilo je tako strašno.
Iskoračiti.
Bilo je tako jednostavno.
Vjerovati.
Da će već sutra biti bolje i drugačije.
Koliko uzaludne nade.
Možda jednom shvatite da je strašnije suočiti se s nepoznatim nego svakodnevno proživljavati jedan te isti dan.
Ovako sam znala što mogu podnijeti.
Ovako sam znala što mogu nositi.

Srednji sin: Ali jednom će te ubiti.
Toga sam se bojao. Da će te jedan dan
samo
ubiti.

Majka: Ma to je sve bilo u božjim rukama.

Najstariji sin: Ma kakvim božjim rukama.

Majka: Izdržali smo.
Prošlo je. Nije takav kad ne pije.
Onda je dobar. Znaš da jest.
Onda je dobar muž.
Onda je dobar otac.
Brine za vas.
Onda mu je žao.
Uvijek mu je žao.

Najstariji sin: Ali uvijek pije, mama.

Srednji sin: Uvijek.

Majka: Ma neće tako moći vječno. Osim toga, možda se sad promijeni. Možda mu napokon dođe iz dupeta u glavu. Znaš, kad ste vi bili mali, nije ga bilo. Nije vidio kako ste mekani. Tako nemoćni. Tako maleni. Krhki. Sad, kad vidi, možda ga to promijeni.

Najstariji sin: Ne kužim, mama.

Majka: Dobit ćete seku ili brata.
Zamislite.
Još jedan braco. Ili mala seka. Morate ga čuvati. Znaš. Ili nju.

Tišina.
Sinovi ostaju u sobi. Majka ide spremati kuhinju.

Najstariji sin: Sad ne možemo ni mi otići.

Srednji sin: Ne možemo.
Najstariji sin: Nije ovakav kad ne pije.

Srednji sin: Nije.

Najstariji sin: Braco. Nećemo više biti sami. Budemo ga čuvali mi. Od svega ovoga. Budemo. Imat će barem nas. Naš braco.

Srednji sin: Ili seka.

Najstariji sin: Ili seka.

(NI)TKO SE NIJE SKRIO, TATA

Majka je trudna za stolom. Najstariji sin sjedi s njom. On se igra. Kockama? Autićima. Ona mijesi tijesto. Traje negdje, neki rat. Veliki rat koji izgladnjuje i ubija. Mira nema ni u ljudima. Ovo nije njihova kuća. Tko zna i čija je. Njihova je ova soba. U kojoj je sve. Kreveti. Kuhinja. Kupaonica u lavorima.

Majka: I što da sad radim? Što da radim? Kuda ću? Poslala sam pismo ima tri mjeseca.

Ni riječi još. Možda je i mrtav. Što ću sama s djecom? Što ću sama? Dobro dok brašna ima, ali pitanje koliko će ovo potrajati. Barem brašna.
Što ćemo, mišu moj?
Hrane imamo još za koji dan. Onda opet moram ići moliti. Ali ni ljudi više ne daju. Nismo ovdje njihovi. Oni misle na sebe. Tko bi ih krivio. Oni se boje da će rat doći i ovdje. Da će i oni gladovati.

Najstariji sin: Mama, kad ćemo se vratiti doma?

Majka: Brzo. Završit će to brzo sve.
Traži po maloj sobi.
Gdje sam ulje sad stavila?

Najstariji sin: Imala si ga u rukama, mama.

Majka: Bože, već postajem skroz luda. Evo ga.

Stavlja ulje u pleh. Tijesto valja u pogačice. Jednu po jednu slaže. Stavi u pećnicu. Čuje se uzbuna.

Majka: E sad će mi tijesto pobjeći. I ti vragove uvijek navale u krivo vrijeme. Nema veze. Možda neće trajati dugo pa ću još stići ispeći. Idemo. Uzmi deku samo.

Najstariji sin: A mi glumimo da se igramo. Igramo se, mama. Igramo se da smo sami. Igramo se da nekad danima ne jedemo više od kruha.
Što bi jeo, pitaš me?
Pečeno pile, tako mi se jede pile.
Onda režeš veliki komad kruha. Stavljaš ga u tepsiju.
Iznosiš ga na stol.
Majka: Evo ga. Vidi ga koliko je! Peklo se dva sata koliko je bilo!
Kora hrskava, kakvu baš voliš.

Najstariji sin: Mama kaže da se sad igramo skrivača. Skrivamo se. Ne može nas se naći. Najčešće u podrum.

Majka: Tamo smo sigurni.

Najstariji sin: Mama, strah me.

Majka: Ma ne brini se. To je još samo jedna igra. Odrasli se igraju.

Najstariji sin: Kad će tata doći?

Majka: Ne znam. Brzo.

Najstariji sin: Nekad te mrzim. Jer su stvari kakve jesu.
Jer smo sami. Jer nas drugi ne vole. Nemam prijatelja.
Ti samo govoriš da će sve ovo brzo proći.
Ali neće, mama!
Ja sam sam, a ti, ti si zakopana u svoje muke.
I gdje ćemo njega sad pustiti?
Mog brata.
Kako će mu biti?
Pravit će se s nama da jede meso?
Pravit će se s nama da nije sve sjebano?

Uhvati mamu za ramena. Trese je.

Mrzim te. Tako te mrzim.

Majka (odvali mu šamar): Ja sam ti mater i poštivat ćeš me. Jesi li čuo.

Najstariji sin (plače): Ja hoću tatu. Gdje je moj tata? Kad će tata doći?

Majka: Brzo će doći. Brzo.

Srednji sin: Ali ja sam stigao brže.

Majka: Ti si stigao brže.

Srednji sin: Tutnjile su bombe. Negdje. Ovdje su svirale uzbune. Bili smo dalje od tih bombi. Tvoj trbuh iz kojeg sam ispao. Tri kile ratnog mraka. Malen, ali žilav. Uvijek kažeš da su ti tako rekli na porodu.

Najstariji sin: Mene je čuvala neka susjeda dok su tebe prevezli u bolnicu.
Bojao sam se.
Ali došao je brat. Neću biti sam. Nikad više neću biti sam. Maleni brat.

Moje zrcalo.
Moja polovica.

Srednji sin: Mama, gladan sam. Mama, tako mi se jedu kolači.

Majka reže kruh i stavlja u pleh. Stavlja u pećnicu.

Najstariji sin: Evo, mama peče kolače. To će biti najfiniji kolači. Koje možeš zamisliti.

Srednji sin: Imaju puno, puno čokolade. Imaju po sebi i bombone.

Majka: Evo, brzo će biti gotovi. Puno čokolade, dogovoreno. Može i malo kokosa. Ja volim kokos.
I što sam mogla?
Mučila sam se.
Sve što sam mogla da preživimo.
Da ga dočekamo. Nisam bila najbolja majka.
Nisam mogla biti. Sama. S vama dvoje.

Najstariji sin: Ali tvoje šamare smo oprostili, mama. Jer smo te voljeli. Jer si se toliko mrzila kad bi to napravila. Bili smo teški, mama. Znam da jesmo. A ti sama. Znamo koliko si nas voljela. Uvijek čekala da pojedemo on i ja. Onda ti. Ako bi što ostalo.

Majka: Voljela sam vas više od sebe. Ali nekad ne bih mogla. Više.
I njega sam voljela. Toliko sam ga voljela.
Nadala se tom trenu kad će doći. Da nije mrtav. Da vas vidi.
Da vidi kako rastete.
Voljela sam te. Čuješ li?
Voljela sam te toliko da sam svaku večer
zamišljala tvoje ruke oko sebe
i kako nosiš našu djecu.
Kako im tepaš.
Svojim sinovima.
Kako im govoriš da su veliki.
Kako si ponosan.
Kako zajedno starimo.
Toliko sam te voljela.

A onda si došao.
I proklinjala sam dan kad si došao.
Svaki sam dan htjela da si ostao tamo.
Pokopan.
Da smo iza tebe izdržali sami.
Svaki dan sam te voljela.
Gledala kako umirem od te ljubavi.
Za tebe već odavno mrtvoga.

Najstariji sin: Hoćeš se igrati s nama, mama?

Majka: Čega?

Srednji sin: Rata.

Najstariji sin: Idemo se igrati rata.

Srednji brat: Nitko od nas nije bitniji od rata.
Ja sam rat. Ja sam početak.

Najstariji brat: Ja sam kraj. Ja sam ovdje da izmrcvarim vaše snove i potjeram vas
u goli početak svemira da tamo upoznate mrak.
Ja sam ovdje da gladujete!
Ja sam ovdje da samujete!
Ja sam ovdje da mrzite. Mene i sebe.

Najstariji sin: Nikad mi neće dati odrasti!

Srednji sin: Nikad mi neće dati ostariti!

Najstariji sin: Ja sam rat. Ja sam vaša glad. Ja sam naša glad. Ja sam izmišljen u ovim usijanim glavama, ali sam najstvarnije što će ikada doživjeti.

Srednji brat: Bum! Bum! Bum! Mrtav si! Ha!

Najstariji brat: Ja sam rat. Da bih opstao, moram stalno skrivati i otkapati mrtve pa ih ubacivati u nove glave. Zamisli, jedan pokolj, dva tri. Pa sve to

odšutim godinama, a onda sve to pobacam djeci u usta. Roditeljima u snove. Onda se vratim. Uvijek se vratim.

Srednji brat: Ja sam jedino čega se morate bojati. Nema više vragova. Nema više zlih bogova. Nema ni nemani ili vještica.

Najstariji brat: Bum! Bum! Ha! Sad si ti mrtva, mama!

Srednji brat: Kako ovo sad, pa nisam li ja tebe maloprije ubio? Varaš.

Majka: Ma to je samo rat.

Najstariji brat: Samo rat. Idemo?
Jedan. Dva. Tri. Četiri. Pet. Šest. Sedam. Osam. Devet. Deset. Jedanaest. Šit. Prekardašio sam.

Mrak. Bombe padaju. Meci fijuču. Buka nadglasava razum. Buka nadglasava svijet.
Tko se nije skrio, rat je bio!

VOLIO SAM TE, TATA

Večera. Ili je ručak? Sinovi za stolom. Otac opet ide s užetom po kući. Sad mu se čini da bi se mogao ubiti tako da se okači za dimnjak. Ne znam za kakve se to dimnjake i kako može objesiti. Vjerojatno ne zna ni otac. Improvizira. Majka stavila jelo na sto. Traje negdje, neki mir. Veliki mir kad ratovi još žive samo u ljudima. Tiha, opasna vatra.

Najstariji sin: Opet se pokušava ubiti?

Srednji sin: Aha.

Majka: Ma pustit će ga. Jedite. Gdje vam je brat?

Srednji sin: Nemam pojma. Pa nismo mu mi čuvari.

Najstariji sin: Možda je zapeo u gužvi.

Majka:Valjda će doći dok se ne ohladi.

Srednji sin: Brineš se kao da je beba. Ako i ne stigne, jest će hladno. Ima i mikrovalnu. Samo je uvijek on bitan.

Majka: Nije istina.

Najstariji sin: Treba li ti novaca? Jesu sad gotove terapije? Što kažu doktori?

Srednji sin: Mama, znaš da nam moraš reći ako ti treba nešto.

Majka: Ništa vi ne brinite. Mislite na sebe. Još ćete trošiti na grobove, taman posla.

Srednji sin: Ma ti si sebe već pokopala. Ali stvarno, mama, što god trebaš. Sve znaš.

Najstariji sin: I ako dira u tebe...Jesi čula? Je li bar bolje otkad su ga tamo sredili?
I pitao sam te što kaže tvoj doktor?

Majka: Ma ništa vi ne brinite. Dobro je, dok se opet ne vrati neki vrag. Kaže doktor da je sad sve otišlo opet. Ali znaš kako to ide. Vrati se. Svako malo. Već sam i umorna. Od tih kemoterapija.
Tišina.
Dali su mu opet neke lijekove. Sad je opet bolje. Ali znaš da to ide stalno tako. Malo bolje, malo gore.

Najstariji sin: Bitno da te ne dira. I ako što trebaš, moraš nam reći.
On je sada kao dobar.
Otkako je obolio.
Misli da se stvari mogu premazati iako su toliko trule.
Misli da mrtva srca mogu uskrsnuti.
Ne mogu! Ne mogu!
Koliko je smrti na tvojim rukama?
Koliko su puta tvoje šake probile naša tijela?
Odnijele nas cijele u taj bezdan.
Crna rupa može biti centar galaksije.
Može biti usmrćena zvijezda.
Može biti samo ponor u prostor vremenu.

Srednji sin: Vidiš, ovdje je moja rupa. Ja sam bezdan, ovdje.
Gdje si udarao.
I ovdje. Bezdan.
Tri godine. Tvoje šake nad mojim očima.
Moja glava, oče.
Mekana lopta. Skakuće. Po betonu.
Pada. Podiže se. Pada.
Tri godine smijeha.
Tata, ne razumijem što sam kriv.
Ne razumijem.

Otac: Kad je prvi puta u mojoj glavi buknuo riječ rat, imao sam možda pet godina i moj je otac tu riječ izgovorio kao da ona znači smak svijeta. Ili početak. Značajno je rekao da sad mora i on u rat. I nije se vratio. Poslije su se zbrajali mrtvi, strane, krive i prave. A krv je pobjegla u zemlju s mrtvima. Učinila i zemlju teškom. Učinila sve tvrđim.
Kad sam prvi puta odlučio ići u rat, mislio sam da sam plemenit što ću ići dignuti pušku da obranim dijete koje je stiglo i dijete koje će doći. Ja sam htio biti puška koja će reći svijetu da im nikad neće moći nauditi! Htio sam pokazati da sam muškarac koji je vrijedan! Braniti svoju djecu. Zemlju. Ženu. Djecu. Ja sam htio biti taj metak koji će proparati sva čudovišta iz mraka i oni nikad neće živjeti u strahu.
Jedan rat. Pa opet rat. Rat koji nikad nije prestao. Rat koji traje s kratkim pauzama.
Ja sam taj rat.

Najstariji sin: Volio sam te.
Tvoje velike ruke kojima si me mogao podići do plafona.
A onda svijet izgleda tako malen.
Nisam više ja malen.
Mrzio sam te.
Tvoje velike ruke koje su me razarale.
Više nisam mogao ni plakati.
Samo sam umirao.
Bez riječi.
Jesam li ja tvoja smrt?
Jesam li ja to mjesto na kojem si i ti umirao?
Dok si izbijao zrak iz mene.

Ljubav.
Djetinjstvo.
Dok si gazio po meni.
Govorio mi da ne vrijedim.

Otac: Moj grijeh. Moj grijeh. Moj preveliki grijeh.
U tom smrznutom paklu na apsolutnoj nuli. Sam. S mrtvima.
Ja sam taj rat.
Ta grubost na koju ste morali naviknuti.
Žao mi je. Sve te riječi koje se pokušaju iscijediti iz mog grla gromade su žaljenja. Otežale svim ovim godinama šutnje. Ali ne vjerujete mi. Kosti su pucale, kosti su zarastale. Tišine su se lomile na vašim obrazima. Tako svojeglavi. Nalik meni. A ja sam bio taj rat kojeg sam vam uselio u meso. Šibama. Šakama. Jesam.

Drugi sin: Volio sam te.
Tvoje jake šake kojima bi popravio sve pokvarene stvari.
Ljubav nitko ne nauči.
Ljubav se ne može poništiti.
Ljubav se nekad samo mora.
Mora se.
Morao sam te voljeti.
Morao sam te voljeti dok sam te mrzio.
Morao sam čekati da mržnja
nagrize tu ljubav.
Ali to se nikad nije dogodilo.
Nikad do kraja.
Mrzio sam te.
Tvoje jake šake koje bi razbile sve čega se taknu.
Udaram oče, i ja udaram.
Udaram u zidove.
Glavom i šakama.
Čekam da prođe ta bol.
Koja nije manja.
Samo je ponekad mekanija
nego je bila.

Najstariji sin: Truli smo! Čuješ li? Ne vrijedi više.
Ne vrijedi ni ova tvoja smrt.

Koju tražiš.
Ne bi vrijedila.
Odavno te već nema.
Ti si umro onaj dan kad sam svoje meso puno masnica hladio smrznutim mesom iz hladnjaka. Svinjski but na mojim butinama. Njegova smrznuta smrt ublažuje moju smrt.
Njegova smrznuta smrt ublažuje tvoju.
Stavi to, rekla je.

Majka: Manje će boljeti. Vidiš da mu je žao sad. Nije takav kad ne pije.

Najstariji sin: Ali nikad manje ne boli.

Srednji sin: To meso je vrištalo godinama. Da si mrtav. Da ti ne mogu reći tata. Da gledaš u tu prazninu koja gleda u tebe i odjednom si ti praznina, oče.
Tata.

Najstariji sin: Tata.
Ovaj bezdan. Ova tišina.
Ubij se napokon. Molim te. Da te pokopam. Da te ostavim zemlji da rješava tvoju ljepljivu tugu. Neka se ona nosi s tim. Neka je ona razgradi.
Ja sam samo nemoćno dijete, tata.
A tvoje su ruke tako teške.
Krv je tako topla.
Tata, molim te, nemoj.
Umrijet ćemo.

Srednji sin: Umrijet ćemo, tata.
I tko će onda biti ovdje?
Ona je sjena. Ma i ja sam sjena. Ja sam ništavilo koje ne zna razgovarati s ljudima.
Pusti me da ostanem sam u tvojoj smrti. Pusti me da te položim u zemlju.
Ubij se!
Ubij se više! I pusti nas. Pusti nas da te pokopamo.

Najstariji sin: Već si toliko dugo mrtav, tata. Cijelo naše djetinjstvo živimo s tvojim truplom. A trupla su najopasnija, tata. Trupla ne osjećaju. Trupla ne razumiju. Trupla samo mahnito udaraju.

Mi smo živi, tata. Barem se nadam da jesmo.
Jesmo li?
Ti si moj otac. Moj mrtvi otac.
A ja sam sin.
Imam potrebu uvijek naglasiti da sam prvi sin. Onaj bitniji, koji se probijao dulje iz svoje majke. Koji joj je gotovo raznio utrobu dok je letio na svijet.
Pa joj vraćali crijeva unutra. Toliko mi je to puta pričala.
Izašao sam. Sa mnom i cijela njena unutrašnjost.
Pa su rukama gurali natrag u nju. Njeno tijelo.
I rođen sam. Tako da sam je gotovo ubio.
Uvijek ćeš mi to govoriti.
Da sam je gotovo ubio.
A ti si je ubijao svaki dan.
Tvoje riječi tvoje šake tvoj rat gušio ju je dok se ne bi onesvijestila dok nije metastaziralo to u njene grudi u njene žlijezde i sad je i ona mrtva tata znaš li da si je ubio tako si je efikasno ubijao da sad hoda kao živi leš napunjena tvojim tumorima i samo čekamo znaš li tko će prije ti ili ona a možda i mi tko zna tata mogao bih uzeti taj tvoj štrik i ubiti se jednako kao što se ti želiš ubiti možda bih ti mogao pokazati evo stari ovako se to radi kad ja završim samo napravi sve što sam ja napravio i bit će u redu

Srednji sin: Svaki si je jebeni dan ubijao.
A sad kad je tebi odzvonilo, odjednom si dobar. Odjefnom ti je žao.
Žao ti je. Kažeš, bio sam užasan. Kažeš, oprostite mi.
Što da ti oprostim?
Kako te nije sram?

Otac: Njihov grijeh. Njihov grijeh. Njihov preveliki grijeh.
kad su rekli da je smrt samo način da život ide dalje kad ste me gurnuli niz grlo noći vikali pucajte i pucali smo svijet se vrtio na našim prstima plesala je krvava armija još jedno posljednje kolo i mi smo opsjednuti tom snagom da najednom mi gospodarimo ne samo sobom već drugima nema drugih bogova osim nas mi smo ti bogovi bez razuma koji ćemo uzeti krv vašim žilama
Htio sam nestati. Toliko sam dugo vježbao nestajanje
da me nikad više nije moglo biti.

Najstariji sin: I kad bih došao zagrliti je
reći joj da će biti dobro

tvoje šake na mom tijelu
Što ju branim?
Što ju tješim?
i koji kurac sada plačem
kakav sam ja to muškarac
napravio si pičkice
pičkice si posijao u njenu pičku
ne sinove
a ne mi nismo tvoji sinovi, tata
mi smo bili tvoj izmet
tako bi rekao
dok bi raznosio naša tijela
šakama i nogama
Nemoj, tata. Molim te

Otac: Što nemoj! Što nemoj!
Vidjet ćeš ti svog boga.

Najstariji sin: I vidjeli smo ga. Bio je to užas. Bio je to strah. Bila je to krv.
Jedini bog kojeg smo ikada znali. Tvoj pištolj prislonjen na naše sljepoočnice.

Otac mu prislanja pištolj na glavu.

Najstariji sin: To sam ja, tata. Tata, to sam ja.

Otac: Žao mi je. Nisam htio. Zaista nisam. Ovdje nema svjetla.
Tišina je ljepljiva. Ne vidim tko je. Ne vidim više. Pustite me.
Hladno je toliko da ne osjećam prste.
Ti kažeš da je ljeto. Ja sam smrznut ostatak rata. Ništa drugo.
Tišina neprilagođena ovoj buci.
Ili je suprotno?

Najstariji sin: Ne znamo mi što je rat.

Otac: Ne znate vi što je rat.

Najstariji sin: Ne znamo mi što si ti vidio. Ne znamo mi ništa.
Tvoj bog bio je još strašniji, tata.
Donio si nam taj rat, ne brini se.

Sve smo vidjeli.
Sve!
Ubij se!

Srednji sin: Ubij se napokon!
Uzima očevu ruku s pištoljem i prislanja je na njegovu glavu. Očevu.

Srednji sin: Ubij se napokon da te pokopamo. Ostavimo u toj zemlji. Možda ti ona oprosti.

VOLIO SI ME, TATA

Sinovi se igraju, možda u sredini sobe. Kako god tko zamisli. Autići. Kocke. Nešto. Otac se oblači. Valjda na put ide. Tko bi ga znao. Dva brata su skupa. Najmlađi je sam, dalje od njih. Početak je mira. Možda i u nekim ljudima. U nekima je pak početak ratova. Dugih, krvavih ratova.

Najmlađi sin: Kad ćeš se vratiti, tata?

Majka: Ide samo na pregled. Doći će sutra. Znaš da to ne traje dugo.

Otac (najmlađem sinu): Ma brzo ću se vratiti. Već sam sutra doma. I donijet ću ti najveći auto. Može? Zeleni?

Najmlađi sin: I bracama.

Otac: Ako budu dobri.

Najstariji sin: Dobri smo.

Majka: Jesu, svi su dobri dečki.

Otac: Morate slušati mamu. Dođi sine.
(govori najmlađem) Ako tko bude zločest, sve ćeš mi reći.

Najmlađi sin: Budem.
Ali nikad nisam govorio.
Nikad nisam govorio.
U meni je šutnja izrasla u najveću šumu.

Ekosustav šutnje.
Bio sam tišina koja se povlači po cijeloj kući.
Tako sam postao velik.
Tišina u meni povećavala se.
Ja sam samo htio da me vole.
Da sam dio. Onog što oni imaju.
Htio sam biti brat.
Njihov brat.
Zašto me ne volite?
Nisam govorio, tata, nikad.
Koliko je boljelo.
To što si me volio.

Otac: Ako svi do sutra budu dobri, ići ćemo i u zoološki. Dobio sam plaću neki dan.

Otac izlazi. Majka ga otprati.

Najstariji brat: Daj mi to.
Otima mu igračku s kojom se igrao.

Najmlađi brat: To je tata meni kupio.

Srednji brat: Tebi je kupio?

Najstariji brat: Njemu je kupio. I neka je.

Potrgaju igračku. A njega udare šakom u trbuh. Plače.

Majka: Što je bilo? Odem na minutu, odmah cirkus. Što si napravio sad?

Najstariji sin: Opet što sam ja napravio? Uvijek sam ja kriv. Ma potrgala mu se igračka. Ništa strašno!

Majka: Ma ne brini sine, kupit ćemo drugu.

Drugi sin: Uvijek smo bili sve krivi. Mi smo uvijek bili sve krivi. Ali mi smo znali kakav je zapravo, Ti to nikad nisi vidio. Tebi nisu to dali. Ti si imao tatu. Mi smo imali čudovište. I onda kad je već bilo kasno, kad smo mi postali

čudovišta koja je htio da postanemo, on je odlučio ipak biti tata. Tata. I napustiti nas.

Najmlađi sin: Jednom ste me polili vrelom vodom po ruci. Držali ste mi ruku i sipali po njoj dok sam vrištao!

Najstariji sin: I mi smo bili djeca. Nismo znali da će toliko boljeti. Da će ostati ožiljak. Ispao si ok na kraju. Kao i mi.

Najmlađi sin: Ili onda kad ste me gurali u snijeg. Kad sam jedva disao. Kad sam mislio da je gotovo. Zacrnilo mi se pred očima. Jedi snijeg! Jedi snijeg!

Majka: Susjed je doletio. Rekao, jesi vidio što ti rade najmlađem. Bit će belaja, odi to riješi!

Najstariji sin: I otac je došao. A ništa ti nismo radili. Igrali smo se u snijegu. A on nas je natukao.

Najmlađi sin: Gotovo ste me ugušili.

Najstariji sin: Pretjeruješ. Samo si se nagutao snijega. Poslije nas je tako natukao. Da smo jedva sjeli. Danima nismo mogli sjediti.

Najmlađi sin: Nisam ja ništa rekao. Nikome. Nikad. Nisam mu ni to rekao. Da sam se gušio.

Najstariji sin: I zato smo te mrzili. Čak nas nisi ni tužio. Samo si šutio.

Najmlađi sin: Čekao da me volite.

Srednji sin: On te je volio. Kako smo mi onda mogli?

BIO SAM VIŠAK, TATA

Najmlađi brat sam je ispod stola. Istog onog, velikog, barem za dječje oči. Braća su valjda vani. Igra se kockama. Majka pere suđe ili nešto već što god da se radi po kući. Otac dolazi do njega. Traje mir. Ali prekasno. Rat je već uselio u sve. U sve je uselio.

Najmlađi sin: Radim dvorac.

Otac: Dvorac?

Najmlađi sin: Da. Ovo su bedemi. A ovo gore je glavni toranj. Okolo su zmajevi. Koji paze na dvorac. I imat će i kanal okolo. I most. Most se može podizati i spuštati. Kao u filmovima.

Otac: Bože dragi, na koga si ti ispao tako pametan. Ima li kralja taj tvoj dvorac? I vojske. Svaki dvorac treba vojsku da ga obrani ako ga netko napadne.

Najmlađi sin: Ima zmajeve.

Otac: Svaki dvorac treba svoje vojnike. Kao što treba seljake da proizvode hranu. To je sustav naprosto. Država, ili kraljevstvo trebaju nekoga da ga vodi. To je kralj. Ili u našem slučaju predsjednik. I vlada. Onda, imaš radnike i seljake koji se brinu da postoji proizvodnja. Hrane, obuće, odjeće i to sve. A ako netko napadne, mora biti i vojska. Ne možeš imati dvorac bez vojnika. Strijelce. Konjanike. Generala i zapovjednika.

Najmlađi sin: Zašto ne bi zmajevi bili dovoljno da ih brane?

Otac: Što ako netko ubije zmajeve?

Najmlađi: Nisam o tome mislio. Ali može ubiti i vojnike. Još lakše.

Otac: Ali vojnika je više. I lakše ih je naći nego zmajeve.

Najmlađi sin: Onda možemo ti i ja biti vojnici.

Otac: Možemo. Imam i petarde ovdje pa možemo vidjeti i kako radi eksploziv za dvorac.

Majka: Opet si pokisao. Pusti dijete, što će mu petrade. Zar nisi vidio kako djeca mogu ostati bez šake? Uvijek se prepadnem da će mu eksplodirati u ruci.

Otac: Pusti me, znam što radim.

Majka: Ne možeš pijanoj budali dokazati.

Otac: Idemo mi. Pusti svoju mater.

Najmlađi sin: Ja sam dječak kojeg nitko nije mogao voljeti.
Ja sam dječak koji je pokušao sve voljeti.
Ja sam dječak koji je prepolovljen.
Ili sam umro od gladi. Od tuge. Od bombe. Od mine.
Kad je došao rat.

Otac: Čiji rat?

Najmlađi sin: Tvoj rat, tata.
Kad su tvojim nahrupili puškama i tenkovima.
Kad su iz tvoje glave izašli pred mene.
Ovo je glad, rekli su mi.
Ovo je smrt.
Ja sam rat koji živi u tvom ocu.
Ja sam rat koji je došao po tvoju braću.
Ja sam umrtvio tvoju majku.
Drhtao sam ispod kreveta.
A on je govorio da mu neću umaknuti!
Šteta ljubavi!
Šteta nježnosti!
Neću mu umaknuti.
Drhtao sam u tim pričama.
Drhtao sam i gledao kako
ljubav postaje teret.
Bio sam onaj koji je bio višak.
Uvijek višak.

Sad sam i ja rat.
Maleni rat. Usamljeni rat.
Gdje ste?
Zašto sam uvijek tako sam?
I gledao sam kako otac u vašim pričama
prislanja vama na glavu smrt.
Smrt.
Što drugo nego smrt.
Mama je vrištala.
Mama, mama!
Mama.
Nemoj mama, naći će nas.
Taj rat.
Mislimo da smo sigurni, ali nitko nije siguran, mama.
Čut će nas. I nas će naći mama.
Pričali ste kako će doći po mene.
Onda me tukli.
Da ma učinite jakim.
Za rat.
Tako ste rekli.
Za rat.
Tako je i vama tata govorio.
Tako je i on vas tukao.
Mene ne tuče.
Ali vi ćete me naučiti.
Kad on već ne može.
Ja sam dječak kojem su izrezali srce.
Potom su se šalili.
Kako dječaci poput mene
ionako ne zaslužuju biti voljeni.
Što će ratu srce?
To je smiješno.
Potom smo se šalili.
Naravno da dječaci poput mene
ne trebaju ni srce. Ni bubrege.
Ta ja sam taj rat!
Ta ja sam neprijatelj!
Ja sam meso koje treba biti zaklano!
Ja sam meso koje treba biti spaljeno.

Noževima po mojim malenim godinama.
Ja sam rat!
Čujete li!
Ja sam rat i donijet ću naše glave
i reći ću da je ova pobjeda
najveća, ovako pogrešna i krvava i smijat ću vam se
jer dugo će proći
prije nego shvatite
da pobjede nema.
Da nikad nema pobjede.

Otac: Znači, samo ovako držiš i čim zapališ, bacaš iz ruke! Ne smiješ držati u ruci, jesi čuo?

Majka: Premalen je on. Eksplodirat će mu u ruci.

Otac: Neće, nije on mali više. Što ti sad radiš problem? Vidiš da se dijete ne boji. Zar ne?

Najmlađi sin: Ali bojim se tata. Bojim se jer ti nikad ne mogu reći ne. Bojim se toga da me nećeš voljeti. Oni mi to govore. Sutra, sutra ću vidjeti. Sutra će biti taj dan kad ćeš me prestati voljeti. Tako si i njih. Ja im vjerujem. Jer ih toliko boli. Ne znaju lagati. Znaju samo plakati noću. Vrištati. Nekad ih slušam, tata. Pitam se kad će taj isti rat doći u moje snove. I bojim se zaspati. Bojim se. Jer sam sam. Jer u mojoj sobi žive čudovišta koja si ti napravio. Pa postajem tvoj sin. Onakav kakav želiš. Postajem vojnik. Da me ne bi prestao voljeti.
Njegov mali idiot.
Tako su me zvali.
Taj strah je strašan jer je stalan, tata.
Živio sam u neprestanom strahu da ćeš me već sutra prestati voljeti.

Otac: Vidiš da znaš! Samo zapalimo i baciš.

Petarde pucaju. Kao da padaju bombe. Otac ih baca. Baca ih i sin.

Najmlađi sin: Kad će prestati rat, mama?

Majka: Nikad. Ali idemo se igrati. Da je završio. Da je mir. Da je glad prestala. Da je srce cijelo. Idemo iz olupine pokušati izvući naša trupla i gledati kako starimo.
Svi osim tebe sine. Ti si živ.
Ti si ostao živ.
Tu sam djeco. Ne bojte se mraka.
Doći će i proći će. Igrajmo se. Igrajte se.
Rat, nikad stariji. Rat nikad mlađi.
Rat iz nužnosti.
Ja nisam mogla drugačije. Nisam znala.
Kad je ušao u moju postelju i uhvatio me za vrat.
Ja sam rat!
Ja sam rat!
I ulazim u tvoje kosti.
Ulazim u tvoje mlijeko.
Ulazim u tvoju plodnu vodu.
To će biti moji sinovi!
Rat!

Najstariji sin: Ja sam taj rat! Cijeli život nasrćem na zidove i nadam se da će prestati. Da će boljeti manje. Ali rat ne staje! Rat ne prestaje! Umoran sam! Rat sam koji hoće spokoja. Ali mira nema.

Majka: Igrajte, djeco moja. Moja me vjera ozdravila, idem u miru.
Igrajte, djeco moja!
Srca su stala. Naprosto su stala. Izmrcvarena.
Gospodin je pastir moj,
ni u čemu ja ne oskudijevam.
Dok vam se ne zavrti u glavama.
Dok vam noge ne otpadnu.
Igrajte ako boga znate!
I ne čekajte!
I ne tražite!
Igrajte! Igrajte!
Došao je novi rat.

Najmlađi sin: Rat. Moje kosti, moje meso, moja duša.
Imam li dušu više? Otkako sam postao rat.
Smijem li imati dušu?

Imam li pravo na dušu?
Tata, ja sam njihov neprijatelj.
Ja sam vaš neprijatelj.
Tako su mi rekli.
Gušili bi me.
I rekli da će te netko ubiti ako ikad kažem
da sam ostao bez zraka.
Igramo se, mama, samo se igramo.
Ne brini mama, samo sam pao.
Ništa strašno.
Mama, samo se igramo.

Srednji brat: Ja sam rat i ja sam taj bog kojem sam žrtvovao i sam sebe.
Ja sam tvoje tijelo, ratu. Ja sam tvoja duša.
Ja sam taj metak koji je ubio sve one koji nisu vjerovali u rat.
Ja sam taj rafal koji je ubijao ljude koji su gledali u zid i molili se ratu.
Ja sam sam onaj rat koji je ostao u dječjim kostima.
Rat koji preživljava.
Rat koji gori iza rata.
Najgori rat. Rat rasijan po nevinima.
A ja sam rat i ovdje sam da dovršim započeto.
Ja sam rat i moram mrziti!
Ja sam rat i moram očistiti svijet tim ljepilom krvi i možda onda,
nakon dovoljno rata svijet uskrsne!
Čuješ li me, ti navodni bože!
Dosta je!
Jebeno je dosta.
Ja ne mogu više gledati u te oči.
Svoje. Njegove. Ni tvoje.
Ja sam brat koji je mrzio brata.
Ja sam brat koji je volio brata.
Ja sam sin koji je mrzio oca.
Ja sam sin koji je volio oca.
Nikada nisam imao šanse postati čovjek.
Ostao sam samo rat.
Ono što ostane kad splasne pobjeda, slavlje
i sve ono u što već svi žele povjerovati.
Ja sam ono što ostaje poslije.
Svi mrtvi u tijelima živih.

Koji će i druge žive zaraziti tom smrću.
Ja ne mogu više nositi to.
Krv je tako teška.
Krv je najteža.
Ta nevidljiva krv koja sjedne na mene
kad pokušam zaspati.
Oni vrište, vrište!
Braco, strah me je!
Tako me je strah!

Najstariji sin: A ja ti kažem da čudovišta ne postoje.
Postoji samo rat.
Ja sam taj rat i kog me boga gnjavite
Ja sam rat zar ne vidite
da nemam izbora?
Ja sam rat i moram samljeti
vaše kuće
vaše ruke
vašu djecu
vašu braću
Ja sam rat i moram zapaliti
svoje kuće
svoje ruke
svoju braću
svoju djecu
I što iza toga?
Nisam htio biti rat, ali tko će slušati.
Nisam htio.
Nisam to volio. Nisam uživao.
Ali rekli su
oni ili mi.
On ili ja.
On ili ja.
I nitko nije rekao da
ima drugog izbora.

Najmlađi sin: A ja sam samo htio da me voliš.
Volio sam te.
Tvoje jake šake kojima bi popravio sve pokvarene stvari.

Ljubav nitko ne nauči.
Ljubav se ne može poništiti.
Ljubav se nekad samo mora.
Mora se.
Morao sam te voljeti.
Morao sam te voljeti dok sam te mrzio.
Morao sam čekati da mržnja
nagrize tu ljubav.
Ali to se nikad nije dogodilo.
Nikad do kraja.
Mrzio sam te.
Tvoje jake šake koje bi razbile sve čega se taknu.
Ja ne udaram. Ne znam to. Ne mogu.
U meni udaraju.
Glavom i šakama.
U meni tolike eksplozije.
Čekam da prođe ta bol.
Koja nije manja.
Pa sam čekao da se svijet utiša
i radio što se od mene tražilo.
Slušao sam oca.
Slušao sam majku.
Učiteljicu.
Slušao sam šefove.
Slušao sam generale.
I šutio.
I šutio.
A u meni su ratovi rasli, rasli.
Dok me šutnja cijelog ne bi potopila.
Tako je mračno ovdje. Tako je vlažno.
Ja sam taj rat!
I samo ja znam
koliko je teška ova šutnja
preživljavanja rata.
Umoran, sam tata.
Ja sam taj rat i znam da nikad nema pobjede.

JEDIMO U MIRU, TATA

Večera. Dva brata su za stolom. Otac traži nešto po kući. Prevrće ladice, ormare, sve čega se dohvati. Traje mir. Dugi mir. Ratovi tinjaju u ljudima, i dalje. O entropiji svemira sve smo rekli. Stanje povećanja stalnog nereda ne prestaje. U svemirima, u gradovima, u ljudima.

Najstariji sin: Što sad on izvodi?

Srednji sin: Kaže da traži pištolj.

Najstariji sin: Mama, nemamo mi pištolj u kući valjda?

Majka: A vrag bi ga znao. Osim ako nije sakrio negdje onaj koji je donio iz rata. Ali to smo bacili. Koliko se sjećam.

Najstariji: Ma taj više ne bi mogao ni raditi. Daj mi soli.

Srednji sin: Mama, e kad si već tamo, daj ponesi i meni još vode.

Majka: Gdje vam je brat?

Srednji sin: A što nas to uvijek pitaš? Što mi znamo gdje je on?

Majka: Kako je s poslom? Nešto si mi zadnji puta pričao da misliš da odeš.

Srednji sin: Ma zajebavaju kao i uvijek. Ništa posebno.

Najstariji sin (ispod glasa): Još joj nisi rekao da si mjesecima bez posla? Mama, jeste spremili drva?

Srednji sin: Nisam. Što te tebe boli briga. Neću da se brine. Nema oko čega. Naći ću posao.

Majka: Jesmo. Dovezao susjed i pomogao tvom ćaći da pocijepa. Bit će. Ne trošimo mi puno sami. Ja naložim ujutro. Tijekom dana tako držimo da se ne ugasi. Dobro se obučemo. A onda rano i legnemo. Već u pet sam ja u krevetu i gledam televiziju. Pa ni ne ložim.

Najstariji sin: Dobro.

Dolazi i najmlađi. Opet u uniformi. Koja pokušava pobjeći s njega.

Najmlađi sin: Evo me, zadržali me. Neka strka oko sutrašnje komemoracije. Di je tata?

Najstariji: Eno ti ga.

Srednji sin: Opet bi se ubio.

Najmlađi sin: Tata, hajde doći jedi.

Ljubi majku.

Majka: Ajde jedite. Da se ne ohladi.

Najstariji sin: Mama, što je sa susjedom preko puta? Nisam ga vidio ne pamtim.

Majka: Iva? On je završio na liječenju isto. Ima već dugo. Ali ga ne puštaju. Previše je opasan za druge, kaže mu žena. Bome se i ona nagutala njegovih govana.

Srednji sin: Svi su se nagutali takvih govana. Tako bi trebali i ovog našeg zatvoriti. Da ne radi cirkus. Ovdje samo tebi otežava stvari. Mama, znaš, to je zbilja opcija. Neka se tamo oni brinu za njega. Bit će ti puno lakše. Ionako je sve brzo gotovo. Znaš da su doktori rekli da je samo pitanje vremena.

Majka: Ne griješi dušu.

Srednji sin: Nego, imaš ti možda one svoje fine pite od jabuka?

Majka: Evo, samo da svi pojedu. Pa donesem. Zvala me jučer tetka Ivka. Umro je tetak.

Srednji sin: Zar on nije bio isto već dugo bolestan? Mislim, nije da je neočekivano.

Majka: Ma da. Ima već godinama da se bori kao i ja s onim đavlom. Samo se njemu sad sve proširilo. Metastaziralo posvuda. Nisu mogli više ništa. Sprovod je sutra.

Najstariji: Daj, stari, samo ti nisi jeo još.

Otac: Što me zajebavate? Ne može se čovjek u miru ni ubiti u ovoj kući.

Najstariji: Ajde, stari, da si ti htio bit mrtav, već bi odavno skončao. Ovako samo nas zajebavaš. Ne možemo ni jesti u miru. Mama, hoćeš da te odvezem na taj sprovod?

Majka: Ma grijeh je da ne idem. Ona se uvijek brine za nas. I za vas. Bit će joj teško samoj.

Otac: To je, vama je sve ovo zajebancija. Boli vas briga za mene. Znate da mi je odzvonilo i sad samo čekate. Da ne nema. Sve ja znam.

Najmlađi: Tata, hajde stvarno dođi jedi.

Otac: Ali sad sam ga našao!

Prislanja si pištolj na sljepoočnice. Pištolj mu se čini jednak kao onda davno. Kad ga je prvi puta primio. Ne pripada mu. Želi pobjeći od njega. On nije njegov čovjek. Ni tad, ni sad.

Majka: Neka mu netko uzme taj pištolj.

Najstariji sin: Ma mama, to je staro preko dvadeset godina, nema boga da još radi. I otkuda mu meci? Ja ću sad lijepo opet nazvat doktora i neka se on ide odmorit opet malo. A ja moram ionako dalje jer imam dogovor. Budem te ja sutra ujutro nazvao da se dogovorimo. Kad je sprovod tetku?

Majka: U tri. Ali voljela bih u nje doći ranije da joj pomognem ako što zatreba. Znaš kako to ide, treba spremiti hrane za mezu poslije sprovoda.

Najstariji sin: Pa ima i ona djecu da joj pomognu, što se ti toliko brineš. Ali, dobro, nazovem te sutra ujutro kad vidim kakav mi je raspored pa se dogovorimo.

Majka: Vi nećete na sprovod?

Srednji sin: Ma ja ne mogu uzimati slobodno opet. Već me zajebavaju da sam i previše bio na bolovanju. To ti je država. Ne može čovjek ni kad je bolestan više ne ići na posao.

Najmlađi sin: Ja sam na toj komemoraciji.

Majka: Hoćeš tatu odvesti da vidi? Možda bi to njemu bilo drago. Ipak je i on bio tamo kad su oslobodili grad. Mislim, ne moraš. Vidiš kakav je. Ali možda bi mu to pomoglo.

Otac: Rat, rat, rat! Ja sam vaš rat. Tišina zabijena u meso. Rasparano tijelo koje se više ne može sastaviti. Ja sam taj metak i ta bomba i ja sam ova krv koju ne mogu isprati. Nikad je neću moći isprati, a ona će teći mojom krvlju i najednom nikad više neću moći biti svoj. Bit ću njihov, vaš, bit ću rat, rat, rat. Kad opet padnu bombe, moje će šake letjeti! Bježite, moja voljena djeco! Nisam to ja, to je rat, rat, rat! Bježite ako boga znate! Bježite dok se i vama nije uvukao po kožu. Rat, rat, rat! Kada sam vam došao, mekanima, toplima, tom mlijeku koje je razrjeđivalo taj mrak, ja sam nosio svoje srce već toliko ubijeno da nisam mogao ostati živ, čak ni kraj vas. Taj ponor je zvao, taj ponor me vukao i ja sam urlao na njega, urlao sam svom snagom i trgao se. I nisam mogao. Nisam.

Najstariji sin: Ma kakva mrtva komemoracija! Zar ne vidiš da je on potpuno opet poludio pa da još tamo napravi neko sranje. Mama, ne treba njemu podsjećanje na to sve. Njemu treba liječenje. Od tog sranja.

Otac (sjedi u dnevnoj sobi, drži i dalje pištolj na glavi, ali nitko se ne obazire na njega): Znam ja da vi mene više ne shvaćate ozbiljno. Sad kad sam već pred istekom trajanja, tko me jebe. A sve sam vam dao što sam mogao. Sve. Sad sam vam samo smetalo. Nikog više ne boli briga. Samo dragoga boga. Jedino on na mene još misli.

Najstariji sin se oblači, uzima mobitel, zove psihijatra.

Srednji sin: Stari, hajde nas se okani. I radi te predstave nekom drugom. Nama je zbilja već dosta. Ti si nama sve dao? Jesi, stari, i previše. Trpjeli smo te sve ove godine.

Otac: Sad ću ja otić pa će vam svima bit lakše bez mene!

Majka: Ma uzmite mu pištolj, ako boga znate.

Najstariji sin: Znaš što. Neka se ubije više. Meni je ovog cirkusa svaki puta pun kufer. Svaki puta ista priča. Stari, ne pušimo mi to više. Dovoljno si štete već napravio. Dosta je.
Mama, ne brini ti ništa, evo zovem doktora. Odvest će ga opet da se sredi i sve ok. Halo? Dobar dan. Ma da, ne bih vas zvao da opet nije hitno. Opet živčani slom. Dada. Ako može samo da ga netko skupi. Super, hvala. (Govori Ocu)Već mi te je zbilja dosta.

Srednji sin: I meni. Idemo? Kasnim već ionako. Dogovorio sam se s Draganom da se vidimo.

Najstariji sin: To je ona koka s posla?

Srednji sin: Aha. Čini se dobra cura.

Otac: Ja sam taj rat.

Najstariji sin: Mama, mi idemo. Oni će doći po njega. Ne može to opaliti. Zajebava nas samo svaki puta. Traži pažnje. Ne birni se. Znaš da to ide tako s njim. Doći će ovi iz bolnice sad za pola sata pa će ga opet srediti pa će biti lakše.

Dva sina odlaze. Njihova su leđa natovarena njihovim svjetovima. U ta leđa gledamo i znamo da je čin ljubavi prema sebi često i otići. Kad je za to vrijeme.

Majka: Daj mu uzmi taj pištolj. Strah me. Radio ne radio.

Najmlađi sin: Tata, daj mi pištolj.

Otac: Ne dam. Imam pravo umrijeti kako ja želim. I kad ja želim.

Najmlađi sin: Tata, urazumi se i daj mi taj pištolj. Opet plašiš mamu bezveze.

Otac: Što ću vam, a? Ionako nikome ne trebam više. Ionako ću brzo otići pa barem da to izaberem sam da se ne mučim.

Majka: Nemoj tako.

Najmlađi sin: Ajde, tata. Molim te. Nemoj da ti ja moram uzeti taj pištolj. I meni je već stvarno dosta.

Otac: Čega je tebi dosta? Sve sam ti dao. Sve sam te naučio. Tebe sam najviše volio. Sve sam ti ugađao. Ti si bio moj sin kojem sam dao cijeli život. Školovanje sam ti priuštio. U kući nismo jeli mesa mjesecima da bi ti bio sad ovdje gdje jesi. Znaš li to? Znaš li koliko smo štedjeli da bi ti mogao biti ovo što danas jesi? A ti se okrećeš protiv mene. I ti! Sve te tvoje škole. Znaš li koliko sam se borio? Koliko se tvoja mater borila da ti sve to omogućimo? Koliko smo istrpjeli da bi ti mogao biti ovdje gdje si danas? Govno jedno nezahvalno. Ti ćeš meni da ti je dosta. Mene nitko više ništa ne pita. Ni ne postojim. Tko me jebe! Da ne mislite na koga ću kuću prepisati, ostavili bi vi mene u onoj ludari po cijele dane, znam ja! Ne znate vi što oni meni tamo rade! Nemate pojma. I boli vas briga. Ma fuj.

Otac pljuje pred sina. Najmlađi sin otima mu pištolj.

Najmlađi sin: Dosta je, tata.
Umoran sam.
Stvarno sam umoran.

Prislanja pištolj na glavu. Otac i majka ne stignu se ni snaći. Najmlađi sin se ubija.

TATA, MOGAO SI BITI PJESNIK

Traje neki, negdje rat. Svaki je rat isti. Svaki je vojnik jednak. U svemu je isti mrak. Rat. Otac susreće sam sebe. Kako bi drugačije moglo i biti? Stvari su uvijek takve da nađemo to mjesto na koje se vraćamo, vraćamo, vraćamo. Ludnica. Bjelina. Ili kako god tko zamisli. Traje negdje neki mir. Ali uvijek traje rat. Rat. Rat. Beskonačne količine rata.

Otac: Mogao sam biti pjesnik
Mogao sam biti netko tko vjeruje da nas ljubav sve može spasiti
Mogao sam više šutjeti kada sam trebao i ne sipati svoje otrove
Mogao sam možda i voljeti jače i srčanije
Ne tako mlako
Ne tako na sigurno i tako proračunato da sam znao da će ostati tu kraj mene
ako svaki puta pokažem tu neku mrvu ljubavi
Šake, pa ljubav
Šake, pa ljubav
I svaki put sam znao da neće otići
Umjesto nje volio sam tu šugavu naviku
da sam ništa
Ništa koje tone u još veće ništavilo
Volio sam voljeti tu prazninu u kojoj sam mogao
biti loš muž, loš otac
Tu prazninu u kojoj sam mogao reći
da je sve već tad prestalo za mene
Bio sam govno koje je moglo povjerovati u ljubav
Ali možda nisam ni htio
Bio sam tako ljut
Tako ljut na svijet da sam odlučio
da me nitko ne može spasiti
A ljubav je to možda mogla
Možda sam mogao biti pjesnik
i vjerovati da me riječi mogu izliječiti
Možda sam njima mogao dati sve te otrove
da plešu po papirima
Umjesto šaka
Umjesto udaraca
Ali ja sam vjerovao da je tad sve prestalo

Otac, trideset godina mlađi: Ali sve je tad i prestalo. Držao sam u rukama ovo govno i okinuo. Onda sam osjetio takvu bol kao da mi je netko ruku presjekao. Pao. Kako su se samo smijali.

Srednji sin: Vidi se da nisi imao veze s ratom dosad. Pa skoro si sam sebe ubio.

Najstariji sin: Što radiš ti ovdje? Gle te mekane ruke.

Najmlađi sin: Opet nam šalju djecu. Opet nam šalju balavce da im zamrljamo krvlju cijeli život ili da ih pokopamo. Šalju nam djecu da ih nepovratno uništimo.
Idi doma, jesi me čuo. Vrati se curi, roditeljima, ženi, momku, kog god da imaš tamo. Vrati se dok možeš čitav. Dok ti ne uzmemo organ po organ, riječ po riječ. Dok u tebe ne posijemo toliko da postaneš zarazan. Prenosit ćeš rat. Svima. Ako sada ne odeš. Dok još možeš.

Otac: Ali ja nisam htio otići.

Otac, trideset godina mlađi: Ne želim otići. Ja nisam kukavica. Ja nisam ovdje da... Ne znam zašto sam ovdje. Ne znam. Jebeno ne znam. Ali ako sve ovako propada, možda i ja moram dati to što imam. Rekli su da moram. Kome da odem? Gdje da pobjegnem? Mislio sam da moram braniti. Ono što dolazi. Postao sam tata. On je malen i kad me gleda imam osjećaj da se prošlost i budućnost spoje u jednu jedinu točku. U njegovo oko. Tu zjenicu. Imam osjećaj da vrijeme stane i da je bitno obraniti tu ljubav.
Bit ću opet tata.
To mi je javila neki dan.
Dva djeteta. Dva svemira.
Plakao sam kao malo dijete.
Dok sam držao stražu.
Pisala je da maleni stalno pita kad ću se vratiti.
Velika je sad već. Dobro im je.
Nije kao kod kuće, ali snađu se.
Dvoje djece. Obitelj.

Najmlađi sin: Ljubav se ne brani ratom. To ćemo svi shvatiti. Kad se vratimo krvavi. Kad donesemo svoje glave toj ljubavi, a onda pred nama crkne. Rat

smo hranili mecima, ljubav ubijali. Ubijali svaki dan. Što nas je moglo dočekati osim mraka u nama samima?
Odi dok još imaš vremena.

Najstariji sin: Ma kud će mali? Vidiš da je zdrav kao dren. Može samo dezertirati...

Otac: A i nisam imao love. Da sam i htio lagati kako mi škripi lijevo koljeno ili oko krivo pogledava u loše ljude, nisam imao čime platiti da ta laž prođe. Nisam imao kako kupiti svoj život natrag od ove države. Ili od raspada one države. Tko zna pod čije se vlasništvo taj život vodio. Tko zna tko ga je trebao Pa sam došao. Opalio jednom.

Otac, trideset godina mlađi: Opalio još jednom. Pa još jednom. Ruka se naviknula. Sad držim pištolj. Sad držim pušku. Tako da ni ne trepnem. Držim svijet. Držim cijeli svemir.
Ali gdje je ljubav?
Ljubavi, gdje si? Ostali smo samo rat i ja. Ja i rat.
Tebe sam branio.
Da se vratim u mir. U toplinu. U nježnost.

Najmlađi sin: Rat se može dobiti samo ljubavlju. Ako se sve puške spuste. Ako se sve mržnje potope.

Srednji sin: Pucaj! Pucaj kad ti kažem! Opkolili su nas!

Najstariji sin: Opkolili su nas! Jebem vam mater svima! Pucajte! Ne gledaj, samo pucaj!
Napit će nam se krvi! Drži lijevu stranu.

Najmlađi sin: Pucajte ako boga znate!
Buka. Buka svijeta. Buka rata. Buka svega. Iznimno nepodnošljiva buka. Svijet koji se raspada. Svijet koji voli svoje raspadanje. Ljubav prema padanju, rekao bi Kundera.
Ne pucajte ako boga znate!

Otac: I pucali smo. Pucali smo kao da ćemo spasiti svijet. Ili ga zapaliti. Pucali smo i umirali od straha. Pucali smo i uživali. Pucali smo i osjećali se kao bogovi koji su dobili moć promjene svoje vlastite sudbine, ili tuđe. Mi,

krvnici, ili spasitelji. Ovisi kako tko uzme. Ovisi tko je s koje strane povijesti. Pucali smo puni mržnje prema svemu što je dolazilo. A bila su to uplašena djeca s druge strane. Djeca koja trčala u svoju smrt, i sad je samo bilo pitanje tko će prije do koje smrti, oni ili mi.

Najmlađi sin: Oni ili mi. Ta djeca koja pucaju na djecu. U vojsku sam otišao radi svog oca. On je vjerovao da je to smisleno. Da ću postati dobar čovjek. A ja sam htio biti sličniji njemu. Ali nismo znali da smo svi već mrtvi. Jer i oni koji ostanu...

Otac: Znaju. Sve znaju. Nose tu djecu, tu drugu djecu u noćnim morama. Nose te krikove. Rasute utrobe. Nose mučninu sve te godine i samo ih daju dalje. I te mrtve sade u svoju djecu. Ne možemo pustiti. Ne možemo zaboraviti. Samo rastu. Ponori. Bio sam dobar čovjek. Nekad sam bio dobar čovjek. Hito sam biti dobar otac. Tata. Tata.

Otac, trideset godina mlađi: Rekli su pucajte. I ja sam pucao. Pucao sam i gledao kako meci zuje oko moje glave. Zažmirio bih i pucao naprijed, lijevo desno. A kad sam otvorio oči vidio sam kako padaju tijela ispred mene kao debla u šumi, nijemo. Buka je nadglasala svijet i njihove smrti i njihova bol bila je tako prisilno ugušena. Kupali smo se u krvi. A krv je govorila. Govorila nam da se nikad više nećemo pomaknuti s ovog mjesta. Tko prolijeva krv, proklet je. Za sva vremena. Sva ta buka...
Volio bih da sam pjesnik.
da mogu opisati trenutak u kojem svijet utone u tišinu iako je sve toliko glasno da imam osjećaj da će mi uši propasti u tijelo iako je sve toliko glasno da vibriram kao zujanje zraka kada ga sijeku meci i topovi i sva ta čuda radi kojih smo bogovi mi mladi bogovi spremni da jedan svijet pošaljemo u pakao da oduzmemo život
i vidio sam tada kako je pao i kako se trzao na zemlji i gledao sam te suze i to lice koje je moglo biti moje lice jesam li to zapravo bio ja jesam li ubio tada već sve što je moglo doći jesam li tada kad sam ubio to mlado lice ubio svog prvog sina jesam li poslije ubio drugog mog trećeg sina jesam li ih sve ubio gledao sam godinama u snovima kako njegova majka pokapa tog jedinog sina i proklinje onoga tko ga je uzeo gledao sam kako njegov otac tjednima pijan obilazi grad tražeći sina i gledao sam kako se sve raspada onako kako se uvijek raspada ali mi smo bili bogovi mladi bogovi i rekli su nam da ubijemo prije nego nas ubiju rekli su im da ubiju prije nego ih ubijemo i tko je mogao ikada živ izaći iz takve igre

Najmlađi sin: A šalju nam tu djecu. I to dijete koje pada pokošeno pred nama, trčim po njega. Njihov je. Ali je dijete koje ni ne zna zašto je ovdje. Znam da ni naša djeca ne znaju. Ne znaju da je sve ovo nečija glupa igra. Ubij! Stoj! Ubij!
Pokopat ćemo ga. Jer svatko zaslužuje leći u zagrljaj zemlje. Ako ne može u majčin.

Srednji sin: Palo je zatišje! Prestalo je.

Najmlađi sin: Sad spavamo!

Otac: Jer nikad više nećemo spavati. Cijeli život trčat ćemo i bježati. Cijeli život lovit ćemo. Cijeli život taj će smrad živjeti u meni i ja ću godinama povraćati da pomirim tijelo i njegovu povijest. Toliko je sve ovo pogrešno.

Najmlađi sin: A oni nam stalno šalju novu djecu!
Djecu koja će donijeti rat.
Svojoj djeci.
I ta zaraza trajat će. Toliko dok svijet
ne postane mrtav.
Rat!
Ja sam taj rat! Ja sam tvoje mrtvo dijete, tata.
Ja sam rat koji nije smio odrasti.
Ja sam dijete koje je moglo pobjeći
i odrasti u oca. U nečiju ljubav.
Samo sam htio voljeti, tata.
Samo sam htio da se ta ljubav vrati.
Mogao sam biti nečiji otac, tata.
Mogao sam biti pjesnik.
Mogao sam opjevati te glupe uniforme
i te smiješne čizme
i to kako su uvijek bježale od mene
jer su znale da nisam
njihov. Nisam.
Nikad nisam bio njihov, tata.
Nikad nisi bio njihov, tata.
Mogao sam biti pjesnik i pisati
kako samo ljubav može zatrpati te ponore.

Kako nas samo ona može isprati.
Mogao sam sebi povjerovati, tata.
Mogao si mi ti povjerovati.
Ja sam tvoja nagrižena ljubav.
Ali samo nas je ljubav mogla spasiti, tata.
Jedino nas je ljubav mogla spasiti.
Ako ne mi, netko će to već shvatiti.
Ako ne mi, netko će već spustiti oružje.
Ako ne mi, netko će leći i reći
da ovdje sve prestaje.
Ljubav.
Samo nas ljubav može spasiti.
Samo te ljubav može spasiti.
Nešto ulijeće u rov.

Najstariji sin: Netko je bacio granatu! Bježite! Bježite!

Najmlađi sin uzima granatu i poljubi je. Mrak. Eksplozija. Entropija je uvijek u rastu.
Umiruće zvijezde rasvijetle cijelu galaksiju, ponekad. Ponekad traju danima. Dok sva njihova ljubav i svjetlo ne ode do svakog kutka mraka. Pa se rode neki drugi svemiri. Neki drugi sustavi. Neke druge zvijezde. U tim grobovima.

K R A J

Monika Herceg *je rođena 1990. u Sisku, srednju je školu završila u Petrinji, a fiziku studira na Sveučilištu u Rijeci. Kontinuirano piše poeziju od osnovne i srednje škole, a njezina prva zbirka poezije* Početne koordinate*, 2017. godine je dobila nagradu Goran za mlade pjesnike i najbolji debitantski neobjavljen rukopis. Zbirka je objavljena 2018. godine te nagrađena Kvirinovom nagradom za mlade pjesnike, Nagradom Fran Galović za najbolje književno djelo na temu zavičaja i/ili identiteta, Nagradom Slavić za najbolji prvijenac objavljen u tekućoj godini i međunarodnom Nagradom Mostovi Struge na međunarodnim večerima poezije u Strugi, dok je cijela zbirka prevedena na makedonski jezik.*

Ubrzo je objavila i drugu zbirku Lovostaj*, 2019., također odlično primljenu, kojom se odmaknula od priča vezanih uz djetinjstvo, ispričavši žensku priču s feminističkim i aktivističkim naglaskom.*

Za tu zbirku je nagrađena nagradom Na vrh jezika. Dobila je nagradu Lapis Histriae te prvu nagradu na natječaju Biber 2019. za najbolju priču. Godine 2020. objavljena je njezina treća pjesnička knjiga Vrijeme prije jezika *koja je nagrađena nagradom Zvonko Milković kao najbolja zbirka intimističke i/ili zavičajne tematike.*

*Poezija Monike Herceg objavljivana je u različitim časopisima i prevedene na više od deset jezika, a izbor njezinih pjesama objavljen i na francuskom jeziku (*Ciel sous tension*, L'Ollave, 2019.).* Početne koordinate *objavljene su i na makedonskom jeziku. Aktivna je u europskoj pjesničkoj platformi* Versopolis *(www.versopolis.com), u okviru koje su joj, u povodu sudjelovanja na međunarodnim pjesničkim festivalima, u Austriji i Litvi objavljene trojezične knjige izbora poezije.*

Svoj prvi dramski tekst Gdje se kupuju nježnosti *poslala je na Natječaj zagrebačkoga HNK za suvremeni dramski tekst i pobijedila, čime je osugurala praizvedbu svojeg dramskog prvijenca na sceni nacionalnoga kazališta. Za kratki dramski tekst* Mrtve ne treba micati *prvonagrađena je na regionalnom natječaju Priče s balkona/Priče s balkana, a za dramu* Zakopana čuda *dobila je treću nagradu Hrvatskog narodnog kazališta u Mostaru. Za dramu* Ubij se, tata *dobila je nagradu Marin Držić.*

Za aktivistički rad nagrađena je nagradom Fierce Women 2021.

Mina Ćirić, Maša Radić, Neda Gojković i Galina Maksimović

Foto A. Stevanović

Mina Ćirić
RONDO

LICA:
KOSTA
SOFIJA
BORIS

Jedan prostor je Sofijina soba u Beogradu.
Drugi prostor je negde daleko gde je Kosta. (Brod, plaža, hotelska soba ili u sred okeana na leđima morske kornjače, bitno da nije Beograd.)
Sofija leži u krevetu kao mumija. Budna, nepomična. Samo glava joj je izdignuta na jastuku.

KOSTA
Top lista Borisovih glupih izjava s našeg prvog piva:
7. “Ne mogu da se napijem od piva.”
6. “Daj mi tvoj šal, do juče sam imao temperaturu.”
5. “Ne brini, neću ga usliniti.”
4. “Hej, parfem ti miriše na ono za teranje komaraca.”
3. „Naša zanimanja su baš srodna. Evo ja imam jednu kompoziciju za obou, zove se *Ples retkih vrsta Jadranskog mora*.“
2. “Ne brate, zajebavam se. Šta je uopšte marinski biolog?”
1. “Ja mislim da se temperatura ne prenosi poljupcem.”

Kako sam nadmašio sve Borisove gluposti, ili – šta možda ne treba reći na prvom pivu:
1. Monogamiju treba prepraviti.
2. Mrzim Beograd.
3. Ljudi služe da od njih pokupiš šta možeš i da pičiš dalje.
4. Ja sam ovde privremeno. Čim diplomiram palim preko i ne vraćam se.

Boris uđe kod Sofije. Pogledaju se i ona krene da se uspravlja u krevetu. Boris hoće da joj pomogne, ali ona samo pokaže rukom da stane. Boris dovuče stolicu pored kreveta i hoće da sedne.

SOFIJA
Gde ćeš?

BORIS
Tu kod tebe.

SOFIJA
Ja ću evo sad da ustanem…
(Neće.)

BORIS
Samo ti polako.

Vrati stolicu za sto.

BORIS
Čaj?

SOFIJA
Fuj. Ali hvala lepo.

BORIS
Naš čaj?

SOFIJA
To može.

Boris dosipa viski u čaj. Imaju lepe starinske šoljice.
Sofija za to vreme iskašljava krv.
Boris to vidi.

SOFIJA
Šta je bilo, šta gledaš?

BORIS
Baš ništa.

SOFIJA
Je l’ mi se razmazao karmin?

BORIS
Ne. Savršen je.

Stavi Sofiji šoljicu na noćni stočić i sedne za sto.

SOFIJA
Sad ću ja da ti se pridružim.

(Neće.)

BORIS
Okej.

Srknu čaj. Ćute.

SOFIJA
Evo dolazim.

Ne pomera se s kreveta.
Ćute.

KOSTA
Spisak random stvari koje samo Boris zna o Sofiji:
1. Ima 14 tirkiznih bluza od kojih nosi dve.
2. Svaku mrvicu sa stola daje golubovima.
3. Čim je Boris naučio da kaže „ma-ma“, naučila ga je da kaže „So-fi-ja.“
4. Mrzi morske plodove.
5. Nema sluha, ni osećaj za ritam, ali ume da peva uspavanke.
6. Pre dve godine insistirala je da joj se napravi zid koji će prepoloviti stan.

BORIS
Znaš da sam postao asistent?

SOFIJA
Je l’ to dobro ili loše?

Boris se nasmeje. Sofija kašlje.

KOSTA
7. Pre dve godine se razbolela.
8. Pre dve godine je poslednji put razgovarala s Borisom.

BORIS
Nešto si sa zidovima uradila?

SOFIJA
Misliš kao krečila?

BORIS
Da!

SOFIJA
Ne. Ista boja kao tamo kod tebe.
Sem ako ti nisi krečio.

BORIS
Nisam, ne.

KOSTA
Spisak baš zaraznih stvari:
1. Borisovo hrkanje.
2. Borisova ljubav prema mačkama.
3. Priča „Aska i vuk“ kad ti je Boris proda kao životnu filozofiju.
4. Borisova neprejebiva vera u ljude, ovce, i vukove.

SOFIJA
Promenila sam abažur na lusteru, možda drugačije pada svetlo.

BORIS
E pa vidim ja da je nešto novo.

SOFIJA
To je.

BORIS
Drastična razlika.

SOFIJA
Je l’ da?

BORIS
Bulja i oko.

SOFIJA
I ja mislim.

KOSTA
Spisak javnih mesta gde me je Boris držao za ruku:
1. U pozorištu, kad je mrak u publici.
2. Na sred ulice, u četiri ujutru radnim danom.
3. U restoranu, krišom ispod stola, uz izgovor „smirite se, ja sam mu diler.“

Sofija kašlje, Boris pije čaj.

SOFIJA
Krvariš?

KOSTA
Ja?

SOFIJA
Ko drugi?

Pokaže na njegovu ruku.

BORIS
A, to. Izgrebala me mačka.

SOFIJA
(Po prvi put se osmehne)
Stvarno?

BORIS
Čim sam ušao.

SOFIJA
Bože, šta joj bi.

BORIS
Možda je bila gladna.

SOFIJA
Čisto sumnjam.

BORIS
Poneo sam joj neke keksiće, ostavio sam tamo.

SOFIJA
Nije trebalo.

BORIS
Nije frka.

SOFIJA
Mislim, jela je.

BORIS
Ne smeta.

SOFIJA
Je l' ih pojela?

BORIS
Nije.

SOFIJA
Eto vidiš.

BORIS
Poješće.

SOFIJA
Neće.

BORIS
Možda ih je pojela dok ti i ja ovde pričamo o tome da li ih je pojela.

SOFIJA
Misliš kao, sačekala da se ti skloniš pa onda dotrčala da ih uzme?

BORIS
Recimo!

SOFIJA
Ne verujem.

BORIS
Dobro!

SOFIJA
Ne voli kad su bajati.

BORIS
Dobro, pokupiću ih kad budem izlazio!

SOFIJA
A kad misliš da će to da bude?

BORIS
Šta?!

SOFIJA
Ništa.

(Pauza)

SOFIJA
I šta kažeš, izgrebala te?

BORIS
Mhm.

SOFIJA
Ne znam. Mene ne grebe.

KOSTA
Najveće laži koje je Boris izgovorio, ili – Borisov neprejebivi optimizam.
1. “Sofija nije kao druge keve.”
2. “Sofija će biti srećna kad vidi koliko sam ja srećan.”
3. “U Sofijin i moj dom nećeš morati da ulaziš kroz prozor.”
4. “Zavoleće te vremenom.”

SOFIJA
Je l’ se čuješ s Katarinom?

BORIS
Katarina je bila još pre Koste. I Milice. I Strahinje. I Stefana…

SOFIJA
Znači ne čujete se?

BORIS
Tako je.

SOFIJA
Katarina je baš lepa devojka.

BORIS
Slažem se.

SOFIJA
Šta je falilo Katarini?

BORIS
Ima dijagnozu.

SOFIJA
Treba pomoći ljudima.

BORIS
Probao sam.

SOFIJA
Treba imati strpljenja.

BORIS
Sofija, pokušala je da mi odgrize... Povredila me je.

SOFIJA
Jednom?

BORIS
Pa bio bih stvarno moron da sam joj pružio priliku da proba još koji put, zar ne?!

KOSTA
Tri stvari bez kojih Boris ne može da živi:
1. Tunjevina.
2. Prostirka za jogu.
3. Metronom.

Tri stvari koje sam pokupio od Borisa:
1. Energiju da odem.
2. Želju da se ipak vratim.
3. Metronom.

BORIS
Je l' ti treba nešto?

SOFIJA
Ideš? E, šteta.

BORIS
Da operem sudove kad sam već tu?

SOFIJA
Ne. Ali hvala lepo. Samo ti…

Sofija baš kašlje.
Boris ipak promakne stolicu krevetu. Da joj ruku.

SOFIJA
Eto. Sad se osećam kao neki bolesnik.
BORIS
Znaš ono kad sam bio mali…

SOFIJA
Znam.

BORIS
…pa si me vodila na ušće Save. Pa si mi rekla da jedva čekaš da malo porastem i da možemo da pričamo kao ortaci. Imao sam možda dve godine. I istog sekunda sam progovorio. Ovolicni sam bio. Požurio sam da bi ti bila srećna. Da bih onda i ja bio srećan. Da bismo bili ortaci. A sad ćutimo.

SOFIJA
Baš smo se lepo ispričali.

BORIS
Ćutimo. Evo i mačku si okrenula protiv mene.

Sofija ćuti.

KOSTA
Spisak stvari koje bi Sofija radije gledala nego Borisa i mene:
1. Klanje jaganjaca.
2. Snimke Holokausta.
3. Zadrigle zidare kojima treba više vremena da dignu jedan zid nego meni da diplomiram i odselim se iz zemlje.

BORIS
Ništa onda. *(Ustaje)* Je l' ti treba nešto, lepo te pitam.

SOFIJA
A tebi? Mogu da skoknem do radnje ako si u poslu.

BORIS
Za sad ne, javiću ti.

SOFIJA
Borise? Samo još nešto.

BORIS
Kaži?

SOFIJA
Kad si već došao. Bitno mi je.

BORIS
Reci mi.

SOFIJA
Je l' da da ćeš konačno da pomeriš klavir s onog zida?

BORIS
Jebote Sofija.

SOFIJA
Vibrira mi glava.

BORIS
Jebote Sofija!!!

SOFIJA
Joj, što si došao?

KOSTA
Spisak stvari koje je Sofija govorila Borisu svaki put kad mi vidi leđa:
1. „Je l' da da ćemo izluftirati stan?"

BORIS
Dokle? Hoćemo do zauvek da ćutimo?!

SOFIJA
Mhm, to je cela ideja zida.

KOSTA
2. „Je l’ da da ćeš ti oprati njegovu čašu?“

BORIS
E pa nećemo. Dosta.

SOFIJA
Još malo. Izdrži.

KOSTA
3. „Šta ima da menjaš posteljinu, ionako će se ponovo uprljati.“

BORIS
Nenenene hoću sad.

SOFIJA
Veruj mi. Opet ćemo u krug.

KOSTA
4. “Razboleću se od smrada njegovog parfema i biće ti krivo.”

Boris sedne.

BORIS
Hajde. U krug.
Ni jedan tip pre Koste ti nije toliko smetao.

SOFIJA
Mnogo sam se nadala da se zajebavaš.

BORIS
Moramo ovo da rešimo.

SOFIJA
A da pustiš samo tu jednu stvar.

BORIS
Evo nađi neku drugu stvar.

SOFIJA
Nema.

BORIS
Kopaj.

SOFIJA
Idiote. Savršen si. Sem te – mrlje.

BORIS
Ne dam da tako zoveš…

SOFIJA
Znaš onu moju mrlju što sam imala preko pola čela?

BORIS
Ne znam.

SOFIJA
Dobro je, ne sećaš se.

BORIS
Kao mladež, šta?

SOFIJA
Da. Odvratnu mrlju. Mali si bio, rešila sam je se na vreme. Da se bar ti ne uplašiš. Najlepše lice sam imala. Gde god se pojavim. Potpisujem! Ali niko, niko, nikad nije video ništa sem te mrlje.

BORIS
Ma daj.

SOFIJA
Ništa nije pomagalo, ni šiške ni šeširi. Ljudi ne bacaju pogled drugi put. Vide jednu stvar i ona boji sve druge. Ma mogla sam gola da se šetam okolo – ne vredi. Mrlja. Mrlja. Mrlja. Zapamti.

BORIS
Izmišljaš.

SOFIJA
Tako je kako ti kažem. I to ti je to.

BORIS
Ma kakva mrlja, ne može ovo ovako. Zamajavaš me da bih otišao bre znam ti sve fore. Ne može, ne može, idem u krug dok ti ne uđem u tu tvoju jebenu lobanju i nećeš se izvući! Znaš zašto, sad ću da ti kažem. E zato što ne može. Je l' smo ćutali – ćutali smo. Nema više. To si ti, jebote, trgni se. Ti koja si mi dala da probam kafu i masline s koščicom i penu od piva i kaput tvog ujke i košulju tvoje majke, ti koja si me vodala po predstavama i kad sam najmlađi u publici, ti koja si terala goste ranije kao da bi me uspavala pa smo pričali ili čitali ili gledali „Prohujalo s vihorom" do pet, ti zbog koje čitam i pišem i komponujem i radim i ne moram da spavam, ti koja si sedela sa mnom u kafiću pa su ti koleginice srale da to nije pedagoški jer ti dete nije prijatelj, ti koja si mi tražila da joj pričam kako je na ekseru i na travi i na pečurkama, ti zbog koje nisam ostao tupavo tinejdžerski željan ničega, ti zbog koje gledam svakog profesora i svakog nadređenog i svakog bus plusaša u oči čak i kad sam kriv, ti zbog koje se ne bojim, zbog koje sam otvoren, zbog koje sam ravnopravan, zbog koje volim ljude i imam strpljenja, ti koja si me učila da ako postoji problem, postoji rešenje jer oni su zajedno, oni su zajedno, ti si me učila, ti, jebote, ceo sam od tebe, ceo sam od tebe! Ti... Ti si umrla, je l' da.

(Pauza)

Da.

(Pauza)

KOSTA
Kako da znaš da ti se zapravo jebeno ne ide iz Beograda:
1. Izgubiš kartu sedam puta do aerodroma i svaki put optužiš Borisa da ju je sakrio.
2. Trčiš na let i čuješ sebe kako izgovaraš “Pođi sa mnom.”
3. Urlaš na nedužnu stjuardesu zato što je Boris na to “Pođi sa mnom“ rekao “Srećan put. Otkopčan ti je kaiš.”

BORIS
Somino vrati mi metronom.

KOSTA
Bar si mi konačno odgovorio.

BORIS
Čuješ?

KOSTA
Dođi uzmi ga.

BORIS
Zajebi, uzeću tri nova.

KOSTA
Šta je bilo, prpa?

BORIS
Od čega?

KOSTA
Znaš ti.

BORIS
Nemam ideju.

KOSTA
Dođi i uzmi ga, dođi i uzmi ga…

BORIS
A da te pitam nešto, mislim pošto već dva meseca čitam ove tvoje mejlove, pa me zanima jedna stvar čisto onako… Koji je tebi kurac?

KOSTA
Nešto ti nije jasno?

BORIS
Čemu?

KOSTA
Mislio sam možda kad bi nastala knjiga.

BORIS
A knjigu pišeš! Plutaš tamo na nekoj morskoj kornjači, ono, vetar u kosi, talasi, zrikavci, pičke materine, najveći problem ti pesak u sandali! Knjigu on piše ne mogu da verujem... Pa sedi pa je piši jebote izmislili ljudi Word za te prilike!

KOSTA
Nešto nisi raspoložen. Da se čujemo sutra?

BORIS
Umrla je Sofija.

KOSTA
Kad?

BORIS
I da, pre nego što uzmeš da se praviš pametan, potpuno svesno iskaljujem bes na tebi, zato sam ti se i javio!

KOSTA
Dobro bre. Kad?

BORIS
Sad.

KOSTA
Znaš kako te zamišljam, bukvalno sa... U kom smislu „sad“?

BORIS
Dobro me zamišljaš.

KOSTA
Dolazim u Beograd.

BORIS
Samo probaj.

KOSTA
Tražim prvi sledeći let.

BORIS
Ozbiljan sam. Neću ti otvoriti vrata.

KOSTA
Ma daj.

BORIS
Otišao si, sad ostani tu gde si. Nije ti Sofija dobar izgovor.

KOSTA
Tebi čovek jednom posle šest piva i tri rakije kaže nešto što ti ne odgovara i ti ga otpišeš.

BORIS
Jebiga. Ništa te neće vezati za Beograd, rekao si tako, ja sam poštovao, sad ti poštuj.

KOSTA
Ali sve se promenilo. U toku veze. U tome je poenta.

BORIS
Slažem se. Znaš ono kad gotiviš nekoga pa počneš da ličiš na njega? E pa to šljaka i obnuto. Taj „gotivljeni“ počinje da liči na tebe. Zamenili smo se! Što je u našem slučaju, po tebe, ispalo sranje. Jebiga.

KOSTA
I otpisao si me?

BORIS
Mhm.

KOSTA
Na prvom pivu?

BORIS
Tako je.

KOSTA
Divno. Aj me nauči kako se to radi, majke ti.

BORIS
Uzmeš i isključiš emocije. Da bi imao kontrolu. I bude lepo.

KOSTA
Ne verujem ti.

BORIS
Je l’ nam bilo lepo?

Pauza.

BORIS
Jeste.

KOSTA
Pa svaka čast.

BORIS
Hvala, hvala.

KOSTA
Hajde sad prestani da sereš, odjebi sve i pusti me da dođem.

BORIS
Ne.

KOSTA
Tako?

BORIS
Tako.

KOSTA
Važi. A da te pitam, šta ćeš sad da radiš?

BORIS
Verovatno da dovršim pljugu, sahranim kevu i tako. Ti?

KOSTA
Ne, mislim, mene si otpisao. Ostao si bez jednog velikog problema.

BORIS
Mhm. To je bila ideja.

KOSTA
Pa to ti je zajebano. Jer vidiš, malopre si jebiga ostao i bez drugog velikog problema. Sofija je mrtva. Sad moraš brzo, brzo da nađeš nekog novog da te ne prihvata i ne razume i ne voli, da imaš s kim da se svađaš u krug. Nećeš valjda sam da se ne prihvataš?! To bi bilo baš smešno, je l' da? Pod hitno nabavi neki novi izgovor što nisi ovde! Jer vidiš - ja hoću da budem s tobom. A Sofija više nije bolesna. Sofija je mrtva.

BORIS
Čuo sam te prvi put.

KOSTA
Sofija je mrtva. Sofija je mrtva. Sofija je mrtva. Ostao si sam. Među zidovima.
Šta ćeš sad?

Boris ćuti.

Kad se nasmejem izgledam kao mešavina zeca i Lignjoslava iz Sunđer Boba (nije kao da se on smeje, ali to je ta oklembešena njonja). Na jednu stranu sam grbava, na drugu nisam. Koliko god vežbala imam pivski stomačić. Ne umem da izgovorim sva slova. I pljujem dok pričam. Imam prenaglašene izraze lica i gestove. I krive noge. I bulju k'o šifonjer. E a imam i dečka. I prijatelje. Jebote, imam prijatelje. Ćao, prijatelji. Vi ste govna najobičnija. Vi ćutite o svemu ovome. Vičete „ne seri, slatka si". Aj jednom da budete iskreni: da li vi i ja vidimo drugačiju mene? Da li sam ja luda? Ili se sve ovo baš i ne primećuje? Da li preterujem? Ili je još gore? Kako možete da se družite sa mnom i da ćutite? Možda mislite da ste dobri ljudi ako tolerišete čudovište. Joj, u tom slučaju ste baš, baš govna.. Da li sam stvarno slatka? Ili sam"ma može da prođe?" Ne jurim komplimente. Vi svi mislite da ljudi hoće tačne odgovore. A ti dečko, je l' me jebeš što te ložim, ili što sam radodajka? Hajmo molim vas iskreno, ali kad vas molim. Ne budite govna. Jer ja nekad, znate, ne izađem iz kuće zato što sam sebi čudovište. I propuštam stvari. Od poslova do druženja. I smišljam baš glupe izgovore. Evo već sedma baba mi je umrla. A o babatetkama da ne pričamo. Tako da pliz-neću lažnu nadu. Recite mi šta vidite.

Galina Maksimović
TRAKA

LICA

LENA (30) učiteljica
SAŠA (8) dečak koji je nedavno rešio da bude dobar
MARKO (8) u suštini dobar dečak
GABRIJELA (30) Sašina mama

Učionica u jednoj, što bi se reklo, elitnoj školi, u bilo kom finom delu Beograda. U učionici su samo Lena i Saša.

LENA
Saša, još jednom te najlepše molim, kaži mi šta se desilo.

Saša obara pogled, ćuti, nervozno krši prste.
LENA
Neću ti ništa. Samo kaži.

SAŠA
Uradio sam ceo domaći.

LENA
Saša...

SAŠA
Samo ovo sa kruškama i šljivama... Ovo sa deljenjem. Taj mi je baš težak.

LENA
Odgovori mi prvo na pitanje.

SAŠA
Probao sam nešto sam... Da vidite.

Saša lista svesku i odustaje kada ga Lena preseče.

LENA
Šta se desilo juče?

SAŠA
I juče sam pokušao. I mamu sam pitao, ali je bila umorna da mi objasni.

LENA (oštrije, glasnije)
Juče! Šta je bilo juče na odmoru? Zašto si udario Petra?

Saša opet ćuti.

LENA
Petar ne bi trebalo da govori ružne stvari samo zato što si ti, tako da kažem, drugačiji. Svi smo mi drugačiji na svoj način. Pa, ako te je nešto uvredio... Znaš, ako imate bilo kakav problem, moraš prvo meni da kažeš, a ne odmah da se tučeš.

SAŠA
Učiteljice, ali ja ovaj zadatak stvarno ne razumem.

LENA
Dobro, ovako ćemo. Ja *znam* šta se juče desilo. Petar mi je već sve rekao.
I Petar, i Marko, i ostala deca. I da im diraš pernice, i da vučeš devojčice za kosu...
Ti si se i u prethodnim školama dosta tukao.

SAŠA (prekine je)
Rek'o sam mami da neću više nikad!

LENA
Zato i pričamo. Ovde to ne ide tako. Zašto praviš probleme?

Saša ćuti.

LENA
Dobro. Nećeš da pričaš, ne moraš. Sad će mama da ti dođe, pa njoj sve lepo reci.

SAŠA
Ne mamu, učiteljice, ubiće me!

LENA
Samo ćemo popričati.

SAŠA
Ali učiteljice, ja nju stvarno više ne smem da sekiram!

LENA
Žao mi je, Saša, na to je trebalo da misliš pre nego što si istukao Petra.

Saša se rasplače.

LENA
Dobro, Saša... Nemoj... Neće ti biti ništa, imamo samo, eto, jedan problemčić, rešićemo.

SAŠA
Samo sam morao da popravim matematiku. Kad god sam dobar, donese mi keksa s posla. Sad će opet da viče i onda će...

LENA
Šta?

SAŠA
Ma ništa.

LENA
Je l' te tuče?

SAŠA
Ne!

LENA
Ako te tuče, reci mi.

SAŠA
Ne tuče me! Viče, eto.

LENA
Slušaj Saša, ti si dobro dete. I ocene su ti odlične.

SAŠA
Dvojka iz matematike nije odlična.

LENA
Petica iz srpskog jeste. I iz likovnog, iz prirode...

SAŠA
Učiteljice, samo mi objasnite te kruške i šljive.

LENA
Važi. Ovako ćemo. Ti mi kaži šta je bilo sa Petrom, a ja ću tebi da objasnim zadatak.

Saša ćuti.

SAŠA
Jesam zato sam na dopunskoj?

Sad Lena ćuti.

SAŠA
Tako? Jeste. Niko pojma nema matiš, a nikog nema...

LENA
Nije to sad bitno. Samo mi ispričaj šta se desilo. Ja moram da znam.
Šta god da bude posle, samo hoću od tebe da čujem.

Lena i Saša zajedno ćute. *Kucanje na vratima*. *Ne čekajući odgovor, ulazi Gabrijela, vidno uznemirena.*

GABRIJELA
Saša! Jesi dobro, sine? Šta ti je?

Gabrijela prepipava Sašu po čelu, zagleda mu oči.

GABRIJELA
Pa kako ti je pozlilo?

LENA
Gabrijela...

GABRIJELA
Izvin'te, ja ovako uletela...

Gabrijela se brzo rukuje sa Lenom i vraća se Saši.

GABRIJELA
Je l' nisi doručkovao?

LENA
Gabrijela, Gabrijela, sve je u redu. Nije mu pozlilo.

Gabrijela pobesni, udalji se od Saše. Ćuti neko vreme.

LENA
Izvinite, rekli ste da nikako ne možete da izađete s posla, pa sam...

GABRIJELA
Opet si se tukao.

SAŠA
Mama...

GABRIJELA
Ćuti!

LENA
Smirite se. Hoćete kafu? Dva u jedan, tri u jedan? Čaj?

GABRIJELA
Hoćete vi čaj?! Ako popijem čaj, a on se smiri, ne znam, evo, skuvajte mi odmah dva čaja.
LENA
Saša, da li bi mogao malo da pričekaš ispred?

GABRIJELA
Ne. Da si seo ovde, ja sve da čujem.

LENA
Molim vas. (tiše) Neke stvari moramo ipak mi odrasli... Znate.

GABRIJELA
Izlazi napolje. Jesi čuo učiteljicu?! Odmah!

Saša pokunjeno izađe.

GABRIJELA
Izvinite.

LENA
U redu je.

GABRIJELA
Stvarno više ne znam šta da mu radim. Koga je sad tukao?

LENA
Petra Markovića. Znate mu oca. Sa roditeljskog... Pričao je dosta.
Onaj sa bradom.

GABRIJELA
Jaooo, on se meni zakleo, znate kad mi se onako zakleo – više neće nikog ni da pipne. Kaže, i njega da neko zeza, da ga neko napadne – bežaće. Da mu kažu da je najgrđi Cigan musavi, da ga šutnu u... Znate, u ovim prethodnim školama je bilo svega.
A sad je baš rekao da neće.

LENA
Šta da vam kažem – deca...

GABRIJELA
Je l' može on ovde s nekim, onako, da popriča? Neko malo da mu objasni neke stvari? Ja više stvarno ne znam...

LENA
Mislite na psihologa? Bojim se da je sad malo kasno.

GABRIJELA
Što? Nije valjda još nekoga...

LENA
Vidite, meni telefon zvoni već dva dana. Žale se roditelji...
Dosta njih.

GABRIJELA
I sve ih je tukao?

LENA
Baš da li ih je sve tukao, ne znam. Ali žale se, tako, na razne stvari.

GABRIJELA
Pa da. Sigurno neće da zovu da ga hvale. Ništa novo.

LENA
A možda baš treba da se desi nešto novo.
GABRIJELA
Kako?

LENA
Nova sredina. Nova deca. Prosto, nova škola.

GABRIJELA
To je *novo*?

LENA
Saša je dobro dete. Samo, prosto, izgleda da se ovde nije dobro uklopio.

GABRIJELA
A gde se on to pa uklapa? Četvrta škola i on se nigde ne uklapa.

LENA
Govorimo o njegovom nivou incidentnosti. Otkako je tu, ovde je malo drugačija atmosfera.

GABRIJELA
Izbacujete ga znači. Zbog čvrge.

LENA
Nije to izbacivanje. Uostalom, ne znamo da li je bila čvrga.
Petar kaže da ga je istukao, pa onda, tu su druga deca, svako sa svojom žalbom. A Saša mi ništa ne pomaže. Neće ništa da kaže, ni kako, ni zašto, ni da li su batine ili čvrga.

GABRIJELA
Ne mora on da priča. Znam ja njegovo. Ne zna taj ni da se potuče za ozbiljno. Uvek je to čvrga, ćuška, čisto da pokaže zube utefteri se tamo negde u dnevnik da se potukao. I kako ćemo, šta ćemo – daj da ga šutnemo u novu školu.

LENA
Nemojte tako, nije ovo šutiranje... Rešavamo problem.

GABRIJELA
A ne može to malo jednostavnije da se reši? Na primer, da ne napravite i meni usput problem? Ovo što sam izašla, odbija mi se od plate. Moram da se vratim što pre. Neće taj mali Petar i njegov tata i vi i svi jesti keks dok ga ja ne napravim. Traka se vrti i vrti i vrti, al' ništa dok ja ne stanem za tu traku da upakujem taj keks. Problem, razumete?

LENA
Govorim o problemu na nivou razreda, na nivou škole.

GABRIJELA
Znate šta, taj problem ću sama da rešim kod kuće, kad već ovde niko neće da mi pomogne. Gde vam je taj psiholog, a?
Imam vam ja svoju psihologiju. Naderao je, ja kad vam kažem.

LENA
Nećete valjda...

GABRIJELA
Šta, da ga premlatim? Šta sam ja, neka oštrokonđa? Ne, od sad će da bude kuća, škola, kuća, škola, a i kod kuće ima da se radi ta matematika, dok mu ne izbijem te tučnjave iz glave. U devet u krevet i aj zdravo, rešen problem.

LENA
E vidite, i drugi roditelji su se umešali u problem...

GABRIJELA
A tako...

LENA
Oni misle da je najbolje da se dete prepiše u drugu školu.

GABRIJELA
Aha. A šta vi mislite?

Lena ćuti.

LENA
Detetu ipak treba nova sredina.

GABRIJELA
Nova sredina, bože, nova sredina! Još malo i potrošiće sve nove sredine po Beogradu.

LENA
Zbog njega. Verujte.

GABRIJELA
Učiteljice, znaš ti gde je druga najbliža škola?

LENA
Sve znam...

GABRIJELA
Ajd ti šalji svoje dete od osam godina tramvajem da se lomata sat vremena tamo-amo.

LENA
Sve ja vas razumem. Sve su to i moja deca.

GABRIJELA
Jao, da me maneš s tim glupostima. Ja pod hitno moram natrag na posao.

LENA
Samo da razrešimo stvar. Jako je ozbiljno. Vidite da je danas prazna učionica. Ti roditelji... Oni se već plaše da pošalju decu u školu.

GABRIJELA
Plaše se. Da te pitam nešto. Je l' tebi neko nekad rekao da si vaškava? Je l' bilo da te svaki dan gađaju sapunom i viču ti da se malo propereš? Pa onda da te zajebavaju kako deliš krevet sa deset braće i sestara? A sve sam uradila.
Samo njega imam. Za leba i sapun se uvek nađe. A deca sve opet isto. I da se uvalja u deset litara šampona, smrdi im. I šta da uradi nego da im lupa čvrge?

LENA
Izvinite, stvarno, nikad mi se nije požalio da ga neko dira.
A i da jeste, nasilje nikad nije rešenje.

GABRIJELA
A šta ti misliš, ne diraju ga?

LENA
Da mi je ikada išta rekao, svi bismo lepo porazgovarali...

GABRIJELA
Dobro, dobro! Ovde mi svi nešto mnogo razgovarate, niko ništa da uradi. Važi. I znaš šta? Prepisaću ga.

LENA
Hoćete?

GABRIJELA
Prepisaću ga što mi je muka više da se raspravljam.
U svakoj školi isto. I učitelji i učiteljice. I vi ste svi isti, samo menjate frizure.

LENA
Stvarno, da je do mene...

GABRIJELA
Menjate samo frizure i voćke u matematici. Te delite šljive, te množite jabuke. Eto, toliko.

Buka spolja. Saša i Marko se raspravljaju.

SAŠA (OFF)
Nećeš! Prekini!

MARKO (OFF)
Kad već nećeš ti, ja ću!

SAŠA (OFF)
Ima da te izbijem!

LENA
Eto, je l' vidite...

Marko uleće u učionicu. Saša za njim.

MARKO
Učiteljice, učiteljice!

GABRIJELA
Tišina.

SAŠA
Ali mama!

MARKO
Učiteljice, imam da vam prijavim nešto!

SAŠA
Da nisi pisno!

MARKO
Ajde umukni.

SAŠA
Ti umukni!

LENA
Mir! Mir! Šta je sad bilo?

MARKO
E ovako. Ja sam bio juče tu kad su se Petar i Saša posvađali.

SAŠA
Prekini!

GABRIJELA
Ovo ti je bilo poslednje. Ideš u novu školu. Peta sreća.

SAŠA
Neću! Sve sam sredio, ostale su samo šljive i kruške i tupava matematika!

MARKO
I... Ovaj... Ja sam bio kad su se Petar i Saša svađali. I ja sam onda otišao kući i rekao sve mami.

LENA
U redu je, Marko. To smo sve rešili.

MARKO
Niste, čekajte. I ja sam sve rekao mami i mama mi je rekla da moram sve vama da ispričam pošto ne sme da se laže.
A i Saša mi je prošli put nacrtao rad iz likovnog.

LENA
Marko!

MARKO
Šta?! Ko da ne znate da ja nemam pojma da crtam.
I tako, sad sam došao sve da vam ispričam.

LENA
Ispričala mi je sve već tvoja mama telefonom.

MARKO
Ali to je bilo pre nego što sam ja njoj ispričao šta je stvarno bilo.
Pošto je prvo znala samo što joj je Petrov tata ispričao.

SAŠA
Ajde prestani kad te molim...

MARKO
Neću. Što nisi sam rekao.

SAŠA
Pre-sta-niiiii!

MARKO
Nije Saša istukao Petra.

LENA
Nego? Je l' mu samo lupio čvrgu?

MARKO
Ma nije. Petar je istukao Sašu.

SAŠA
Nije, laže!

MARKO
I Petar čačka svima pernice i čupa sve devojčice.
A meni stalno sakriva patike za fizičko.

LENA
Što ste onda okrivili Sašu?

MARKO
Pa meni kad sakriju patike za fizičko, nekako mi svejedno
je da l' je Petar il' Saša...

SAŠA
Ja sam, sve sam ja!

MARKO
Laže.

LENA
Saša, je l' stvarno sve to Petar uradio?

Saša ćuti.

GABRIJELA
Govori kad te pita!

SAŠA
Ja sam njega izlupao, i šakama, i šutnuo sam ga i izbio mu vazduh i...

MARKO
Budalo.

Marko skoči ka Saši i podigne mu majicu. Saša ima poveću modricu na leđima.

SAŠA
Pao sam!

GABRIJELA
Jesi pao? Jesi pao?!

MARKO
Ako kaže, ima Petar opet da ga prebije.

SAŠA
Mama, samo nemoj da me šalješ u drugu školu, molim te.
Evo, nisam se tukao, samo sam jednom dobio batine i to je sve.

MARKO
Nije nego te svakog dana tuku.

GABRIJELA
Što mi ne pričaš ništa, sine, pa što mi ne pričaš?

SAŠA
Kad se ja pobijem – ti mene u novu školu. Kad mene biju – ti mene opet u novu školu. Dosta mi je više.

GABRIJELA
A treba da te ostavim ovde da te mlate? Fina deca bogami.

SAŠA
Eto! Znao sam!

LENA
Saša, možda u novoj školi upoznaš dobre drugare.

SAŠA
Aha! Baš će sad da bude drugačije jer ste vi to tako smislili. Svuda mene zezaju da sam prljav, da imam vaške...
I onda me još mlate.

GABRIJELA
Predomislila sam se. Neću da ga prepisujem. Ovo da se reši kako god, al' neću više da ga seljakam.

LENA
Gabrijela...

GABRIJELA
Čula si me, učiteljice.

LENA
Otkako je Saša došao, ovakvi incidenti su zaista učestali.

GABRIJELA
Koji incidenti? Čuješ malog da moj Saša nije kriv!

LENA
To kaže jedno dete. A ostali?

MARKO
Ha, baš će ostali da ocinkare Petra, pa da i njih umlati.
A i uvek ima najbolje igračke. Sad ima i nekog nabudženog fidžet spinera i...

LENA
Ćuti! Znam! Znam da Saša nije kriv. A znate šta još znam? Što nikog u školi to ne zanima. Petar je prosto... Sve ovo...

GABRIJELA
Šta, je l' to Petrov tata kupio?

LENA
Petrov tata donira školi jako često. Opremio nam je učionicu, pa evo, i ovaj kompjuter, pa pošalje paket enciklopedija...
Gledajte to ovako. Ako Saša ode, gomila druge dece će imati bolje uslove za rad.

Tišina. Svi, pa i ova deca, pa i sama Lena, shvataju kakva je glupost upravo izgovorena.

MARKO
A šta ima da ide? Ko da ja nemam kompjuter kod kuće i bez Petrovog tate.

LENA
Izvinite. Izvinite, stvarno nisam ovo mislila. Lupetam.

GABRIJELA
Nego šta nego ću da ga prepišem u drugu školu.

LENA
Ne razumete. Da ja odem na veće, kažem da Saša nije ništa kriv, ja letim s posla istog momenta.

GABRIJELA
Pa je bolje on da leti. Jasno.

LENA
Traka, razumete?! I ja sam promenila pet škola. Zamenjivala, uskakala, gledala kako koleginice dibijaju posao znate već kako...

U kiriji sam od fakulteta, ovaj posao sam jedva dobila, pa ni to za stalno.
A traka se vrti i vrti... I ja moram nekako da ostanem na toj traci.
Razumete? Razumete!

GABRIJELA
Uopšte te ne razumem, učiteljice. Ja uopšte ne radim tri smene od ugovora do ugovora. I znaš šta još? Uopšte nemam briga oko jednog malog crnog deteta, i uopšte me ne boli što mu viču da je Cigan i što ga šutiraju iz škole u školu.

LENA
Idite kod lekara, molim vas. Odmah. Idite, pregledajte ga, da se zabeleže ove modrice. Tužite školu. Uzmite nam pare.

GABRIJELA
Gledaj ga. Ti tako dok ih učiš, dok ih gledaš, sigurno misliš, tako, gde će koji da završi. Gde ti vidiš Sašu za tako nekih petnaes, dvaes godina?

Lena ćuti.

LENA
Tužite nas, molim vas. Petrov tata donira, a vi pokupite pare na sudu.
Pa i to je neka pravda.

GABRIJELA
Oćete vi da svedočite, ako tužim?
Tako sam i mislila.
Idemo, Saša.

MARKO
A mene ovde niko ne sluša?

LENA
Žao mi je. Stvarno više ništa ne mogu da uradim.

MARKO
Saša, a oćeš da dođeš kod mene da igramo novog Spajdermena?

SAŠA
Pa ne znam... A hoćeš da mi objasniš onaj zadatak sa kruškama i šljivama?

MARKO
Onaj što je bio za domaći?

SAŠA
Aha.

MARKO
Ma taj ne može da se reši. Pogrešno su ga postavili.

Nisu nedelju džaba toliki opevali kao najgori dan. Danas je bila domaća supica, pa posle losos i krompir salata. Uz to, belo vino od hiljadu dvesta dinara. Za dezert- reforma. A eno nje za stolom, tipična ona zla svekrva, žali se prvo na vino, previše joj je suvo. Krompir joj se čini nedokuvan. Je l' te? I nije neki ljubitelj lososa. Važi. Danas se ni ne trudi da me diskretno poprcava, danas je sasvim direktna. Za dvadeset godina, otkako smo on i ja u braku, njegova mama nije pohvalila kako kuvam. Nisam ja neki Džejmi Oliver, ali za ovih dvadeset godina bilo je i jednostavnih jela koja i nisam mogla da sjebem. E i tad mi je priseravala. Sve pred njim i decom. Da smo makar jednu nedelju proveli mirno, bez njenih idiotskih primedbi, jednu jedinu nedelju! Danas misli da je vickasta. Kaže, "Draga, ja se sve plašim da ovaj losos ne krene da s praćaka po tanjiru". Samo, danas nisam ja spremala ručak. Ni vino nisam birala ja, već njen dragi sin. Dobar dečak koji već dvadeset godina ćuti dok se njegova mila mamica proserava nad mojim nedeljnim trudom. I eto im ga na, oboma. Mamica saznaje da je sin kuvao. Bleda je ko krpa. Kreće da mu se izvinjava, naravno nije tako mislila. Dvadeset godina gluposti, a ja ne samo da nisam dobila pohvalu. Ne, nisam dobila ni izvinjenje. Ni od nje, a bogami ni od njega.

Tri godine, četiri meseca i dvanaest dana. Toliko dugo pokušavamo. Znamo tačno vreme zato što ona uporno odbrojava. Pre tri godine, četiri meseca i dvanaest dana smo presekli. Računa od tog dana, jr je od tad batalila pilule. I pre tri godine, četiri meseca i dvanaest dana je bilo onoga- dođe familija- pa kad ćete da konkretizujete stvar, hoće biti junačina ili princezica? Ko njih jebe. Mi hoćemo, bre! Junačina, princezica, kog je briga. Znam da ćemo biti dobri matori. Samo da već jednom krene.
Ona redovno ide na testiranja. Sad je išla po rezultate. I sve je redovno okej. Ja se još nisam testirao ni za šta.
Kako me nerviraju ovi mužjaci po čekaonici, ovi što maze stomake svojim ženkama, paradiraju u fazonu „Ovo sam ja napravio“.
Možda bi trebalo da se testiram, štagaznam. Nismo ni pričali o tome. Doduše, svaki put kad dobije svoje uredne rezultate, gleda me onako, kao, „možda bi i ti mogao... znaš“. E ne znam. Šta ako sam ja? Ako je u meni frka? I zato se nisam testirao. Nisam se testirao, jer ne znam kako bih joj na oči.
Eno je, izlazi. Smeje se. Opet je sve u redu. Jebiga.

Neda Gojković
ČEKANJE

LIKOVI:
SIN, 35, neživljen, slab; sve zna, ništa ne radi
MAJKA, 60, pravedna, izdržljiva; balansira nesreće ukućana, o svojoj retko stiže da misli
OTAC, 62, ljut, istrošen; više od nemoći

Trpezarija porodične kuće. Uredna, ali ne previše. Nameštaj ni nov ni star, rasparan. Ukućanima očito nije previše stalo do uređenja stana. Imaju većih briga.
Na kauču, nešto dalje od trpezarijskog stola, sedi OTAC i nervozno čupka ćebe prebačeno preko kolena. Istrošen je i umoran. Ljut. Na sve oko sebe. Na sebe. Najviše na svoje slabosti koje su ga savladale.
U trpezariju brzim korakom uleće MAJKA.

MAJKA
Evo ga, ide. Pričali smo, znaš šta je doktorka rekla. Molim te.

OTAC
Da, ćutaću, ćutaću. Kao da nisam dosta ćutao, da mu jebem...

MAJKA
Molim te. Doktorka je rekla... Alkoholizam se javlja kao uslovni refleks depresije i anksioznosti. (*čita sa papira*) F 41.2.

OTAC
Doktorka, da, da. Što ga nije zadržala tamo, šta će mi ovde, da mu jebem... Onu ludu...
F 41, govna, govna...

Majka ocu uputi molećiv i nestrpljiv pogled, gledajući povremeno ka vratima.
Čuju se koraci.
U trpezariju ulazi SIN. Usiljeno veseo. Krije sramotu.

SIN
Kad su pre nikle one begonije u dvorištu. C, c, c, ko iz plastenika. Ko zna kako oni dobijaju seme, to sve hibridno danas, nema više prirode, propašće, sve će propasti...

OTAC
Nisu to begonije.

Otac nervozno čupka ćebe. Majka ga ošine pogledom.

OTAC
Ajde da jedemo.

Otac i sin sedaju za sto, majka počinje da iznosi hranu.

MAJKA
Spremila sam punjene paprike. Kao kad si bio mali, pa se razboliš, pa to sve prođe.

OTAC
Još koja godina, pa će da poraste.

Sin počinje da se nervira. Gleda u majku, od nje se očekuje da reši situaciju.

MAJKA
Ajde, ajde, dosta. Ajde jednom da jedemo ko ljudi.

Usiljena tišina. Zveckanje posuđa. Sin počne halapljivo da jede.

OTAC
A tamo te nisu hranili...

Sin uputi majci još jedan pogled.

MAJKA
Ajde, ajde, pusti...

OTAC
Ni ne treba, budale takve da hrane, još samo to fali. I posle što propade ova država.
Sin naglo baci escajg u tanjir i odgurne ga od sebe.

SIN
Mama... Pa stvarno, dokle će on više, dokle će, ne mogu više ovako...

Majka mu samo privuče tanjir ponovo i sipa mu još jela. Sin nastavi da jede i gleda besno oca.

OTAC
(*izbeči se*)
Šta?

Sin odmahuje glavom i spusti pogled u tanjir.
Nekoliko trenutaka tišine i lupkanja u escajg.

SIN
Mislio sam da sutra ošišam onu travu, baš je narasla. Ko korov da uzgajamo...

OTAC
Korov se kod nas izgleda dobro prima.

MAJKA
(*naglo prekine još jedno predstojeće koškanje*)
Je l' znaš da se udala Smiljina ćerka?

SIN
Nije valjda, za koga?

MAJKA
Za nekog mlađeg čoveka, kaže – vozač autobusa. Sve se desilo na brzinu. Kao srećna je. Kao zaljubila se. Zna se šta to znači.

SIN
(*podrugljivo*)
Kad je termin?

MAJKA
Sledećeg meseca. Ali dobro, bože zdravlja. Neka joj je sa srećom. Stalno je pričala o detetu...

SIN
Ma ona je uhvatila GSP platu, 70.000, dete je samo sredstvo. Nekoliko godina braka, pa alimentacija narednih 25. Tako to ide.

OTAC
Ti znaš kako ide...

SIN
Mama, molim te. Ne mogu više s ludim čovekom da se raspravljam.

OTAC
Izgleda da smo ovde svi ludi. Tvoja majka, jer te rodila, ja, jer te nisam ubio do sad, a ti...

SIN
A možda smo svi poludeli, jer nismo mogli ništa drugo pored tebe.

OTAC
(*ustaje, nadnosi se nad sinom*)
Ma ti si se lud rodio, pička ti materina. Trebalo je nazad u jarak da te bacim, kad su te iz jarka doneli, mrtvog pijanog.

Sin skače od stola. Tresu mu se ruke.

SIN
Pa stvarno, mama...

OTAC
(*imitira ga*)
Mama, mama, nek te trpi ona, kad je luda ko i ti, ja boga mi više neću...

Larma. Pričaju u glas. Deru se. Mlate rukama.

MAJKA
Dosta!

Nisu je čuli. Nastavlja se galama.
Majka podiže svoj tanjir i pušta ga da padne na sto, uz tresak. Otac i sin se okrenu ka njoj.
Tišina.

MAJKA
Dosta. Jedite malo brže, da isečem kolač. Istopiće se na ovoj žezi.

Svi ponovo sede i jedu. Tišina. Lupkanje escajga.
Sin uzima daljinski i pušta emisiju o životinjama na TV-u.
Tišina.
Lupkanje escajga.
Naratorov glas priča o strašnoj sudbini antilopa. Beže od lavova.

OTAC
Kad će Milica da dođe?

SIN
Doći će.

OTAC
Kad?

SIN
Ne znam.

OTAC
Šta ti znaš...

Sin opet baci kašiku u tanjir.

SIN
Ko da ja neću da dovedem svoje dete. Je l' to misliš? Da ja neću da je dovedem? Je l' ja mogu nešto protiv suda? (*majci*) Je l' vidiš ti ovo? Sad se još i stidim svojih roditelja. Šta ćeš još da mi napakuješ?

OTAC
Ma, ti treba sebe da se stidiš...

SIN
Mama!

Majka u tri koraka stavlja kolač na sto.

MAJKA
Kolač!

Dok majka seče kolač, sin i otac mrmljaju istovremeno.

SIN
Svoje dete da ne dovedem, c.... Kako da čovek ne poludi...

OTAC
Đubre jedno... Propalica... Govna, govna...

Majka stavlja tanjiriće sa kolačem pred sve troje.

MAJKA
Od maline je.

U pozadini emisija o životinjama. Antilope su mrtve.

PROTOK VREMENA
Dok se smenjuju dan i noć, sve troje sede za stolom u istom položaju i jedu. Kada vreme ponovo počne da teče, majka ustane i počne da rasprema sto. Svi su nekako svečano uzbuđeni. I kad se prospu teške reči, brzo se sakupe. Nikome sada nije do svađe. Oni to više ovako, iz navike...

MAJKA
Ajde, brže, brže, ko bebe jedete. Treba da stignem sve da operem, da složim meze na tanjir, papriku da zapečem...

SIN
Nisi morala toliko da spremaš, slabo ona jede, mala je...

OTAC
Ti ćeš da joj kažeš koliko će da jede. Moja unuka ima da bude zdrava, ko bumbar.

SIN
Nek jede, ja samo kažem...

OTAC
Idem po biciklić.

Otac izlazi na kratko. Sin nervozno šeta po prostoriji. Majka slaže meze na tanjir.

SIN
Što ne zove... Trebalo je do sad već da javi kada će da je dovede... Sad ne zove, a ovako me maltertira.

MAJKA
Sedi, pusti. Zvaće.

Na TV-u emisija o napadu čopora vukova na slonče, koje majka pokušava da odbrani.
U trpezariju se vraća otac sa malim biciklom za devojčice.

OTAC
Kako je lep. Taman za njenu visinu!

SIN
Samo moramo da pazimo da ne odere kolena, pa posle ja da budem kriv. Onoj i onako ne treba puno da me ojadi.

OTAC
Nije te ojadila dovoljno.

SIN
C... (*okrene se ka majci*)

MAJKA
Taman smo kacigu kupili i štitnike za kolena.

SIN
Sad baš kacigu dvogodišnjem detetu... Tek je naučila da hoda, ne verujem da će baš odmah da vozi Tur de Frans.

Sin se nasmeje.

OTAC
Šta mi se motaš iza leđa, ideš mi na jetru!

Sin opet cokne, ali se skloni.

OTAC
Ja ću odmah da je naučim da vozi. Sećam se kako je mene otac učio. Sve je to jednostavna mehanika. Nema padanja, nema lomljenja, samo pravo i vozi!

MAJKA
Da l' će hteti da jede rafaelo kuglice? Podseti me da izvadim orah iz sredine, kad joj budem davala. Ne znam ni šta sam stavljala, da mi se udavi dete...

SIN
Gde je ona kesa sa bojankom i bojicama? Hoću da crtamo zajedno. Hoću da je naučim da crta mačku iz jednog poteza. Sećaš kako si ti mene učila?

MAJKA
Rano je za to, ja to pokazujem deci u prvom razredu.

SIN
Ne, ne, pametna je Milica, ona će odmah to da savlada, videćeš.

Sin pretura po ormarićima da nađe kesu.

OTAC
Da li da joj skinem ovu korpu, to će da je nervira? Ona je živahno dete, ima sve to da pokida... Možda bolje da joj to sklonimo...

SIN
Bili su ovde i flomasteri, gde je to sad...

OTAC
(*sinu*)
Mogao sam da obujem one tvoje patike. Ti ih ionako ne nosiš, a moje su propale načisto. Ima dete da mi se smeje...

Zvoni telefon.
Svi se zamrznu na trenutak.
U pozadini, na TV-u, čopor vukova je opkolio slonče i razdvojio ga od majke.
Sin se trgne i otrči do telefona.

SIN
Halo. Što se ne javljaš? Trebalo je još ujutru (u petak) da mi javiš kada ćeš je dovesti... Šta? Kako?

Otac i majka stoje kao na iglama i gledaju u sina.

SIN
Od čega? Mora da je nisi dobro obukla. Da, ja ću da ti kažem. Prestani jebote, ona je i moje dete! Prestani, prestani, prestani! Halo? Halo? Halo?

Sin iznervirano baci telefon.

MAJKA
Šta se desilo?

Sin nervozno hoda po prostoriji.

OTAC
Reci, jebem mu mater, snesi to jaje već jednom i da se teramo svi u pičku materinu, samo se prenemažeš...

SIN
(*prekine ga*)
Milica se razbolela!

MAJKA
Nije valjda nešto ozbiljno.

SIN
Nije, prehlada, ali znate kako to kod male dece. Odmah temeperatura i to sve...

MAJKA
Uh, dobro je, prepade me, ja reko' ko zna šta sad... Prehlada obična, to će za koji dan da prođe... Za čas će to...

Otac natmuren i ljut seda na svoje mesto na trosedu i prekriva kolena ćebetom.

MAJKA
(*ocu*)
Skini tu garderobu, da se ne prlja, pa ćeš za neki dan da obučeš, kad bude došla, kad ozdravi dete...

Otac se ne pomera sa mesta. Sve je nervozniji.
Sin šeta po prostoriji.

OTAC
Za sve to si ti kriv. Nije ni čudo, šta je žena trebalo da trpi budalu. Pa i sud zna, neće valjda tebi da veruju... Da dve godine ne vidim unuče...

SIN
(*naglo prasne*)
Vidiš, ona kaže da neće da šalje svoje dete među ludake, kaže plaši se da ćete je povrediti i dozvolila mi je da viđam Milicu, samo ako je ne dovodim kući...

MAJKA
Ali sud je sada odlučio, dozvolili su, ne može protiv oduke suda...

SIN
Rekla je da će se ona postarati da je nikada ni ne vidite, da ako već mora da ima vašu krv, ne mora i da živi među vama.

MAJKA
Ali sud...

OTAC
Govna jedna. Ti si sve ovo zasrao. Da ne možeš svoje dete da dovedeš u rođenu kuću, slabiću jedan...

SIN
Prestani!

MAJKA
Ali sud je doneo odluku. Jednom nedeljno možeš da je dovedeš na dva dana...

OTAC
Ko zna šta se tu stvarno dešava... Samo muljaš... Đubre...

Sin hoda po prostoriji napred nazad. Blago se trese.

OTAC
Video bih ja kako bi ona meni tako... To samo tebi može...

Sin je sve nervozniji.

OTAC
Nisi ni zaslužio...

Pre nego što otac završi rečenicu, sin brzo dođe do kredenca sa alkoholnim pićima, otvara jednu flašu i nateže. Majka naglo skače i izbijama mu flašu iz ruku.

MAJKA
Ne!

Flaša padne na pod i razbije se. Sin ostaje da stoji i da se trese.
Majka se slabašno skljoka na stolicu i počne da plače.
Otac nervozno čupka ćebe na svojim kolenima.
U pozadini dokumentarac o vukovima koji su napali slonče.

PROTOK VREMENA
Sin leže na trosed na kome je otac sedeo, u fetus položaj.
Majka ga pokrije očevim ćebetom i seda pored njega, kao pored bolesnog deteta.
Otac seda za trpezarijski sto i zuri u TV.
Kada vreme počne da teče, svi su u tom položaju, dok na TV-u ide dokumentarac o pingvinima.

MAJKA
Molim te ustani, molim te. Nisi jeo dva dana skoro ništa.

Tišina. Dokumentarac. Očevo nervozno kašljucanje.

MAJKA
Vidi, na stolu je topla supica, samo ustani. Evo, ja ću da ti pomognem.

Majka pokušava da ga podigne, ali ne uspeva.

MAJKA
Možda bi trebalo da odemo kod doktorke. I sam si rekao da su ti razgovori sa njom pomagali.

OTAC
Da, da, da...

MAJKA
(*odsečno, ali tiho*)
Ćuti.

Otac promrmlja nešto ljutito, nerazgovetno, sebi u bradu.

MAJKA
Milica će brzo da ozdravi i eto je kod nas, za dva, tri dana.

Sin zuri u jednu tačku ispred sebe.
Dokumentarac o pingivinima.

MAJKA
Pa ćemo da se igramo sa njom, da je vodimo na sladoled... Ona voli sladoled.

OTAC
A otkud ti znaš da ona voli sladoled?

MAJKA
Nemoj...

OTAC
Otkud ti znaš?! Nikad je nisi videla, ona ne zna ko smo mi. Obični stranci...

MAJKA
Dosta.

OTAC
Verovatno bi se uplašila kad bi nas videla.

Sin počne da plače. Tiho jeca. Boli.

MAJKA
Vidi šta si uradio sad... Doktorka je rekla...

OTAC
Pa ti ga onda vodi kod doktorke. Dosta mi je više.

MAJKA
Možda bi stvarno trebalo da odemo, sine, ona će znati šta da radimo. Možda ti ovi lekovi ne odgovaraju. Molim te, sine. Moraš da jedeš, moraš...

Majka prinosi sinu tanjir sa hranom koja je isečena na kockice.

MAJKA
Evo vidi, samo jedan zalogaj. Nije to ništa. Videćeš da će ti biti bolje.

Sin se naglo pridigine, zamahne rukom i obori tanjir iz majčinih ruku.

SIN
Neću da jedem. Hoću da umrem! Hoću da sve ovo nestane, da ja nestanem, svima vam smetam, svima...

Tanjir se razbije uz glasan tresak. Otac skoči.

OTAC
Ti umri onda. Nisi ni vredan da živiš. Imaš sve, sve smo ti dali, a ti se ovde razvlačiš kao slina. Trideset pet godina u guzici, a nisi se makao s mesta. Čak i tu jednu dobru stvar, to dete, i to si uspeo da razjebeš... Pijanduro jedna.

MAJKA
Prestani! Dosta!

OTAC
Hoćeš da ločeš? Evo sad ću da ti donesem, ugušio se dabogda...

Otac nervozno i brzo odlazi do kredenca i grabi jednu flašu.
Sin jeca sve glasnije.

MAJKA
Da si odmah prestao!

OTAC
Što da prestanem? Što? Zbog jedne budale... Nek umre, hoću i ja da umrem i svi da pomremo u pičku materinu, da nas nema, što smo se rodili uopšte za ova govna...

MAJKA
Prestani, prestani, prestani...

Galama. Sinovljevo jecanje. Dokumentarac.

OTAC
Govna, govna... Svi smo mi govna. Sve nas treba u jarak... Za šta mi živimo uopšte. Mučim se ceo život da bih jednom bio u penziji i imao unuče. Eto mi moje penzije...

MAJKA
Nemoj tako. Moramo da mu pomognemo.

OTAC
Ko je meni pomogao... Ko?

Galamu i jecanje odjednom prekine zvono na telefonu.
Svi se ukoče. Ne znaju kako da odreaguju.
Majka se prva hvata za telefon. Odjednom se uzbudi. Lakne joj. Čak se nazire i sreća.

MAJKA
To je ona, sine, vidi. Ona te zove! Sigurno javlja da je Milica ozdravila, moraš da se javiš. Javi se, javi se...

SIN
Ne mogu, ne mogu, ne mogu, ne mogu, ne mogu...

OTAC
Javi se!

MAJKA
Molim te, sine, to ti ona javlja za Milicu.

SIN
Ne mogu, ne mogu, ne mogu...

OTAC
Govna, govna... Da pomremo svi već jednom i a u pičku materinu.

Sin se još jače savija u fetus položaj i sve glasnije jeca. Plače i majka, možda zbog sina, možda zbog sreće, jer će unuka ipak doći. Plače i otac od nemoći.
Telefon nastavlja da zvoni.
Dokumentarac u pozadini.

PROTOK VREMENA
Svi se smeštaju za trpezarijski sto i u tom položaju se smenjuju dani i noći. Kada vreme ponovo počne da teče, oseća se uzbuđenje kao u drugom delu, kada je unuka trebalo da dođe.
Na stolu je sve spremno. Hrpe hrane, kao da u posetu dolazi čitava familija. Svi su zategnuti i fizički i mentalno. Otac nervozno viljuškom lupka o sto. Sin vrti telefon po stolu ispred sebe. Majka namešta stolnjak. Seti se nečega, ustane i vrati se kroz nekoliko trenutaka sa čačkalicama.
U pozadini dokumetarac o mravima. Napolju laje neki pas.

OTAC
Pa šta laje ovoliko, majku mu...

Ćutanje se nastavlja.

OTAC
Pa što ih nema.

MAJKA
Sad će, sad će. Samo što nisu.

Pauza.

OTAC
Je l' da da mi dobro stoje patike?

MAJKA
Odlične su. Eto, i ti da se ponoviš!

OTAC
Noge su mi lakše u njima. Čak ću moći da potrčim za Milicom, da ne padne sa bicikla. Mada, kad je ja naučim da vozi, nema šanse da padne, ali opet, treba biti u pripravnosti...

MAJKA
Ma svi ćemo da trčimo!

OTAC
Taman su mi... Prirodna koža... I spolja i iznutra...

Otac hoda po prostoriji gledajući u patike, kao dete kad se ponovi, pa je u stanju danima da ne skine novu obuću.
Prođu neka kola. Majka skoči do prozora. Otac za njom.

MAJKA
Evo ih!

Kola produže dalje. Majka ostane kod prozora još malo, zatim se pokunjeno vrati za sto. Otac takođe. Čak i na patike zaboravi.

SIN
Rekla je da će me pozvati da je sačekam na početku ulice, da tamo uzmem Milicu, da se ne zavlači kolima ovde.

OTAC
Da, da... Majku joj. Kurvetina.

SIN
Pa nemoj više da psuješ! Samo se dere i psuje, lud čovek...

OTAC
Nemoj ja tebi da pokažem koliko mogu da budem lud. Davno je trebalo.

MAJKA
Ajde, ajde, dosta!

Ćute. Napolju pas i dalje laje.
Dokumentarac o mravima i njihovom podzemnom gradu.
Nervozno lupkanje, premeštanje, šuškanje, kašljucanje, uzdisanje. Svima su nervi napeti do pucanja.
Lavež psa postaje sve glasniji i besprekidan.

OTAC
(*više*)
Pa šta laje ovoliko, majku mu... Dokle će... Poludeću.

MAJKA
(*odjednom joj se strpljenje prekine*)
Pa ti ga onda nauči da peva! Šta pas drugo radi...

Sin počne da se smeje.

OTAC
Šta je smešno... Budalo jedna!

SIN
Evo opet on. Pa, mama, stvarno više, ja ne znam šta ću...

OTAC
Da se opametiš, to bi mogao.

SIN
E pa stvarno više...

Taman kada bi svađa ponovo počela, zazvoni telefon.

MAJKA
Eto ih! Brzo, brzo, ustani, da zategnem taj prekrivač...

SIN
Halo? Da izađem? Kako... Opet...

Svi se skamene.

SIN
Kolika je temperatura? Pa kako se to vratilo? Šta si joj davala od lekova? Dobro, ja ništa ne znam, da, ništa ja ne znam, u redu... Ja samo hoću da vidim svoje dete, muka mi je više... Halo? Halo? Halo?

Sinu padne ruka sa sve telefonom.
Leže na trosed, u fetus položaj.
Otac i majka ostanu da sede za trpezarijskim stolom, zureći negde ispred sebe.
Nema više ljutnje, nervoze i očekivanja. Samo nemoć, samoća i strah.
U pozadini dokumentarac o mravima.

Vreme prolazi. Pada mrak. Otac leže na drugi krevet, sa sve sandalama, i zaspi. Svi ostanu u tom položaju.
Majka, jedina budna, zuri ispred sebe.

Dok sedim u dnevnoj sobi posmatram kroz prozor komšijskog neurotičnog psa. Gledam ga kako gubi glas od lajanja na muvu koja je odavno proletela i sada je otprilike na drugom kraju naselja i pitam se kako do sada nije dobio epi napad. Gledam ga kako pokušava da se približi centimetar više cvetu koji se pomera na vetru, a koji ga posebno nervira. Gledam ga kako se svom silinom tela odbacuje o jedan pa o drugi zid ulaza, gde mu je zakačen lanac, kao Hampti Dampti. Gledam ga kako histeriše na vazduh koji mu je vetar naneo pod njušku. Gledam ga kako sada već tankim glasnim žicama skiči u prazno. Evo ga vlasnik.

Sedamnaestogodišnji dečak. Izlazi iz kuće. Pas prekida histeriju i počinje da maše repom. A dečak ga iz sve snage udara po glavi i vraća se u kuću. Konačno je tišina. Idem da skuvam još jednu kafu. Mnogo mi lako pada pritisak u poslednje vreme. Možda treba da odem kod lekara da proverim krvnu sliku. Hoće to od manjka gvožđa...

Volim da započnem razgovor na sred trotoara pored najprometnije raskrsnice u gradu. Volim da glasno izgovaram škakljive reči koje pristojnom građaninu na licu ostavlja samo zgranutost. Napila sam se, jebanje na pločicama muškog wc-a, pala na ulici, plakala, izgubila šal, izgubila karmin, izgubila cipelu, izgubila pola sećanja. Kada bi se povezali svi zgranuti pogledi svih građana, možda bi i mogla da se sklopi jedna koncizna misao, možda čak i sa naznakama razumevanja. Ali, nije to sad ni važno, ionako će zaboraviti i moj lik i moje reči i činjenicu da sam žensko a da sam ih ipak izgovorila. Zaboraviće da su bilo šta neobično čuli ne samo na toj raskrsnici, već uopšte tog dana. Niko se neće zapitati zašto je devojka plakala, mrtva pijana, na pločicama muškog wc-a. Da li joj je neko pomogao da ustane na ulici? Da li je neko potrčao da joj doda šal koji joj je tad ispao. Da li je neko primetio da sve vreme hoda bez jedne cipele? Da li može da dođe do kuće i da li uopšte zna gde joj je kuća? Zašto je plakala? Zašto je plakala? Zašto je plakala...

Maša Radić
KO RANE NE ZNA, OŽILJKU SE RUGA

LICA:
PETAR
EMILIJA

SCENA 1 *– Živ se čovek na sve navikne*

Luksuzan i sa ukusom uređen stan u centru Beograda. Skroz levo stoji krevet pored koga je noćni stočić, na njemu plava posteljina – svilena jastučnica i satenski prekrivač. U sredini trpezarijski sto sa dve stolice, na njemu jedan tanjir u kome su ostaci hrane i flaša viskija. Iznad stola visi raskošni stakleni luster. Na zid iza okačena je jedna slika – nekakva grafika beogradske ulice, pored nje uramljena fotografija mladića i devojke. Tu negde su i vrata koja vode u kuhinju. Pored ulaznih vrata orman, na njemu stari kofer. Prozor je otvoren. Spolja dopire žamor, smeh dece koja se igraju u parku, klackalica koja škripi. S vremena na vreme prođe neki automobil, autobus, tramvaj. Vrata se otključavaju, u stan uđe Petar (28 godina, zgodan ali sirov mladić obučen u pocepanu, staru majicu Meridian beta ili neke slične kladionice). Gura invalidska kolica u kojima sedi Emilija (60 godina, lepo obučena, ponosnog držanja).

PETAR
Opala. Evo nas.

Petar gura kolica preko kućnog praga, kolica zapnu.

EMILIJA
Hvala.

PETAR
Nema na čemu.Sve kul, sve kul, zapeli smo malo, biće sve kul.Ovde?

EMILIJA
Ne.

PETAR
Ovde?

EMILIJA
Zaista ne mogu dovoljno da vam se zahvalim.

PETAR
Opušteno sve. Ovde da vas parkiram?

EMILIJA
U redu je, ne morate više. Dalje mogu sama.

PETAR
U, to mi je dobro poznata rečenica. Kad malo razmislim, svaka moja bivša je na kraju bacila neku spiku na tu foru.

Petar se smeje, Emilija ne.

PETAR
Nije baš smešno, a?

EMILIJA
Veoma je… Interesantno. Elem, ja zaista ne znam kako da vam zahvalim. Uopšte ne razumem kako mi se to dogodilo.

PETAR
Ma iskulirajte samo, dešava se i najboljima. Tako ja imam jednog ortaka, Caneta. Mislim imao sam, nebitno. Mogu li da sednem?I taj Cane, lik je ono, najluđa glava ikada. Fazon, on je bio reli vozač, stalno nas cimao, mene i ortake, da idemo da ga gledamo kad vozi kartinge i ludila, mi išli. Sećam se, stalno je na Adi Huji vozio kad se sprema za trku. Znači klasični adrenalinski zavisnik, bio kaskader čak u nekim holivudskim filmovima pre nego što se navuk'o na dop, nebitno... I kao, lik vozi karting trke deset godina, u životu nije imao sudar na ulici, najbolji vozač kog sam u životu upoznao, sedne jedan dan u parkiću ispred zgrade da vozi bajs, kao da nauči sedmogodišnju ćerkicu kako se vozi i padne i slomi ruku, jebote.
Zamislite vi to, gospođo...

EMILIJA
Arnautović. Emilija Arnautović.

PETAR
Bond. Džejms Bond. Znači ako je Cane Brzina mog'o da se sjebe za sve pare na običnom Kapriolo bajsu, kako očekivati da se gospođa Emilija Arnautović kad tad ne skljoka s kolica. Pa nije lako terati to gvozdeno čudo po ceo dan.

Emilja kratko ćuti.

EMILIJA
Nikad pre mi se ništa slično nije desilo. Štaviše, za sve ove godine nijednom nisam pala u nesvest, ovo je prvi put.

PETAR
U, padao sam ja više puta, doduše nikad tako spontano kao vi... Ovde vam je kuhinja? Crkoh žedan.

Emilija potvrdno klima glavom.

PETAR
Mogu li? Baj d vej, ovo nisu čaše nego jebeni kraljevski kupovi. Nego živeli vi meni.

Petar daje Emiliji kocku šećera i čašu vode, Emilija uzme ali šećer odloži sa strane.

EMILIJA
Ovo ću morati da preskočim.

PETAR
Što? Šećer ako vas ne digne ništa neće.
Mislim ne da vas digne u smislu da ustanete na noge nego da vas digne… Razumete…

Petru je neprijatno, Emiliji je smešno.

EMILIJA
Razumem. Ali trideset godina života s dijabetesom na kraju uzme svoj danak.

PETAR
Bedak...

Tišina. Petar priđe, uzme kocku šećera i stavi je u usta.

EMILIJA
A kako to mislite nikad niste spontano?

PETAR
Šta spontano?

EMILIJA
Rekli ste da nikada niste izgubili svest spontano.

PETAR
A to. Pa da. Nekako je uvek to bila posledica drugih stvari.

EMILIJA
Na primer?

PETAR
Na primer batina.

Emilija ćuti. Petar primeti na stolu flašu Balantajns viskija.

PETAR
Opa, Balantajns se pije. Ima se, može se.

EMILIJA
Prijatelj mi je doneo, da imam kad dođu gosti. A ne pijem alkohol.

Petar otvara flašu, smeje se.

PETAR
Da, ovi tragovi karmina potvrđuju da je sigurno tako.

Emiliji je neprijatno.

PETAR
A je l' vam prijatelj doneo ove kristalne lustere?
I kakve su ovo Ming vaze, sve feng šui, ovo ono...
Pa još satenski pokrivači. Plave noći u satenu i mleko od kokosa.

Emilija želi da propadne u zemlju koliko joj je neprijatno.

PETAR
Lukavo, gospođo Arnautović, namazano svim bojama i na kraju debelo prelakirano. Emajlirano, što kažu.

Emilija se doveze do stola, pokušava da dohvati torbicu ali Petar koji sedi na stolici neće da joj se pomeri da prođe.

EMILIJA
Možete li mi dodati torbicu?

Petar joj daje torbicu, ona traži nešto po njoj.
Vadi svežanj novčanica.

EMILIJA
Vidite, vaša diskrecija bi u ovom nemilom slučaju koji se danas dogodio bila garancija mog duševnog mira.
Razumete li me?

PETAR
Iskreno, ne baš.

EMILIJA
Cenila bih ako nikome ne biste rekli da ste me zatekli tamo.

PETAR
Gde?

EMILIJA
Pa tamo.

PETAR
Na trotoaru?

EMILIJA
Ispred narodne kuhinje. Ne bih volela da pojedinci dođu do pogrešnih zaključaka.

PETAR
A šta fali kuhinji?

EMILIJA
Ne, ne, ništa, nikako to nisam mislila. Jednostavno ne bih volela da neko nešto načuje, znate kakvi su ljudi, odmah krenu da konstruišu nonsense...

PETAR
Pa ono, nije kao da ću ja sad da idem da pričam nekim babama po gradu, kao 'E ja krenuo kući, završila mi se smena u narodnoj i naletim na vašu ortakinju, onu Emiliju, overila na trotoaru, komirana leži, rasula se po podu k'o špenadle iz kutije, kolica pala preko nje, točkići u vazduhu šlajfuju... '

Nudi mu novac, Petar je gleda bledo.

EMILIJA
Uzmite.

PETAR
Stvarno ne znam na šta ja vama ličim.

EMILIJA
Počastila bih svakoga ko mi je pomogao.

PETAR
Mislim da ću da krenem polako.

Petar krene da odlazi, dođe do vrata.

EMILIJA
Mladiću! Stanite. Niste mi rekli ni kako se zovete.

PETAR
Petar.

EMILIJA
Dođite. Vidite ovde kofer? Dajte mi ga.
Vidite ga?

PETAR
Samo ako mi ne naplatite.

EMILIJA
Stavite ovde. Otvorite ga slobodno. To je odeća mog sina. Ako se ne varam tu ste negde, to je slična konstitucija.
Uzmite makar jednu majicu, molim vas, ne zbog vas već zbog mene. Toliko možete da mi učinite.

PETAR
Možda će vaš sin da se naljuti.

EMILIJA
Taj se ni za veće stvari nije ljutio. Probajte.

Petar proba majicu, Emilija ga gleda, izgleda kao da će zaplakati.

PETAR
Sve okej?

EMILIJA
Kao saliveno.

PETAR
Pa sad, nije baš kao saliveno al' nije ni loše.
Jeste sigurno dobro?

EMILIJA
Oprostite, samo sam preumorna. Htela bih sada malo da prilegnem.

PETAR
Opušteno, samo kuntajte, ne smetate vi meni.

Emilija se zbuni.

PETAR
A šalim se malo, pa nisam baš toliki pajser.
Sigurno vam ništa više ne treba?

EMILIJA
Ništa se vi ne sekirajte. Već ste previše učinili za mene. Hvala vam na svemu.

Petar krene da odlazi, dođe do vrata pa se vrati.

PETAR
Nikom neću reći gde sam vas našao, nemate frke.
Mada nije kuhinja toliko blamantna, i ja sam mislio da jeste dok nisam počeo da šljakam tamo. A nije ni hrana tol'ko loša, verujte na reč.

EMILIJA
Ne bih znala. U životu je nisam okusila.

PETAR
Slobodno dajte šansu. To vam kažem iz prve ruke, već šest meseci kuvam tamo svaki dan. Nije kavijar i šampanjac, pardon, Balantajns ali jebiga, šta sad. Živ se čovek na sve navikne.

EMILIJA
De gustibus non est disputandum.

PETAR
Adios, bičačos, vreme da se rastajemo. A za kraj mali savet - otvorite malo um, probajte nešto novo, ovo ono.
Nikad nije kasno za nove početke.

EMILIJA
Vaša želja je za mene zapovest, spasioče.

(Gabi Novak, Pamtim samo srećne dane, muzika)

PETAR
Kad bolje razmislim, šta će meni tuđa nošena majica.
Ti sekond hend fazoni, to je zlo. Sve te stvari nose tuđu energiju, kad obučeš nešto tuđe kao da nosiš dušu tog čoveka na sebi...
(Ugleda Emiliju na podu) Jebote... *(Priđe joj, opipava puls, brzo je uzme u naručje, podigne i istrči s njom iz stana nogom otvarajući vrata)*

Scena je prazna. Dok svira pesma Raindrops keep falling on my head šećer pada sa neba po podu, prekrije ceo Emilijin stan.

Mrak.

SCENA 2 *– Ko rane ne zna ožiljku se ruga*

Emilija dubokim snom spava na krevetu levo.
U njenim kolicima sedi Petar, isprobava kako je voziti se u njima.
Uzme jednu pomorandžu sa stola i baci je na pod, glumi da mu je to fudbalska lopta koju šutira ka improvizovanom golu, ormanu na drugom kraju stana, sve to vreme se vozeći kolicima.

PETAR
Nema više vremena za bilo šta. Nema vremena, četrdeset pet trideset osam. Bojović. Bojović... Evo šansa... (Šutne pomorandžu, ona udari o orman) Gol! Gol, ljudi! Pa je li to moguće? Ludnica, šta je ovo? Šta će se ovo dogoditi? Tri - dva! Pa ljudi, šta je ovo? Šta je ovo? Radanović, Radanović... (Ponovo šutne pomorandžu, ona opet udari u orman) Pa je li to moguće, ljudi moji, kakva sreća!

Emilija se probudila, Petar ne primeti.

EMILIJA
Je li to moguće da ste vi i dalje u mom stanu?

PETAR
O, ko se to nama probudio? Rekao bih dobro jutro ali ne znam koliko je to primereno u pola devet uveče.

EMILIJA
Zar sam prespavala ceo dan?

PETAR
Ne. Prespavali ste dva cela dana, s obzirom da ste zakuntali u sredu popodne a danas je petak. Komatozno stanje, kako kažu vaši lekari, fini neki ljudi, kažu da ste za dlaku izbegli hiperglikemijsku komu.

EMILIJA
Au...

PETAR
Opušteno, ja ću da vam se nađem dok ne stanete na noge. Ha, kako se to kaže, hipotetički?

EMILIJA
Figurativno.

PETAR
Isti kurac.

EMILIJA
I koliko dugo sam bila u bolnici?

PETAR
Dva dana. Onda ste se probudili i pričali s doktorom.

EMILIJA
O čemu smo pričali?

PETAR
Vi ste ga pitali da li zna ko je Isusova žena, on je rekao ’Znam, crkva’ a vi ste rekli ’Da, ali i ja sam.’
Opušteno, to je smisleniji razgovor od većine koju čujem svakog dana. Pogotovo u ćuzi.

EMILIJA
U ćuzi?

PETAR
Da, Ćuza, to je jedno seoce u planinama u Švajcarskoj. U narodu poznatije kao buvara, bajbok, bajbokana, kavez, marbelja, aps...

EMILIJA
Razumemo se.

Petar se kolicima doveze do pomorandže na podu, stavi je na svoje krilo, zatim uzme gutljaj Balantajnsa direktno iz flaše.

PETAR
Znate onaj vic, sede Balantajns i Džek Denijels u dnevnoj sobi i ćaskaju o velikim pijankama kojima su prisustvovali. I dolazi Rakija i krene da se izuva. Znate li šta joj kaže Džek?

EMILIJA
Ne znam.

PETAR
Nemoj se izuvati, ti si domaća. (Smeje se)
Ti si domaća... Kapirate?

EMILIJA
Kapiram.

PETAR
Moram da vam kažem jednu stvar, u životu nisam upoznao osobu koju je teže zasmejati nego vas.
Što ste vi meni tako nadrkani?
Čak štaviše, život je sprdnja.

EMILIJA
Ili čak ili štaviše, mili moj. Nikako zajedno.

PETAR
Eto, ja pokušavam da je utešim, a ona me ispravlja.
Učiteljica?

EMILIJA
Profesorka lingvistike. U invalidskoj penziji.

PETAR
A dobro, prosveta je prosveta.

EMILIJA
To su vam sigurno rekli u bolnici.

PETAR
Nisu, keve mi moje, ništa mi nisu rekli. Kažu ako nisam član porodice ne mogu ništa da mi objašnjavaju niti obaveštavaju. Prvo su mislili da sam vam muž ili sin, ali posle su mi rekli da vi više nemate dece.

EMILIJA
Više nemam.

Petar posmatra fotografiju mladića i devojke na zidu.

PETAR
Je l' to on?

Emilija potvrdno klima glavom.

EMILIJA
Strahinja.

PETAR
A devojka?

EMILIJA
Nevena, moja ćerka.

PETAR
Tako se zvala i moja verenica. Nevena. Mislim i dalje se zove. Samo mi više nije verenica.

EMILIJA
Žao mi je.

PETAR
A ma jok. Da je bila dobra ne bi bila bivša.
Hoćete pomorandžu?

EMILIJA
Neću tu s poda.

PETAR
Šta fali, pa nećemo koru da jedemo.

Ljušti pomorandžu, daje joj pola.

PETAR
Uzmite, nemam šta drugo da vam ponudim dok ne stigne ručak.

EMILIJA
Ručak?

PETAR
Sad je to već večera, jebiga, u pravu ste.

EMILIJA
Niste morali da se mučite.

PETAR
Ma baš je teško kuvaru da smućka nešto za jelo.

EMILIJA
Nikad vas nisam pitala, otkud to da radite u kuhinji?

PETAR
Prebacili me iz Padinske skele, kao zbog dobrog vladanja. Sad svaki dan do kraja odsluženja kazne moram da šljakam u narodnoj, jebiga.

EMILIJA
Smem li da pitam kako ste uopšte završili tamo?

PETAR
A... Ma glupost. Ložili smo se neki ortaci tamo kod mene u Zemunu i ja da smo kao neka banda. Pravili sranja po gradu, tukli se po utakmicama, demolirali pola keja, dilovali neku travu srednjoškolcima. Dečja posla bukvalno. Ali napakuju ti fejk ortaci da te savata murija tako za sitnice, jednom, dvaput, triput i skupi se i ostane ti malo opcija: ili da poplaćaš silne kazne ili da podmićuješ momke u plavom što ti izađe još skuplje. Ja ni kinte nemam tako sam odabrao treću opciju, da odslužim to sranje i posle kad izađem da se saberem jednom za svagda i počnem da živim normalan život.

EMILIJA
Pametno.

PETAR
I ja mislim da je to najpametnije.

Tišina.

EMILIJA
I koliko dugo ste bili tamo?

PETAR
Na kraju šest meseci umesto tri godine.

EMILIJA
Onda mora da ste bili veoma smeran i ugledan zatvorenik.

PETAR
Nego šta. A recite mi, koja je fora s ovom slikom?

EMILIJA
Zašto mislite da postoji nekakva fora?

PETAR
Zato što u vezi sa vama za sve postoji fora. Ništa ne stoji tu tek tako.

EMILIJA
Naslikao ju je moj muž.

PETAR
Razvedeni ste?

EMILIJA
Suprug je preminuo.

Petar ćuti, ne zna šta da kaže.

PETAR
Šteta. Bio je dobar slikar.

EMILIJA
Odličan.

PETAR
Smem da vas pitam nešto intimno?
Kako vam se to desilo? To sa kolicima.

EMILIJA
U redu. Bilo je to pre tačno deset godina.
Živeli smo kao svaka normalna porodica. Suprug, sin, ćerka i ja. Te godine smo isplanirali da idemo na more.
Ja sam bila protiv Crne Gore, ali pristanem zarad mira u kući.
Sednemo u kola, videla sam da je umoran, da je dekoncentrisan, popio je tri kafe u roku od sat vremena a kapci mu sve teži i teži...
Došli smo već na ulaz u Crnu Goru. Sećam se bila je kasna noć. Čak jutro, negde oko tri. Govorila sam mu da stane, da napravimo pauzu, ne moramo pravo u apartman, možemo ujutru. a znate kako je put tamo krivudav i uzak. Pogledaš li levo ili desno kroz prozor prođu ti žmarci niz telo od tolike strmosti, ja sam govorila da stane kad odjednom – BUM.

Emilija ćuti, Petar pažljivo sluša.

PETAR
I?

EMILIJA
I onda otvaram oči u bolnici i ne osećam svoje noge. Vidim ih. Samo ih ne osećam. I onda uđe medicinska sestra. Sećam se, imala je crveni lak na neukusno dugačkim noktima. Ona mi izjavljuje saučešće. Trostruko. Sa svojim odvratnim noktima. A ja ne razumem zašto. Ne verujem joj ni reč to što priča. Kučka lažljiva. A ona doda Imate sreće što ste živi. I ode. A ja i dalje ležim. I ne osećam noge. I mislim da se šali. I da joj treba razbiti glavu jer je neukusno šaliti se da je neko mrtav kad je živ. Naravno da su živi. Onda pomislim da je veća verovatnoća da sam zapravo ja umrla i da je ovo pakao. U najboljem slučaju čistilište. Ili da je makar sve ovo jedan ružan san. I eto, ispostavilo se da ga sanjam već deset godina.

Duga tišina. Petar reši da je prekine. Veoma je nervozan a pretvara se da nije.

PETAR
To... To me podsetilo na onaj vic... Znate onaj... Kao, došla Smrt sa maskom na licu i ide od vrata do vrata. Dođe na jedna vrata i zvoni li zvoni, kad ono otvori Čak Noris. Gleda Smrt Čak Norisa, gleda on Smrt... Kad odjednom Smrt digne ruke u vis i vikne 'Maskenbal! '

Petar se na silu smeje, Emilija je na ivici suza, gotovo da ne može da poveruje šta sluša.

EMILIJA
Da više nikad u životu niste kročili u moj stan.

PETAR
Nisam tako mislio...

Emilija grabi sve što dohvati i gađa Petra.

EMILIJA
Nikad u životu!

Petar izađe. Emilija besna pokušava da ustane s kreveta i prebaci se na kolica. Ne uspe, padne na pod. Puzi ka kolicima, plače.

EMILIJA
To je baš smešno. Šala i komika, razbibriga za dokone...
Za uličare i robijaše... Ko rane ne zna ožiljku se ruga...

Emilija odustane od puzanja, legne na pod potpuno klonula, kao da je zaspala. Petar se nakon nekoliko trenutaka vrati u stan. Uzme Emiliju u ruke, stavi je na kolica. Proverava joj puls, zadovoljan je što je živa.

PETAR
Sve je u redu. Samo se vi odmorite pa ćemo sutra nastaviti... Nisam tako mislio...

Petar pokrije Emiliju pokrivačem sa kreveta i ugasi svetlo. Mrak.

SCENA 3 *– Jedan : jedan*

Svitanje. Petlovi kukuriču u daljini, prva dnevna svetlost ulazi kroz prozor. Emilija se probudi u kolicima, vidi da Petar spava u njenom krevetu. Doveze se do stola, uzme flašu Balantajnsa, pije. Kad otpije lupi flašom o sto, Petar se probudi.

PETAR
Ne bi trebalo da pijete od ranog jutra.

EMILIJA
Ne bi trebalo da te bude ovde.

PETAR
Opet vam je bilo loše pa sam ostao da prespavam.
Kontam ko zna šta će da joj se desi, duga je noć... Nije frka što sam se poslužio vašim krevecom?

EMILIJA
Ne trebaš mi više. Ni u stanu ni u životu a ponajmanje mi treba da se štrokavi robijaš valja po mojoj posteljini. Slobodan si, hajde.

Petar ustane, hoće da joj uzme flašu iz ruke, ona beži po stanu.

PETAR
To viski iz vas progovara.

EMILIJA
Moj viski, moj stan, moj život. Znaš kako kažu, moja roba moj dućan, kome hoću tome dam. E a tebi ne dam.
Ništa više ne dam.

PETAR
U, prestali ste da mi persirate. Konačno, jebote. Pa neću ni ja tebi onda, šta kažeš na to, a, Emilija? Da budemo fer, jedan – jedan.

EMILIJA
Mi nikad nećemo biti jedan – jedan.

PETAR
Ma je l?

EMILIJA
Kome ja da persiram, zatvorskoj ptičici? Banditu? Uličaru? Nema više. Neće moći ove noći, druškane!

PETAR
Tako te volim, bakuto, to mi daj, malo života, malo energije!
To je to.

EMILIJA
Tebi je sve ovo šala. Našao nepokretnu staricu na ulici pa joj se uvalio u stan. Ko zna da li ti uopšte imaš kuću čim iz moje ne izbijaš. A onda praviš ovde nekakve skečeve i ismevanja.
Sve se to vrati kad tad u životu, zapamti to!

PETAR
Naravno, meni je sve ovo sprdnja. Tebi je život sjeban zato što sebe shvataš preozbiljno.

EMILIJA
Nego kako da ga shvatam, tako kao ti? Da budem uličarski mamlaz i zatvorska cinkara?

Petar hoće nešto da kaže ali se zbuni.

PETAR
Ponovi šta si rekla.

EMILIJA
Kažem zatvorska cinkara.

PETAR
Otkud tebi to? Govori, ‘ajde!

EMILIJA
Pa zar ti stvarno misliš da sam ja toliko izlapela da ne znam da se kazna sa tri godine na šest meseci smanjuje samo glavnim zatvorskim, kako bi vi mladi to rekli, drukarama?

Petar se smeje.

PETAR
Misliš da si sve provalila a nemaš pojma o životu.

EMILIJA
Mhm. Hajde sad ispričaj zašto si zaista bio u zatvoru.

PETAR
Rek’o sam ti, imao sam tu svoju uličnu bandu...

EMILIJA
I onda je mrmot zavio čokoladu u foliju. Hteo si da budemo jedan – jedan. Ja sam tebi sve ispričala. Sad je tvoj red.

PETAR
Samo mi reci kako si provalila? Imaš neke insajdere, a?

EMILIJA

Dragi moj, kad bi samo znao koliko nemam nikog u životu, ne bi tako govorio... Imam samo zdrav razum, ništa više.

PETAR
Okej, nek ti bude. Samo ne znam odakle da počnem.

EMILIJA
Od početka.

PETAR
Možda ipak bolje od kraja. Evo, odmah da ti spojlujem kraj. Sećaš se onog mog ortaka o kome sam ti pričao, Caneta?
Onog adrenalin džankija?

EMILIJA
Onog vozača koji je slomio ruku na biciklu?

PETAR
E taj. Slomio je on kurac moj. Zvekn‘o sam ga ko zeca.

EMILIJA
Ne razumem.

PETAR
Zveknuti, koknuti, usmrtiti, ustreliti, upokojiti, lišiti života, oduzeti život. Je l‘ to dovoljno sinonima za peticu, profesorka?

EMILIJA
Zašto?

PETAR
Sećaš se Nevene, moje verenice? Ti si imala svoju Nevenu, a ja svoju... Izgleda svako na svetu ima po jednu...
Ako nije Nevena onda je Marina, ako nije Marina onda je kurac i palac... Svakako te sjebe na kraju. Pre tri godine rešimo moja Nevena i ja da počnemo da živimo zajedno. Bili zajedno iz detinjstva još, to je ona klinačka ljubav, znaš jebote, prva ljubav kojoj se uvek nekako vratiš kad se sve ostale sjebu... A meni nije imalo šta da se sjebe iskreno, pošto osim nje nisam nikog sad tu nešto voleo... A i voleti je teška reč...

EMILIJA
Preteška.

PETAR
Ali kapiraš kao, bila je uz mene kad mi je umrla keva kad sam bio klinac, nije me ostavila na cedilu kad mi se ceo svet srušio. Jedino ona, razumeš? I dugo smo bili zajedno, pet godina on i off. Nismo baš imali pare, ja nisam nigde radio, ona bila prodavačica u nekom butiku ali imali smo jedno drugo. I to je nešto, je l? I rešim ja da nađem posao da bi mogli da budemo podstanari u jebenih dvaes kvadrata, kao nas dvoje krećemo od nule u nov život i ta sranja, izgradićemo imperiju i to. I ništa, zaposlim se na crno kao konobar u jednom kafiću tu u kraju. Radiš uveče ali dobra je kinta, veće ti napojnice nego plata. Odem ja na posao, odradim pola radnog vremena i negde oko 11 me iscima šef, kao da donesem radnu knjižicu da ode sutra da me prijavi, da ne moram više na crno da radim kad može lepo sve legalno. Ja oduševljen trknem u stan kad ono...

EMILIJA
Šta?

PETAR
Moja Nevena u našem krevetu sa mojim najboljim ortakom Canetom, inače oženjenim ocem sedmogodišnje devojčice. Cane navalio na nju kao jebeni majmun na bananu. Ja stojim, gledam i ne verujem. Ona ne da se ne buni, nego nikad nije tako stenjala kad se jebala sa mnom.

EMILIJA
Petre...

PETAR
Pa jesi htela istinu ili ne, ne razumem?

Emilija ćuti.

EMILIJA
I šta je onda bilo?

PETAR
Onda sam ga zvekn'o vazom u glavu. Ovakvom, sličnom kao ovom tvojom. Bila mi je nekako pri ruci, tu sa desne strane. Razbila se u paramparčad, kao i njegova lobanjica.

EMILIJA
A Nevena? Šta si njoj uradio?

PETAR
Ništa. Nju nisam mogao ni da taknem. Malo zato što mi se gadila iz dubine duše, malo što sam je uprkos svemu i dalje voleo. I onda sam otiš'o u SUP i prijavio ubistvo.

EMILIJA
I dobio samo tri godine?

PETAR
E pa ispalio sam se, ja mislio da sam ga zvekn'o ali pizda je žilavija nego što sam mislio, izvuk'o se sa frakturom lobanje i onda kao pokušaj ubistva. Jebiga. I posle kad sam ležao tamo u ćeliji nekako sam sve sabrao i oduzeo. Izračunaš na kraju da ti se ne isplati da blejiš tu tri godine i onda primenjuješ sve metode samo da izađeš što pre... Ja sam primenio metod saradnje sa nadređenima i vidiš kako je urodilo plodom. Što ne bih davao informacije koje imam o ostalim likovima tu iz ćelije pored kad nemam ništa od njih? Ni iz džepa ni u džep...
Sad neko to zove drukanje, ja zovem borba za opstanak, jebiga.
(Pauza)
Jesmo sad jedan-jedan?

EMILIJA
Jesmo.

PETAR
Onda ću da krenem. Ali sad stvarno. I zauvek.
Nema više šta da te mračim. Znaš ti da se brineš sama o sebi.

Petar skuplja svoje stvari i ide ka vratima. Emilija ga prati pogledom.

PETAR
Zbogom.

Petar izlazi na vrata. Ipak se vrati.

PETAR
Samo me zanima od čega je bio baš toliko umoran.

EMILIJA
Ko?

PETAR
Tvoj muž. Zašto bi jedan slikar koji realno može da slika kad god on to hoće bio toliko umoran u toku vožnje da pogine bezveze?

EMILIJA
Bio je umoran od svađanja sa mnom.

PETAR
Oko čega?

EMILIJA
Dva dana pre polaska na more pronašla sam u korpi sa prljavim vešom njegovu košulju sa karminom na kragni. Ružičastim karminom kakav se meni gadi i kakav ni po cenu života ne bih kupila niti namazala na usta. Ne crvenim kao što je ovaj na flaši.A jedan dan pred polazak rešila sam da malo probunarim po džepovima njegovih pantalona. I znaš šta sam našla? Naparfemisanu ljubavnu poruku od izvesne Bebe.
Miris parfema jeftinija bugarska ruža a sadržaj poruke još jeftiniji.
Kaže 'Žao mi je što me sinoć nisi hteo'. U potpisu Beba.
Kasnije u njegovom ateljeu rešim da malo pogledam stare radove.
Najlepši od svih akt neke mlade devojke. Okrenem pozadinu, piše model Beba. I shvatim da mi je ta... Ta žena dolazila u stan. Kaobajagi da pozira za nekakvo umetničko delo. Isti su oni umetnici, tvoj Cane i moja Beba...
Odlučim ipak da ne kvarim porodičnu idilu zbog neke tamo Bebe.
Sednemo u auto. Ja kiptim od besa, pretvaram se satima da je sve u redu a osećam da mi utroba ključa. On vozi po uzanom crnogorskom putu. Kiša počinje da sipi. On je sve nervozniji jer sve lošije vidi a meni izleti pitanje Ko je Beba? Ja počinjem da besnim, da ga psujem, da vrištim. Počinjem da

udaram komandnu tablu rukama iz sve snage. Gubim kontrolu, počinjem da ga udaram pesnicama. On pokušava da koči ali put je klizav. Ne mogu da prestanem da ga udaram. Ko je jebena Beba, odgovori? On mi govori da sam poludela, odjednom skreće. Vidim svetla nekog ogromnog vozila koja idu ka nama, kao da će da nas sliste svake sekunde. Sirene. Vrisak. I umesto da reagujem stignem samo da mu kažem 'Dabogda crko i ti i tvoja Beba.'
Odjednom mrak.

Dugo ćutanje.

PETAR
Nisam imao pojma....

EMILIJA
Da sam ja kriva? Da sam kriva za smrt sopstvene dece?
Da sam ubila čoveka kog sam nekada volela više od sebe zbog tamo neke Bebe i njenog karmina i smrdljivog parfema?
Da sam uništila sopstveni život a svoju porodicu ukokala, usmrtila, upokojila, lišila života, je l tako beše?

PETAR
Žao mi je.

EMILIJA
Znaš li kako je živeti kad ti je najveća kazna u životu to što si i dalje živ? Dvaput sam planirala da se ubijem.
Oba puta odustala u poslednjem trenutku. Onog dana kada si me našao ispred kuhinje... Krenula sam da se po prvi put sretnem sa onima koji su slični meni. Sa bednicima. Nesretnicima. I onda sam neko vreme sedela ispred i posmatrala beskućnike, siromahe i socijalne slučajeve koji ulaze unutra. I pogrešila sam. Niko od njih nije ni približno jadan kao ja. Tad mi se složilo...
Ostatak znaš.
Sad te molim da odeš i da se više ne vraćaš. Ali zaista.

PETAR
Nećeš me zamoliti da stvar ostane između nas?

EMILIJA
Neću. Ispričaj kome god želiš. Samo idi i ne osvrći se.

Petar stoji nekoliko trenutaka, zatim bez reči napusti Emilijin stan.
Zatvori vrata za sobom. Kroz otvoren prozor čuje se grmljavina, počinje kiša.
Emilija se doveze do stola, uzme sa njega kutiju sa kockama šećera. Dođe na sredinu prostorije i počinje da ih trpa u usta jednu po jednu. Počinje da kašlje kao da se guši ali nastavlja da žvaće. Odjednom se ukipi. Zatvara oči. Umire.

Kutija joj ispada iz ruku i kocke šećera se rasipaju po podu.
Šećer u prahu sa plafona pada po njoj.

K R A J

Mina Ćirić *je završila master dramaturgije na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu. Trenutno završava master koreografije na Institutu za umetničku igru u Beogradu. Radi kao dramaturg na plesnim i dramskim predstavama. Bavi se savremenim plesom. Usavršava se kao koreograf i kao izvođač. Radila je i radiće u marketinškim agencijama.*
Autor je i koautor dramskih tekstova „Tramvaj zvani samoća“ (omnibus drama u režiji Stevana Bodrože, produkcija UK „Vuk“), „I ostali“ (režija Stevan Bodroža, produkcija UK „Vuk“), koja je bila u glavnoj selekciji Sterijinog pozorja 2018; „Nisam kriva“ (u režiji Vladana Đurkovića pisana za Dan borbe protiv nasilja nad ženama, scena pozorišta DADOV), „Princeza na zrnu graška“ (predstava za decu, režija Maja Kolundžija), „Sve što niko ne sme“ (predstava za decu nastala u okviru radionice koju je organizovao ASSITEJ, a objavljena u zbirci drama „Priče s malog odmora“ Kreativnog centra), itd. Dobitnica je nagrade “Josif Kulundžić” Katedre za dramaturgiju FDU.
Režirala je predstave „Nisam bila ovde“ (autorka teksta je Neda Gojković); „Tanki zidovi“ u AKUD „Branko Krsmanović“, predstava u kojoj učestvuje i kao izvođač. Bila je ko-autor i izvođač kratkog plesnog performansa o interseks osobama “Spirala ćutanja”, koji je izveden u CZKD-u (Centar za kulturnu dekontaminaciju).
Trenutno radi na plesnoj predstavi “Dekameron 2020”, čiji je segment izveden na ovogodišnjem Festivalu koreografskih minijatura.
Rođena je 1994, u Beogradu.

Galina Maksimović *je rođena u Zrenjaninu 1993. godine. Radila je na nekoliko predstava kao dramaturškinja ili (ko)autorka: "Tramvaj zvani samoća", "Treznilište", "...I ostali", "Strah od leptira" (sve četiri u Teatru Vuk), “Romeo i Julija” (Omladinsko pozorište DADOV), aktivistički performans "Žene govore" (ROZA Udruženje za radna prava žena), etnodramatizacija "Pobuna u toku" (sa studentima/kinjama Katedre za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu). Diplomska drama "Paša i vukovi" objavljena joj je u onlajn časopisu Eckermann. Suosnivačica je i predsednica Kino kluba Zrenjanin. Dobitnica je nagrade "Josip Kulundžić" (Fakultet dramskih umetnosti) i The Best Young Critic Award (AltCine, Grčka).*
Posvećena je feminističkom i levom aktivizmu u različitim oblicima. Zaposlena je u Rekonstrukciji Ženskom fondu.

Neda Gojković *je rođena 16. 10. 1994. godine u Beogradu. Diplomirala je dramaturgiju na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu u junu 2018. godine. Jedna je od dobitnica nagrade „Josip Kulundžić“ za izuzetan uspeh na polju dramaturgije, 2017. godine. Autorka je radio-drame „Seti se ujutru“, u realizaciji Teodore Đurković, koja je dobila treću nagradu na RTS-ovom konkursu „Neda Depolo“, 2018. godine. Autorka je scenarija za film „Nadživeti kornjaču“, u režiji Katarine Živanović, koji je 2017. godine dobio nagradu za najbolji BH studentski film, na Filmskom festivalu u Sarajevu. Autorka je jednog od dela omnibus pozorišne predstave „...i ostali“, koja je bila deo takmičarske selekcije na Sterijinom pozorju 2018. godine, u režiji Stevana Bodrože. Scenaristkinja je kratkometražnog filma „Zaron“ Vidana Miljkovića, koji je podržan od strane Filmskog centra Srbije, a koji se trenutno snima. Autorka je više pozorišnih tekstova, kao i filmskih i TV scenarija.*

Maša Radić *je rođena 3. maja 1993. godine u Beogradu. Studirala na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu. Koautorka je drama „...i ostali”, „Trezniliste” i „ Tramvaj zvani samoća”. Dobitnica je nagrade “Josip Kulundžić” Katedre za dramaturgiju FDU. Autorka je više radio drama, mjuzikala, filmskih i TV scenarija kao i scenarija za muzičke spotove.*

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
82
БАЛКАНСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК № 46
Стари Сланкамен, 2021.

[Електронски извор] / Главни и одговорни уредник Душан Гојков. – Електронски часопис, посебно издање. – 2004. Бр. 0-1 – - Београд
(Маријане Грегоран 69): Балканско књижевно друштво, 2004 –
Интернет претраживач
Насл. са насл. екрана. – Опис извора дана 13. 06. 2006. – Нулти, пробни број изашао 24. новембра 2004. године
ISSN 1452-9254 = Балкански књижевни гласник (Online)
COBISS.SR-ID 141175564

ISSN 1452-9254
COBISS.SR-ID 141175564
PUBLIÉ DANS LES BALKANS